

מאמרי הפרשה

מבית

אספסופקולריא

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

2248228@gmail.com

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

אסור להדפיס ולפרסם את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

תוכן העניינים (מהווה גם קישורים למאמרים):

- ד..... אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר.....
- ו..... אבוא בעיר / הרב חיים שולביץ, ר"מ בישיבת מעוז חי"ל, עיה"ק ירושלים.....
- יא..... אבניה ברזל / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים.....
- יז..... אמונה ובטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד.....
- ביאורים והארות / הרב משה הלוי הורן, מח"ס 'תפארת ציון' בסוג' תקפו כהן, מג"ש בישיבת תפארת ישראל, בני ברק..... כא
- בית המשפט / הרב ישי יצחק שרגא, ר"מ בישיבת לב אליהו ומח"ס תורת העובר, ירושלים..... כו
- ל..... הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר.....
- השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'..... לב
- ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ס..... מ
- ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב.... מד
- ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים ושא"ס.... מח
- חלקו של ידיד / הרב משה יעקב הלוי קנר, מח"ס 'שפתי מלך' על הרמב"ם, כותב 'איגרת לידיד' (טורונטו - קנדה)..... נב
- חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים..... נד
- להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב..... נז
- לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מאנשעסטער)..... סג
- מאחורי הפרשה / הרב יצחק לובנשטיין, מו"ל כתבי וספרי הגרי"א וינטרויב זצ"ל, ומח"ס 'תינוק שנשבר', 'כבוד וידידות - משנת רבי גרשון' דרכי ההתמודדות עם המתמודדים [ארגון 'השיב'], ועוד חיבורים..... סו
- מי הדעת / הרב יוסף קסלר, מח"ס 'משנת ברכה', מודיעין עילית..... סט
- מנחת שמואל / הרב שמואל קליין..... עד
- מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד..... עז
- משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית..... פד
- מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית..... צג

- נגוהות בפרשה / הרב ישראל מאיר אסטריק, מח"ס יאמר ישראל (רחובות)..... צה
- נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי
זצ"ל..... צז
- פרחים לתורה - כיצד מוכיחין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי..... צט
- שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל',
מאנשעסטער..... קב
- שמחת אלעזר / בעקבות הגאון רבי שמחה (בן הגה"ק רבי אלחנן הי"ד) וסרמן זצ"ל, ראש ישיבת
אור אלחנן, מגדולי דורו וממערורי תנועת התשובה..... קט
- תאיר נרי / הרב חיים מאיר נריה..... קיב
- תבונות שורש □ הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות
כפיו, תבונות מועד..... קיד
- תשובות הגר"ח □ פנינים מתורת רבינו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זיע"א (חלקם טרם
נדפסו) / הרב אהרן הלוי גרנדש מח"ס תשובות הגר"ח..... קכא
- הרהור של ערב שבת**..... קלב
- הרב שמעון בן זאב..... קלג
- חינוך**..... קלד
- חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי..... קלז
- חידות**..... קלו
- פתשגן הכתב - חידה בפרשת השבוע / מבית 'לא יסור שבט מיהודה'..... קלז
- אספקלריא לדף היומי**..... קלח
- אספקלריא לדף היומי - הארות במסכת הנלמדת..... קלח
- סיפור**..... קמד
- בומרנג - דרמה סוחפת בהמשכים בעלת מסר חד ביותר / הרב חנוך חיים וינשטוק..... קמד
- סיפור / נמסר לזיכוי הרבים ע"י ידיד אספקלריא..... קנג

אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)

**"והיה כעץ שתול על פלגי מים" - מגן על דורו, כמו עץ שהוא
מגן ומיצל על היושב מתחתיו!**

"וְהָיָה כְּעֵץ שֶׁתוּל עַל פְּלָגֵי מַיִם אֲשֶׁר פְּרִיּוֹ יִתֵּן בְּעֵתוֹ, וְעָלְהוּ לֹא יִבּוֹל, וְכָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יִצְלִיחַ". הבאנו כמה מקורות וטעמים לכך שהכתוב ממשיל את תלמיד חכם "כעץ", ונמשיך בע"ה.

*

יש שפירשו, שהכוונה שהאיש המדובר [אשר לא הלך בעצת רשעים ובתורתו יהגה יומם ולילה] מגן על דורו, כמו עץ שהוא מגן ומיצל על היושב מתחתיו. זאת כדרך שפירש רש"י (במדבר יג, כ) את הכתוב "היש בה עץ": "אם יש בהם אדם כשר שיגין עליהם בזכותו".

מהרי"ץ דושינסקיא גאב"ד ירושלים עיה"ק כותב פירוש זה בספרו על תהלים 'תהלות מהרי"ץ'^א, ושם תורף דבריו, שלמרות שכה רבה זכותו, אף על פי כן הוא משפיל את עצמו כמרומו ב"על פלגי מים"^ב.

לעומת זאת, מהר"ש אמסלם אבד"ק מידלת כותב פירוש זה בספרו 'בני שלמה' באופן אחר: במה זכה להיות כ"עץ", שזכותו תגן על דורו כמו עץ שהוא מגן ומיצל על היושב תחתיו, כי תמיד עוסק בתורה שנמשלה למים.

*

חשוב לציין, שלמעשה כבר נכלל פירוש זה בדברי חז"ל (תרגום, ותקוני זהר תקון יג, דף כז ע"ב), שאמרו ש"עץ" הנזכר כאן הכוונה ל"עץ החיים", ונכללת בזה משמעות שהתלמיד חכם הוא כמו עץ שמגן על דורו.

*

^א שם תורף דבריו שלמרות שכה רבה זכותו אף על פי כן הוא משפיל את עצמו כמרומו ב"על פלגי מים", וראה הערה בנוגע לרמז מ"על פלגי".

^ב ענין הענוה נרמז בפסוק 'על פלגי מים' מכמה פנים, ולכשנעסוק בפסוק זה נביא מהם בע"ה.

^ג ראה זוהר הקדוש (פרשת בלק, דף רב ע"א): לא תשחית את עצה - זה תלמיד חכם שהוא בעיר, שהוא עץ החיים, אילן שנותן פירות. [בימתוק מדבש' מביא ביאור: שהוא העיקר בעיר]. ובהמשך שם, על "לא תשחית את עצה": שהתלמיד חכם נותן עצות לבני העיר איך להנצל מן הדין ומלמד אותם את הדרך ילכו בה, ולחזור בתשובה, ומכין להם כלי זיין נגד השונא - שמלמד אותם את דרכי התשובה. ובהמשך: "אותם שמשדלים בתורה הם עצים גדולים בעולם הזה".

המשלת התורה הקדושה ל'עץ' מסוים

בעוסקנו בפסוקים "כי אם בתורת ה' חפצו ... והיה כעץ שתול", נציין כי מצאנו במדרשי חז"ל בכמה וכמה מקומות שממשילים את התורה ואת תלמידי החכמים לעץ.

לעת עתה נמנה בע"ה כדוגמא בעלמא, כמה מקומות בהם המשילו חז"ל את התורה לעץ מסוים, ותן לחכם ויחכם עוד.

לזית ושמנו:

שתחילתו - קודם כתישת הזית - מר, וסופו מתוק (דברים רבה, פרשת כי תבוא ז, ג). שמביא חיים לעולם (דברים רבה שם).

שמביא אורה לעולם (דברים רבה שם, עיין ברכות נו, א [נראה תקוני זהר תקון ל, דף עה, א]).

שאינן השמן יוצא אלא על ידי כתישה, כך דברי תורה מתקיימים בצער (מדרש אגדה בובר תצוה כ, ועיין תנחומא כי תבוא ג "ומה השמן הזה נכתש וכל מה שנכתש הוא משובח, כך התורה ככל האדם מתייגע בה כך היא נעשית משובחת עבור הלומד [עי"ש הלשון, וגי' עץ יוסף "מייגע"]).

שאינו מטפטף כשמתמלא הכוס ממנו, כך דברי תורה אין מטפטפים בדברי ליצנות (שהש"ר פרשה א פסוק ג, אות ב).

שאם נופלת טיפת מים לתוך כוס מלאה שמן יוצאת כנגדה טיפה של שמן, וכן להפך, כך בלב האדם התורה מול הליצנות (שהש"ר שם).

לתאנה:

שנלקטת מעט מעט (עיין במדבר רבה, פרשת נשא יב, ט) שאין בה פסולת (ילקוט יהושע ב בשם מדרש ילמדנו) ראה דימוי נוסף במסכת ברכות (דף נו ע"ב).

לפרדס רימונים:

(עי' שמות רבה, פרשת תרומה לג, א).

אבוא בעיר / הרב חיים שולביץ, ר"מ בישיבת מעוז חי"ל, עיה"ק ירושלים

בין המצרים

מול סוף בין פֶּאֶרְן וּבֵין תְּפֵל וְלִבְן וַחֲצֹרֹת וְדִי זָהָב (א א)

'בין המצרים' - בין חטא העגל למרגלים

בכלי יקר דקדק שעל שני מקומות אמר הכתוב 'בין', והם 'בין פארן ובין תופל', וכתב שיש בכך רמז לבין המצרים שהם בין שבעה עשר בתמוז לתשעה באב, כי 'פארן' הוא מקום חטא המרגלים, בו בכו בכיה של חנם בליל תשעה באב, וממנו נקבעה בכיה לדורות, ואילו 'תפל' הוא העגל, ככתוב (איכה ב יד) 'נביאיך חזו לך שוא ותפל', וכן (יחזקאל יג יא) 'טחי תפל', ועשאוהו בי"ז בתמוז, ואז נשתברו הלוחות, והימים שביין חטא העגל לבין חטא המרגלים הם ימי בין המצרים, בהם דוחו לא יוכלו קום.^ד

והנה בבכורות (ח:) הובא ויכוח רבי יהושע בן חנניה עם חכמי אתונא, שהביאו לו שני ביצים, ושאלוהו איזו של תרנגולת שחורה, ואיזו של תרנגולת לבנה, וכנגד הביא להם שתי גבינות, ושאלם איזו של עז שחורה ואיזו של עז לבנה. וביאר המהרש"א את רמזיהם על פי מה שהובא לעיל שם (ע"א) שעבורה של תרנגולת כ"א יום, וכנגדה באילן לוז, ומצינו במדרש זוטא (קהלת יב) 'סימני של שקד משעה שהוא מציץ עד שעה שהוא גומר את פירותיו עשרים ואחד יום, כך מי"ז בתמוז עד תשעה באב עשרים ואחד יום'. ועל כך רמזו חכמי אתונא, שישראל יש להם כ"א ימי סליחה ושמחה מיו"ט ראשון של ר"ה עד הושענא רבה, והביצה של תרנגולת לבנה היא רמז לימי ליבון עונות, אך כנגדם יש כ"א יום אלו של פורעניות, וטענו לו שכשם שכל הביצים לבנות, ואין היכר מי מהן מתרנגולת שחורה ומי מהלבנה, כך אין היכר בין הימים, וכיון שמנין הימים הטובים והרעים שווה, מוכח שהכל הוא מקרה. והשיב להם ריב"ח במשל של שתי גבינות, כי גם הגבינה תמיד לבנה אף שהיא תולדת שעירים שונים, והנמשל הוא לשני שעירי יוה"כ, שהעז הלבנה משולה

^ד והרוקח כתב ש'השיגוה בין המצרים' בגי' 'המה כ"א יום מי"ז תמוז עד ט' באב'. ומלשון הכתוב משמע ש'בין המצרים' קדם וגרם לכך שבימים אלו 'השיגוה', והיינו כי על ימים אלו נאמר 'תשאו עוונותיכם', לאמור שיש שייכות בין עון העגל ועון המרגלים, וכל הימים שביניהם מזומנים לפורענות כדלהלן.

^ה והוסיף החיד"א (פני דוד) שגם המשך הכתוב רומז על ענייני המקדש, 'לבן' רמז לבנין בית שני. ו'חצרות' רמז לבנין בית שלישי, ו'די זהב' שיהיו ישראל על גפי מרומי ההצלחות עד שיכלו שפתותיהם לומר די.
^ו וכע"ז בירושלמי (תענית פ"ד ה"ה) ובאיכה רבה (פתיחתא כג) על הפסוק 'כל רודפיה השיגוה בין המצרים'.

לשעיר הבא חטאת לה', והשחורה לשעיר הנשלח לעזאזל, ושניהם מועילים לכפרת ישראל, שהרי גם השעיר לעזאזל היה מלבין עונותיהם של ישראל, וכוונתו ששני הזמנים שנמשכים כ"א יום, תוצאת שניהם ליבון עונותיהם של ישראל, וכשם שהכ"א יום בין ר"ה להושענא רבה מלבנים בתשובה וסליחה, כך גם כ"א ימי פורעניות שבין י"ז בתמוז לט' באב מלבנים עוונות, כי הצרות ויסורים מכפרים, והרי הם כמו הביצים הלבנות היוצאות מתרנגולים שונים.

אמנם עדיין העיקר חסר מן הספר, כי לכאורה אין משמעות המשל והנמשל בעצם חפצי הויכוח, ולא התבאר למה נטלו סבי אתונא ביצים ואילו ריב"ח גבינות, והרי גם אם נטלו זה את של זה, היה המשל מורה על אותו נמשל. וביותר, שלא התבאר מה ענין מנין כ"א יום בימי המצרים ובימי התשובה. ולכך נראה להוסיף נופך בביאור דברי מהרש"א בהקדמת הנחה פשוטה.

המצרים שבחטאי העגל והמרגלים

במדרש אמרו (איכ"ר ב ג) עד היכן חטאו של עגל קיים, רבי ברכיה אומר עד עגלי ירבעם שנאמר (הושע ז א) 'כרפאי לישראל ונגלה', רבי שמואל בר נחמני אמר עד חורבן בית המקדש שנאמר (יחזקאל ט א) 'קרבו פקודות העיר הזאת ה', ויש להתבונן כי בשלמא עגלי ירבעם ממשיכים ומזכירים את עוון העגל, אך במה מתקיים חטא העגל בעת חורבן הבית. עוד אמרו חז"ל (סנהדרין קב.) אין לך כל פקידה שאין בה מעון העגל, דכתיב (שמות לב לד) 'וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם', וכתב רש"י (במדבר יד לג) שבעת שעשו את העגל עלתה במחשבה הגזירה שימותו במדבר, אלא שהמתין להם עד שתתמלא סאתם, וזהו שנאמר 'וביום פקדי' במרגלים, 'ופקדתי עליהם חטאתם' הוא חטא העגל, הרי שחטא המרגלים ממלא את סאת חטא העגל.

ואמנם חטא העגל הוא השורש והסיבה לחטא המרגלים, כי בטעם חטא המרגלים כתב מהר"ל (סוטה לד:) שהנהגת דור המדבר היתה שלא בטבע, שלא ניתנה תורה אלא לאוכלי

¹ חתני הרב מיכאל רביץ שליט"א, העיר, שבגמרא מבואר שריב"ח ניצח בתשובתו את סבי דבי אתונא, ומוכח שהקבל על דעת הכל שמשל הגבינות עדיף ממשל הביצים. וביאר, שיש בגבינה מה שאין בביצה, כי את שורש הביצה ניתן לברר בעתידה, לפי צבע התרנגול שיוולד ממנה, אולם הגבינה היא תמצית דם נעכר של העז, ואי אפשר להוציא ממנה דבר שיגלה על עברה [ובפשוטו בזה היתה עדיפה שאלת ריב"ח על שאלת סבי דבי אתונא, שכן את שאלתם יהיה אפשר לפתור בלידת אפרוח, ואילו לשאלתו אין יכולת בדיקה], וזו כוונת המהרש"א בביאור הנמשל, כי בתולדות ימים אלו, כ"א ימי הצער מזככים ומלבנים את ישראל בחיצוניותם, אך עדיין החטא קיים, עד שישובו בכ"א ימי הרחמים, כי רק התשובה עוקרת את החטא מעיקרו באופן שלא יהיה ניתן לגלות את עברו.

² רבינו בחיי (שמות לד ז) כתב שיש ללמוד מדברי המדרש, שמעת חורבן הבית ואילך שוב אין עוון העגל נפקד כלל. אך אף שאינו נפקד, נזכר הוא, שהקב"ה זוכרו, שהרי אמרו (חגיגה יג:) כשחרב בית המקדש נתמעטו כנפי החיות, שמכסות בהן רגליהם שנאמר (יחזקאל א ז) וכף רגליהם ככף רגל עגל, והיינו כדי להזכיר עוון העגל. וראה לעיל (פר' מטות) ביאור החילוק בין פקדון לזכרון, וראה בפרשת בלק שבית המקדש היה משכון לישראל, וכיון שניטל הבית מישראל, הרי נתקיים 'וביום פקדי ופקדתי', ואין מקום לפקוד עוונם שוב, אך מכל מקום עצם היכולת להחריבו מורה שעדיין הקלקול ניכר בשרשו, כדלהלן.

המן, שכל קיומם היה בנסיים, ולכן הוציא המרגלים דבה על הארץ, כי ראו שיהיה שינוי בהנהגה בה יונהגו באי הארץ, ושם יתנסו בעבודת העולם הזה, וסברו שאין בכוחם לנסיון זה. ואמנם אילו לא חטאו בעגל לא הוצרכו לעמוד בנסיון זה, כמבואר בגמרא (ע"ז ה.). שבמתן תורה פסקה זוהמתן, ולולי חטא העגל לא היו מתים, כאמור 'אני אמרתי אלהים אתם', והיו נכנסים לארץ וחיים בה בדרגה רוחנית גבוהה, כפי שיחיו בימות המשיח, אחר שיכלה היצר, ורק מפני ששבו לזוהמתן בחטא העגל, נאמר שוב 'אכן כאחד האדם תמותון', והוצרכו לעבודת הארץ, וזו היא הדיבה אשר הוציאו המרגלים על הארץ, ובה המשיכו והשלימו את חטא העגל.

וכבר כתב הבית הלוי (שמות לא יג) בביאור נקודת הטעות בחטא העגל, שכאשר התעכב משה שהיה עומד בין ה' לישראל, רצו לעשות מקום מיוחד שיהיה מסוגל להשראת השכינה, ולכאורה צדקו ברצון זה, שהרי אחר כך הוקם המשכן לצורך זה, אלא שטעותם היתה, שאף כאשר מעשה האדם בעולם התחתון גורם תיקונים וסדרים טובים בכל העולמות כולם, אין זאת אלא במעשה אשר ציוה עליו השי"ת בתורה לעשות כן, אבל אם יעשה האדם מעשה שלא הצטווה עליו בתורה, אלא מדעת עצמו, אותו מעשה לא יועיל כלום, כי המעשה מצד עצמו אינו פועל שישרה השי"ת שכינתו, אלא רק אם עושהו מצד רצון בוראו, כי מי יאמר לו מה תפעל.

הצד השווה בין חטא זה לחטא המרגלים הוא, הטעות כביכול יש בכח האדם להגביל את חלקו ומדרגתו בעבודת ה', וכשם שבעגל קבעו בדעתם שלא יוכלו לעבוד את ה' אלא בהיות להם מקום לעבודת השכינה, כך סברו המרגלים שללא הנהגת הניסים במדבר לא יעמדו בנסיון העבודה, ומהות עוונות אלו הם בהעמדת 'מצרים', בהיותם מגבילים ומשפילים קומת האדם, שעל תכליתו נאמר 'אני אמרתי אלהים אתם'.

^ט וכבר הובא (פר' תצוה) שמשא אמר להקב"ה איך אעשה את המשכן והרי אין בידי אש של מעלה, והשיבו הקב"ה 'אתה בסמיניך ואני בכבודי', לאמור שאין האדם יכול לתת מדה וגבול לכח עבודתו, כי אין ההנהגה העליונה מוגבלת למעשי בני אדם, וכמבואר בסמוך שהגבול שייך להנהגת המשפט.

^י עומק הענין מבואר לעיל (פר' כי תשא) עפ"ד הכוזרי (מאמר א) שעשיית העגל לא היתה בה כפירה באמונת השי"ת, אלא שבאו לבקש נעבד מוחש, מבלי שיכחשו באלהות מוציאים ממצרים, וכעין זה נקט הרמב"ן (לב ד) ש'אין טפש בעולם שיחשוב כי הזהב הזה אשר היה באזניהם הוא אשר הוציאים ממצרים, אבל אמרו כי כח הצורה הזאת העלם משם, הרי ששורש אחד הוא לחטאי העגל והמרגלים, והוא טענתם שאין ביכולתם להתעלות, לעבודת ה' בלא שום אמצעי, אלא כאשר הם מונהגים בהנהגה ניסית. וראה גם בשמירת הלשון (ח"ב פי"ט) שטענו שלא הבטיח הקב"ה לתת את הארץ, אלא כאשר היו צדיקים, אך כיון שחטאו בעגל לא יכלה עבורם אומות גדולות מן הארץ, והתקבלו דבריהם על לב ראשי סנדראות, כי כמה שהאדם חשוב יותר, הוא מכיר את ערכו הדל יותר, והוא שפל בעיניו ביותר, אך זו דרכו של היצר להתהפך בתחבולותיו, והוא יושב על שני מפתחי הלב, לפעמים מטיל גאות בלב האדם לחשוב בנפשו שהוא מיראי ה', ואילו כשאדם רוצה להתחזק באיזה ענין לכבוד השי"ת, הוא מפיל עצבות בלב האדם, וחושב שזו המצוה או הענין אין נאות לו, ורק לקדושים אשר בארץ הוא, אבל לא לקטנים כמוהו, והן הן הדברים.

זהו גם הצד השווה בתוצאות שני חטאים אלו, שהרי כבר התבאר (פר' בראשית ופר' כי תשא) שהמשכן והמקדש לא הוצרכו בעולם, כי מלא כל הארץ כבודו, אלא אחר שחטא אדם הראשון ונדחת עבודתו מעולם הבריאה אל עולם המעשה, בו החיבור הוא לפי השגת הנבראים ברובד זה, ולה צריך קביעת מקום כעין נעבד מוחש, ולכך נצרכת עבודת בית המקדש, ואחר שפסקה זוהמתן לא היו צריכים לה, אלא מפני ששוב חטאו ובחרו להעמיד גבול להשגתם.

העמדת מצרים גורמת לחורבן

שורש הטעות בהעמדת גבול היא, כי תפיסת האדם מוגבלת להנהגת המשפט שכל עניינה בגבול, ואילו בנתינת התורה זכו ישראל לשוב ולתקן את מעלת האדם כפי שנברא כדי לקבוע בעבודתו ייחוד תמידי בין עליונים ותחתונים, ולכך נועדה ישיבתם בארץ ישראל, בה יתקיים הייחוד, אך כאשר חטאו בעגל, ושבה זוהמתן, חזרו לבחירה בטוב ורע, וסרו מהם ענני הכבודי^{יא}, ומשום כך בחטא המרגלים 'וימאסו בארץ חמדה', ושוב לא היו ראויים לנחלה בלי מיצרים, וזו שורש הבכיה של חינום בליל ט' באב.

גבול זה הוא אשר גרם שגם בארץ ישראל יבנה בית המקדש בגבול, באופן שיכול להחרב, שהרי כבר כתב רמח"ל (הקדמת משני עליון) שבית המקדש העליון, נברא קודם בריאת העולם, והוא רוחני, ועתיד להתפשט ולהגיע למטה, ואז יבנה סביבותיו בנין חמרי כראוי לעולם הזה, ויתחבר בנין בבנין להיות אחד, אשר לא שייך בו חרבן, ולולי חטאו בבית ראשון, והיו מגיעים לתיקון השלם, אזי היה העולם פושט צורתו הגשמית ולובש צורה רוחנית, והוא הייחוד. ומדבריו עולה ששורש סיבת החרבן נעוצה בהעמדת המצרים, ובזה מתקיים חטא העגל בעת חורבן הבית^{יב}.

וכבר כתב הגר"א (אד"א ואתחנן ג כה, שה"ש ד ו תקו"ז נח קז). שאילו היה משה בעצמו נכנס לארץ ובונה את בית המקדש, לא היה נחרב, כי היה מוריד להם בית המקדש של מעלה, כראוי לייחוד בארץ ישראל. והוסיף המלבי"ם (במדבר כ יג) שבחטא המרגלים התברר שאינם שלמים באמונתם, ואי אפשר שמשה יביאם לארץ, ולכן לא הוציא מהגזרה אלא את יהושע וכלב ולא את משה ואהרן, כאמור (פס' לז) 'גם בי התאנף ה' בגללכם לאמור גם אתה לא תבוא שם', הרי שחטא המרגלים הוא השלים את המיצר, וגרם שבית

^{יא} וכבר התבאר (בפר' מסעי) שענני הכבוד באו לישראל במתן תורה, שאז זכו לגילוי הייחוד, ונטלו בחטא העגל, כי אז שבו להנהגת המשפט, אשר בה 'מלאכי ילך לפניך', ורק בהקמת המשכן זכו לשוב להנהגת הייחוד במדבר.

^{יב} אך מנגד, מעת חורבן הבית ואילך שוב אין עוון העגל נפקד כלל, כי כבר כתב רמח"ל שם שבית השלישי נבנה למעלה בעת חורבן בית הראשון, וברגע אחד עבר ונבנה בצורה אחרת, היא הצורה והיא התכנית שעתיד להיות. כי אחר שנפקד עונם בהעמדת המצרים, שוב אין מקום להשראת השכינה בבית גשמי, אלא בבית העליון, וכבר כתב רמח"ל שם שמשום שכך את הבית השני עשו על פי הנביאים שביניהם, קצת דומה אל הראשון, וקצת דומה אל האחרון, שכבר נתחדש למעלה.

המקדש יהיה מוגבל לגילויו בארץ, כאשר בחרו בחטא העגל, וממנו שורש החורבן, עדי יתגלה הייחוד במקדש של מעלה ומטה.

ביאור משל הביצים והגבינות

מעתה נבואה לפתרון צדדי הויכוח במשלי הביצים והגבינות, כי הנה עצם מציאות הולד מוקף בקליפת הביצה, היא העמדת גבול, ולכך אף שבחיצוניותם כל הביצים לבנות, הרי הולד שיצא מהם יהיה דומה לצורת וצבע מולידו, וזה מורה על הנהגת העולם במשפט, בה שפע הטוב והרע תלוי לפי מעשי הנבראים, והרי הוא כתולדה, וסבי אתונא כפרו אף בזאת, וטענו שהכל במקרה, שהרי מנין הימים הטובים והרעים שווה, ולכך הראו שכל הביצים לבנות, ואין הדבר תלוי אם יולדו מתרנגולת שחורה או מלבנה, אלא כל הטוב והרע תלויים במקרה.

אולם ריב"ח בא להוכיח את ההיפך הגמור, כי אף שהממתין ומתבונן, יראה איך הולד הכנוס בביצה יצא דומה למולידו, ולכאורה מוכח שהנהגת העולם היא במשפט, הרי לעומת שפע ה'ביצים' יש שפע של 'גבינות', ולהם אין מדה וגבול, וצבעם אינו תלוי כלל במולידם, וזה מגלה שבאמת שורש הכל הוא בהנהגת הייחוד, ששרשה בלובן העליון.

וזה הוא ענין המנין של כ"א ימים, שהוא משך הזמן בין עיבור לולד, ובו תלויה מהותו אם ישאר בגבול המוחש, או שיצא ויתרבה בלא גבול, ואכן הגר"א (הקדמת תיקו"ז ותי' כא) כתב על כ"א יום אלו, ששורשם בשם העליון 'אהיה', שהוא בגימטריא כ"א, והוא המורה על הנהגת הייחודי.

וכבר הבטיח הקב"ה לישראל (ברכות ט.) 'אהיה עמהם בגלות זו', לאמור שעת העיבור שהיא בין המצרים, מתגלה בה הארת הייחוד, כאמור (תהלים מז ב) 'עזרה בצרות נמצא מאד', אך אף שישראל מחבבין את הצרות, ודאי אינם עיקר, אלא הכנה למה שאמרו (שם) ש'דיה לצרה בשעתה', עדי שעת הגאולה שתתגלה בשם הוי"ה, כאמור (ירמיה טז כא) 'יודעו כי שמי הוי"ה'.

לתגובות: h0527690963@gmail.com

¹ במנין כ"א מצינו הרבה כפילויות והיפוכים, א. כ"א אזכרות בתפילין של יד, וכ"א אזכרות בתפילין של ראש. ב. במסכת סופרים (כ ט) שנינו שבגולה גומרים את ההלל בעשרים ואחד ימים, י"ח ימים כמו בארץ ישראל, ועוד ג' יו"ט שני. ג. בדניאל (י יג) אמר גבריאל 'ושר מלכות פרס עמד לנגדי עשרים ואחד יום', והתבאר (יומא עז.) שגבריאל הצטווה לזרוק גחלים על ירושלים, ושלח את הכרוב להביאם, והצטננו במעבר מידו של כרוב לידו של גבריאל, ולכן עמד שר פרס תחתיו כ"א יום. ד. ימי המילואים לבית שני ושלישי, עשרים ואחד יום (יחזקאל מה, ומנחות מה.), והיינו כי מנין זה מורה על חיבור אל השורש.

אבניה ברזל / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים

**"אתם בכיתם בכיה של חינום ואני קובע לכם בכיה לדורות"
(האם שייך מושג של "שנאת חנם" כלפי הקב"ה?)**

"וּתְרַגְּנוּ בְּאֵהָלֵיכֶם וְתֹאמְרוּ בְּשִׁנְאֵת ה' אֲתָנוּ הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְתֵת אֶתְנוּ בְּיַד הָאֱמֹרִי לְהַשְׁמִידֵנוּ" (א, כז)

[א] הפרשה פותחת: "אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּמִדְבַּר בְּעֶרְבָה מוֹל סוּף בֵּין פָּאֶרְן וּבֵין תְּפֹל וּלְבָן וְחִצְרֹת וְדִי זֶהָב".

ורש"י מבאר, שכל המקומות הללו הם רמז למקומות שעשו בהם חטאים:

"במדבר" - שאמרו בפרשת בשלח (שמות טז, ג) "מי יתן מותנו במדבר".

"בערבה" - שחטאו בבעל פעור בשטים בערבות מואב.

"מול סוף" - מה שהמרו בבואם לים סוף שאמרו (שמות יד, יא) "המבלי אין קברים במצרים". וכן בנסעם מתוך הים, שנאמר (תהלים קו, ז) "וימרו על ים בים סוף".

"בין פארן ובין תפל ולבן" - הכונה שהוכיחן על הדברים שתפלו על הזמן שהוא לבן, שאמרו (במדבר כא, ה) "ונפשנו קצה בלחם הקלוקל". ועל מה שעשו במדבר פארן על ידי המרגלים.

"וחצרות" - במחלוקתו של קרח.

"ודי זהב" - הוכיחן על העגל שעשו בשביל רוב זהב שהיה להם, שנאמר (הושע ב, י) וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל.

[ומה שלא רימזו להם על ענין חטא "מי מריבה", כותב הכלי יקר: לפי שגם משה חטא בזה, והיה מתיירא פן יאמרו לו טול קורה מבן עיניך. אבל מ"מ רמז להם על זה במה שאמר **"בין פארן ובין תופל"** שפירש רש"י שהכונה ל"מרגלים" ול"מן", וביני ביני ארע ענין מי מריבה. ומוסיף שבשלתם מצינו שאמרו דבר זהה: במרגלים נאמר (יד, ד) "ניתנה ראש ונשובה מצרימה", במן אמרו (כא, ה) "למה העליתנו ממצרים". כמו כן במי מריבה אמרו (כ, ה) "ולמה העליתני ממצרים".]

"כל רודפיה השיגוה 'בין' המצרים"

[ב] והכלי יקר יוצא לבאר את המקרא "בין פארן ובין תופל" באופ"א.

ותמה על מה שפירש רש"י ש"תופל" הכונה למן: "ואין לו דמיון במקרא. ויותר היה נכון אם היה רש"י מפרשו מלשון "היאכל תפל מבלי מלח" (איוב ו, ו), כי כל דבר שאין בו טעם נקרא תפל".

ולכן מבאר הכלי יקר ש"תופל" הכונה למעשה העגל, וכך הוא כותב: "כי מצינו לשון זה בעבודה זרה בכמה מקומות, בירמיה (כג, יג) כתיב "ובנביאי שומרון ראיתי תיפלה הנבאו בבעל וגו'". וכתוב (איכה ב, יד) נביאיך חזו לך שוא ותפל וגו'". וכן אמרו עושי העגל "אלה אלהיך ישראל", ובזה נתנו תיפלה לאלהים".

ומבאר שזה הכונה "בין פארן ובין תופל" דהיינו בין חטא העגל לחטא המרגלים^{יד}. ואלו שני המאורעות ארעו בי"ז בתמוז ובט' באב, כי חטא העגל ארע בי"ז בתמוז שהרי מבואר בשמנה בתענית (כו, ב) שאחד מהחמשה מאורעות שארעו בי"ז בתמוז הוא ש"נשתברו הלוחות". ובט' באב ארע חטא המרגלים שעל זה אמרו חז"ל "אתם בכיתם בכיה של חנם ואני אקבע לכם בכיה לדורות" (וכפי שנבאר להלן).

וכותב הכלי יקר: "ובין שני גבולים אלו ישראל רובץ בין המשפתיים, וזהו לשון **בין ובין** הנאמר כאן (היינו מה שנאמר "בין פארן ובין תופל", וכמו שנאמר (איכה א, ג) "כל רודפיה השיגוה בין המצרים", כי בין חטא העגל ובין חטא המרגלים כרע רבץ ודוחו לא יוכלו קום כו'. ונמצא שי"ז בתמוז וט' באב גדר מזה וגדר מזה ואין דרך לנטות ימין ושמאל, לפיכך כל רודפיה השיגוה בין המצרים, "כל" משמע אפילו רודף כל דהו חלוש יוכל להם, כי בזמן אחד נאצו את קדוש ישראל חללו קדושת ישראל התלוי באחדות האומה (שנאת חנם מכח המרגלים), ובזמן שני נזורו אחור מן השכינה (מרגלים), ואל מי ינוסו לעזרה^{טו}. על כן אמר משה בתוכחה זו, ראו כי אתם עומדים בין שני גבולים אלו בין המצרים מצד מעשה פארן ומעשה תופל. וכדי לזרום על התשובה אמר כן".

ומציין הכלי יקר מה שכתב בחיבורו "עיר גבורים" על צד הרמז, שהפסוק "אחד עשר יום מחורב", מרמז על אחד עשר יום שמתאבלים על חורבן בית המקדש בשנה. והיינו תשעה ימים של חודש אב, ושבעה עשר בתמוז ועשרה בטבת.

הזכיר להם ברמז

ג] והנה רש"י מוסיף: "לפיכך סתם את הדברים והזכירם ברמז, מפני כבודן של ישראל". האומנם צ"ב, מדוע כלפי חטא המרגלים, האריכה התורה בהמשך הפרשה באריכות גדולה למאוד.

^{יד} וכותב הכלי יקר, שלפי הפירוש הזה "תופל" היינו חטא העגל, ו"לבן" רומז על שחלקו על המן שהיה לבן כפירוש רש"י. ו"די זהב" הוא רמז לחטא בני גד וראובן שהיה ממנום חביב עליהם יותר מגופם אע"פ שהיה להם די.
^{טו} הכלי יקר מוסיף: "כי בדרך הטבע, אין הצלה מפני עקת אויב כי אם באחד משני דרכים או בשניהם כאחד, הן מצד השגחת ה' יתברך המציל לכל הדבקים בו אף אם אינן עצומים בטבע, מ"מ כשהן מקיימין "ואהבת את ה' אלהיך" הגורם הדביקות בה' יתברך, אז הוא מציל לכל הדבקים בו. הן מצד הטבע כשהן מקיימין "ואהבת לרעך כמוך" אז איש את רעהו יעזורו אף אם הם חוטאים וסר ה' מעליהם מ"מ יש להם קצת תקוה בדרך הטבע אם לא תתנגד להם המערכה. ובשני זמנים אלו איבדו ישראל שניהם כאחד, ואם כן אל מי ינוסו לעזרה. כי בי"ז שעשו העגל בו ביום נזורו אחור ופנו אל ה' יתברך עורף כו', ואז איבדו ההצלה הבאה מפאת ההשגחה. ובתשעה באב היה מעשה המרגלים בו ביום נולדה מדת שנאת חנם בישראל כו'".

ושמעתי לבאר בזה^{טו}, כי בחטא המרגלים יש לימוד לדורות, וכפי שאומרים חז"ל (תענית כט, א) עה"פ (במדבר יד, א) "ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא", אמר רבה אמר רבי יוחנן, אותו היום ליל תשעה באב היה, אמר להם הקב"ה, אתם בכיתם בכיה של חנם ואני קובע לכם בכיה לדורות".

וכן משמע בנוסח הקינות של ט' באב (קינה ח) שיש ענין להתבונן בזה.

כי כך אמרו שם: "אבחין בבכי ליל מדבר, אבחנה ליל מליל ומדבר ממדבר" - דהיינו שאבחין את ההבדל בין אותו ליל ט' באב שבכינו במדבר בכי חינום, ובין ליל ט' באב שנחרב המקדש שבכינו באמת. ואם אזכה אבחין בהבדל שבין "מדבר סיני" שהיה לנו כל טוב, לבין ה"מדבר" שלקחו אותנו הגויים שהיינו בעירום ובחוסר כל, ונגיע למסקנא שעונותינו גרמו לחורבן והוצרכנו לגלות למדבר.

"אתם בכיתם בכיה של חנם ואני קובע לכם בכיה לדורות"

דן ועלינו לבאר, מהו הקשר והמדה כנגד מדה, בין הבכי אצל המרגלים, למה שמגלים לנו חז"ל שבעקבות זה נחרב בית המקדש.

והנה המהרש"א (סנהדרין קד, ב) מבאר בזה: "והוא מדה כנגד מדה שהם מאסו בארץ, ולכך כשחטאו גלו ממנה".

וכ"כ הכלי יקר (כאן בתו"ד): "יקבע להם בכיה לדורות, כי בו מאסו בארץ הקדושה, על כן יהיה דינם לגלות ממנה, כאשר באמת גלו בתשעה באב".

אך בפשטות נראה, שה"מדה כנגד מדה", הוא על עצם מה שנחרב בית המקדש (ולא רק מה שמכח שנחרב גלו בגלות).

'שנאת חנם' כלפי הקב"ה

ומצינו בדברי המהרש"א בתענית (כט, א) עוד דברים בזה, ושם הוא כותב בדרך אחרת, ואלו דבריו:

"זהו שאמר משה להם כי אמרתם (דברים א, כז) "בשנאת ה' וגו'", וזה אינו כמש"כ (שם, כה) "טובה הארץ וגו'", אבל הוא אודה אתכם ואתם שונאים אותו, כמו שאומרים משל, אומרים מה דבלבך על רחמך מה דבליביה עלך כפרש"י בחומש (שם פסוק כז). וזאת שנאת חנם שהיה להם לבנים לגבי השי"ת במעשה המרגלים, הביא להם בכיה לדורות בבית שני, שהיה להם שנאת חנם כמ"ש פ"ק דיומא. וזהו שאמרו בכאן "אתם בכיתם בכיה של חנם כו" דהיינו שנאת חנם למקום ב"ה".

^{טו} הגר"א גיבורג שליט"א.

ומבואר מדבריו: [א] שה"בכי של חנם" במרגלים, היה מוגדר "שנאת חנם להקב"ה". [ב] שהשנאת חנם לקב"ה, הביא אותם גם לידי "שנאת חנם" בין אדם לחבירו - שזה הרי מה שגרם את חורבן בית המקדש (כמבואר ביומא ט, ב).

והרחיב בזה הכלי יקר, ואלו דבריו: "ובתשעה באב היה מעשה המרגלים בו ביום נולדה מדת שנאת חנם בישראל, כמו שנאמר (דברים א, כז) "ותאמרו בשנאת ה' אותנו הוציאנו וגו'", פירש רש"י מה דבלבך על רחמך מה דבלביה עליך (ילקוט רמו תתה). כי המה סברו, מאחר שכל אחד מהם שונא את חבירו, כך מסתמא שונא אותם גם הקב"ה, ועוד מאחר שטעו לומר שהקב"ה שונא אותם בחנם, אם כן ודאי טבע הענין מחייב זה שכל אחד ישנא את חבירו. ותהר צרה זו ותלד מדה רעה זו אשר החריבה בית ראשון ושני, כי בבית ראשון היה שנאת חנם בין נשיאי ישראל, ובבית שני פשתה הנגע בין כל ישראל כדאיתא ביומא (ט, ב)".

ונבוא לבאר יותר, מהו הכונה והמושג של "שנאת חנם" כלפי הקב"ה.

כי הנה אדם שמעידים עליו שהוא שונא את הקב"ה, בהכרח שהוא מכיר בו. ואם בכל אופן הוא שונא אותו, זה אומר שהוא מהרהר אחר הנהגותיו - מנגד למה שנצטוינו בתורה לאהוב את הקב"ה בכל מצב "בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך".

אבל עדיין צריך להבין, מה המושג של "שנאת חנם" כלפי הקב"ה, שאיך יתכן אדם שמכיר בקב"ה וישנא אותו בחנם בלי סיבה.

"ותרגנו באהליכם"

ה' ומה שנראה לבאר בזה"י, דהנה נאמר בפרשה (א, כז) "וּתְרַגְנוּ בְּאֵהֲלֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ בְּשִׁנְאֵת ה' אֲתָנוּ הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְתֵת אֲתָנוּ בְּיַד הָאֱמֹרִי לְהַשְׁמִידָנוּ".

ומבואר בפסוק, שהם הגיעו לכזה מצב, שחשבו שכל המטרה של הקב"ה להביאם לארץ ישראל הוא בגלל שהוא שונא אותם, שזה היה מכח "וּתְרַגְנוּ בְּאֵהֲלֵיכֶם".

ומהו "נרגן"? רש"י מפרש שזה אדם שמוציא דיבה.

אולם מצינו בדברי רבינו יונה בשערי תשובה (ג, רלא) שכותב:

"הנרגן, הוא האיש אשר דרכו וחוקו להתאונן ולהתרעם, וימצא תנואות על חברו תמיד, על מעשיו ועל דבריו. ואע"פ שחבירו בתומו מתהלך עמו ולא זד עליו בדבר, וידון כל דבר לחובה ולא לזכות, וכל שגגה ישים לזדון".

ומבואר ש"נרגן" הכונה מי שדן את חבירו לכף חובה, דהיינו שממציא דברים שלא היו ולא נבראו. ומכח זה הוא מתלונן עליו, הגם שלא היו דברים מעולם!

וממשיך רבינו יונה שם:

¹ יסוד הדברים ממור הגאון הגר"כ שליט"א (בספרו לקח דוד חלק א).

"ופעמים יחשוב על חסדי ה' כי הם לנקם ושלם, כענין שנאמר (דברים א, כז) "ותרגנו באהליכם ותאמרו בשנאת ה' אותנו הוציאנו וגו'". על כן התרחק מדרך הנרגנים, כי נתיבותיהם עקשו להם, כל דורך בה לא ידע שלום, ולדון לכף זכות למד לשונך, והיה צדק אזור מתניך".

ומבואר מדבריו שפירש את המקרא בפרשה, שגם כלפי הקב"ה היה להם פגם במדת הנרגנות, דהיינו שלא לדון את המצב לכף זכות, ודנו את הדבר לכף חובה. וזה מה שהביא אותם לחשוב שהקב"ה עושה זאת בשנאתו אליהם.

וביאור הדברים, כי הנה אדונינו הגר"א (אד"א דברים ג, כו) כותב לבאר מה היה המטרה של משה רבינו לשלוח מרגלים לארץ ישראל:

"אבל כונת משה היה רצויה באמרו בלבבו, כאשר יראו האנשים את ארץ חמדה טובה ורחבה, ויספרו את הגדולות והחמודות אשר ראו עיניהם, באזני כל ישראל, יזדרזו ישראל כולם ללכת אל ארצם בלבב שלם ובנפש חפצה".

ומה באמת ארע? שהמרגלים השתמשו במיוחדות של ארץ ישראל לרעה.

וכפי שפירש רש"י (סוטה לד, א ד"ה שלא) שהם הביאו אשכול ענבים משונה, ונתכוונו בזה לרעה לומר, כשם שפירותיה משונים כך יושביה משונים וגבורים וגבוהים.

ועוד אמרו (שם לה, א) עה"פ "ארץ אוכלת יושביה": "דרש רבא, אמר הקב"ה, אני חשבתיה לטובה והם חשבו לרעה. אני חשבתיה לטובה, דכל היכא דמטו מת חשיבא דידהו כי היכי דניטרדו ולא לשאלו אבתרייהו".

הרי מתבאר לנו, שעיקר טעותם של המרגלים היה, במה שדנו את הענין לכף חובה, וכאמור זהו מדתו של ה"נרגן". וכפי שכותב רבינו יונה, שהמרגלים חשבו על חסדי ה' כי הם לנקם ושלם. ומכח זה הגיעו למסקנא ש"בשנאת ה' אותנו הוציאנו וגו'".

הרי שכל מחשבתם הוזה הגיע מכח מה שדנו לכף חובה - ולכן זה נקרא "שנאת חנם" לקב"ה, היינו שנאה בלי סיבה באמת. כי להם היה שנאה מפאת שחשבו שהקב"ה אינו חפץ בטובתם, ונמצא שהשנאה היא "שנאת חנם"!

שנאת חנם בבית שני

ו] ועפ"ז נבוא לבאר מדוע אותו ה"בכי של חנם" אצל המרגלים שכאמור הגיע מכח מה שדנו את פעולותיו של הקב"ה לכף חובה, גרם להם גם בעתיד להגיע לידי "שנאת חנם" בין אדם לחבירו.

כי מהו "שנאת חנם"? מפרש רש"י (שבת לב, ב): "שלא ראה בו דבר עבירה שיהא מותר לשנאותו ושונאו".

והסיבה ששונאהו, הוא בגלל שהוא דן אותו לכף חובה, וממילא שנאו אחד את השני, הגם שלא היו דברים מעולם!

וכפי שכותב המהר"ל (נתיבות עולם נתיב לב טוב): "המדה הזאת שהוא "לב טוב" שהוא חפץ ורוצה בטוב חבירו, ואף אם רואה דבר בחבירו שהוא נראה שהוא רע, הוא דן אותו לכף זכות, וכל זה מפני שהוא רוצה בטוב חבירו, ולכך הוא דן אותו לכף זכות. והיפך זה בעל "לב רע" דן את חבירו לכף חובה" (ויעו"ש בדבריו שמשוהו גם לשנאת חנם שהיה בבית שני).

ויש להוסיף בזה^י, שאכן מצינו שה"שנאת חנם" שהיה בבית שני, באמת הגיע מכח מה שדנו לכף חובה^ט.

וזה על פי מה שכותב הנצי"ב (העמק דבר בפתיחה לבראשית), שהדור של חורבן בית שני היה "דור עקש ופתלתל", שאמנם היו צדיקים וחסידיים ועמלי תורה, אך לא היו ישרים בהליכות עולמים, ולכן מפני שנאת חנם שבליכום זה את זה, חשדו את מי שראו שנוהג שלא כדעתם ביראת ה' שהוא צדוקי ואפיקורס, ובאו עי"ז לידי שפיכות דמים בדרך הפלגה ולכל הרעות שבעולם. והקב"ה אינו סובל צדיקים כאלו אלא באופן שהולכים בדרך הישר גם בהליכות עולם ולא בעקמימות אע"ג שהוא לשם שמים דזה גורם חורבן הבריאה והריסות ישוב הארץ^כ.

הרי מבואר שדנו זה את זה לכף חובה, וחשדו את מי שאינו נוהג כדעתם שהוא צדוקי ואפיקורס, ומכח זה הגיעו לכל הרעות שבעולם.

ולאור משנתם של המהרש"א והכלי יקר, יסוד הקלקול לדון לכף חובה, התחיל בעת חטא המרגלים שדנו את הקב"ה לכף חובה ובכו בכי חנם. ואז אמר להם הקב"ה, דעו לכם שהקלקול הזה הוא פורה ראש ולענה, וזה ישפיע עליכם גם בבית שני שתדונו זה את זה לכף חובה, ומכח זה יחרב הבית ויגרם לכם בכי לדורות^כ.

לתגובות: 5322906@gmail.com

להאזנה לשיעורים: 0733-718134

^י ממ"ח שליט"א.

^ט הכונה שלא בהכרח כל "שנאת חנם" יגיע מתוך דיון לכף חובה (יתכן בהחלט שהאדם ישנא מתוך קנאה או כבוד וכדו'), אבל כאן נראה להציע שהשנאת חנם בבית שני הגיע מכח הדיון לכף חובה. ולפי משנתו של הנצי"ב, הרי זה כפתור ופרח!

^כ יש להעיר, דהנה בגלות בית ראשון גילו כבר שהקב"ה חפץ בטובתם, שראו שגם בגלות שהקב"ה עושה הכל מתוך אהבה, וכמשל הגר"א באסתר שראו איך שהקב"ה משגיח עלינו בהשגה פרטית ושומר עלינו גם בתוככי הגלות, ולכן אז "הדר קבלוה מאהבה". ונמצא שלכאורה את ה"שנאת חנם" לקב"ה לדון לכף חובה, כבר תיקנו, אולם עדיין זה היה שורש פורה ולענה והשפיע על השנאת חנם בין אדם לחבירו.

אמונה ובטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

לא תגורו מפני איש

לא תפירו פנים במשפט פקטן פגדל תשמעון לא תגורו מפני איש פי המשפט לאלקים הוא והדבר אשר יקשה מכם תקרבון אלי ושמעתיו. (א-יז)

הרמב"ם בספר המצוות (המצוה הרע"ו) כתב וז"ל: "היא שהזהיר הדיין שלא לירא מאדם מזיק גוזם דובר עתק ולא יחתוך עליו הדין והאמת. אבל חייב הוא לחתוך את הדין ולא ישים לב למה שיקרה עליו מן ההיזק מאותו האיש. אמר יתעלה (דברים א, יז): "לא תגורו מפני איש". ולשון ספרי: לא תגורו מפני איש שמא תאמר מתיירא אני מאיש פלוני שמא יהרגני או את בני, שמא ידליק את גדישי או שמא יקצץ את נטיעותי, תלמוד לומר לא תגורו מפני איש", עכ"ל. הרי מצוה זו של "לא תגורו", היינו שלא יירא הדיין שיהיה לו הפסד מחמת פסק דינו, אלא צריך לדון דין אמת, ולא יטה הדין מחמת פחד שמא יהיה לו איזה הפסד או היזק מפסק דינו.

לא יקרנו נזק

הוסיף על זה רבינו יונה (שערי תשובה שער ג', אות ל"ג): "לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלקים הוא (דברים א, יז). הוזהרנו בזה להאמין שלא יקרנו נזק מצד משפט הצדק כאשר לא נכיר בו פנים, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (פסחים ח, ב): שלוחי מצוה אינם נזוקים לא בהליכתם ולא בחזירתם. וזהו פרוש "כי המשפט לאלקים הוא" - שלא יבואכם נזק בסבתו", עכ"ל. מבואר מדבריו דבר נפלא, שהטעם שאין צריך הדיין לפחד שיהיה לו הפסד, היינו משום שהוא בבחינת "שלוחי מצוה", והם אינם ניזוקים.

אין אדם שומע לי ומפסיד

ונבאר הדברים. איתא במדרש (דברים רבה פ"ד, אות ה') וז"ל: "אמר הקדוש ברוך הוא, שמעו לי - שאין אדם שומע לי ומפסיד", ע"כ. כלומר, לא יתכן כלל שיהיה לאדם הפסד מחמת קיום רצון השי"ת. אנו מאמינים באמונה שלימה, שכל פרנסתו של אדם וכל מה שירוויח, נגזר מראש השנה. רק שמוטל על האדם לעשות השתדלות. וגדר ה"השתדלות", הוא לעשות רק מה שמותר לגמרי במאה אחוז על פי דיני תורה. מה שאינו מותר אינו בגדר השתדלות. מי שעושה פעולה שהתורה מבקשת ממנו לעשות, לא יתכן שאותה פעולה תהיה סיבה שיפסיד איזה הפסד שהוא. וא"כ, דיין שפוסק דין לאמיתו, פשוט, שאותו פסק אינו סיבה כלל שייגרם לו הפסד, או היזק, ועל זה אמר הקב"ה: "שמעו לי □ שאין אדם שומע לי ומפסיד". יסוד זה, אינו נוגע רק לדיין, אלא כל אדם צריך שידע דכשעושה רצונו של מקום, לא יתכן שזו תהיה סיבה להפסד.

אין שום כח לבעל בחירה

ואם יעלה על דעתך לטעות ולומר, שאם אחד עושה דבר, יש לו בחירה לפעול פעולה שתגרום הזק או הפסד. וא"כ, אפילו אם לא נגזר מן השמים, הרי יש לבעל בחירה כח לפעול רע, ויש סיבה שיפחד מבעל בחירה.

התירוץ לזה, שאנו מאמינים באמונה שלימה שהבורא יתברך שמו הוא בורא ומנהיג לכל הברואים, והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים, ואם נימא שבעל בחירה יכול לעשות איזו פעולה שאינה בגזירת השי"ת, נמצא שהשי"ת אינו "לבדו" עשה ועושה ויעשה לכל המעשים, שהרי יש כח אחר - כח של בעל בחירה. וע"כ לא יתכן כלל שהמאמין בהשי"ת באמונה שלימה יאמר שיש כח לבעל בחירה לעשות דבר אשר אינו בגזירת השי"ת.

טעות גדולה

וכן מפורש שאינו נכון לומר שבעל בחירה יכול לפעול דבר שלא נגזר מן השמים, בספר תולדות ר' יוסף זונדל מסלאנט (עמ' קל"ז) וז"ל, "אמר הרב הגאון רשכה"ג מוהר"ח זלה"ה מוואלאז'ין, שמעתי מחסיד ז"ל [הגאון והחסיד במאמר זה הוא הגר"א] וגם אני אמרתי כן אפי' מנערוטי שזה טעות מה שמורגל בפי העולם שבעל בחירה יכול לעשות לאדם בלתי גזירת הבורא, רק שבכל דבר נגזר על האדם באיזו אופן ינגף, אבל בבעל בחירה לא נגזר איזה בעל בחירה יעשה לו לטוב ולמוטב, אבל אם לא נגזר לו מן השמים אין בעל בחירה יכול לעשות לו מאומה", עכ"ל. הרי שאם לא נגזר מן השמים שיבוא על האדם רע או הפסד, אין בעל בחירה יכול לגרום לו רע בשום אופן. רק אם נגזר על האדם מן השמים שיבוא לו שום פגע רע או הפסד, בזה יש מקום לבעל בחירה לבחור ע"י מי יבוא עליו מה שנגזר עליו והאופן שיבא על האיש אותו רע.

יסוד הבטחון

ויש להביא לכך ראי' ברורה שאין עליה תשובה, שהרי לכו"ע יש חובה לבטוח בה' [ונחלקו הראשונים מהיכן נלמד, ואכמ"ל בזה]. אחד מן היסודות הנצרכים מאוד למדת הבטחון, היינו שיהיה מי שסומך עליו בר סמכא. שהרי, מי על שאינו בר סמכא א"א לסמוך. ואם נימא שבעל בחירה יכול לפעול דבר שלא נגזר מן השמים, נמצא דלא יתכן לסמוך על השי"ת ולהיות "בטוח", שהרי יש כח לבעל בחירה, ויכול לבטל גזירת השי"ת. בהכרח עצם מצות וחובת הבטחון, זו ראי' ברורה שאין עליה תשובה, שאין בכח בעל בחירה לעשות פעולה שאינה בגזירת השי"ת.

וכן האריך החובות הלבבות (שער הבטחון פ"ב) שאחד מן התנאים להיות בוטח הוא, שיהא כולו נמסר ביד מי שבוטח עליו, וז"ל: "שיהיה ענין הבוטח כולו מסור בידו, ולא יוכל אדם להזיקו ולהועילו ולא להטיב אליו, ולא לדחות נזק מעליו זולתו", עכ"ל. וכ"כ (בפ"ג): "שאינ ביד אחד מהברואים להועיל את נפשו ולא להזיקה ולא לזולתו, כי אם ברשות הבורא יתברך... וכן כשירגיש האדם, שלא יועילנו ולא יזיקנו אחד מהנבראים אלא ברשות הבורא

ית', ישוב לבו מיראתם ותקותם, ויבטח על הבורא לבדו", עכ"ל. הרי להדיא שגם מה שנעשה ע"י בעל בחירה, כולו בהנהגתו ית', דאם לא, לא שייך כלל לבטוח בה', שהרי אינו נמסר לגמרי בידו. וע"כ, טעות לומר שיש איזה כח לבעל בחירה לפעול איזה רעה אשר לא גזר השי"ת.

מעשה נפלא:

כאשר נתמנה הרב רפאל הכהן לכהן כרבה של העיר האמבורג, היה הוא אברך רך בשנים. מיד כבואו העירה, ביום הראשון, כשהיה עדיין חדש במשרת רבנות העיר, באה לפניו אשה מן השוק ואמרה לו שיש לה דין ודברים עם פלוני הגביר שהיה מנכבדי האמבורג. שאל הרב אותה אם יש באפשרותה להמתין עד מחר, כי עודנו עיף מטורח הדרך, ואמרה לו כמה אמתלאות שמוכרחת לזה דוקא היום.

ויקרא אל השמש ויאמר לו: לך אל פלוני הגביר ואמור לו כי אני מזמינו לדין עבור אשה פלונית. השמש לא יכל לזוז ממקומו, כי פחד למסור לגביר ההזמנה, כי כמה השתדלות היה צריך עד שיעלה בידו להגיע לפניו, ובזיון גדול יהיה לו אם יאמר לו אשר אשה פלונית מזמנת אותו לדין. ואמר לו הרב למה תעמוד, מהר לך! וזרו לו פעם ושתיים, עד שהלך ברעדה וארכבותיו דא לדא נקשו.

כאשר בא לפתח בית הגביר, הפחד גבר עליו עד שלא יכל להכנס וחזר אנה ואנה לפני חצר הגביר והמתין אולי יצא מעצמו לחוץ. עד שנזדמן שיצא. כאשר ראה אותו התקרב אליו, ושאל לו הגביר מה לך. השיבו חצאי דברים, ובמלים קטועות אמר מה שהרב אמר, ולא יכל לגמור, עד שאמר לו הגביר דבר דבר שלם, עד שבקושי גלה לו כי הרב מזמינו לדין. ענה לו הגביר אמור להרב אשר עדיין יש לי פנאי ולא אבוא היום.

הלך השמש ומסר לרב את תשובת הגביר. שאל הרב את האשה אם היא מסכמת לדבריו, ענתה לו: רבי! "אל נא תאחרו הזמן, כי קשה לי מאוד להמתין". שלח הרב את השמש פעם שנית ואמר לו, לך אמור לו כי האשה אינה מסכמת להמתין, ולכן הוא מוכרח לבוא דוקא היום.

השמש, שוב נבהל מאד, כי קשה לו מאד לאמר לנכבדי האמבורג דברים קשים כאלה, אשר לעומת עשרו וגדלו ופרסומו, בזיון גדול אליו אשר אשה תזמינהו לדין והוא יהיה מוכרח לדון עמה בבית דין. אבל הרב זרזוהו עד שהלך שוב אליו.

כאשר בא לפניו לא יכל להגיד לו התשובה כראוי. ושאל לו הגביר: מה אמר הרב? וענה לו אשר האשה אינה מסכמת לדבריו והוא מוכרח לבוא דוקא היום. מיד נתמלא הגביר חמה על הרב ואמר לשמש בעזות: לך אמור לרב כי אני הגביר דהאמבורג והוא עודנו אורח פה, ועוד אינו מכיר את האמבורג, ואם אני אומר שאבוא בעת שיהיה לי פנאי בודאי אקיים דברי, וזמן קבוע אימתי אין אני יכול ליתן.

הלך השמש אל הרב ומסר לו דברי הגביר. מיד קם הרב ואמר אל השמש: לך תיכף ואמור לו, כי אמנם הוא הגביר דהאמבורג, אבל אני הרב, ואם אני אומר שיבוא היום הוא מוכרח

לבוא דוקא היום, ואם כי חיל וצבא אין לנו להביאו בעל כרחו, אבל יש לנו ג' אותיות "ח - ר - ם" ואנו יכולים לשלוח אותו על ירך. השמש, בשמעו דברים אלו, אחזתו פלצות ובקש ממנו שישלח על ידי אחר, אבל הרב צעק עליו וזרזו.

כאשר ראה השמש כי אינו יכול להשתמט, הלך ברתת והיה קשה לו מאד למסור לגביר את דברי הרב. כאשר בא אל הגביר בקש ממנו מחילה ואמר לו כי אינו יכול להגיד לו, והגביר משכו בדיבורו בעל כרחו ואנסו שיאמר לו כל דברי הרב עד ששמע ממנו כל דברי ההתראה, והשמש לא יכל להביט בפניו אחר התראה זו, ונשמט ממנו והלך. כעבור שעה והנה הגביר נכנס לבית הרב רפאל הכהן, ואמר לו: "מזל טוב! מזל טוב! כבודו ראוי להיות לנו לרב. אין אני הנתבע ואין האשה התובעת. אלא כל הדבר הזה הוא רק מבחן בעלמא. כי לבנו פחד שמא לפי שאתם עוד בגדר אברך ופה יש גבירים גדולים, שמא לא תוכלו לעמוד כל כך על הדין של "לא תגורו מפני איש". לכן עשינו רמאות זו באופן שנוכל לבחון את הרב, וכאשר קיימתם מה שכתוב בתורה ולא נטיתם מזה כלום, דוקא אתם ראויים להיות לנו לרב". [מדריגת האדם דרכי חיים, פרק ג']

לתגובות: adebstein@gmail.com

ביאורים והארות / הרב משה הלוי הורן, מח"ס 'תפארת ציון' בסוג' תקפו כהן, מג"ש בישיבת תפארת ישראל, בני ברק

הזכרת ה"מקומות" שהכעיסו לפני המקום □ כבודן של ישראל

אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל (א, א)

וברש"י: אלה הדברים - לפי שהן דברי תוכחות ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן, לפיכך סתם את הדברים והזכירם ברמז מפני כבודן של ישראל, עכ"ל.

הנה האופן בו רימז משה את החטאים היה בהזכירו "המקומות" שחטאו ולא רימז על ה"חטא" עצמו, ובדברינו דלהלן נבא לבאר בס"ד הטעם שרימז משה את החטאים בהזכירו את ה"מקומות" שחטאו בהם, ולא רימז בדרך אחרת.

נקדים מש"כ בספר לשם שבו ואחלמה (ספר הדע"ה ח"ב - דרוש ד ענף כ סימן ד) שם האריך בגודל הנסיונות שהיו לעם ישראל במקומות שהיו בלכתם במדבר במדבר, ונעתיק דבריו.

וזה לשונו "הנה בהנסיון הנורא הזה הכניס הקב"ה את כל דור המדבר ג"כ. כי כל המדבר כולו הוא מקום הס"מ וחיילותיו ושם הוא עומד בכל כחו ותוקפו וכמ"ש בפ' תרומה קנ"ז א'. ולא אשתכח חרבא תקיפא (מדבר עצום) בכל עלמא בר ההוא מדבר. דתברו חייליה ותוקפיה. ישראל ארבעים שנה כמה דאת אמר המוליכך במדבר הגדול והנורא. בההוא מדברא שלטא סטרא אחרא. ובעל כרחיה אזלו ישראל עליה ותברו חיליה ארבעין שנין. ואי ישראל ישתכחו זכאין באינן ארבעין שנין הוה מתעברא ההוא סטרא אחרא מעלמא. ומדקא ארגיזו ליה לקודשא בריך הוא כל אינן זמנין. אתתקף ההוא סטרא אחרא ונפלו כלהו תמן תחות רשותיה. כי ע"י קבלת התורה וקיומה וקדושת המשכן וענני כבוד שהיה במקום המדבר נשבר כחו ותוקפו דהס"מ הרבה מאד, כי בדרך כלל היה כל דור המדבר כולו צדיקים גדולים ואנשים מצויינים הרבה מאד יותר מכל דורות עולם וכמו שמבואר בזוה"ק פ' שלח דף קס"ב וקס"ג ובפדר"א ס"פ מ"א ובתנא דבי אליהו רבא פ' כ"ג ע' שם ושם. אלא ע"י הליכתם במדבר ששם הוא כל תוקפיה דס"מ הנה זה היה גורם להם שנפלו בכמה דברים שהם העשרה נסיונות שניסו אבותינו להקב"ה. והיה המקום גורם להם. וזהו שכתוב על כן קרא שמה מרה. ויקרא שם המקום מסה ומריבה. ויקרא שם המקום ההוא תבערה. ויקרא את שם המקום ההוא קברות התאודה."

ובתוך דבריו שם הביא לדברי הגאון ר' איצלה מואלאזיין זיע"א בדקדוק המקראות בפרשת בהעלותך ובביאור תוכן עניינם וזה לשונו "וכן שמעתי בזה בשם מהרי"צ במהר"ח ז"ל מואלאזיין שזהו מה שכתוב "על פי ה' יסעו בני ישראל ועל פי ה' יחנו ובהאריך הענן

כו' ויש אשר יהיה הענן ימים מספר כו' ויש אשר יהיה הענן מערב עד בוקר כו' על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו". והרי יש בזה לכאורה אריכות דברים הרבה ללא צורך. וגם עיקר הענין מה משמיענו התורה בזה. אך התורה מדבר בשבחן של ישראל כי הנה כל המדבר כולו היה מקום חושך וצלמות והיה מלא טומאה זוהמא ורע מכל מיני קליפות וחיצונים משכן הס"מ וחיילותיו והיה הליכת ישראל שם כדי לשבור כל תוקפיה וחייליה וכדי לבטלו ולטהר את המקום והיה מתבטל עי"ז מכל העולם כולו. ולכן הלכו שם ארבעים שנה שהוא כנגד מספר הארבעים מלקיות כמ"ש בפ' תצוה קפ"ד א'. כי כ"ז הוא תוקפיה וחייליה דהס"מ אשר יש לו אחיזה בזה. והוא בהידין ורגלין. ויונק מכללות החגת"מ הכלול כ"א מעשר והם ארבעים. ולכן הלכו במדבר ארבעים שנה לשבור תוקפיה וחייליה.

והנה יש שם במדבר גופה מקומות מחולקים אשר שם הוא יותר מזוהם ויותר טמא והיה הצורך שיתעכבו שם ישראל זמן יותר ארוך לבטלו ולטהר אותן המקומות ג"כ. וכאשר באו ישראל למקומות הללו היה קשה להם מאד והיו מרגישים תיכף חושך וצלמות וכל מיני צער ומצוקה מצרת היצר והיו נופלים ממדרגתם הרבה ובודאי שהיו רוצים לברוח משם כברוח מהאש ואח"כ כאשר נתעכבו שם וטיהרו את המקום היו רוצים להשאר שם. וזהו שאמר הכתוב "על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו" שלא הסתכלו על עצמם מאומה אלא שהיו עושים רצון ה' הן בהחנייה והן בהנסיעה ובהאריך הענן כו' והיו רוצים לברוח משם עכ"ז ושמרו בני ישראל את משמרת ה' ולא יסעו. ויש אשר יהיה הענן מערב עד בוקר משום שלא היה שם מקום מזוהם כ"כ והרי היו רוצים להתעכב שם עכ"ז ונעלה הענן בבוקר ונסעו. ומדבר הכתוב בשבחן של ישראל שהעמיסו על עצמן כל הטורח והעמל הזה כדי לכוף את יצרם ולכובשו בכל האפשרי והגם שהיה קשה להם מאד עכ"ז את משמרת ה' שמרו כו'. וזה לימוד גדול להאדם לקבל עליו דין שמים במה שנסבב עליו סיבות שונות כמה פעמים אשר עי"ז נופל ממדרגתו בהכרח ויש לו נסיונות גדולים מכפייית היצר. כי כל זה הוא מהעבודה המוטל על האדם פעמים באופן זה ופעמים באופן זה פעמים בצער ופעמים ברווח" עכ"ד.

מעתה נראה שלכך כאשר בא משה להוכיחם הזכיר את ה"מקומות" שהיו בהם נסיונות גדולים והוא "שבחן של ישראל שהעמיסו על עצמן כל הטורח והעמל הזה כדי לכוף את יצרם" (-כלשון הלשם) וא"כ יש באופן תוכחה זו בדרך "כבודן של ישראל" (-כלשון רש"י). ויתכן גם שיש בזה לימוד "זכות" על ישראל שנפלו בחטאים מחמת ה"מקומות" הללו וכנ"ל מהלשם ש"היה המקום גורם להם", ומה"ט נמי נאמרו התוכחות בדרך "רמז" □ לאמור שלא היו החטאים אלא בגדר "רמז" בעלמא ולא חטאים "בעצמותם", דו"ק בזה.

*

משנה תורה - שורש תושבע"פ - דברי תוכחות

אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל (א, א)

וברש"י: אלה הדברים - לפי שהן דברי תוכחות ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן, לפיכך סתם את הדברים והזכירם ברמז מפני כבודן של ישראל, עכ"ל. ובילקו"ש (רמז תשפ"ח) איתא: ת"ל אלה הדברים מלמד שהיו דברי תוכחות, עכ"ל. מבואר שתחילת ספר משנה תורה הוא דברי תוכחה. וביותר מצינו בתד"א רבה פ"ד שספר דברים קרוי "ספר תוכחות", עיי"ש.

והגר"א בשה"ש (ה, ט"ו) עה"פ: "מיוסדים על אדני פז" כתב וז"ל: הוא ספר דברים שהוא מיוסד על ארץ ישראל איך להתנהג בארץ ישראל ומוסר ותוכחה, עכ"ל. ובאזה"ח: פירוש לפי שאמר אשר דבר משה שהם דברי עצמו, שכל הספר תוכחות ומוסר ממשה לעובר פי ה', עכ"ל.

ובנצי"ב בפתיחה הביא לדברי המדרש שיהושע אחז ספר משנה תורה בידו וכתב וזה לשונו: למדנו דזה הספר ביחוד יש להוציא ממנו כל אופני המוסר. וכן בפ' המלך כתיב וכתב לו את משנה התורה וגו' בו ואע"ג דמצות כתיבה היתה כל התורה כולה בשלימות דוקא. מ"מ המכוון הוא משנה התורה. שיביט המלך בו תמיד כדי להגיע לתכלית המבואר שם. למען ילמד ליראה וגו' לשמור את וגו' לבלתי רום לבבו וגו' ולבלתי סור מן המצוה וגו'. ויש להבין מכ"ז דהמדקדק יפה בדברי מוסר שבזה הספר שיצא מפי משה רבינו ברוח קדשו ימצא כל איש לפי ערכו דבש וחלב. [וע' בפ' עקב פרשה ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך עד סוף הפרשה] עד שגם יהושע רבן של ישראל השקיף בזה הספר תמיד, עכ"ד. עי' בדבריו.

נמצא מבואר שנתייחד ספר משנה תורה שיש בו "דברי תוכחות", ונבא לבאר בס"ד שיש קשר ושייכות בין "משנה תורה" שנתייחד בהיותו "שורש תורה שבעל פה" ראה בהערה מקור הדברים^{כא}, לענין מה שנאמרו בו "דברי תוכחות", וכדלהלן.

^{כא} בזה"ק (א, קמז, ב) איתא: דאיהו פרושא דאורייתא דבכתב ואיהי תורה שבע"פ ועל דא אקרי באר שנא' הואיל משה באר את התורה, עכ"ל. ושם (ג, רס"א ע"א): תורה שבכתב ושבעל פה, והוא אקרי תורה ומשנה תורה, עכ"ל. ובזו"ח חוקת (ח"א דף פ"ב ע"ב) ודא הוא תורה שבע"פ, ואקרי באר, דכתיב הואיל משה, עכ"ל. ועי' בילקוט ראובני פר' ואתחנן אות כ"ט.

וכן יעוי' לרדב"ז במצודות דוד טעמי המצות מצוה צ"א בטעם שבלוחות ראשונות כתי' "זכור" ובלוחות שנית "שמור" וז"ל: ומה שנלע"ד, כי זכור נאמר לו מפי הגבורה כשאר תורה שבכתב שרומז בה מלת זכור, ושמור נאמר לו ע"פ כשאר תורה שע"פ, ובדיבור אחד נאמרו הדיבור והפירוד שלא להפריד ביניהם, וצוה לו שיכתוב בדברות האחרונות "שמור" במקום "זכור", להודיע לישראל שהכל דבר אחד, לחבר תורה שבכתב עם תורה שבע"פ, עכ"ל.

וברצ"ה כאן וז"ל: ד"אלה הדברים" דפרשה זו, כולל שני ענינים, אחד שהם משנה תורה, והוא התחלת התורה של משה רבינו שהוא בחינת תורה שבעל פה, וכמו שאמרו 'ומשה מפי עצמו אמרן', וכמו שנאמר "הואיל משה באר את התורה הזאת, עכ"ל. ובדבריו לר"ח שבט אות ו' כ': וספר דברים הוא שורש כל תורה שבעל פה (וכמו שאמרו זח"ג רסא א תורה שבכתב ותורה שבעל פה והוא אקרי תורה ומשנה תורה) וזה אמר משה רבינו ע"ה בראש חודש שבט

שבע"פ. והיינו באשר משה מפי עצמו אמרה, ואיננה מובדלת ומרוממת מישראל כמו ארבעה הספרים הקודמים, וע"כ במשנה תורה נראות ביותר הדרשות ואפילו חכמי ישראל שלא הגיעו למדרגת רע"ק לדרוש בכל התורה על כל קוץ וקוץ תלי תלין של הלכות, במשנה תורה הי' נקל להם ביותר למצוא את הנרמז ולהבין מתוך הכתב את פרטי המצוות שנתפרשו בע"פ, וכן נקל היה ביותר לחכמי ישראל למצוא דברי אגדה וסודות התורה במשנה תורה, וכן דברי מוסר שבמשנה תורה חודרים יותר לתוך עומק לב ישראל ומעוררים ביותר. וכמו שהגיד היהודי הקדוש זצ"ל מפשיסחא **שהמובחר שבספרי מוסר הוא ספר משנה תורה** והי' מזהיר לתלמידיו ללמוד תמיד משנה תורה לעורר לבבם. והטעם שבאשר יש באדם יותר קירוב ושייכות אלי' נכנסין ביותר הדברים ללב ומגלין אוזן למוסר. **ע"כ נחשבת משנה תורה לאמצעי בין תורה שבכתב הסתומה ובין תורה שבע"פ הנגלית, עכ"ל, ועי' הערהכ"ג.**

^{כ"ג} ויתכן שיש לרמז - וש"מ כן במי השילוח - כי הנה משנה תורה נאמר בחודש שבט, וידוע לרמז כי שבט הוא מלשון "שבט מוסר", ולכך בחודש זה אמר להם משה "שבט מוסר" שכאשר התחיל ה"משנה תורה" בר"ח שבט התחיל בו ב"דברי מוסר ותוכחות".

בית המשפט / הרב ישי יצחק שרגא, ר"מ בישיבת לב אליהו ומח"ס תורת העובר, ירושלים

רוצה להתחיל לאכול בביתו ולצאת לרכב

שאלה:

מי שרוצה לצאת לדרכו, ועדיין לא הספיק לסעוד את ארוחתו, ורוצה להתחיל לסעוד בביתו ע"ד להמשיך לאכול ברכב או במקום אחר האם רשאי לעשות כן.

*

תשובה:

הנה מבואר בסי' קעח, דאסור לשנות מקום באמצע סעודתו, ואם שינה צריך לברך, ע"ש פרטי הדינים בזה. והנה, הרוצה לצאת מבית לבית, כ' הרמ"א (ס"א): אם היה דעתו לאכול במקום אחר לא מקרי שינוי מקום, והוא שיהיו שני המקומות בבית אחד. ומבואר דעת הרמ"א, דאם זה שני בתים לא מהני דעתו מבית לבית. אמנם ד' הרמ"א המה רק אליבא דמרן, אבל איהו גופיה ס"ל, דאף מבית לבית מהני דעתו, ואם בשעת הברכה חשב לצאת לבית אחר שפיר דמי, וכמ"ש המ"ב (ס"ק לג, וס"ק מ').

אמנם בדעת מרן ובמנהג בני ספרד, מצאנו ג' שיטות. (א). דעת הט"ז (ס"ק ט') דמהני דעתו אף מבית לבית, ושכן דעת מרן. וכן הסכימו בשו"ע הגר"ז (ס"ד). והגרי"ח בר"פ ח"ד (סי' לד ד"ה ועל השאלה השלישית). ובבא"ח (פ' בהעלותך אות ב'). (ב). דעת הכה"ח נוטה דדעת מרן דלא מהני דעתו מבית לבית, אבל איהו גופיה ס"ל דיש להורות לכתחילה כהרמ"א, ומהני דעתו מבית לבית ע"ש בכה"ח (ס"ק כג, וס"ק לב). (ג). דעת האור לציון ח"ב (פי"ב הט"ו), כפשטות ד' הרמ"א בדעת מרן, דלא מהני דעתו מבית לבית.

והנה פלוגתא זו היא רק בפת, ובדברים הטעונים בברכה אחרונה במקומן, דבזה ס"ל להרמ"א וסיעתו דמהני דעתו מבית לבית, אבל בפירות ובשאר דברים שאינם טעונים ברכה אחרונה במקומן, בזה שוים כל הפוסקים כולם שאין מועיל דעתו מבית לבית, וכמ"ש המ"ב (ס"ק לט).

גם נראה, דאף להפוסקים דמהני דעתו מבית לבית בפת, כ"ז לא יהגה מזור בנ"ד שרוצה לצאת מהבית לרכב, שהרי הוא נדון כהולכי דרכים שאינו קובע מקום, ואף שכ' הפוסקים דלכמה דברים רכב דינו כבית, עי' בדיני בדיקת חמץ, ובדיני חנוכה, וכו', מ"מ בנ"ד שאינו קובע מקום קשה לומר שדינו כבית, ואף שיש צד גדול לומר שרכב דינו כבית, מ"מ בנסיעה קצרה הדעת נוטה יותר שדינו כהולכי דרכים.

ועי' בשעה"צ (ס"ק לח) שכ' וז"ל: ובחיי אדם מסתפק, אולי אף מארץ לעגלה חשיב כמו מבית לבית, דלא מהני דעתו בפירות, ואין נראה כל כך להחמיר בזה. ע"כ. ויש לחלק בין

ד' השעה"צ לנ"ד בכמה פנים, ראשית, התם אינו בביתו ורק בדרך ואין לו קביעות מקום, ועוד, דנראה דרכב של זמנינו דינו יותר נוטה לבית מעגלה של זמנם. ואיך שיהיה, מ"מ נראה דבנטיעה קצרה קשה לומר שדינו כבית, ובפרט במקום שיתכן ויסיים את ארוחת אחרי שתגמר הנטיעה ויצא מהרכב, ודו"ק.

וע"ש באור לציון שכ' חידוש גדול ועיצה למעשה, אשר לדבריו יועיל לכו"ע שיוכל להתחיל לאכול בביתו ע"ד לצאת למקו"א, וז"ל: ומ"מ נראה, שאם עושה מעשה המוכיח שבדעתו לצאת, הו"ל כהולכי דרכים, שכתב מרן בסעיף ד' שמותרים לכתחילה ללכת ממקום למקום כשדעתם לכך, ומשום שלא קבעו עצמן למקומם, וכמ"ש הרמב"ם (פ"ד מברכות ה"א), והולכי דרכים משנים אף ממקום למקום, שהרי פעמים עוברים דרך פרדסים וכדומה, וא"כ הכא נמי אם עושה מעשה שמראה שאינו קובע עצמו למקומו, מהני ויכול להמשיך במקום אחר, אבל אם לא עשה מעשה המוכיח, אפילו היתה דעתו להמשיך במקום אחר לא מהני, שכיון שהתחיל במקום אחד קבע עצמו לאותו מקום, כונתו בטלה אצל מעשה קביעותו. עכ"ל.

ולפ"ז נמצא, דבכל מקום שרוצה לצאת באמצע סעודתו, ומצוי הדבר בשעות הבוקר שרוצה לרוץ למקום לימודיו בהגיע הזמן המדויק, אבל נותרו לו עוד כמה דקות ורוצה להתחיל לאכול, שלד' הגרב"צ מצאנו עיצה, שיאכל באופן שניכר שעומד לצאת, וכגון שילבש בגדיו העליונים, או שיאכל עם דלת פתוחה וכיוצא, דבכה"ג מותר לו להתחיל לאכול ע"ד להמשיך במקו"א. ולא מצאנו חבר לחידוש גדול זה בפוסקים, שיועיל דעתו לשנות את מקומו כל עוד שהוא בביתו בפירות לכו"ע, ואף בפת לדעת מרן.

ולד' האורל"צ נתחדש עוד, דבכה"ג אינו צריך לאכול אפי' כזית בביתו, ואף שכ' הפוס' דמבית לבית בעינן שיאכל כזית בבית הראשון (עי' מ"ב ס"ק כח), דאם לא אכל כזית, כיון שאינו צריך לברך פה שוב, אין כאן קביעות כלל ודינו כמו פירות, מ"מ בנ"ד שחידש האורל"צ שדינו כהולכי דרכים, א"צ אפי' כזית, כיון דאין כאן קביעות כלל וכלל.

וכמו"כ נתחדש לפ"ז, דאף שכ' האחרונים דבפירות לא מהני דעתו מבית לבית, בכה"ג שעשה מעשה המוכיח שרוצה לצאת, שחידש האורל"צ שמהני דעתו, א"כ גם בפירות מהני דעתו, ויכול להתחיל לאכול פרי בביתו ע"ד שיוצא למקום אחר.

ומיהו מצאנו כעין זה, בד' השו"ע בהל' תפילת מנחה (סי' רלב ס"ב) שכ' וז"ל: לא ישב אדם להסתפר סמוך למנחה, עד שיתפלל, ולא יכנס למרחץ ולא לבורסקי ולא לדין ולא לאכול, ואם התחיל, אינו מפסיק, ומאימתי התחלת תספורת, משיניח סודר של ספרים על ברכיו, והתחלת מרחץ, משיפשוט לבושו העליון, והתחלת דין, אם היו עסוקים בו, משיתחילו בעלי דינים לטעון, והתחלת אכילה משיטול ידיו. וכו'. ע"ש. וחזינן, דחז"ל

הגדירו כמה מצבים שיש בזה התחלת מעשה, ואפשר, דהאורל"צ ס"ל, דמ"מ בנ"ד כל שעושה מעשה שבדעתו לצאת, הרי זה נדון כהתחלת יציאה, וכבר הינו מהולכי דרכים, ויכול לצאת ע"ד כן, דזה הוי בגדר התחלה.

ויש לבאר את חידושו של האור לציון מגמרא ומסברא, וראשית יש להביא ראיה ברורה לד' האורל"צ, שכיון שעושה מעשה לצאת דינו כבר כהולכי דרכים, דהנה קיי"ל דשומר ששאל בבעלים פטור, וכמ"ש פרטי הדינים בזה בחו"מ (סי' שמו). ע"ש. אמנם דווקא אם המשאיל היה במלאכת השומר בשעת השאלה ממש, אבל אם בשעת השאלה ממש לא היה הבעלים במלאכת השומר אין זה שאלה בבעלים.

איברא, מצאנו שחידש הרא"ש דלאו דווקא שהיה הבעלים עסוק במלאכת השומר, אלא אף הם היה מזמין עצמו לכך, ודבריו נפסקו להל' בשו"ע (שם ס"ג) וז"ל: שאל הבעל, ונתרצה להיות שאול לו, אף על פי שלא התחיל במלאכת השואל בשעת משיכת הפרה, אלא מזמין ומכין עצמו ללכת, חשיב שפיר עמו במלאכתו. אבל באמירה שאומר להיות שאול לו, ולא הכין עצמו למלאכתו, לא הוי שאלה בבעלים. ע"ש.

ולמדנו מזה, דאף שלא התחיל במלאכתו, מ"מ עצם זה שמזמין ומכין עצמו ללכת, הרי זה כאילו התחיל ממש, ונחשב שהבעלים במלאכת השומר. ואף שבאמירה בעלמא אין זה נדון כשאלה בבעלים, אבל אם הכין עצמו למלאכו, הוי שאלה בבעלים, ואף שאינו עימו במלאכתו. ויש לומר שה"ה בנ"ד, דבזה שמראה עצמו שהוא בדרך לצאת מביתו, ומזמין ומכין עצמו ללכת, אין כאן קביעות מקום לסעודתו כאן, והרי הוא כבר כהולכי דרכים, ויכול לברך בביתו, ע"ד להמשיך לאכול בדרך.

וכל זה ראיה גמורה לחידושו של האורל"צ, והגם שיש לחלק מכמה פנים בין דיני חו"מ לדיני ברכות, וי"ל דכל שמשנה את מקומו זה הפסק בעצם, ואף אם דעתו לכך מראש, דמ"מ לא מהני, אכן נראה לבאר ענין זה, דהנה בטעם דהולכי דרכים יכולים להתחיל במקום זה וללכת למקו"א ביאר המ"ב (ס"ק מב) וז"ל: הולכי דרכים - דהם לכו"ע מותר להם להלוך ולאכול, משום דהם לא קבעו עצמן לכתחלה לאכול במקום שברכו, ורק לילך ולאכול, ולכן אין נחשבין כלל עי"ז עוקרין ממקומן. ע"כ.

ומטעם זה כ' הבא"ח (פ' בהעלותך ה"ה) וז"ל: אם מתחלה לא כיון לקבוע מקום לאכילתו, אלא שהיה אוחו אותם בידו ואוכל והולך, כדרך בני אדם שדרכם לפעמים לקחת פת הבאה בכיסנין, או שאר פירות בידם, ואוכלים דרך הילוכם בתוך הבית מחדר לחדר, אין בזה דין שינוי מקום, והי"ז מברך ברכה אחרונה במקום סיום אכילתו, דהא אפילו בפת כן נוהגים הולכי דרכים לאכול בדרך הילוכם ומברכים במקום סיום אכילתם ואין בזה חשש. ע"כ. ולפי"ז נראה, דה"ה והוא הטעם בנ"ד, דכיון שמתחילה לא קבע מקום לאכילתו בביתו, יכול ללכת למקו"א, ואין לחוש בזה להפסק, כיון דמ"מ לא קבע עצמו כלל, והרי הוא בכלל הולכי דרכים.

ומצאתי בס"ד שכ"כ להלכה שר התורה בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב סי' נו), כחידושו של האור לציון, וז"ל: והנה כל זה הוא כשהתחיל לאכול המיני מתיקה כשעדיין הוצרך להיות בביתו איזה זמן, וכו', אבל כשהתחיל לאכול אף בביתו כשלא צריך להיות שם אלא מכין את עצמו לילך לעסקיו, נראה שאף שהוא עדיין בביתו נחשב כמו שהוא בדרך. דכיון שהטעם כתב המג"א (ס"ק י"א) משום שלא קבעו מקום לאכילתם, הרי כיון שהוא מכין עצמו ללכת ועל דעת זה נתן המתיקה בפיו לאכול בדרך, הרי אף בביתו הוא ממש כשהוא כבר בדרך. ע"ש.

ולרווחא דמילתא נראה, דמי שאוכל מאכלים שאינם טעונים ברכה אחרונה במקומן, דאם יאכל את המאכל ברציפות משעה שיוצא מביתו ועד שמגיע למחוז חפצו, דיש לו עמודים גדולים לסמוך עליהם בנ"ד, דעי' בכה"ח (ס"ק טו) שכ', דאם אוחז הפרי בידו ואוכל, ליכא בזה שינוי מקום. וע"כ יש נוהגין שאוכלים פירות ונצרכו לצאת לחוץ באמצע האכילה, לוקחים בידם פירות ע"ד לאכול בדרך הילוכם, כדי שלא יצטרכו לברך שנית. ע"כ. והנה מש"כ הכה"ח, ד"יש נוהגים", לא פירש לנו מי הנוהגים כן, אכן מצאנו לבן עירו ובן דורו של הכה"ח בס' זכרונות אליהו למהר"א מאני (ברכות מע' ש' אות ו') שכ' וז"ל: ולפי קוצר דעתי נראה שכן המנהג פשוט, שאוכלים זרעוני אבטיחים והולכים ממקום למקום, ושום אדם אינו מברך כשיצא מרשות לרשות, כדין דברים שאין צריכים ברכה במקומם, לפי שאוכלים והולכים והוי ממש כהולכי דרכים, וכן אני מורה למעשה שאוכל פירות והם בידו, והולך ואוכל בשנוי, ולפי דעתי נראה שהוא פשוט. ע"כ.

איברא, דהמ"ב (ס"ק לט) חולק על זה, והעתיק ד' הח"א שכ' וז"ל: דאפי' אם אוחז הפרי בידו והולך ואוכל יש בו משום שינוי מקום. וכן נראה מבואר דעת הבא"ח שם (אות ה'). ובאג"מ שם, התנה שיאכל ללא הפסקה, ובשיעור של תוכ"ד. ולדבריו אם שהה מעט לא מהני. ומד' הכה"ח נראה שלא חשש שיאכל ברציפות כ"כ. עכ"פ בנ"ד, חזי לאיצטרופי לד' הגרב"צ.

כלל העולה:

הרוצה להתחיל לאכול בביתו ע"ד להמשיך לאכול ברכבו, אם יעשה מעשה שניכר שרוצה לצאת, דינו כבר בביתו כהולכי דרכים, ושפיר דמי לעשות כן. ומהני עיצה זו גם בפת וגם בפירות, וא"צ שיאכל כזית בביתו, ואפי' אכילה כל דהוא מהני.

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר',

קרית ספר

עמל התורה

וּתְעַנּוּ אֹתִי וְתֹאמְרוּ טוֹב הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם לַעֲשׂוֹת (א, יד)

בפרשת השבוע משה טוען לעם ישראל "לא אוכל לבדי שאת אתכם, הבו לכם אנשים חכמים ונבונים וידעים לשבטיכם ואשימם בראשיכם", ועם ישראל הסכים "טוב הדבר אשר דברת לעשות". משה רבינו לא היה מרוצה מכך, והוא אמר לישראל (רש"י בשם חז"ל) "היה לכם להשיב, רבינו משה ממי נאה ללמוד, ממך או מתלמידך? לא ממך שנצטערת עליה?" הרי שמשה רבינו הוכיח את ישראל על כך שהסכימו לפזר את הרבצת התורה להרבה "חכמים ונבונים", ולא גילו נכונות לקבל את התורה מהמקום הכי גבוה.

אבל יש להשים לב לפרט מסוים בתוכחת משה, אם היו שואלים אותנו למה יותר כדאי ללמוד ממשה ולא מתלמידיו, מה היינו עונים? למה להעביר את התורה עוד שלב? למה לא לקבל אותה ישירות ממי שקיבל אותה מפי הגבורה? ומלבד זאת, משה איש האלוקים, אב הנביאים, מי לא רוצה לקבל מהשפע הנורא ששורה עליו.

לא זו הטענה של משה רבינו! לא מזה הוא לא היה מרוצה!

נקשיב טוב מה הוא רצה שיאמרו: "לא ממך שנצטערת עליה"?!?

משה עמל עליה יותר מכולם, התאמץ עליה יותר מכולם, בגלל זה היינו צריכים לרצות אותו!! בגלל זה הם היו צריכים לומר לא רוצים מחכמים ונבונים אלא ממך!!

ומשה רבינו מתאר לעם ישראל את העמל שהיה לו בלימוד התורה "ואנכי עמדתי בהר ארבעים יום וארבעים לילה - לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי", משה רבינו היה שם בהר בתוך כל המחיצות של השכינה; חושך ענן וערפל, אין לנו מושג אילו השגות רוחניות יש בזה, איזה דביקות איזה שפע ואיזה גילויים יש במצב הזה, אבל משה רבינו בוחר מכל הדברים האלו להנציח דוקא את העמל שהיה לו בכך, את המאמצים ואת ההשקעה, כי זה מה שבאמת חשוב! זה מה שהאדם נותן מעצמו! כל השאר זה כבר מתנות. ודאי שהיו לו שם תענוגות רוחניים שלא מעלמא הדין, אבל כנראה שזה לא חיפה על הרעב והצמא, וזה העיקר, המאמץ!

ואם משה רבינו מדגיש את החלק שהוא לא אכל ולא שתה, חייב להיות שהוא הרגיש את זה, אחרת מה המקום להחשיב את זה כעמל? הוא הרגיש רעב של ארבעים יום!! צמא של ארבעים יום!! איך אנחנו מרגישים אחרי יום אחד של צום? ומשה רבינו הרגיש כך כפול ארבעים!! ועם כל זה עמל ויגע, ביום שמע שיעורים מהקב"ה ובלילה חזר ושינן עליהם כמבואר במדרש. ואת זה הוא מספר לנו! את זה הוא מדגיש!

ובגלל זה, בגלל זה היו ישראל צריכים לסרב להעמדת עוד מרביצי תורה, ולוותר על ההזדמנות הנשגבה לשמוע ממשה רבינו ע"ה!

לא בגלל שהיא תורה מפי הגבורה, אלא בגלל שהיא תורה מה"מצטער הכי גדול", שהיא נוצרה מעמל והשקעה!

וכך גם ידוע על שלמה המלך, "החכם מכל אדם", וממה הוא 'החזיק' מכל חכמתו? תורה שלמדתי באף - היא עמדה לי!!! (קהלת זוטא פ"ב נא, ילקוט שמעוני שם אות תתקס"ח, רמב"ם הל' תלמוד תורה ג יב). לא החכמה העליונה, ולא ההשגות הנוראיות שלו, אלא דוקא מה שבא לו במאמץ וטרחה! בעמל הקדוש על הבנת התורה, על לימוד התורה.

[ומכאן מודעה רבא לאורייתא כמה מגוחך לא לדקדק בדינים והלכות כי "קשה לי", לכך נוצרת!! כל מה שנולדת ונבראת הוא לעמל ולמאמץ, על הדרך יש קצת גלידות... אבל איפה החיים? איפה האדם? ב"קשה לי"!!! אז אמנם אסור לאדם להתנהג בחסידות בדברים שיותר מדרגתו, אבל לפחות "ילך אצל חכם", לדון ולהתייעץ איזה קושי מסוכן, ואיפה הקושי שבונה אותו!]

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת השבוע

א, א: ודי זהב.

בברכות [לב, א] דרשו ודי זהב, אמרי דבי רבי ינאי כך אמר משה לפני הקב"ה **רשב"ע** בשביל כסף וזהב שהשפעת להם עד אמרו די הוא גרם שעשו את העגל, ואמרו שם שהקב"ה חזר והודה לו למשה.

הגר"א וסרמן [קובץ הערות דוגמאות לביאורי הגדות סימן ח אות ו] הביא שמקשים שהרי אמרו במדרש [קוהלת רבה א, יג] שאין אדם מת וחצי תאוותו בידו כלומר שתמיד רוצה ומתאוה עוד ועוד, ומי שיש לו מנה רוצה מאתים וכיצד אמרו די לזהב. ותירץ שהתאוה הזו שאדם מתאוה ליותר ממה שיש בידו הוא מחמת הזוהמא שבו, והרי אמרו [שבת קמו, א] שבשעת מתן תורה פסקה זוהמתן של ישראל ולא חזרה להם עד לאחר חטא העגל, ומשום כך קודם חטא העגל יכלו לומר די לזהב ופסוק זה מדבר קודם חטא העגל, שהרי כך פירשו שמה שהרבה להם זהב עד שאמרו די הוא גרם להם אח"כ לחטוא בעגל.

אמנם באילת השחר העיר עוד במה שאמרו בשבת [לב, ב] על הפסוק והריקותי לכם ברכה עד בלי די עד שיבלו שפתותיכם מלומר די, והרי אין אדם מת וחצי תאוותו בידו ע"כ, וכאן זה כבר אחרי חטא העגל, ובמהדורה מאוחרת יותר נוסף תירוץ דבאמת לפי שעה אדם שבע והוא אומר די, ולאחר זמן קצת יש לו תאוה לעוד ואתי שפיר עכ"ד.

ולפ"ז יש ליישב מה שהעירוני דבפסוק [שמות טו, כב] ויסע משה את ישראל מים סוף, פירש"י שהסיען בעל כורחן לפי שהמצרים עטרו את סוסייהן בזהב וכסף ואבנים טובות ומרגליות והיו ישראל מוציאים אותן שם, והיעב"ץ בברכות שם פירש דמהזהב שהיה להם משם עשו את העגל ע"כ. וקשה אם אמרו שם די אמאי משה היה צריך להסיע אותן בעל כורחן, אולם להנ"ל יש לומר דבאמת ברגע שמצאו שם ריבוי כסף וזהב היו שבעים מזה ואמרו די, אולם לאחר זמן קצר היה להן תאוה לעוד, והיה צריך להסיע אותן משם בעל כורחן.

א, ג: ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חודש באחד לחודש.

עיינן רש"י שכתב מלמד שלא הוכיחן אלא סמוך למיתה, ממי למד מיעקב שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה... כדי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו. בבאר בשדה כתב פירוש שמיעקב למד שיש להוכיח אב את הבנים ורב את התלמידים, וגם שיהא התוכחה סמוך למיתה ולא קודם, דאע"ג דכתיב הוכח תוכיח אפילו תלמיד לרב ואפילו מאה פעמים, אין מצות תוכחה אלא קודם לעבירה, שכשרואה לחבירו שרוצה לעשות עבירה או שמונע

עצמו לקיים מצוה צריך להוכיחו למונעו מהעבירה, אבל מי שכבר עבר עבירה אז הבית דין חייבין להענישו עונש הראוי לו כדין התורה, ולא מצינו בשום מקום שיש חיוב בזה להוכיח על מה שעבר, וכל שכן אם הוא תלמיד חכם אסור אפילו להרהר אחריו דודאי עשה תשובה כמשאחז"ל [ברכות יט, א] וכל ישראל בחזקת כשרים הן ואין לשום אדם להוכיחו על מה שעבר דאסור לומר לבעל תשובה זכור מעשיך הראשונים וזהו אונאת דברים שהרי מתבייש, אמנם מיעקב שהוכיח את בניו סמוך למיתתו למד משה להוכיח את ישראל שהתלמידים הם כבנים עכ"ל.

והנה ביומא [פו, ב] מדמה הגמרא חטא משה שאמר שמעו נא המורים למי שאכל פגי שביעית והפסידתם, וכתב בתוספת יוה"כ מה טעם לדמותן זה לזה, יש לומר דתוכחה אינו ראוי לעשות אלא בשעת מיתה כדפרש"י ריש פרשת דברים, וכן עשו יעקב ויהושע שמואל ודוד, ומשה אמר במשנה תורה "ממרים הייתם" ולא נענש דהיה תוכחת בזמנו סמוך למיתתו, אבל מה שאמר שמעו נא המורים שלא היה סמוך למיתתו דימה לאכילת פגי שביעית שאכלם קודם זמנם. וקרוב לזה מצאתי ביפה תואר דויקרא פרשת אמור ד, ק"פ ע"ב.

ולכאורה לדברי הבאר בשדה הנ"ל אין מקום להעניש את משה על מה שאמר שמעו נא המורים שלא סמוך למיתתו, משום דשאני התם דזה היה בשעת מעשה העבירה ממש ואדרבה יש מצות תוכחה מהתורה וצע"ג.

א, ד: אחרי הכותו את סיחון מלך האמורי אשר יושב בחשבון.

פירש"י שהמלך קשה והמדינה קשה עכ"ל. הא דהמלך קשה הוא כי היה גיבור וענק שלא היה בכל מלכי כנען כמותו, ומה דחשבון היתה עיר קשה מבואר בספר הרמזים לרבינו יואל ס"פ חוקת שהיתה עשויה מעשה חושב חומותיה ובנייתה שלא יוכלו לכובשה.

א, מא: ותהינו לעלות ההרה.

בדעת זקנים מבעלי התוספות פירשו, מהו ותהינו, שהיו אומרים מטיפה נתמלא הין, מדבר מועט נתמלא סאתם, כלומר בשביל דבר מועט כעס הקב"ה עלינו עכ"ל. [וא"כ "תהינו" נוטריקון תו הין]. אמנם רש"י פירש לשון הננו ועלינו את המקום, זה הלשון שאמרתם לשון הן, כלומר נודמנתם עכ"ל. ופירש בעשפ"ח דבהסכמה אחת נקהלתם ונודמנתם לעלות.

ב, ד: אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו היושבים בשעיר, וייראו מכם ונשמרתם מאד.

כתב באלשיך, ומה היא הפלגת השמירה הזאת, שאמר ונשמרתם מאד, כי הנה ברכת החרב ניתנה לאדום, ואין ישראל ניצולים ממנה כי אם בעשותם רצונו יתברך. ועל כן אמר, הנה ויראו מכם מברכת הקול. ואין להם פחד, כי אם לכם מחרבם הקשה. על כן ונשמרתם מאד, כי אין לכם הצלה מברכת חרבם, רק בעשותכם רצוני. וזה נרמז במדרש רבה ר' יהושע

בש"ר לוי אמר, מבקשים אתם שיראו מכם, עסקו בתורה, כמה דתימא ונשמרתם מאד לנפשותיכם.

ב, ה: אל תתגרו בם וגו'.

נזכר כאן רק האיסור להתגרות באדום, ולא נזכר האיסור להצר עליהם כמ"ש על מואב ועמון להלן ב, ט, יט. וצ"ב מאי שנא.

אמנם המדייק דהכא כתיב "ואת העם צו לאמר" והוא ציווי על היחידים, והיחידים יכולים רק להתגרות, אבל לצור על עיר לכובשה בעיני רבים ביחד וזה אין עושין אלא ברשות המלך שמכוין את כולם לזה, ולמשה כבר אמר הקב"ה פסוק קודם "רב לכם טוב את ההר הזה פנו לכם צפונה", א"כ ודאי שלא יעשה כן, לכן לא נזכר לעם לחוד שלא לצור את בני עשיו.

ב, כג: והעוים היושבים בחצרים עד עזה כפתורים היוצאים מכפתור השמידום וישבו תחתם.

יש לדקדק דלא כתיב נמי שהורישו אותם [חוץ ממה שהשמידום וישבו תחתם], וכדלעיל פסוקים יב, כא, כב.

ב, לד: ונלכוד את כל עריו בעת ההיא.

עיינן רש"י כאן דבביזת עוג כבר היו שבעים ומלאים והיתה בזויה בעיניהם ומקרעין ומשליכין בהמות ובגדים וכו'. ולכאורה יש להעיר איך היו מקרעין, הלא איכא איסור בל תשחית. ומצאתי בהסכמת הגר"ח סופר שליט"א [לספר אש תמיד עמ"ס תמיד] שהוכיח מכאן דכל הפקר כי האי גונא שאין לו בעלות ושימוש ליכא איסור בל תשחית עיין שם.

ומאחי הר"ר שמואל שליט"א שמעתי די"ל כיון דבשעת מלחמה עדיין לא באו שבט ראובן וגד ודעתם לשבת שם, א"כ יבואו שאר אומות וישבו שם ויהנו מביזת עוג, וכיון דכבר זכו ישראל בו משעת כיבוש מלחמה אי יהנו ממנו שאר אומות הוי באיסור "לא תחונם" כמ"ש במנ"ח מצוה תכ"ו סק"א דקאי על כל עובדי ע"ז, ולכן השחיתו את כל הביזה.

ג, ב: ויאמר ה' אלי אל תירא אותו כי בידך נתתי אותו.

איתא בדברים רבה [א, כה] ד"א, כי בידך אתננו אין כתיב כאן, אלא נתתי, כבר פסקתי את דינו מימות יעקב. כיצד בשעה שנכנס יעקב אצל פרעה לברך אותו שנאמר ויברך יעקב את פרעה, היה עוג יושב שם באותו שעה, א"ל פרעה לעוג לא כך היית אומר אברהם פרדה עקרה הוא ואינו מוליד, הרי בן בנו ושבעים נפש מירכו, אותה שעה התחיל עוג מכניס עין רעה עליהן, א"ל הקב"ה אי רעה מה אתה מכניס עין הרע בבני, תימס עינו של אותו האיש, עתיד אותו האיש ליפול בידך, הרי כי בידך נתתי אותו עכ"ל.

וכתב בפירוש מהרז"ו דמה דעוג היה יושב שם בשעה שבא יעקב לברך את פרעה צ"ע **מנין לו ומה דורש עכ"ל**. ואולי י"ל דדריש גזרה שוה יציאה יציאה, הכא פסוק א **ויצא** עוג מלך הבשן לקראתנו וגו', וכתיב התם **ויצא** מלפני פרעה, מה הכא יצא עוג אף התם יצא עוג ג"כ מלפני פרעה, וממילא מוכח שהיה שם באותו שעה. ובזה יתבאר דכתיב שם "ויברך יעקב את פרעה ויצא מלפני פרעה", ולכאורה היה צריך לומר ויברך יעקב את פרעה ויצא, ותיבות "מלפני פרעה" מיותרות, אבל לפי מה שנתבאר דגם עוג יצא אז מלפני פרעה לכן עשו את היציאה כדבר בפני עצמו שאינו מקושר עם ה"ויברך" שכתוב קודם לכן.

ג, ב: ויאמר ה' אלי אל תירא אותו.

פירש"י ובסיחון לא הוצרך לומר אל תירא אותו, אלא מתיירא היה משה שלא תעמוד לו זכות ששימש לאברהם שנאמר ויבוא הפליט והוא עוג.

לכאורה יש להעיר דרש"י כותב לעיל [ב, לא] ד"ה החילותי תת לפניך, וז"ל **כפה שר של אמוריים של מעלה תחת רגליו של משה** והדריכו על צווארו עכ"ל, וא"כ כיון דסיחון ועוג נקראים בקרא "שני מלכי האמורי" [להלן ד, מז] וא"כ אמאי כפיתת שר של אמוריים לא הועיל לנצח ממילא גם את עוג. וצריך לומר דנהי דכשהשר של מעלה כפות כבר על פי הטבע אפשר לנצחו למטה, מכל מקום **זכותו דעוג שזה קשר נצחי עם הקב"ה זה מועיל גם למעלה מדרך הטבע**, ולכן היה צריך לומר למשה אל תירא אותו. ומה שירא מזכות דעוג מדוייק דלא כתיב שהיה ירא מפניו רק אותו היינו זכות הטפל לו והוי כעצמו. [שמעתי ממו"ר הגר"צ שחור שליט"א]

ג, יא: הלה היא ברבת בני עמון.

"רבת" היא שם עיר המלוכה של בני עמון כמ"ש [בשמואל ב' יא, א] וישחיתו את בני עמון ויצורו על רבה, וכתיב [שם יב, כו] וילחם יואב ברבת בני עמון וילכוד את עיר המלוכה.

ועיין בספר פה קדוש דהכתוב בא לספר בגבורתו של עוג שלכך משה רבינו נתיירא ממנו, דלפי שעוג וסיחון נלחמו בעמון כמ"ש [גיטין לח, א] עמון ומואב טהרו בסיחון, ולקחו עמון את מיטת הברזל של עוג לשעשוע לעיר בירה שלהם דאע"פ שהפסידו במלחמה מ"מ הצליחו ליקח מיטת גיבור כזה לידם, ועיין ברוקח.

*

פניני עיון בפרשת השבוע □ פרשת דברים (תניינא)

א, ג: וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה בְּעֶשְׂתֵּי עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ דִּבְרַ מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. ופירש"י מלמד שלא הוכיחן משה אלא סמוך למיתה וכו'. ומפני ד' דברים אין מוכיחין את האדם אלא סמוך למיתה, כדי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו, ושלא יהא חבירו רואהו

ומתבייש ממנו וכו' כדאיתא בספרי, וכן יהושע לא הוכיח את ישראל אלא סמוך למיתה, וכן שמואל, וכן דוד את בנו שלמה.

רבינו הלל בפירושו לספרי כתב ומפני ד' דברים אין מוכיחין את האדם אלא סמוך למיתה וכו', וקשיא אם כן בטלת מצות הוכח תוכיח את עמיתך, ואסיק בקושיא.

ובספר טל חיים [להגר"ח סופר שליט"א סימן לב ד"ה ובאמת] כתב דגוף הקושיא לא זכיתי להבין, ולכאורה הוכחה בתוכחה איחלף, דהכא משאחז"ל שאין מוכיחין אלא סמוך למיתה לאו מהלכות הוכחה ומחאה כשרואה שעושה איסור נגעו בה דנפקא מקרא דהוכח תוכיח וגו', אלא הכוונה שלומר דברי כיבושין ולייטר בדברים ולהרתיע על מעשים והתנהגות שאינה טובה שלא יעשוה וכמו שכתב הרמב"ם בהל' תשובה [פ"ד ה"ב] זה לא יעשה אלא סמוך למיתה, אבל אם עשה איסור בודאי יש להוכיחו מיד, והדבר מוכח מעצמו ממה שהוכיח בספרי מיהושע ושמואל ודוד, והתם לא הוכיחו על עוונות שראו שעשו בני ישראל ולהפרישם ולהודיעם על שחטאו, אלא כל תוכחתם היתה לשבר ליבם ולהחזירם בתשובה ולהזהירם שלא יחטאו ח"ו, ולפי"ז קושיא מעיקרא ליתא וצ"ע. [ועיין שו"ת הריב"ש סימן תלא]

*

א, ה: הוֹאִיל מֹשֶׁה בָּאֵר אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת.

פירש"י דהתחיל משה ופירשה להם בשבעים לשון.

בלבוש האורה כתב דמה שעד עכשיו אמר להם הכל בלשון הקודש ועכשיו התחיל לבאר אותה להם בלשונות אחרים, דחשש אולי לא כולם בעלי לשון הקודש ולא הבינוהו כלום, דודאי עם רב כזה שהם יותר משישים ריבוא יש בהם לשונות הרבה, וכיוון שכן הוצרך לפרש להם בכל ע' לשונות דהי מנייהו מפקת שמא מאותו לשון שישאר שלא לפרש יש בהם והם לא יבינוהו עכ"ד.

אמנם בפשוטו מבואר בגמ' סוטה [לה, ב ד"ה האיך] דמשה רבינו נצטוה לכתוב את התורה בע' לשון כדי שיוכל לבוא ללומדה כל מי שירצה ולא יהא פתחון פה לאומות לומר לא היה לנו מהיכן ללומדה עכ"ד. א"כ יש לומר דבסוף מ' שנה בשכבר הייתה כל התורה כתובה ונשלם הכל ולעכו"ם אין כלום שייך טפי הפתחון פה וגו', ולכך דוקא אז התחיל לכותבה בע' לשון. [שמעתי מהג"ר יצחק ברוורמן שליט"א]

ונראה שהלבוש לא פירש כן בדעת רש"י, לפי דלשונו הוא בע' לשון פירשה להם, משמע דפירשה לישראל ולא לאומות העולם ודו"ק

*

א, יב: אִיכָה אֶשָׂא לְבַדִּי טְרַחֲכֶם וּמִשְׁאָכֶם וְרִיבְכֶם.

פירש"י אם אומר לקבל שכר לא אוכל, זו היא שאמרתי לכם לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הקב"ה.

באילת השחר כתב צריך ביאור היכן נרמז זה בפסוק שמושה אמר שאפילו אם יקבל שכר הוא לא יוכל לשאת אותם לבדו, והנה הא ודאי שקיבול שכר אינו סיבה שיוכל לעשות דבר שאין בכוחו וזה מה שאמר.

שוב ראיתי בס"ד בבאר יצחק [הורוויץ זצ"ל על פרש"י] שביאר בזה הלשון והנה לעיל [פסוק ט' שאמר לא אוכל לבדי שאת אתכם וגו' ה' אלקיכם הרבה אתכם וגו'] שתפס המניעה מצד ריבוי העם, יש ליישב כפירש"י שם שהוא ריבוי העונש ויראת השגיאה, אבל כאן שתפס המניעה מצד האיכות איכה אשא לבדי טרחכם וגו' מורה עכ"פ אף שאינו מצד הלאות שהוא לכל הפחות מפאת שנאת העמל והרוגז, והלא לפום צערא אגרא, אבל באמת שמושה רבינו אף שהוא ברצון נפשו היה מקבל עליו כובד העול הזה, מ"מ הקב"ה לא רצה להטריחו בזה, ויקרה נפשו בעיניו יתברך שלא להעמיס עליו עסקי האנשים יותר מדי ולהתענג לחזות בנועם ה' אשר זה לבדו היה חיי משרע"ה, והנה כל הכוונה הזו מרמז במילת לאמור שבפסוק ט' וכמו שפירש"י ז"ל שם שבמילת לאמור רמוז שכל זה ציוהו הקב"ה לאמור לישראל, ומושה אמר לישראל כדברים האלה ציוני ה' יתברך לאמור לכם איכה אשא לבדי וגו', ועם מה שהודיעם שנצטווה מפי הקב"ה לומר להם בלשון זה נתיישב להם כל המוקשה בלשון זה כן נראה לי עכ"ד. ולפי"ז מה דפרש"י "אם אומר לקבל שכר לא אוכל", אין הכוונה שאקבל שכר ממכם על מה שאדון אתכם לבדי, אלא שאקבל שכר מן השמים לפום צערא אגרא, בעבור טורח זה, ומתורץ הכל.

*

א, יב-יג: איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם: הבו לכם אנשים חכמים ונבנים וידעים לשבטיכם ואשימם בראשיכם.

במדרש רבה איכה [פרשה א' אות א] שלושה נתנבאו בלשון איכה: ישעיה, וירמיה, ומושה. משה אמר איכה אשא לבדי וגו', ישעיה אמר איכה היתה לזונה, ירמיה אמר איכה ישבה בדד עכ"ד. הנה אנחנו קוראין פסוק זה בסמוך לתשעה באב ובניגון של איכה המרמז על החורבן. ובפשוטו זה משום דשניהם פותחין בלשון "איכה".

אולם אפשר שיש כאן יותר עומק, דהנה משה רבינו אומר בפרשת יתרו [יח, טו] "כי יבוא אלי העם לדרוש אלקים, כי יהיה להם דבר בא אלי, ושפטתי בין איש ובין רעהו והודעתי את חוקי האלקים ואת תורותיו", ולכאורה למה משה רבינו לא עונה בקיצור שבאין אלי למשפט. אומר המשגיח הגה"צ ר' מאיר חדש זצ"ל דמשה רבינו לפום דרגה דיליה היה סבור שמה שבאין אליו למשפט אין זה לצורך משפט לחוד אלא ללמוד תורה ודינין ע"י הוראות היוצאין מן המשפט ההוא, ממילא לא חשש שינבול כטענת יתרו במה שעומדין עליו מבוקר עד ערב, לפי שכידוע לתלמוד תורה שזה דבר רוחני הקב"ה נותן כוחות למעלה מדרך הטבע, ויכולין לעמוד בזה כמו שדבר רוחני בטבעו אין לו גבול ושיעור בהשגה שלו.

ואין זה חידוש לומר שמושה רבינו היה סבור שיש במשפט ההוא גם תלמוד תורה שהרי הדברים מבוססים היטב על פי רש"י [בדברים א, יד] דמשה הוכיחם איך הסכמתם בקלות למינוי דיינים ושופטים במקומי "היה לכם להשיב רבינו משה ממי נאה ללמוד ממך או

מתלמידך לא ממך שנצטערת עליה", הרי שמשה היה סבור שיש במשפט בין האנשים גם לימוד תורה כנ"ל, וזה גם האריכות של משה רבינו "כי בא אלי העם לדרוש אלקים ושפטתי בין איש ובין רעהו והודעתני את חוקי האלקים ואת תורותיו", והיינו שעל ידי המשפט יש גם לימוד של תורת ה' יתברך שמו.

אולם יתרו שנתגייר ולא היה בדרגה דמשה הבין מעיקרא שכל כוונתם לעמוד על משה מבוקר עד ערב אינו בשביל לימוד הלכה למעשה שיוצא מן הדינים האלו רק פשוט לריב ולהטריח הדיינים לעשות שלום ביניהם, וא"כ על פתרונות בדברים גשמיים, אם משה רבינו יעסוק בזה מבוקר עד ערב יש חשש של נבול תיבול, לכן נתן עצה למשה רבינו למנות דיינים שישפטו תחתיו וסיים "וגם כל העם הזה על מקומו יבוא בשלום" שלא יהא מריבות וסכסוכים ביניהם. וכשמשה רבינו הסכים לעצת יתרו והבין שהוא צודק, הוא קונן על זה איכה אשא לבדי טרחכם משאכם וריבכם הבו לכם אנשים וגו' דזה שורש החורבן כשלא מחפשים "תורה" אלא מריבה בדברים גשמיים. [שמעתי מהג"ר דוד שטרן שליט"א]

*

א, יג: הָבוּ לָכֶם אַנְשִׁים חֲכָמִים וְנִבְנִים וַיִּדְעוּם לְשִׁבְטֵיכֶם.
פירש"י חכמים, כסופים.

בדברי דוד להט"ז כתב נראה דקשה לו לרש"י חכמים למה לי, כיון דאמר "נבונים" והלא בכלל מאתיים מנה, אלא דפירושו כסופים, והוא מלשון כי נכסוף נכספת [בראשית לא, ל - פי' התאוית], וכן ר"ל כאן אנשים נחמדים בעיני הבריות. ו"כסופים" שייך ללשון "חכמים" כמו בפסוק יודע טוב ורע, תרגומו חכים בין טב לביש.

*

א, כב: וְתִקְרְבוּן אֵלַי פְּלֶכֶם.

פירש"י בערבוביא... ילדים דוחפים את הזקנים, וזקנים דוחפין את הראשים.

בעלי המוסר עומדין על כך, שרואים אנו שערבוביא זו שהיה עבירה קטנה הביאה לבסוף את חטא המרגלים והגלות המרה שאנו נמצאין בה עד היום הזה, וזה נובע מחוסר מנוחת הנפש, כי מי שיש לו מנוחת הנפש אינו דוחף את השני! והדרך להגיע לזה היא ע"י בהירות בעבודת השי"ת וביטחון בהשם כי אז אין לו מה לחשוש!

ואפשר להוסיף דכמו שהיה כאן חוסר מנוחת הנפש מצד כלל ישראל, מידה כנגד מידה נגזר עליהן י"ט שנה שהיו הולכין ומטורפין במדבר כלשון רש"י [להלן א, מו ד"ה ותשבון], וידוע שהטלטול ממקום למקום גורם חוסר מנוחת הנפש ודו"ק.

*

א, מב: וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי אָמַר לָהֶם לֹא תַעֲלוּ וְלֹא תִלָּחֲמוּ כִּי אֵינְנִי בְּקִרְבְּכֶם.

הקשה הגר"ש קלוגר זצ"ל בספרו אמרי שפר למה אכן לא נמחל להם אחרי ששבו בתשובה והודו שחטאו [כדכתיב לעיל בסמוך פסוק מא], ותירץ לפי שנאמר שם " וַתַּעֲנוּ וַתֹּאמְרוּ

אֵלַי חָטְאוּ לְה' " משמע שרק היה הדיבור בפה מה שאמרו "חטאנו" אך לא נבע באמת מעומק הלב, ואכן כך מצאנו בלשונם בפרשת שלח [טו, מ] "אשר אמר ה' כי חטאנו", ופירש הבעש"ט [הובא בספר אור צדיקים קאלמיא תרמון] הם רק אמרו בשפתותיהם שהקב"ה אמר כי זה חטא אך לא האמינו והתחרטו על כך באמת לכן לא נמחל להם.

ב, לא: וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי רְאֵה הַחֲלָתִי תַתּ לְפָנֶיךָ אֶת סִיחֹן וְאֶת אֶרְצוֹ.

פרש"י כפה שר של אמוריים של מעלה תחת רגליו של משה והדריכו על צוארו עכ"ד.

אפשר דרש"י שינה וכתב שר של אמוריים ולא שר של סיחון, כי סיחון ועוג שני מלכי האמורי נקראו ושר אחד לשניהם, ולכך גבי עוג לא הוצרך לומר החילותי תת לפניך כמו בסיחון.

ב, לד: וַנַּחֲרֵם אֶת כָּל עִיר מְתָם וְהַנָּשִׁים וְהַטָּף.

פירש"י אנשים. וכתב באלשיך יתכן דקרא עיר מתים את כל העיר שהיתה מיוחדת לעבודה זרה, על דבר התקרובת שנקרא זבחי מתים. והמלבי"ם פירש ר"ל שבעיר נשארו מתים שהם אנשים חלשים לא גבורי חיל למלחמה לכן החרמנו אותם בקלות. ובהעמק דבר כתב להיפך, ומשמעות מתים, אנשים מצוינים בגבורה וכדומה, כמו וַיְהִי מִתְּיוֹ מִסְפָּר [דברים לג, ו].

ויעויין במדרש שכל טוב להמאירי [בראשית לד, ל ד"ה מתין] שכתב כלומר אנשים ודומה לו את כל עיר מתים והנשים והטף... ולמה נקראו הגברים מתים שהם שלמים בגוף ודומה לו אין בו מתום [ישעיה א, ו] ותירגם יונתן בן עוזיאל לית בהן דשלים.

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ס

הקנאת בגד כדי להיפטר מחובת קריעה על ראיית מקום המקדש

במאמר זה נברר את מנהג העולם להקנות את הבגד לאחר, כדי להיפטר מחובת הקריעה. והנה ודאי שצריך לקיים את פסק השו"ע כפשוטו ולקרוע בגד בבואנו לירושלים ואזור המקדש, ואין לנו לחפש טעדי וללהימלט בתחבולות מחובת הקריעה. אך בדברינו נבאר שמי שבכל זאת החליט להימלט מחיוב זה, מסיבותיו הוא, אזי יש מקום מצד ההלכה להקנות הבגד ולהיפטר עי"כ מחובת הקריעה.

כתב השולחן ערוך (סימן תקס"א, ב): "הרואה ירושלים בחורבנה, אומר: ציון היתה מדבר שממה; וכשרואה בית המקדש, אומר: בית קדשינו ותפארתנו אשר הללוך בו אבותינו היה לשרפת אש וכל מחמדנו היה לחרבה, וקורע. ומהיכן חייב לקרוע, מן הצופים; ואח"כ כשיראה המקדש קורע אחר, וכל קריעה טפח; ואם בא דרך המדבר, שאז רואה המקדש תחלה, קורע על המקדש, טפח, ואח"כ כשיראה ירושלים מוסיף על קרע ראשון כל שהוא". זאת הלכה פסוקה ללא חולק. ואולם ישנם שנהגו להקנות את בגדיהם לאדם אחר ועי"כ סבורים שנפטרים הם מחובת הקריעה, שהרי אין להם בגדים לקרוע.

ואולם בכמה דוכתין הובא בשם מרן הקה"י זצ"ל דהקנאה זו אינה מועלת, דהנה כתב השו"ע (יו"ד סי' שמ סעיף לד, עפ"ד הסוגיה במו"ק כ"ו): "האומר לחבירו: השאילני חלוקך שאבקר את אבא שהוא חולה, והלך ומצאו שמת, קורעו, ומאחהו ומחזיר לו חלוקו ומשלם לו דמי קרעו. ואם לא הודיעו, ה"ז לא יגע בו", עכ"ל. וכתב הש"ך (סק"נ): "לא יגע בו - ונ"ל דאף אם קרע לא יצא דהוי שואל שלא מדעת וגולן הוי ובחלוק הגזול לא יצא כדלעיל סכ"ט", עכ"ל. ועפ"ז טען הקה"י זצ"ל דחזי" מהכא שבמקום דאיכא אומדנא שבעל הבגד מרשה לו לקורעו לצורך אבילותו, יקרענו, וכשהאומדנא שאינו מאפשר לו זאת, לא יקרענו. והרי כשאדם מקנה את בגדיו לאחר, לכאוי' האומדנא הברורה היא שמוכן שחבירו יקרע את הבגד, שהרי בגד זה היה של חבירו עד לרגע זה, ומה איכפ"ל שיקרענו, ולכן סבר הקה"י שלא מועיל להקנות בגד לאחר. וכ"כ בהערות למסכת מו"ק (כ,ב) בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל.

והנה מלבד שיש להעיר ע"ז בפשיטות שהרי כל הקנאת הבגד לחבירו נועדה לפוטרו מקריעה, א"כ בזה י"ל שגם כוונת ואומדנת בעל הבגד החדש, שבעליו הקודמים לא יקרענו, שהרי לשם כך הקנה לו את הבגד, יש להעיר יותר בזה, דהנה כל הלכה זו נוגעת לאומדנא, וע"ז טענו הגרי"י קניבסקי והגרי"ש אלישיב זצ"ל דהכא האומדנא היא שבעל הבגד החדש

מסכים שבעל הבגד הקודם יקרענו. אך לענ"ד פשוט וברור הוא שכאשר ראובן יקנה את הבגד לשמעון ושמעון יאמר לו במפורש שאינו מוכן שיקרענו, בזה גם אם ישנה אומדנא שבתוככי ליבו אינו מתכוין לכך, אסור לראובן לקרוע את הבגד. כי אין מקום לאומדנא דמוכח נגד גילוי רצונו המפורש, ולא מועיל דברים שבלב, וגם לא דברים שליבו ובלב כל אדם, למול ציווי מפורש של בעל הבגד. וא"כ שפיר יוכל ראובן להקנות את בגדו לשמעון, ושמעון יאמר לו בפיו שאוסר עליו לקרוע את הבגד, וא"כ ייפטר מחובת הקריעה, כיון שאין הבגד שלו, ובעליו החדש אוסר עליו במפורש לקרועו.

ובספר אמרי יושר (עמוד פט) כתב: "ויש למנוע את ההנהגה הגרועה להקנות הבגדים לאחר ושההוא לא יתן רשות לקרוע, כי זו טצדקי לעקור הלכה, וגם לפי מאי דמשמע במהרי"ל סי' קצ"ח אינו מועיל בכה"ג, עי"ש", עכ"ל ועיש"ע. ולענ"ד אין להוכיח מאומה מדברי המהרי"ל שם, עי"ש.

והנה יש שטענו שהמקנה בגד לחברו כדי להיפטר מחובת הקריעה, נחשב כמכניס עצמו לאונס וכמי שמפקיע עצמו בידים מחיוב, וכאדם המחויב בתפילין אך נוסע למקום שאין בו תפילין, (או כשנוסע לנפוש במקום שאין בו מנין לתפילה בציבור, עי' בכל פרטי הדינים במכניס עצמו לאונס ובחיוב לדאוג לקיום המצוה אף קודם זמן המצוה, בס' שלהי דקייטא מהדו"ב סימן קטו).

ולענ"ד זה אינו, כיון שהחיוב לדאוג לקיום מצוה קודם זמנה והאיסור להכניס עצמו לאונס ולא לקיים המצוה, שייך דוקא בחיובי הגברא, כגון תפילה, תפילין ושופר, משא"כ בנדו"ד דאין חיוב הקריעה חיוב גברא, אלא שחז"ל אמרו שהרואה מקום המקדש בעודו לבוש בבגדיו, עליו להראות צערו ולקרוען. אך פשוט שהמגיע ערום למקום זה, לא מוטל עליו לילך ולקנות בגדים כדי שיוכל לקרוען, כשם שמי שאין לו בית אינו מחוייב לקנות בית כדי לשייר אמה על אמה, כיון שהדין הוא שמי שיש לו בית ושמח בו, עליו להפחית משמחתו ולגלות צערו ע"י שיור אמה על אמה, ה"נ הבא למקום ראית המקדש, עליו לגלות צערו בקריעת בגדיו, שלא יתכן שיישאר עם בגדים שלמים בשעת צער שכזה ולכן עליו לקרועם. אך אינו מחוייב לקנות בגדים ולגלות את צערו בקריעתן. ולכן כשהקנה בגדיו לאחר, א"כ חשוב הוא כערום וכה"ג לא חל עליו חיוב לקרועם או להשיג בגדים משלו כדי לקרועם.

ואמנם מצינו בטוש"ע (יו"ד סי' שכד, יד) דאסור לאדם לעשות עיסתו פחות פחות מכשיעור כדי להיפטר מהחלה, וברמ"א (יו"ד שלג, ח) כתב: "קנה גז צאנו של חבירו, אם שייר המוכר קצת גיזה לעצמו, הוא חייב. לא שייר מהם כלום, הלוקח חייב ליתן. ואם פירש לו: אני מוכר לך הכל, שניהם פטורים", וכתב הש"ך (סק"ח): "ומכל מקום לכתחלה אסור לעשות כן למכור הצמר במחובר ולהפקיע ממונו מיד מצוה", עכ"ל. וחז"ל דאף דלא התחייב עדיין במצוה, מ"מ אל לו להפקיע עצמו ממנה.

ויש להשיב על כך בתרתי:

א-) הרמב"ן (ע"ז מא, ב) כתב דהא דשרי להערים להכניס תבואתו במוץ שלה לפוטרה מן המעשר, איירי שייחדן להאכילן לבהמתו, וביאר החזו"א (מעשרות סי' ג סק"ז) דמשום

דהממרח לבהמה אינו חייב בתרו"מ אלא מדרבנן, וחזי' דבמצוות דרבנן ל"ש האי חסרון דמכניס עצמו לאונס ומפקיע עצמו מהחיוב, (ועי' פסקי נתיבות אדם להגר"מ דייטש שליט"א, דרשת שבה"ג התשע"ז, אות יג).

ב- נראה דיש לחלק בין עשיית תחבולה כדי להיפטר ממצוה לבין עשיית תחבולה להיפטר מחיוב, שבתחבולה שעל ידה נפטר מקיום מצוה, סו"ס הפסיד המצוה, ודומה לאדם שהערים והפסיד לעצמו ממון רב, ומשא"כ בהפסד חיוב, סו"ס לא התחייב. (ואף שבכל קיום חיוב חז"ל מונח המצוה הכללית לשמוע בקול חכמים, ויש שכר ע"ז כמובן, מ"מ יש לחלק בין הפקעה ממצוה להפקעה מחיוב, ודי למבין).

והנה התוס' במו"ק (כ, ב ד"ה קורע) כתבו: " והא דאמר בסמוך מי שאין לו חלוק וכו' מיירי כגון שהיה שאול מחבירו", עכ"ל. והריטב"א (שם) כתב: " ובתוספות פירשו כגון שהיו בגדיו שאולים ופטור מקריעה דמבני אהרן למדנו דכתיב בהו בגדיכם (ויקרא י'), ומיהו אמרינן לקמן (כ"ו ב') שאם הודיעו שהוא הולך לכך כמי שנטל רשות דמי וחייב לקרוע", עכ"ל.

הנה הריטב"א נטה מפשטות הבנת ד' התוס', דבגד שאול א"א לקרוע כיון שאינו שלו ואם יקרענו הוי גולן, וכפשטות ד' הראשונים והפוסקים וכנ"ל, וביאר באופ"א, דהחסרון הוא דבעי' "בגדיכם" וליכא, והיינו דבעי' דין "לכם" בבגד המחויב קריעה, וכדין "לכם" במצוות ארבעת המינים. ובס' הערות עמ"ס מו"ק (שם) שאל המחבר את הגרי"ש אלישיב זצ"ל האם עכ"פ לדעת הריטב"א יועיל להקנות בגד לאדם אחר כדי להיפטר מחובת הקריעה, והשיב הגרי"ש דאכן להריטב"א מהני, אולם עכ"פ הורה למעשה שאין לנהוג כן.

ואולם רבותינו הגרי"ש אלישיב (שם), הגרש"ז אוירבך (מעדני שלמה עמו' ס) והגר"ש ואזנר זצ"ל, לא ניחא להם בהיתר הקנאת הבגד לאדם אחר, וסברו שעלינו לקיים דין השו"ע כפשוטו ולקרוע בגד על ראיית מקום החורבן, והגר"ש ואזנר זצ"ל (שו"ת שבט הלוי ח"ז סי' עח) כתב: "ומה שהמנהג שהעולם משתמטים אפילו מחיוב קריעה על מקום המקדש ועושים תחבולות שונות להפטר מזה - אין זה מנהג ותיקים - ודברי הש"ס מו"ק כ"ו, וטור ושו"ע סי' תקס"א מטפחים על פניהם", עכ"ל.

ואולם לענ"ד אם איתרע ולא ניתן לקרוע הבגד, כגון שאין לו בגד להחלפה ולא יוכל לרכוש חולצה חדשה, וצריך ללכת לאחר מכן היישר לשמחת חתונה וכל כיוצ"ב, יש לסמוך על מנהג העולם להקנות הבגד לאדם אחר ושבעל הבגד הנוכחי יאמר לו במפורש שאינו מרשה לו לקרוע את הבגד, וכמובן שצריך להקנות את הבגד כדין או לפני הכניסה לאזור ירושלים העתיקה והכותל.

*

בענין שלום מלכות במעשה דקמצא ובר קמצא

גיטין נו ע"א במעשה דקמצא ובר קמצא. "אזל אמר ליה לקיסר: מרדו בך יהודאי. א"ל: מי יימר? א"ל: שדר להו קורבנא, חזית אי מקרבין ליה. אזל שדר בידיה עגלא תלתא. בהדי דקאתי שדא ביה מומא בניב שפתים, ואמרי לה בדוקין שבעין, דוכתא דלדידן הוה מומא ולדידהו לאו מומא הוא. סבור רבנן לקרוביה משום שלום מלכות, אמר להו רבי זכריה בן אבקולס, יאמרו: בעלי מומין קריבין לגבי מזבח".

והגר"א וסרמן הי"ד בקובץ הערות (סי' מ"ט אות ז') כתב: "הנה מאי דאיצטריך לומר הך טעמא דיאמרו, דאינו אלא משום גזירה דרבנן, ותיפוק ליה משום גוף האיסור, דהוא לאו דאורייתא, צ"ל דשלום מלכות דינו כפיקוח נפש, ומדאורייתא היה מותר להקריבו. והשתא קשה, מה דעתו של ר' זכריה, דכיון דמשום הלאו דאורייתא ניחא ליה דנדחה מפני פיקו"נ, א"כ גם הגזירה דרבנן דיאמרו, תהא נדחית, ומאי אולמא דגזירה של דבריהן יותר מגוף האיסור דאורייתא. ולפי הנ"ל י"ל, דהלאו דאורייתא, כיון שהוא נדחה מפני פיקו"נ, לא נעשה בזה איסור כלל, אבל מה שילמדו מזה דמותר להקריב בעלי מומין למזבח וא"כ יקריבו גם בשעה שלא יהא פיקו"נ, וא"כ נמצא שיעברו על האיסור במקום שלא יהיה ההיתר של פיקו"נ:

והגר"ר בנציון ז"ל פלמן הגאב"ד דזגר, שדי ביה נרגא בתירוץ הזה, דמ"מ גם האיסור הזה, מה שמכשילין לדורות, והוא לאו דלפני עור, ג"כ צריך להיות נדחה מפני פיקו"נ. ובאמת כן נראה כדבריו, דאם יאנסוהו להושיט כוס יין לנזיר, והנזיר רוצה לשתותו במזיד שלא במקום אונס כלל, ג"כ ראוי להיות מותר לעבור ולא ליהרג, דנהי דישאר האיסור על הנזיר, דלגבי דידיה ליכא פיקו"נ, מ"מ המושיט לו לא עבר אלא אלאו דלפ"ע, והוה נדחה מפני פיקו"נ, וצ"ע, עכ"ד.

ונראה להצדיק ביאור הגרא"ו למול טענת הגרב"צ פלמן הגאב"ד דזגר, דהכא אינו ענין לאיסור לפנ"ע פרטי, שודאי שפיקו"נ דוחה אותו. אלא החשש היה שע"י שיאמרו בעלי מומין קרבים לגבי מזבח, תיעקר ההלכה לדורות, ולזה לא מועיל פיקו"נ בזמן מסויים. שיתכן שבדבר שהוא מעקירת מצוה באופן כללי, לא מועיל פיקו"נ לזמן מסויים. (ודומה לזה מצינו ברש"י וביד רמה בסנהדרין (עד, א) דבשעת השמד יש חיוב של יהרג ואל יעבור בכל דבר ואפילו במנהג ישראל כערקתא דמסאנא, כדי שלא ירגילו הגויים להמריך את הלבבות לכך, וכדי שלא יסרך אחר אותה עבירה. והיינו שכאשר יש חשש על עקירת מצוה באופן כללי, צריך למסור נפש). ואחי יקירי הרה"ג רבי אי"ש שליט"א ביאר בדומה לזה, שעקירת הדין בטעות, גם לזמן קצר, אינה נכללת בלאו דלפנ"ע. דלפנ"ע עניינו שהלאו קיים וברור, רק נכשלו בו. משא"כ הכא דחששו שהדין עצמו ייעקר בטעות.

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

ביאור הפרק השלישי במגילת איכה

אֲנִי הַגֵּבֶר רָאָה עֲנִי בְּשַׁבַּט עֲבָרְתוֹ... (איכה ג, א)

לפי פשוטו בפסוק זה דיבר ירמיהו על עצמו, כמו שפירשו רש"י והאבן עזרא. וכן בכל הפרק לפי פשוטו הכל על ירמיהו בעצמו, מלבד מה שאמר בלשון רבים. ואמנם חז"ל דרשו הרבה דברים על כלל ישראל, וכן המפרשים הלכו בדרך זו, אך מכל מקום אין מקרא יוצא מידי פשוטו שירמיה קונן בפרק זה על הצרות שעבר הוא בעצמו. ולענ"ד נראה בעליל שהרבה דברים בפרק זה מכוונים כלפי אויבו הגדול נביא השקר פשחור בן מלכיה וחבר מרעיו, כמו שיבואר. ותמיהני שלא עמדו על זה המפרשים (אמנם בביאורו של הגאון ר' יוסף זכריה שטרן ז"ל על איכה רמוז על קצת מהדברים).

נאמר בירמיהו (סוף פרק י"ט ותחילת פרק כ')::

"וַיָּבֹא יִרְמְיָהוּ מִהַתַּפֶּת אֲשֶׁר שָׁלַחוּ ה' שָׁם לְהַנְבִּיאַ וַיַּעֲמֵד בְּחֶצֶר בֵּית ה' וַיֹּאמֶר אֶל כָּל הָעָם. כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הַנְּנִי מֵבִיא אֶל הָעִיר הַזֹּאת וְעַל כָּל עָרֶיהָ אֵת כָּל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי עָלֶיהָ כִּי הִקְשׁוּ אֶת עַרְפָּם לְבַלְתִּי שְׁמוֹעַ אֶת דְּבָרֵי. וַיִּשְׁמַע פְּשָׁחוֹר בֶּן אֹמֵר הַכֹּהֵן וְהוּא פְּקִיד נֹגֵיד בְּבֵית ה' אֵת יִרְמְיָהוּ נֹבֵא אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. וַיִּפֶּה פְּשָׁחוֹר אֵת יִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא וַיִּתֵּן אֹתוֹ עַל הַמֶּהֱפֶכֶת אֲשֶׁר בְּשַׁעַר בְּנֵימָן הָעֲלִיּוֹן אֲשֶׁר בְּבֵית ה'. וַיְהִי מִמִּקְרָת וַיֵּצֵא פְּשָׁחוֹר אֵת יִרְמְיָהוּ מִן הַמֶּהֱפֶכֶת וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִרְמְיָהוּ לֹא פְּשָׁחוֹר קָרָא ה' שְׁמֶךָ כִּי אִם מְגוֹר מִסְבִּיב. כִּי כֹה אָמַר ה' הַנְּנִי נִתְּנָךְ לְמִגּוֹר לָךְ וּלְכָל אֲהַבֶּיךָ וּנְפְלוּ בְּחָרֵב אֵיבֵיהֶם וְעֵינֶיךָ רְאוּת וְאֵת כָּל יְהוּדָה אֲתָן בְּיַד מֶלֶךְ בָּבֶל וְהִגְלָם בְּבֶלְהָ וְהִכָּם בְּחָרֵב. וְנִתַּתִּי אֵת כָּל חֹסֶן הָעִיר הַזֹּאת וְאֵת כָּל יְגִיעָהּ וְאֵת כָּל יִקְרָהּ וְאֵת כָּל אוֹצְרוֹת מַלְכֵי יְהוּדָה אֲתָן בְּיַד אֵיבֵיהֶם וּבְזוּזוֹם וּלְקַחוּם וַהֲבִיאוּם בְּבֶלְהָ. וְאֵתָהּ פְּשָׁחוֹר וְכָל יִשְׁבֵי בֵיתְךָ תֵּלְכוּ בְּשַׁבִּי וּבְכָל תְּבוּאָה וְשָׁם תָּמוּת וְשָׁם תִּקְבֹּר אֶתָהּ וְכָל אֲהַבֶּיךָ אֲשֶׁר נִבְּאתָ לָהֶם בְּשִׁקְרָה."

פשחור הרשע לא הסתפק בהכאתו של נביא ה' באגרוף רשע, אלא גם נתן אותו ב'מהפכת', ומהי מהפכת? כתב הרד"ק: "יש מפרשים שהוא בית הסוהר, ואדוני אבי ז"ל פירש כלי שהוא עשוי שני עצים ועושים בנתים בית צואר ומכניסין שם צוארי האסורין".

כלומר, פשחור חבש את ירמיה הנביא בכלא ליום אחד, בתנאים גרועים ומשפילים, כאחד הפושעים.

ולאחר סיפור המעשה הנ"ל דיבר ירמיהו על עצמו ואמר:

"פְּתִיתַנִּי ה' וְאָפַת חֲזֻקְתַּנִּי וְתוֹכַל הִיִּיתִי לְשָׁחוֹק כָּל הַיּוֹם כֹּלָה לַעֲג לִי. כִּי מִדֵּי אֲדַבֵּר אֲזַעַק חֶמֶס וְשֹׁד אֶקְרָא כִּי הָיָה דְבַר ה' לִי לְחֹרְפָה וּלְקֶלֶס כָּל הַיּוֹם. וְאִמְרַתִּי לֹא אֲזַכְּרֶנּוּ וְלֹא אֲדַבֵּר עוֹד בְּשִׁמוֹ וְהָיָה בְּלִבִּי כְּאִשׁ בְּעֶרְתַּת עֶצֶר בְּעֶצְמֹתַי וְנִלְאִיתִי כֹלְכָל וְלֹא אוֹכֵל. כִּי שָׁמַעְתִּי דְבַת

רבים מגור מסביב הגידו ונגידנו כל אנוש שלומי שמרי צלעי אולי יפתה ונוכלה לו ונקחה נקמתנו ממנו. וה' אותי כגבור עריץ על בן רדפי יכשלו ולא יכלו בשו מאד כי לא השפילו כלמת עולם לא תשכח. וה' צבאות בחן צדיק ראה כליות ולב אראה נקמתך מהם כי אליך גליתי את ריבי. שירו לה' הללו את ה' כי הציל את נפש אביון מיד מרעים. ארור היום אשר ילדתי בו יום אשר ילדתני אמי אל יהי ברוך. ארור האיש אשר בשו את אבי לאמר ילך בן זכר שמח שמחהו. והיה האיש ההוא כערים אשר הפך ה' ולא נחם ושמע זעקה בבקר ותרועה בעת צהרם. אשר לא מותתני מרחם ותהי לי אמי קברי ורחמה הרת עולם. למה זה מרחם יצאתי לראות עמל ויגון ויכלו בבשת ימי".

מהדברים הקשים והמרים הללו (שיש בהם כמה לשונות הלקוחים מתהילים ומאיוב) נראה בבירור שמעשים אלו לא היו ההתעללות הראשונה של פשחור בירמיה הנביא, וגם נראה שהיו לו בענין זה תכניות חמורות יותר... אך בחסד ה' לא עלה בידו לבצע אותם (אולי לא קיבל את אישורו של המלך) והוכרח לשחרר את ירמיהו מהכלא, וירמיהו הודה לה' על שהציל את נפשו מידו.

ומעתה נראה שבחלקו הראשון של פרק אני הגבר דיבר ירמיהו על המאסר הראשון שאסר אותו פשחור, וכאן פירט יותר את מעשיו הקשים והאכזריים של פשחור רע המעללים, ואמר: "אני הגבר ראה עני בשבט עברתו. אותי נהג וילך חשך ולא אור. אך בי ישב יהפך ידו כל היום. בלה בשרי ועורי שבר עצמותי. בנה עלי ויקף ראש ותלאה. במחשבים הושיבני כמתי עולם. גדר בעדי ולא אצא הכביד נחשתי. גם כי אזעק ואשוע שתם תפלתי. גדר דרכי בגזית נתיבתי ענה. דב ארב הוא לי ארי במסתרים. דרכי סורר ויפשחני שמני שמים. דרך קשתו ויצביני כמטרא לחץ. הביא בכליותי בני אשפתו. הייתי שחק לכל עמי נגינתם כל היום. השביעני במרורים הרוני לענה. ויגרס בחצץ שני הכפישני באפר. ותזנח משלום נפשי נשיתי טובה".

ומה שאמר: "הייתי שחק לכל עמי נגינתם כל היום", כך אמר גם בירמיה כ' ז': "הייתי לשחוק כל היום בלה לעג לי", ושם פסוק ח' אמר: "כי היה דבר ה' לי לחרפה ולקלס כל היום".

[ואפשר שיש במילים 'ויפשחני' ו'הכפישני' רמז לשמו של פשחור].

ואחר כך פירט ירמיהו את הרהורי לבו באותה שעה שנאסר והושפל ויתכן שהיה צפוי לעונש מות, והצדיק עליו את הדין, וחיוק את נפשו בבטחון בישועת ה', כמבואר בארוכה בפסוקים שם.

ומה שאמר בפסוק ל': "יתן למכהו לחי ישבע בחרפה", הכוונה למכות שהכהו פשחור, וכן על מה שנאמר בירמיהו ל"ז ט"ו: "ויקצפו השרים על ירמיהו והכו אתו".

וחלקו האחרון של הפרק (מפסוק נ"ב ואילך) לענ"ד נראה בעליל שמדבר על המעשה המסופר בירמיהו ל"ח, שגם הוא היה עם פשחור וחבר מרעיו, וכך נאמר שם:

"וַיִּשְׁמַע שְׁפֹטֶיהָ בֶּן מִתָּן וַיְגַדְלֶיהָ בֶּן פִּשְׁחֹר וַיּוּכַל בֶּן שְׁלֹמִיָּהוּ וּפִשְׁחֹר בֶּן מִלְכִּיָּה אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יִרְמִיָּהוּ מְדַבֵּר אֶל כָּל הָעָם לֵאמֹר. כֹּה אָמַר ה' הִישָׁב בְּעֵיר הַזֹּאת יְמוֹת בְּחָרֵב בְּרָעַב וּבַדָּבָר וְהִיצֵא אֶל הַכְּשָׁדִים וְחָיָה וְהִיתָה לוֹ נַפְשׁוֹ לְשָׁלָל וְחַי. כֹּה אָמַר ה' הַנְּתַן תְּנַתֵּן הָעֵיר הַזֹּאת בְּיַד חֵיל מֶלֶךְ בָּבֶל וּלְכַדְדָּהּ. וַיֹּאמְרוּ הַשָּׂרִים אֶל הַמֶּלֶךְ יוֹמֵת נָא אֶת הָאִישׁ הַזֶּה כִּי עַל כֵּן הוּא מֵרַפָּא אֶת יְדֵי אַנְשֵׁי הַמְּלָחָמָה הַנִּשְׁאָרִים בְּעֵיר הַזֹּאת וְאֵת יְדֵי כָל הָעָם לְדַבֵּר אֲלֵיהֶם כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה כִּי הָאִישׁ הַזֶּה אֵינְנוּ דֹרֵשׁ לְשָׁלוֹם לָעָם הַזֶּה כִּי אִם לְרָעָה. וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ צְדֻקְיָהוּ הַנֶּה הוּא בְּיַדְכֶם כִּי אֵין הַמֶּלֶךְ יוּכַל אֶתְכֶם דָּבָר. וַיִּקְחוּ אֶת יִרְמִיָּהוּ וַיִּשְׁלְכוּ אֹתוֹ אֶל הַבּוֹר מִלְכִּיָּהוּ בֶּן הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בַּחֲצַר הַמְּטָרָה וַיִּשְׁלְחוּ אֶת יִרְמִיָּהוּ בַּחֲבָלִים וּבַבּוֹר אֵין מַיִם כִּי אִם טֵיט וַיִּטְבַּע יִרְמִיָּהוּ בְּטֵיט. וַיִּשְׁמַע עֶבֶד מֶלֶךְ הַכּוּשִׁי אִישׁ סָרִיס וְהוּא בְּבֵית הַמֶּלֶךְ כִּי נָתַנוּ אֶת יִרְמִיָּהוּ אֶל הַבּוֹר וְהַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב בְּשַׁעַר בְּנֵימָן. וַיִּצֵּא עֶבֶד מֶלֶךְ מִבֵּית הַמֶּלֶךְ וַיְדַבֵּר אֶל הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר. אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ הֲרַעוּ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשׂוּ לִירְמִיָּהוּ הַנְּבִיא אֶת אֲשֶׁר הִשְׁלִיכוּ אֶל הַבּוֹר וַיָּמָת תַּחַתָּיו מִפְּנֵי הָרָעַב כִּי אֵין הַלֶּחֶם עוֹד בְּעֵיר. וַיִּצְוֶה הַמֶּלֶךְ אֶת עֶבֶד מֶלֶךְ הַכּוּשִׁי לֵאמֹר קַח בְּיַדְךָ מִזֶּה שְׁלֹשִׁים אֲנָשִׁים וְהַעֲלִיתָ אֶת יִרְמִיָּהוּ הַנְּבִיא מִן הַבּוֹר בְּטָרֵם יְמוֹת. וַיִּקַּח עֶבֶד מֶלֶךְ אֶת הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ וַיָּבֵא בֵּית הַמֶּלֶךְ אֶל תַּחַת הָאוֹצָר וַיִּקַּח מִשָּׁם בְּלוֹי סַחְבוֹת וּבְלוֹי מְלָחִים וַיִּשְׁלַחֵם אֶל יִרְמִיָּהוּ אֶל הַבּוֹר בַּחֲבָלִים. וַיֹּאמֶר עֶבֶד מֶלֶךְ הַכּוּשִׁי אֶל יִרְמִיָּהוּ שִׁים נָא בְּלוֹאֵי הַסַּחְבוֹת וְהַמְּלָחִים תַּחַת אֲצִלוֹת יְדֶיךָ מִתַּחַת לַחֲבָלִים וַיַּעַשׂ יִרְמִיָּהוּ כֵּן. וַיִּמְשְׁכוּ אֶת יִרְמִיָּהוּ בַּחֲבָלִים וַיַּעֲלוּ אֹתוֹ מִן הַבּוֹר וַיִּשָּׁב יִרְמִיָּהוּ בַּחֲצַר הַמְּטָרָה."

ומעתה נראה שמה שאמר בפסוק נ"ג: "צַמְתּוּ בַּבּוֹר חַיִּי וַיְדוּ אָבֶן בִּי", כוונתו למה שהשליכוהו אל הבור אשר בחצר המטרה, וגילה כאן ששונאיו לא הסתפקו בזה שהשליכוהו אל בור עמוק מלא טיט, אלא גם זרקו עליו אבן גדולה.

ומה שאמר בפסוקים נד-נו: "צַפּוּ מַיִם עַל רֵאשֵׁי אִמְרָתִי נִגְזַרְתִּי. קִרְאתִי שְׁמֶךָ ה' מִבּוֹר תַּחַתִּיּוֹת. קוֹלִי שָׁמַעַתְּ אֶל תַּעֲלֵם אֲזַנְךָ לְרוּחֹתִי לְשׁוֹעַתִּי", הנה לכאורה המילים "צַפּוּ מַיִם עַל רֵאשֵׁי" לא מתיישבים כל כך עם המעשה הנ"ל, שהרי בירמיהו שם כתוב "וּבַבּוֹר אֵין מַיִם כִּי אִם טֵיט וַיִּטְבַּע יִרְמִיָּהוּ בְּטֵיט", ואם כן איך אמר כאן "צַפּוּ מַיִם עַל רֵאשֵׁי"?

אמנם הענין יתבאר היטב על פי מה שאמרו בפסיקתא רבתי פסקא כ"ו: "נטלו את ירמיהו והשליכו אותו לבור מלכיה בן המלך, והיה הבור מלא מים, עשה לו הקב"ה ניסים, ירדו להם המים למטן והטיט למעלה ויטבע ירמיהו בטיט, והיה יהונתן הסופר מחרפו ומונה אותו ואומר לו הרכין ראשך על הטיט שמא תבא שינה לעיניך".

ולפי זה נראה לענ"ד לפרש שהנס שנזכר בפסיקתא לא נעשה מיד כשהשליכו אותו לבור, אלא בתחילה שקע ירמיהו במים עד שצפו מים על ראשו, ואז חש ירמיהו שקרב קיצו וזעק אל ה', ואז קרה הנס ו"ירדו להם המים למטן והטיט למעלה". וזהו ממש מה שאמר ירמיהו כאן: **צַפּוּ מַיִם עַל רֵאשֵׁי אִמְרָתִי נִגְזַרְתִּי**. שטבע כולו במים וחשב שבא קיצו. **קִרְאתִי שְׁמֶךָ ה' מִבּוֹר תַּחַתִּיּוֹת**. שקרא לה' שיצילהו מהמים הזידונים. ואז שמע ה' לתחנוניו והוריד את המים למטה והעלה את הטיט למעלה. ואז אמר ירמיהו: **קוֹלִי שָׁמַעַתְּ אֶל תַּעֲלֵם אֲזַנְךָ לְרוּחֹתִי לְשׁוֹעַתִּי**. דהיינו, כשם ששמעת את תפילתי והושעת אותי מטביעה במים כן

תושיעני לגמרי מן הבור הזה, ואחר כך בא עבד מלך הכושי והוציאו מהבור, ועל זה אמר ירמיהו: **קִרְבַּת בַּיּוֹם אֶקְרָאֲךָ אִמְרַתְּ אֵל תִּירָא. רִבַּת ה' רִיבֵי נַפְשֵׁי גְאֻלַּת חַיִּי.**

ובירמיהו כ' י"ב קרא לה' שינקום את נקמתו מפשחור וחבריו, ואמר: "וְהָ' צָבָאוֹת בִּחְן צְדִיק רֹאֶה כְּלִיּוֹת וְלֵב אֶרְאֶה נִקְמַתְךָ מֵהֵם כִּי אֶלֶיךָ גָּלִיתִי אֶת רִיבֵי". וכמו כן ממש אמר גם כאן (בסוף הפרק):

"רְאִיתָה ה' עֲוֹתַי שְׁפָטָה מְשַׁפְּטִי. רְאִיתָה כָּל נִקְמַתְךָ כָּל מַחְשְׁבֹתַי לִי. שְׁמַעַתְּ חֲרָפֹתַי ה' כָּל מַחְשְׁבֹתַי עָלַי. שְׁפָטִי קָמִי וְהִגִּיּוֹנִם עָלַי כָּל הַיּוֹם. שְׁבַתְּךָ וְקִימַתְּךָ הַבֵּיטָה אֲנִי מִנְּגִינָתְךָ. תָּשִׁיב לָהֶם גְּמוּלָה ה' כַּמַּעֲשֵׂה יְדֵיהֶם. תִּתֵּן לָהֶם מְגַנַּת לֵב תִּאֲלָתְךָ לָהֶם. תִּרְדֹּף בְּאֵף וְתִשְׁמַדִּם מִתַּחַת שָׁמַי ה'".

(ד כא). **שִׁישֵׁי וְשִׁמְחֵי בַת אֲדוּם יוֹשְׁבַת בְּאֶרֶץ עוֹץ.** עי' באבן עזרא ובתרגום, אך על דרך הפשט נראה שהכוונה לארצו של עוץ בן דישן בן שעיר החורי הנזכר בפ' וישלח (לו כח), שהרי אדום בהר שעיר כידוע, ועיין באבן עזרא ריש איוב.

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים ושא"ס **לשם מה נצרכו לדעת את שפת יושבי הארץ?**

"וישיבו אותנו דבר" {א', כ"ב}

פרש"י: באיזה לשון הם מדברים.

ולכאורה קשה: מאי נפק"מ באיזה לשון מדברים אומות העולם היושבים באר"י, הרי ברגע שיכנסו ישראל לארץ, יאבדו האומות ולשונם גם יחד, ומאי נפק"מ לדעת מה היא לשונם. הט"ז בספרו דברי דוד תירץ, כי מכיון שנצטוו ישראל לא רק לרשת את הארץ, אלא גם על "לא תחיה כל נשמה", לכן הוצרכו לדעת מה לשונם של העמים היושבים בה, שמא יטענו השבויים שיתפסו, שהם רק אורחים בארץ ולא מיושביה מקדם קדמתה, לכן צריכים הם לדעת את לשון היושבים בה, כדי שיכירום מחמת לשונם, וידעו כי מיושבי הארץ הם. וז"ל: "באיזה לשון הם מדברים. נראה דנפקא מינה לשמא יבואו לאיזה עיר, ולא יגידו שהם מא"י, שהם בכלל "לא תחיה", ויכירום מחמת הלשון" עכ"ל.

גם הרב פנים יפות, נראה שדרך בדרכו של הט"ז, ופירש כי תועלת הלשון היא להכיר מי בן הארץ ההיא, אע"פ שהיו בה מובלעות רבות של חו"ל.

וזה לשונו: "נראה פירושו לפי שמצינו בגבולי א"י בפרשת מסעי דכתיב [במדבר לד, ה] ונסב הגבול בעקמימות פעמים נכנס ופעמים יוצא, וכן הערים הרבה שהיה מח"ל ומובלעות בתוך גבולי א"י, כדאיתא בריש מסכת גיטין [ח א] והנה באותה שעה עדיין לא נאמר להם הגבולים, ואמרו מצד הסברא אין לך דרך שאין בו עקמימות פירוש שהגבולין נכנסים ויוצאין, וכן הערים ואין יודע להם הדרך להערים והערים שיכבשו, ומצינו בפרק עשרה יוחסין [קדושין עא ב] שסימני בבל כל ששיחתו בלשון בבל הוא לבבל, ועוד אמרו שם סימן פסולות לשון משנית, הרי שזה היה סימן כל שמדבר בלשון כנעני הוא עיר שלו כנעני, והשייך למדינה אחרת היה להם לשון אחר, כי כל אומה היה להם לשון אחר, וז"ש שיחקרו ויודיע להם מקום שמדברים שפת כנעני שידעו להם לבוא עליהם להלחם כיוון שהם בקצה גבול א"י" עכ"ל.

ונראה לתרץ ולבאר דברי רש"י, בהקדים את מש"כ רש"י בפרשת חוקת {במדבר, כ"א, ב}, על הפס' "וישמע הכנעני מלך ערד יושב הנגב", וז"ל: יושב הנגב - זה עמלק, שנאמר (במדבר יג, כט) עמלק יושב בארץ הנגב. ושנה את לשונו לדבר בלשון כנען, כדי שיהיו ישראל מתפללים להקב"ה לתת כנענים בידם והם אינם כנענים, ראו ישראל לבושיהם כלבושי עמלקים ולשונם לשון כנען, אמרו נתפלל סתם, שנאמר אם נתון תתן את העם הזה בידי" עכ"ל.

מדברי רש"י מבואר, כי תפילת ישראל בעת מלחמתם, חייבת להיות מדויקת כדי להצליח, ואם יתפללו ישראל להושיעם מעם אחד והוא אינו העם שלפניהם, לא בטוח שינצחוהו, ולכן שם עמלק מבטחו באותו שינוי לשון שעומו יצא למלחמה.

וכתב המשך חכמה {בפר' חוקת שם}, שדברי חז"ל אלו, הם המקור כי תפילה צריכה להיות מדויקת ביותר, ואלו דבריו: "ומזה יצאה ההלכה הקבועה בתלמוד פרק המקבל (בבא מציעא קו, א): אמר ליה [המשכיר] זרעה חיטי ואזל זרעה שערי, ואשתדוף רובא דבאגא ואישתדוף נמי הנך שערי דיליה (מאי? מי אמרינן דאמר ליה, אילו זרעתה חיטי הוה נמי משתדפא) או דילמא מצי אמר, אילו זרעת חיטי הוי מקיים בי (איוב כב, כח) "ותגזר אומר ויקם לך" - שאני לא ביקשתי מהשי"ת בתחילת השנה שיצליחני בשעורים אלא בחיטי (רש"י) ונכון" עכ"ל.

לפי דברים אלו, ניתן לבאר את הסיבה שרצה משה רבינו לדעת באיזה שפה מדברים העמים היושבים בארץ ישראל, כי מכיון שיושבי ארץ ישראל היו מורכבים מכמה וכמה עממין, וכנראה לכל אחד מהם היתה שפה משלו, רצה משה וישראל לדעת טרם הכניסה לישראל מה הם בדיוק מקומות הישוב של כל אותם עממין, ומה בדיוק השפה של כל אחד מהם, כדי שכאשר יעמדו בשערי כל עם ועם כדי לכובשו, תהא תפילתם מדויקת, שיתן ה' בידם את האמורי או החיוי וכדומה, ולא יצטרכו הם לתפילה מיוחדת וכוללת כמו שהתפללו בעת מלחמת העמלקי בערד, שהיו צריכים לרחמים מיוחדים כדי שתפילה זו תיענה.

ואפשר עוד להוסיף ולהמתיק את הדברים על דרך הסוד. שכן כידוע ארץ ישראל, הרי היא מכוונת לספירת המלכות, שהיא הספירה האחרונה מכל הי' ספירות, והיא כלי הקיבול לכל השפע היורד ממרומים, וכ"כ הר"י גיקטליא בספרו שערי אורה בפרק המלכות.

ואיתא באלשיך {ישעיה י"ט}, כי בעבר כולם דיברו בלשון הקודש, לפני שנפלגו לשונותיהם בעת דור הפלגה, וז"ל: "לכן גם הם יעשו עצמם עם אחד ושפה אחת, שיהיו מדברות שפת ארץ כנען הוא לשון הקדש, כאשר היתה שפת בני דור הפלגה כנודע" עכ"ל. ונמצא כי גם העמים אדר ישבו בארץ ישראל, תחת לדבר בלשון הקודש, שהיא הלשון בה ראוי לדבר בארץ הקודש, בחרו להם לשונות שונים משאר האומות.

והנה השפה והפה, הרי אף הוא מכוון גם כן כנגד ספירת המלכות, וכמו שאומרים בפתח אליהו: "מלכות □ פה". ונמצא כי הדיבור בלשון הקודש, הוא תיקון הפה, גורם לתיקון ספירת המלכות.

מעתה יש לומר, כי כאשר עמדו ישראל בשערי ארץ ישראל שהיא ספירת המלכות, ידעו כי כדי לזכות בה צריך להשתמש בפה הקדוש ובשפה הקדושה, היא לשון הקודש. ולכן רצו הם לבחון האם העמים היושבים בה, אותם הם עומדים להוריש, עומדים אף הם באותה מדרגה של דיבור בלשון הקודש. ואם אכן יתברר כי לשונם היא לשון שאר העמים, יוכלו ישראל להתפלל יותר להורישם בקלות, כיון שהם באים להוריש את הארץ יחד עם כח ה"מלכות פה" ולשון הקודש שבידם, היפך העמים היושבים בה, החסרים מעלה זו.

האם לפני בני עשו יש להיראות עניים או עשירים?

"כי ה' אלהיך ברכך" (ב', ז')

ופרש"י: "לפיכך לא תכפו את טובתו להראות כאילו אתם עניים, אלא הראו עצמיכם עשירים" ע"כ.

יש להבין, מדוע ציוה ה' את ישראל שכאשר יעברו ליד בני עשו יראו את עצמם עשירים לפניהם, הרי בגמרא בתענית {י' ע"ב} מבואר להיפך, דשם איתא: "שכח ואכל ושתה - אל יתראה בפני הצבור, ואל ינהיג עידונין בעצמו, שנאמר ויאמר יעקב לבניו למה תתראו. אמר להם יעקב לבניו, אל תראו עצמכם כשאתם שבעים לא בפני עשו ולא בפני ישמעאל כדי שלא יתקנאו בהם". מבואר כי אדרבה, כאשר עוברים לפני בני עשו אין להראות את עצמם שבעים ועשירים.

ואין לומר שרק בשעת הרעב נאמר ציווי זה, שלא יראו את עצמם שבעים ועשירים, כאשר כל העולם ברעב ובצער, שכן מהטעם שנקט "כדי שלא יתקנאו בהם", משמע שזו הוראה לכל זמן, שתמיד יש להצטנע, כדי לא לגרום שהרבים יתקנאו בו.

וכן משמע מלשון ספר המידות {לרבי יחיאל הרופא}, שבפרק "מעלת הצניעות", שהביא כל כי האבות נהגו במידת הצניעות והענווה, וכאשר הגיע ליעקב הביא את ציווי זה לבניו, וכן מה מה שציווים שלא יכנסו כולם בפתח אחד, שלא תשלוט בהם עין הרע, ומשמע שהבין כי דין אחד לב' הציוויים, דתמיד יש לנהוג בצניעות ולהימנע מכל שליטת עין של הרבים.

וכ"כ בספר אורח מישרים {לר' מנחם טריוויש, פכ"א אות ח'}: "וכמו"כ ישמור גם את עצמו שלא יגרום שיקנאו בו אחרים, ולא יראה את עצמו משופע ומוצלח", ועי"ש שהביא מקורותיו, ומשמע שלעולם יש להתנהג כן.

ת. ולפיכך נראה, כי באמת עצה זו שנתן יעקב לבניו, המבוארת בגמרא בתענית, שלא יראו את עצמם שבעים לפני בני עשו, כוחה יפה בכל זמן שישראל שרויים בין אומות העולם, וכעין מה דביאר היעב"ץ, כי תקנת רבינו גרשום שלא לישא ב' נשים, היתה כדי שלא יתקנאו הגויים ביהודים בהיותם ביניהם בגלות.

אמנם כאן בפרשת דברים, מדובר על הזמן שהקב"ה הוציא את ישראל ממצרים, ביד חזקה ובזרוע נטויה, ועשה להם ניסים ומופתים גדולים ורבים, אשר "שמעו עמים ירגזון, חיל אחז יושבי פלשת", והולכים במדבר בשבעת ענני כבוד, ובניסים גלויים של ירידת מן ומים מהבאר, שהיו למופת לכל הגויים, שלא היו יכולים ליהנות מן המן, שאם היו מרימים אותו, היה נמס בידיהם כמובא במדרש, ובזה ראו כל הגויים את מעלתם של ישראל וחביבותם אצל הקב"ה, ועלתה מעלת ישראל מעלה מעלה בכל יושבי האיזור. וזהו ענין "ולקחתי אתכם לי לעם", שבאותם ניסים נלקחו ישראל להיות עמו ונחלתו של הקב"ה.

מסיבה זו, רצה הקב"ה שעם ישראל יראה את עצמו עשיר ותקיף כלפי הגויים שכיניהם, כדי שידעו שבאמת הם בני מלכים, בניו החביבים של הקב"ה מלך העולם, הדואג לכל מחסורם גם במדבר, ולפיכך כהנהגת כבוד ציוה עליהם: "אוכל תשברו מאיתם בכסף", דרך כבוד, שלא יבקשו אוכל בחינם דרך עניות וביזיון, שאז ירד ערכם בעיני שכיניהם, היפך מה שרוממם הקב"ה בכל הניסים שעשה להם עד כה, וא"כ אין דברים אלו שייכי אלא במדבר, ולא להנהגת ישראל לעתיד בין הגויים.

חלקו של ידיד / הרב משה יעקב הלוי קנר, מח"ס 'שפתי מלך' על הרמב"ם, כותב 'איגרת לידיד' (טורונטו - קנדה)

בענין לא תגורו מפני איש

לא תגורו מפני איש (א, יז)

אי' בסנהדרין ו: שנים שבאו לדין אחד רך ואחד קשה עד שלא תשמע דבריהן או משתשמע דבריהן ואי אתה יודע להיכן דין נוטה אתה רשאי לומר להם אין אני נזקק לכם שמא נתחייב חוק ונמצא חוק רודפו משתשמע דבריהן ואתה יודע להיכן הדין נוטה אי אתה יכול לומר להן איני נזקק לכם שנאמר לא תגורו מפני איש. וברש"י פי' קשה בעל מריבה ומטריח דיינים. רודפו רודף את הדיין להפך את הדין.

וברמב"ם ריש פכ"ב מהל' סנהדרין כ' וז"ל משתשמע את דבריהם ותדע להיכן הדין נוטה אי אתה רשאי לומר איני נזקק לכם שנאמר לא תגורו מפני איש שלא תאמר איש פלוני רשע הוא שמא יהרוג את בני שמא ידליק את גדישי שמא יקצץ נטיעותי ואם היה ממונה לרבים חייב להזקק להם עכ"ל והוסיף הרמב"ם על דברי הגמ' הנ"ל מלשון הספרי פ' דברים.

והנה הב"ח בחו"מ סי' י"ב הכריח כרש"י והכי ס"ל להלכה. וז"ל ומשמע דלפירוש רש"י דלא מיירי באדם רשע פשיטא דבעל דין רשע יכול להסתלק אף לאחר שיודע היאך הדין נוטה דאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש וספק סכנה או היזק ממון וכו' והכריח רש"י דפליגי הני לישני מדקאמר תלמודא אחד רך ואחד קשה דאי איתא דקשה פירושו רשע ואיכא ספק סכנת נפש או היזק ממון מאי אחד רך וכי כל מי שאינו רשע אתה קורא אותו רך בעל כרחך דקשה פירושו בעל מריבה ומטריח דיינים ואחד רך אינו מטריח דיינים.

אמנם בדברי הספרי, פי' הב"ח כמשמעותו □ וז"ל בספרי מפורש דאפילו איכא חשד הריגה והפסד כל ממונא חייב להזדקק להם ונמצא שבדעת הרמב"ם אכן מפרש הכי.

א] ולכאוו' יש להעיר איך ילמד רש"י את דברי הספרי הנ"ל [לדעת הב"ח]. והרי כ' שם שמא יהרוג וכו'. ורש"י ס"ל דרק מחמת היותו קשה כלומר בעל מריבה אינו רשאי לירא.

ב] עוד הק' על דברי הב"ח במהר"ם שיק במצוה תט"ו לענין עצם הדברים דהכתיב וחי בהם ורק על ג' עבירות חייבים למסור הנפש.

גן ובכלי חמדה הק' על ענין הממון, שבהשבת אבדה אינו מחויב להפסיד ממון ואילו בלא תגורו צריך ורצה לחלק בין אדם לחבירו ובין אדם למקום וז"ש כי המשפט לאלקים הוא.

והנה יש לדייק בספרי שהביא הרמב"ם לשונו, "שלא תאמר" איש פלוני רשע הוא שמא יהרוג את בני שמא ידליק את גדישי שמא יקצץ נטיעותי. למה הדגיש את האמירה. והי' יכול לומר אפילו יודע שיעשה כך וכך, צריך להזדקק לדין זה.

ומשמע שהאיסור שאסרה תורה הוא הפחד גופו, "לא תגורו" כפשוטו. שלא יאמר בלבו שמא יעשה כך וכך, אבל אם יודע בירור שיעשה כן, אולי אין הדין כן.

וכן ראיתי בהגהות ברוך טעם על התומים סי' י"ב שכ' שם שהביא דעת השבות יעקב קע"ג שאם בע"ד מוחזק לכך אין לדיין לגמור הדין דאין לך דבר העומד בפני פיקוח נפש וכו' וכתב על זה: בספרי פ' דברים איתא בזה"ל שמא תאמר וכו' שמא יהרג או שמא ידליק את גדישי. ופי' בהגהות ברכת שמעון שם משמע מלשון הספרי דהאזהרה היא שלא יכניס מורא בלבו מספק שמא יהרוג אבל לא מיירי בברי היזקא. והוסיף שם דבר נחמד למה הקדים הספרי ענין ההריגה לענין ממון, והלא ק"ו הוא אם צריך למסור את נפש ק"ו לממון. אבל אם הוא פחד בעלמא ניחא דאע"ג דהספק משום נפשות רחוק הוא שלא נחשדו ישראל על שפיכות דמים, אבל על ממון יש חשש גדול יותר לכן באה האזהרה שלא יחוש.

ולפי הנ"ל מיושב קו' המהר"ם שיק והכלי חמדה, דלא מיירי הכי בברי היזקא, אלא שהזהירה תורה על עצם הפחד. ויתכן שלפ"ז אין סתירה מדברי הספרי לדברי רש"י, שיתכן שאף רש"י מודה שבפחד בעלמא, חייב להזדקק מ"מ שכן מיירי בודאי מטריח ויתכן שבחשש ומגור בעלמא מדברים אחרים כדמיירי בספרי, אף הוא מודה ודו"ק.

וז"ל רבינו יונה בשערי תשובה ח"ג ל"ג לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלקים הוא. הוזהרנו בזה להאמין שלא יקרנו נזק מצד משפט הצדק כאשר לא נכיר בו פנים כמו שאמרו רבותינו ז"ל שלוחי מצוה אינן נזוקים לא בהליכתם ולא בחזירתם וזהו פי' כי המשפט לאלקים הוא שלא יבואכם נזק בסבתו עכ"ל. והרי שלמד שהציווי הוא על הפחד עצמו. ומכיון דמדמה לה לשלוחי מצוה, משמע דהיכי דשכיחא והזיקא לית לן בה ולפי הברוך טעם הנ"ל א"ש מה שמדמה לה להא דשלוחי מצוה ודו"ק.

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים

מדוע בכיה של עם ישראל פעם אחת, בלילה אחד, גרמה לחורבן שתי בתי מקדשות

סנהדרין קד ע"ב: בכה תבכה בלילה, שתי בכיות הללו למה? אמר רבה אמר רבי יוחנן: אחד על מקדש ראשון, ואחד על מקדש שני. בלילה - על עסקי לילה, שנאמר ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא. אמר רבה אמר רבי יוחנן: אותו הלילה ליל תשעה באב היה, אמר להן הקדוש ברוך הוא לישראל אתם בכיתם בכיה של חנם - ואני אקבע לכם בכיה לדורות.

ומתבאר שלפי שבכו בני ישראל אחר חזרת המרגלים מארץ ישראל, לכך נגזר שיהיה זה יום בכי, על חורבן שני בתי המקדש.

והדבר צריכים ביאור ותמוהים, וכי מחמת שבכו ישראל בכיה באותו הלילה, פעם אחת שוב מגיע להם עונש כל כך חמור, שנקבע בכיה לדורות בחורבן שני בתי מקדשות, אתממהה.

עוד קשה בפשט הדברים מהו הקשר בין עצם החטא שבכו לבין תוצאתו שיחרבו בחורבן בתי המקדש.

וברמב"ן (במדבר יד א) הביא את דברי הגמרא הללו וכתב וז"ל: ולא ידעתי מאיזה רמז שבפרשה הוציאו זה. אבל מקרא מלא הוא (תהלים קו כד - כז), וימאסו בארץ חמדה ולא האמינו לדברנו וירגנו באהליהם ולא שמעו בקול ה' וישא ידו להם להפיל אותם במדבר ולהפיל זרעם בגוים ולזרותם בארצות. וברש"י תהילים שם וימאסו בארץ חמדה - בשלוח מרגלים והוציאו דבה על הארץ. וע"ז נאמר בכתוב שהעונש על כך שנגזר עליו עליהם ארבעים שנה במדבר, וכן נגזר עליהם הגלות.

ומכאן הביא הרמב"ן מקור מן הכתוב, שחורבן שתי מקדש גרם לכך שיגלו מן הארץ. ונמצא שחורבן בתי המקדשות, היה רק הסימן שאין הם ראויים לארץ ישראל ומשום כן הם מסולקים ממנה.

ובמהרש"א סנהדרין שם כתב כעין זה וכתב וז"ל: שמאותו מעשה נגזרו ב' החורבנות דהיינו בכייה לדורות והוא מדה כנגד מדה שהם מאסו בארץ ולכך כשחטאו גלו ממנה.

ונראה בביאור כל הענין כולו. שברמב"ן בפרשית המרגלים כתב דברים יסודיים מדוע שלח משה רבינו לתור את הארץ (במדבר יג ב):

וכתב וז"ל: ויתכן כי משה בעבור שידע כי היא שמנה וטובה כמו שנאמר לו (שמות ג ח) אל ארץ טובה ורחבה וגו', בעבור כן אמר להם שיתנו לב לדעת כן, כדי שיגידו לעם וישמחו ויחליפו כח לעלות שם בשמחה, ולכך אמר להם והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ.

ומבואר מדבריו שמשה רבינו עצמו ידע את גודל מעלת הארץ, וכל מטרתו היתה היתה לשמח את עם ישראל בטובתה ובגדלותה של הארץ.

והסיבה שכך עשה וכתב וז"ל: ואמנם היו ישראל במצרים עבדים בעבודת פרך לא ידעו ולא יבינו, על כן רצה משה שיגידו להם כל עניני הארץ לשמחם במעלותיה כי יודע היה בהם:

וכן כתב שם אחרי כן וז"ל: ועל כן צוה אותן משה לפרוט הטובה היא אם רעה וגו' השמנה היא אם רזה וגו', והכל לשמחם כי צבי היא לכל הארצות, ויעלו בה בחפץ גדול.

והיינו שהבין משה רבינו שהואיל ובני ישראל היו עם של עבדים אין בכוחם לראות את מעלת הארץ, ומשום כן רצה משה רבינו לשלוח מרגלים כדי שיראו ויספרו אלו בטובת הארץ.

עוד כתב הרמב"ן וז"ל: והשם היודע עתידות צוהו שישלח איש אחד איש אחד מכל מטות ישראל ושיהיו הנשיאים שבהם, כי חפץ השם שיהיו שוים בענין כל הגדולים אולי יזכרו וישבו אל ה', ואם אין, שתהיה הגזירה שוה בכל העם.

והיינו שהואיל וידע ה' את העתידות, והיינו שיוציאו את דיבת הארץ רעה, לכך רצה שגדולי כל שבט ושבט הם יהיו השליחים שמחד, תיהיה האפשרות בידם לחזור בתשובה. ומאידך אם לאו תיהיה הגזירה על כל העם.

ואחר כן כתב הרמב"ן כשחזרו המרגלים מארץ ישראל, בפסוק לב וז"ל: וישבו וילינו עליו את כל העדה להוציא דבה על הארץ. והיה זה, כי האנשים האלה בראותם העם אשר כגובה ארזים גבהו וחסון הוא כאלונים, נפל פחדם עליהם והמסו לב אחיהם, וכאשר ראו כי עדיין היו ישראל נועצים לעלות ויהושע וכלב מחזקים את לבם, הוציאו דבה בשקר כדי לבטל עלייתם על כל פנים:

מעתה עולה שעיקר סיבת שליחתם היתה בכך שהיו עבדים והיינו שהיתה נפשם מושפלת, ומשום כן רצה משה רבינו לשמחם במעלותיה. ומחמת אותה סיבה היא היתה סיבת נפילתם שהואיל ולא האמינו ביכולתם לכבוש, נפל פחדם, ומשום כן הוציאו את דיבת הארץ רעה.

ועומק החטא בזה, שמה שלא האמינו ביכולתם לכבוש את הארץ אין זה רק חוסר אמונה בעצמם, אלא חוסר אמונה בה', שה' יוליכם ויצליח ה' דרכם, ושוב נתגלה שאין אין מאמינים שה' יוכל להביאם אל ארץ ישראל, וכלשון הכתוב, "אך בה' אל תמרודו".

מעתה באותו הלילה שבכו נתגלה, שאין הם ראויים להכנס אל הארץ הקדושה, שאין מי שמאמין בה' ראוי שמיד יכנס לארץ, משום כן נגזר עליהם שילכו במדבר ארבעים שנה עד שיתכלו אלו החושבים שאי אפשר לכבוש ולחיות בארץ.

אמנם לא רק נגזר שלא יכנסו לארץ אלא נגזר עליהם, שיחרבו שתי בתי המקדשות ויגלו מן הארץ.

והביאור בזה שלא היה זה עונש על בכיתם, אלא תוצאת המציאות שהיתה בהם.

שאחר שלא האמינו, אף אחר שנכנסו לארץ אחר ארבעים שנה, בית המקדש שהוא מקום להשראת השכינה, וכן וארץ ישראל אשר עליה נאמר ארץ אשר עיני ה' אלוקיך בה מראשית שנה, בעצם בכיתם והוצאת הדיבה על ארץ ישראל שנבע מחוסר האמונה בה' כאמור, נתגלה שאין הם ראויים לארץ הקודש באופן מוחלט, ומשום כן גרם לכך שכשחטאו נחרבו בתי המקדש והוגלו מן הארץ.

וראה את דברי הרמב"ם (בית הבחירה פ"ד ה"א): **ובעת שבנה שלמה את הבית וידע שסופו ליחרב**.

והוא דבר חידוש שבנה שלמה המלך ופיאר ושכלל וידע שסופו להחרב, וזאת מנין. אכן דברי מדרש הללו, שעתיד בית המקדש להחרב מחמת אותו בכיה, והיינו שידע את המציאות שאין עם ישראל נמצאים בדרגה שבית המקדש יהיה קיים לעולמים, ומשום כן הוא נחרב וזה ידע שלמה המלך.

ויש להוסיף בזה דבר נחמד. שהנה היחיד שלא הוציא דיבת הארץ רעה היה כלב בן יפונה. וכפי שנתבאר במאמרינו בכמה מקומות, שיהושע נשמר על ידי משה רבינו שלא יהיה ניסת בעצת מרגלים, אכן, כלב נלחם על הרוחניות שלו והלך לקברי אבות שלא יהיה ניסת בעצת המרגלים. וא"כ זכותו של כלב היה זכות עצמית שלא הוצא דיבת הארץ רעה. ומעתה נראה שהנה בגלות ישראל, גלו תחילה עשרת השבטים ולאחר מכן גלתה מלכות יהודה.

ויבואר שאחר המתבאר שיסוד חורבן בתי המקדשות, וחורבן הארץ שורשו בחטא המרגלים. ואחר המתבאר שכלב שהוא נציג שבט יהודה היא מלכות יהודה, לכך היתה מלכות יהודה אחרונה לגלות מן הארץ, ונתעכב חורבנה להיות אחרונה, והיינו שבשורש שבט זה, שכמתבאר שמשום כן נשלחו דווקא גדולי השבטים לרגל כדלעיל. א"כ נמצא שבשורש מלכות יהודה לא היו שייכים לעצם חטא המרגלים. אמנם נקנסה חורבן על גם עליהם, שבשעה שבכו כתב רש"י ותשא כל העדה את את קולם ויבכו קולם ופירש"י סנהדראות. הרי שכולם לבסוף בכו. ומ"מ אף שבט יהודה היו בכלל הבכוי, ומשום כן אם בהם היה חסרון של חסרון אמונה בה', ומשום כן לא היו ראויים כמו כולם שיהיו קיימים בתי המדרשות לעולמים.

לתגובות: ys.rabin@gmail.com

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים

בשכונת פסגת זאב

והוא אוהב אתכם - ואתם שונאים אותו

וּתְרַגְּנוּ בְּאֵהֲלֵיכֶם וּתֹאמְרוּ בְּשִׁנְאֵת ה' אֲתָנוּ הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְתֵת אֶתָּנוּ בְּיַד הָאֱמֹרִי לְהַשְׁמִידָנוּ (דברים א, כז)

"ותרגנו באהליכם ותאמרו בשנאת ה' אתנו הוציאנו מארץ מצרים, לתת אותנו ביד האמורי להשמידנו". ואמרו חז"ל (ב"ר יז, ג). הוצאתו לשנאה היתה. משל למלך בשר ודם, שהיו לו שני בנים ויש לו שתי שדות אחת של השקיה, ואחת של בעל, למי שהוא אוהב נותן של השקיה, ולמי שהוא שונא נותן לו של בעל. ארץ מצרים של השקיה היא, שנילוס עולה ומשקה אותה, וארץ כנען של בעל, והוציאנו ממצרים לתת לנו את ארץ כנען. והנה יש להתבונן בפסוק זה.

א. איך עלה על דעתם לומר שה' שונאם ומבקש להשמידם, שהלא אם היה זה רצונו, למה הוציאם ממצרים, וקרע להם את הים, והצילם מעמלק בדרך, ועשה להם את כל האותות והמופתים עד הנה בירידת המן ובבאר, ועוד רבות.

ב. עוד יש להבין מדוע חז"ל היו צריכים לתת משל לב' בנים שאביהם חילק השדה היפה לאוהבו והשדה הפחות יפה לשונאו, ולא ביארו כפשט הפסוק שרוצה להאבידם ע"י האמורי.

ג. מדוע הזכירו דווקא את האמוריים ולא שאר ל"א מלכים שהיו בארץ כנען.

ד. עוד יש להבין שנאמר להלן: "וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה". שכיון שחשבו שה' רוצה להשמידם, למה אמרו שיהיו לבז? ולא אמרו שגם בניהם יאבדו.

וביארו המפרשים^כ שבוודאי ידעו שהקב"ה יביאם את בניהם לארץ ישראל, שהרי כל נתינת התורה היה לתכלית זאת, וכל מה שאמרו "בשנאת ה' אותנו". חוזר דווקא על הדור שיצאו ממצרים, שעבדו עבודה זרה שם. וגם במדבר חטאו כמה וכמה פעמים, וטענו לומר, שכל מה שלא השמידם מיד, הוא משום בניהם, שאם לא היו 'אבות' לא יהיו בנים, וגם לא היה מי שיטפל בהם בדרך, 'ואגב' הבנים הוציא הקב"ה גם את האבות ממצרים, וכאשר יבואו האבות לארץ כנען ישמידם ה' ע"י האמורים, ורק הטף יזכו להישאר בארץ, ואז תהיה

^כ כן עולה מדברי רבותינו: הספורנו, האלשיך, גור אריה, פנים יפות, והעמק דבר. וכל אחד מהם הוסיף נדבך על דברי חברו. ואין בדברי כולם לבאר כל השאלות שפתחנו, אך כולם שווים לומר, שמה שאמרו 'שנאת ה'' חוזר על 'דור המדבר'. שהיו חטאים לה' ולכן חשבו שה' שונא אותם. ולא על כלל ישראל, ולא כפרו במה שהקב"ה 'עטף' אותם בטובות וניסים.

השגחת ה' עליהם. ולזה אמרו על 'טפינו לבז יהיה' ולא אמרו להריגה, כי ידעו שהם יכנסו לארץ וה' ישגיח עליהם מאז. ורק 'נכסיהם' יהיו לבז.

ובזה ביאר 'הגור אריה' מה שהוצרכו חז"ל לומר משל לב' שדות, ולא ביארו כפשוטו שהקב"ה חפץ להשמידם, כי בוודאי לא עלה זאת על ליבם, שה' רוצה להאבידם לגמרי, אלא רק להמעט טובתם, שהרי ארץ מצרים הייתה 'כגן רווה'. ולהביאם אל 'ארץ כנען' שהיא פחות טובה.

וטעם שהזכירו דווקא את 'האמורי' ולא שאר מלכי ארץ כנען, ביאר הפנים יפות, שהנה בברית בין הבתרים בו התבשר אברהם אבינו על הגלות, אמר לו הקב"ה: "ודור רביעי ישובו הנה, כי לא שלם עוון האמורי עד הנה". (בראשית טו, טז). והקב"ה ברחמיו מיהר הקץ, ושובו בדור שלישי. ומזה טענו לומר "שבשנאת ה' אותם הוציאנו מארץ מצרים". שכיון שיצאו טרם הזמן, עדיין לא הושלם עוון האמורי, ואיך יושלם עתה? בוודאי על ידי הדור השלישי שעבד ע"ז במצרים, שהקב"ה יתנו ביד האמורי ובוז יושלם עוונם. ורק בניהם שהם דור רביעי יכנסו לארץ.

ואמנם משה השיבם שכבר הושלם עוון האמורי: "ויצא האמרי הישב בהר ההוא לקראתכם וירדפו אתכם כאשר תעשינה הדבורים, ויכתו אתכם בשעיר עד חרמה". ופרש"י מה הדבורה הזאת כשהיא מכה את האדם, מיד מתה, אף הם כשהיו נוגעים בהן מיד מתו, כי במה שהאמוריים הכו את ישראל, ממילא הכו את עצמם, כי בזה גרמו שנשלם עוון האמורי, וממילא יכלו עם ישראל לרשת את הארץ קודם הזמן.

ואף שהמעפילים חטאו, והיו חייבים מיתה על שעברו על ציווי ה'. מ"מ כיון שהאמוריים לא כיוונו לכבוד ה', אלא כיוונו להנאת עצמם, הושלם עוונם. וכמו שנרמז בפסוק: "שפוך חמתך על הגוים אשר לא ידעוך". (ירמיהו י, כה). דהיינו שאף שעם חטא והקב"ה מענישם ע"י הגויים, מ"מ כיון שהם 'לא ידעוך' ולא התכוונו לכבוד ה'. חייבים על המחשבה. [וע"ע ברמב"ם תשובה ו, ה].

ובזה ביאר הפנים יפות מה שאמר משה רבינו "ותקרבוני אלי כולכם". ופרש"י: בערבוביא. 'ילדים דוחפים את הזקנים, והזקנים דוחפים את הראשים'. שיש לומר שהטעם שילדים 'דחפו' את הזקנים מפני שגם הזקנים ידעו שבזכות הילדים שהם דור רביעי יזכו לבוא לארץ, לכך הילדים הם עיקרי באי הארץ וקדמו לזקנים. וזקנים דחפו לראשים כי המרגלים שהיו ראשי השבטים רצו לעכב הכניסה לארץ כדי שלא יאבדו שררתן (זוהר שלח קנח ע"א).

*

בספר אזנים לתורה, כתב ללמד זכות באמירת ישראל בשנאת ה'. שכיון ששמעו שפרעה אמר למשה רבינו "ראו כי רעה נגד פניכם". (שמות י, י). דהיינו שהוא רואה באיצטגנינות כוכב ששמו רעה סימן דם והריגה עולה לקראתם. וכן שמעו בני את תפילתו של משה במעשה העגל "למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם". (שמות לב, יב). ולא נאמר רעה

הוצאתם' כי כוונתו הייתה לומר שבמזל 'רעה' הוציאם. להרג אתם בהרים ולכלתם מעל פני האדמה. ולכן עתה שבאו לעלות לארץ, ללחום בעם גדול ורם ממנוי היושב בערים בצורות בשמים, נזכרו בדברי פרעה, ובתפילת משה, והתחילו להאמין לדברים אלו, ולכך אמרו: **"בשנאת ה' אתנו"**. ולא אמרו **'משנאת ה'**.

*

בשנאת ה' - תחליף לשנאה עצמית

ואמנם אמרו חז"ל (שם) **"בשנאת ה' אתנו"**. והוא היה אוהב אתכם, וכמו שנאמר **"אהבתי אתכם אמר ה'"**. (מלאכי א, ב). אבל אתם שונאים אותו. משל הדיוט אומר: מה שבלבך שאתה שונא את חברך, אתה אומר על חברך, שהוא שונא אותך.

וביאר השפת"ח (מ) שהטעם שחז"ל היו צריכים למשל, כיון שהוקשה להם שהרי לכאורה בפסוק מבואר ההפך: בשנאת ה' אותנו, ולא שהם שונאים את ה'. לזה הביאו המשל, להוכיח שבאמת הדבר היה שהם שונאו את ה', אלא שבדר"כ אדם השונא את חברו, אינו תולה את האשמה בו אלא 'בחברו'. ולכן גם הם תלו את השנאת בה'.

וכבר כתבו גדולי המוסר שנאת הבריות, אינה אלא תחליף לשנאת עצמו, במצפונו על חטאיו ורעותיו. שכך דרכו של יצר הרע להחליף את הפנימיות בחיצוניות. וכמו שאמרו חז"ל (ברכות ס.) על פחד שאוחז באדם משונאו, שהוא תחליף לפחדו הסמוי מעוונותיו, כמבואר בכתוב: **"פחדו בציון חטאים"**. (ישעיהו לג, יד). ובכתבי המשגיח מליקווד (לקט רשימות ביהמ"ק עמו' סא) הוסיף בזה: שכל ענין המדות הרעות, אינו דווקא כלפי אדם לחברו, אלא גם האדם כלפי עצמו, שהוא ממורמר, ויש לו תרעומת על עצמו עצבות על עצמו, זה גם מדות רעות, שהם מחיצה ומסך מבדיל בין האדם לבוראו.

וביאר העניין: שהנה כל איש ישראל הוא חלק מה'. וכמו שאמר הכתוב **"כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו"**. (דברים לב, ט). וכשאדם שונא לה' ח"ו, ממילא הרי הוא שונא את עצמו ממש! וכפי שאנו רואים בעינינו תופעת בלתי ניתנת להסבר השייכת רק באומה הישראלית. והיא 'שנאת עצמית'. כי השונאים לה' הרי הם נהפכים למגני ואוהבי אויבי ישראל הגרועים ביותר.

*

בכיה של חינום - נתנה עלי בקולה

ואכן מתוך אותה בכיה של חינום, נגזר על עמ"י גלות, וכמו שביארו חז"ל (תענית כט.) עה"פ **"בכו תבכה בלילה"**. (איכא א, ב). אמר ר' יוחנן על עסקי לילה, כדכתיב **"ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא"**. (במדבר יד, א). הוא הלילה ערב ט' באב היתה, אמר הקב"ה אתם בכיתם בכיית חינום, אני אקבע לכם לדורת.

כי הקב"ה באהבתו חשב הכל לטובתם, ובודאי שחייבים להודות לו יתברך על כך, והם לא רק שלא הודו להשי"ת, אלא עוד הוסיפו לבכות ולהתמרמר על טובה זו, וע"י מה שכפרו בטובתו: ואמרו **"בשנאת ה'"**. נהפך עלינו לשנאה, וכמו שאמר הנביא **"נתנה עלי בקולה"**

על כן שנאמרה". (ירמיהו יב, ח). ולכן נקבע בכיה לדורות. וכן פירש רבינו יונה (שע"ת ג, רלא) וז"ל: עוד אמר שלמה המלך עליו השלום: "ונרגן מפריד אלוף". (משלי טז, כח). רצונו לומר: **כי יפריד מעליו אוהב וריע**, כי לא יוכלון שאת חברתו.. ונאמר: "משיב רעה תחת טובה לא תמוש רעה מביתו". (משלי יז, יג).

ומזה ויש לנו ללמוד ק"ו למדה טובה המרובה, אשר גם בגלותנו עתה שנתגרשנו משלחן אבינו שבשמים. יש לנו להאמין ולבטוח באבינו שבשמים. כי מאהבה הוכיח אותנו כמ"ש "אשר יאהב ה' יוכיח". ומתוך אמונה זו יתהפך באמת לאהבה.

*

תשובה - עם נגיעות

והנה דברי חז"ל הנ"ל שאמרו שבכיתם הייתה לחינם, סותרים לביאור האחרונים הנ"ל שכל אמירתם "בשנאת ה' אותנו". הוא משום שהיו אנשים חוטאים לה'.

וביאר במכתב מאליהו (ב, עמו' 46) כתב לבאר שאין סתירה בין הדברים: כי כך דרכו של יצה"ר שיורד לדקיות כל כך, עד שמראה לנו מחשבות תשובה, ובאמת אינם אלא טענות של חסרון בטחון, והגם כשבכו והרהרו תשובה על מה שעבוד ע"ז במצרים. **מ"מ באמת הפנימית בכו מפני פחדם של הענקים**. ולזה נקרא 'בכיה של חינם'.

וכעין זה כתב ברבי ירוחם ממיר וז"ל: היה זה חטא מה שהתעכבו ועמדו אצל היראה והפחד הכל כך נעלה, לכאורה יראה מעבירות שבידם, לא יראה המונית של דברים נקלים, הלא היא היראה הנפלאה, **ואעפ"כ כשעומדים ומתעכבים עם רכות הלב והמורא לחוד, בלי הבטחון והשמחה בה'**, זהו **גופא עוון פלילי**. וראיה לדברינו כי אם אחר יראת חטא, לא נולד בטחון בה' אלא ירפה בטחונו, כבר אין זה דרגא של יראת חטא, ואין זה מדתו של הקב"ה, אלא אדרבה הפחד שמא ילכדו בעון חטאם זה קרוי מרידה בה'.

*

אהבת ה' ללא תנאי

עוד יש לומר שהנה מחשבה זו שהקב"ה שונאם משום מה שעבדו ע"ז במצרים, תמוה מאוד, שהרי עד עתה הקב"ה עשה עמהם ניסים ונפלאות, וא"כ מדוע עכשיו התעוררה מחשבתם לומר שיענשו על עוונם, הלא גם לפני שליחת המרגלים ידעו שעבדו ע"ז במצרים.

ואמנם ביאור הדבר כי בשוב המרגלים משליחותם, עם ישראל עשו לעצמם חשבון הנפש שבכדי לכבוש את ארץ ישראל, הם זקוקים לנסים גדולים ועל טבעיים בלבם התעוררה המחשבה מה המחיר שנשלם על זה, **היתכן שהקב"ה יעשה לנו ניסים אלו 'בחינם' אך ורק מתוך אהבה לשמה**. הלא עד לפני דור היינו שקועים במ"ט שערי טומאה, ובמה זכינו לגילוי אהבה עצום זה.

ואכן טעות חמורה הייתה בידם, כי אהבת הקב"ה לעם ישראל, אינה תלויה בדבר, וזה מה שמשיב המדרש 'והוא היה אוהב אתכם' כי אף אם הרבו לחטוא הקב"ה אוהבם [כמובן שאין זה סותר להנהגת המשפט, ולשכר ועונש אף בעולם הזה]. וממילא הוגדרה בכיה זו: **'בכיה של חינום' כיון שלא השכילו להבין שיש 'אהבת חינום' מאת הבורא לעם ישראל.** ומתוך הפגם ששנאו ה' חינום, ממילא נקבע בכיה לדורות, כי בניהם אחריהם הגיעו מחמת זה לשנאת חינום בין איש לרעהו, כי מי שאינו מסוגל לקבל ולהבין את 'אהבת' אליו ללא תנאי, למרות שחטא כנגדו, אינו מסוגל גם להשיב אהבה למי שעשה לו רע, וממילא הוא שונא את רעהו בחינום!

אמנם אם בלבם הייתה יוקדת אהבת ה', אהבה אמיתית שאינה תלויה בדבר, ממילא היו מרגישים שגם ה' אוהב אותם ללא תנאי. וממילא גם לא היו פוגמים בשנאת חינום איש לרעהו. ולא היו בוכים בכיה של חינום שבעיטה התגלגלו בגלות.

*

בשנאת ה' - אמרו הדור שאחרי המרגלים

המהרש"א (בתענית שם) כתב לבאר בדרך אחרת פסוק זה, כי הנה יש לתמוה בשינויים בין מה שמתואר בפרשת 'שלח לך'. למה שמשה רבינו מתאר בפרשתנו.

א. בפרשת שלח לך מבואר שלא רצו לעלות כי פחדו מגיבורים שהיו שם, ואילו כאן משה אומר: "ולא אבייתם לעלות". ולא נתן טעם למה לא רצו להיכנס לארץ.

ב. שם מבואר שכל הוצאת דיבת המרגלים היה לפני אהל מועד ואילו כאן משה אומר: "ותרגנו באהליכם".

ג. כאן משה רבינו הוסיף "ותאמרו בשנאת ה' אותנו". ושם לא הוזכר דבר זה בפרשת שלח לך כלל.

ד. משה רבינו אומר בפרשתנו: "ותקרבוני אלי כולכם". וקשה שכיון שמשה רבינו מדבר אחר מ' שנה שכבר מתו כל אותו הדור, מה שייך לומר 'כולכם'. הלא זה לא הם. והיה צריך לומר 'ויקרבו אלי הדור ההוא'.

וביאר המהרש"א עפ"י מה שאמרו חז"ל (ספרי דברים כז, כד) וז"ל: ותרגנו באהליכם מלמד שהיו יושבים בתוך משכניהם ומבכים כמת להם נוטלים את בניהם ואומרים להם אוי לכם דוויים אוי לכם סגופים, למחר יהיו הורגים מכם, יהיו שובים מכם, יהיו צולבים מכם על הצלוב, נוטלים את בנותיהם ואומרים להן אוי לכן דוויית אוי לכן סגופות, למחר יהיו הורגים מכן, יהיו שובים מכן, יהיו מעמידים מכן בקלון. עכ"ל.

ולפי"ז יש לומר שכל דברי משה כאן הוא אל בני המרגלים אשר שמעו דברי אבותם באהל [ולא מה שאמרו לפני אהל מועד], ולכך בפרשתנו עומד משה ומוכיחן כי שגם הם "תקרבוני אלי". בעצת אביכם ולכן כאן לא נתן טעם למה לא רצו להיכנס לארץ. כי הבנים התלוננו בלי טעם קודם ששמעו ממרגלים. ובזה מבואר שרק בפרשתנו מוזכר שאמרו "בשנאת ה' אותנו". כי דבר זה לא נאמר ע"י המרגלים, אלא ע"י בניהם. וזה שאמרו חז"ל

אבל הוא אוהב אתכם ואתם שונאים אותו, כי שנאת הבנים הייתה לחינם. שלא שמעו כלל מדברי המרגלים ולמרות זאת לא רצו להיכנס לארץ.

והוסיף המהרש"א חידוש נפלא. וז"ל: וזאת שנאת חנם שהיה להם לבנים לגבי הש"י במעשה המרגלים, הביא להם בכיה לדורות בבית שני שהיה להם שנאת חנם כמ"ש פ"ק דיומא, וז"ש בכאן אתם בכיתם בכיה של חנם כו' דהיינו שנאת חנם למקום ב"ה עכ"ל. כלומר שאותה שנאת חינם שדיברו על ה' היא שגרמה שיהא אח"כ שנאת חינם בין איש לרעהו.

*

רבי שמשון דוד פינקוס כותב: שפסוק זה מעלה תהייה, איך שדור המדבר שעין בעין ראה את ה' היתכן שהעלו על דל שפתם מחשבה מגוחכת זו שה' שונאם? ואמנם התורה באה ללמדנו לקח לחיי היום יום. כי גם לנו, האין זה קורה? אדם חי בעולמו של הקב"ה, בריאות יש, פרנסה יש, משפחה יש, אלפי דברים טובים בחיים יש. והנה קורה משהו, אם זה דבר קטן, כגון שרץ להספיק איזה ענין בבנק לפני שיסגרו, ואיך שהוא מגיע נושם ונושף, נעלו את הבנק, או מקרה יותר חמור כענין של הפסד בגשמיות או ברוחניות או מחלה ל"ע, ומהי המסקנה העולה מיד במחשבה: כנראה שה' לא אוהב אותי? האם גם לא

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מאנשעסטער)

למה אכל המנחת אלעזר מהעוף ששאלו אותו על כשרותה?

סיפורי צדיקים מעוררים ללמוד ממעשיהם, ובמיוחד כאשר הזמן גרמא להתעסק בתיקון סיבת חורבן בית המקדש, להתרחק משנאת חנם ולהיות מהדר בבין אדם לחבירו ולכבד הזולת כראוי. סיפור מיוחד סיפר לאחרונה המגיד מישרים הנודע בשערים הרה"ח ר' יוסף יצחק יעקבזין שליט"א ממונסי אודות יהודי מבוגר מקנדה החזן הר"ר משה קרויס זצ"ל שזכה לאריכות ימים והלך לעולמו לפני כמה שבועות בהיותו בן מאה ואחת. בבחרותו היה משמש בקודש אצל המנחת אלעזר ממונקאטש זי"ע. וסיפר האיך שפעם במוצש"ק כאשר התעסק להחזיר הספרים השונים שנשתמשו במשך השבת, והמנחת אלעזר היה מדבר בלימוד עם מישהו, נכנסו אצלו רב וראש הקהל מקהילה מסויימת, ועוף בידו להראות השאלה להמנחת אלעזר.

הראש הקהל פתח ואמר, בזלזול גדול האיך שהרב שלו, אינו עושה עבודתו בנאמנות, ואינו בר סמכא כלל וכלל, עד כדי כך שאמר לאשתו שלא להראות שום שאלות להמרא דאתרא, כי לא יכולים לסמוך עליו. אולם לאחרונה בעש"ק כאשר אשתו היתה מכינה העוף לש"ק נתעורר שאלה בכשרותה, ומתוך הדחק זו הלחץ, הלכה לבית הרב □ בלי ידיעת בעלה - להראות השאלה, והכשיר את העוף, ובישלה. כאשר נודע כן לבעלה האיך שאשתו הלכה להרב והכשיר העוף לאכול, לא נח דעתו, וחשב לעצמו, כי עתה שעת רצון שילך עם הרב לבית המנחת אלעזר, וסוף סוף יהיה לו טענה חזקה לסלק הרב ממקומו, ולמנות מישהו שיכולים לסמוך עליו כראוי. כמובן, בושתי וכלימתו של הרב אין לשער ואין לתאר, אבל הראש הקהל ברוב "פקחותו" הגיע בכוונתו "לשם שמים" וטען להמנחת אלעזר, כי המרא דאתרא שלו מכשיר טריפות והגיע השעה לסלק אותו ממקומו.

המנחת אלעזר לוקח העוף ומסתכל עליו בעיון אנא ואנא ומתבונן בהשאלה אשר לפניו, עד שאמר להמשמש בקודש ר' משה קרויס שיביא עבורו צלחת ומזלג. מניח העוף על הצלחת, ולוקח חתיכה ממנה ואומר בכוונה ובהתעררות רב "ברוך אתה השם אלקינו מלך העולם, שהכל נהיה בדברו!" ואוכל חלק מהעוף! כמובן, טענות של הראש הקהילה פרחו באויר, כי ראו מול עיניהם האיך שהמנחת אלעזר פסק ההלכה ועד למעשה ועד בכלל, אשר הכל בסדר לכתחילה, והיה מוכן לאכול ממנה, והלכו לדרכם.

אז פנה הבחור משה נ"י להמנחת אלעזר ושאל לרבו, ילמדנו רבינו, הנה הדברים ברורים כשמש כי היה כאן סרך שאלה, הרי הגיעו לדון לפני הרב, מכיון שלא היה העוף "מהדרין מן המהדרין", ומדינא יכולים להקל לצורך שבת וכדומה, וא"כ אפילו אם הצליח רבינו בדעתו הקדושה וכח ההיתרא עדיפא להכשיר העוף, אבל בשביל מה הצריך לאכול ולהכניס העוף בפה קדשו, הרי סוף סוף לא היה "גלאט כשר"?

המנחת אלעזר לקח את האגרוף שלו ודפקה בחוזקה על השלחן, וענה בקול מלא התעוררות בקנא קנאתו מתוך האהבת ישראל הבוער בקרבו, "לאכול בשר אדם במשך שלשים שנה, כן גלאט כשר, ורק על אכילת בשר עוף שאינה גלאט כשר שואלים שאלות?!!?" זאת אומרת, כי היה כאן מציאות של זלזול של המרא דאתרא, ושנים רבות של רדיפות וצרות עבורו, ואין להם בעיא "לאכול בשרו", ורק כאשר נודע בשאלות של יורה דעה, רוצים להחמיר וליזהר?!

והנה, מן הראוי להוסיף בסוגריים מפני כבודו של הגברא רבה המנחת אלעזר, יש להדגיש כי מאד יתכן שהיה גם כשר לכתחילה למהדרין מן המהדרין, ולא היה כאן מצב של "בדיעבד וקולות של ערב שבת קודש", ורק ענה כן להראות מה שכאב לו על לבו, עד כמה צריכים ליזהר שלא לצער הזולת, ובמיוחד כאשר מדובר על תלמיד חכם מרא דאתרא.

ויש לציין לזה מאמר העולם, כי כאשר יש למישהו שאלה ביורה דעה, ובא להראות השאלה להרב, ופוסק להחמיר, הרי מקבלים הפסק בשמחה בלי אומר ובלי דברים, אפי' שצריכים לזרוק העוף ויש כאן הפסד ממון, לא כן כאשר הסוגיא הוא חושן משפט, ויש טוען ונטען, והדיין פוסק נגדך וצריכים להוציא ממון, הרי יצרו של אדם מתגבר ומתחדש באופן מיוחד □ וכאן הבן שואל, מה נשתנה, הרי שני הפסקים באים מאותה שלחן ערוך, ובשני המקרים ההכרעה היה הפסד עבורו, וא"כ למה בשאלה על יורה דעה מקבלים הפסק בשמחה, ובחלק חושן משפט, יש קושי מיוחד להוציא הממון מכיסו.. והתשובה הברורה, כי כאן יש גם ה"בין אדם לחבירו"... אולם עלינו לזכור, כי גם בספיקות של מדות יש נושא של "ספק דאורייתא לחומרא", ויש רבנים שיכולים לברר אצלם הפסק הלכתי האיך ליגש ומה לדבר ומה שלא לדבר, וצריכים ליזהר בה כמו בבין אדם למקום. וביותר בימים אלו שחז"ל לימדו אותנו כל הבית השני נחרבה על עון שנאת חנם.

אמנם, קרוב הדבר אליך מאד, ולא רחוקה היא, כי הרי מפורש בחז"ל (יבמות עט.) "שלשה סימנים יש באומה זו הרחמנים והביישנים וגומלי חסדים", וע' בתניא (סופ"ק) כי אלו המדות טובות שבטבע כל ישראל בתולדותם כמו רחמנות וגמילות חסדים באות מנפש הבהמית! ובלשונו "כי בישראל נפש זו דקליפה היא מקליפת נוגה שיש בה ג"כ טוב!"

סיפור נפלא עד כמה החסד מוטבע בנו

ויש להוסיף סיפור נפלא שנאמר בעת חנוכת הבית-התבשיל בקרית ספר שמורה לנו עד כמה מדת גמילת חסד מוטבע בדם היהודי. הנה פעם בקשו ממלצר במסעדה של נכרים לישאר לעזור לנקות בסוף היום, וראה האיך שתמיד זורקים כל האוכל, וניגש לבעל הבית ושאלו למה זורקים מדי יום ביומו כל כך אוכל טוב וטרי, וענה לו, הרי חייבים להגיש אוכל ברמה הגבוהה ביותר, ולכן מכינים טרי כל יום. שאל ממנו רשות ליקח בסוף היום האוכל למושב זקנים בסמוך, הבעל הבית אומר לו, תשמע, אני עסוק בהמסעדה, אין לי זמן לזה, אם הם מרשים ורוצים האוכל, בסדר גמור, תעשה מה שרוצה לעשות. המצלר מתקשר

להמושב זקנים □ והשידוך נעשה □ כל יום מביא להם האוכל ושמחים ליתן להזקנים והזקנות אוכל טוב בחנם.

אחר זמן נודע לו שיש זקן מסויים שלא מוכן בשום פנים ואופן לטעום מן האוכל שהוא מביא, והמלצר מאד סקרן לדעת למה לא רוצה. הולך לבקר אותו, ושואל אותו להסביר לו עקשנותו. הזקן אומר שהוא לא נהנה מאוכל או מטובה של יהודי! הוא עונה לו, "לא יודע מה הכוונה בזה, אני לא יהודי, האוכל בא מהמסעדה פלוני, ששייך לנכרים, וגם אני נכרי, ומה כל הרעש?" הזקן נשאר בתשובתו ומסרב לאכול, "אני לא נהנה מטובתו של יהודי, רק יהודי יכול לחשוב ככה לעשות חסד כזה". טוב, בסדר, לא רוצה, לא רוצה.

המלצר הגיע פעם לבקר ההורים שלו, ואמר להם אודות החסד שהוא עושה מדי יום ביומו ליקח השיריים של המסעדה אל המושב זקנים, והאיך שיש לו איזה זמן שמתעקש לאכול, וטענתו בפיו, כי לא רוצה ליהנות מיהודי. ואז אמו אמרה לו, תשמע בני, לא גיליתי לך, אבל אני יהודיה והתחתנתי עם נכרי, ואף פעם לא אמרתי לך שאתה באמת יהודי!

הנה רואים מזה עד כמה מדת החסד מוטבע בדם שלנו!

בך חותמין

והנה מקובל מצדיקי קדמאי כי על מאמר רז"ל (פסחים קי"ז) יכול יהו חותמין בכולן ת"ל והיה ברכה בך חותמין ואין חותמין בכולן, פירוש יכול יהיו חותמין בכולן שחתימת הגלות יהי' בכל שלשה בחינות של האבות דהיינו תורה ועבודה וגמילות חסדים. ת"ל והיה ברכה, **בך חותמין, חתימת הגאולה יהי' רק במדתו של אברהם אבינו, שהוא מדת החסד.** וכן מקובל מרבינו הבעש"ט הקדוש זי"ע, שעכשיו בחתימת הגלות עיקר עליות השכינה, ועליות כל בירורי הניצוצין, הוא ע"י צדקה וחסד. ואמנם רואים כן בימינו, גודל החסד והצדקה שנעשה בכלל ישראל ברחבי העולם, פלא פלאים הפלא ופלא! והעשה טוב של צדקה וחסד ישפיע עלינו ליזהר ביותר גם בסוגיית "סור מרע" ליזהר לפגוע באחרים ושל אליכשל ח"ו בשנאת חנם וכדומה, לתקן המכשול שבגללה נעשית החורבן. וזאת תפילתנו שזה יתעורר מש"כ הזרע קודש (פרשת שמות) בביאור המילים "בך חותמין", ר"ל הסוף של גליות יהיה תמיד בחסד גדול, לבל ידח ממנו נידח ח"ו. אכי"ר.

מאחורי הפרשה / הרב יצחק לובנשטיין, מו"ל כתבי וספרי הגרי"א וינטרויב זצ"ל, ומח"ס 'תינוק שנשבר', 'כבוד וידידות - משנת רבי גרשון' דרכי ההתמודדות עם המתמודדים [ארגון 'והשיב'], ועוד

חיבורים

פן תברח

ספר דברים, ופרשת דברים, מתחילים עם 'תוכחה' שאמר משה לישראל לפני פטירתו. אם נלמד כמה פסוקים עם המפרשים נראה כמה יסודות חשובים מאוד ב'חינוך' שמוטל עלינו להבין אותם ולאמץ אותם^{כה}. נתמקד על אחד מהם

[א] ראשית כל, הרי הדברים שעליהם משה הוכיח את ישראל טרם מותו התרחשו שנים רבות קודם, ולמה המתין משה עד לפני פטירתו עד שהוכיח את ישראל.

בענין זה איתא בספרי (דברים א ג) [הו"ד ברש"י (פרשת דברים א ג)] [וז"ל: "ויהי בארבעים שנה, מלמד שלא הוכיחם אלא סמוך למיתה ממי למד מיעקב שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה שנאמר (בראשית מט א) ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים, (בראשית מט ג) ראובן בכורי, וכי אין אנו יודעים שראובן בכור אלא מלמד שאמר לו ראובן בני אומר לך מפני מה לא הוכחתיך כל השנים הללו כדי שלא תניחני ותלך ותדבק בעשו אחי".

[במאמר המוסגר הפוסקים נותנים חשיבות רבה להתבוננות קודם 'דחיה' ו'ריחוק' אם יגרום לנזקים יותר מן המידה. ע' בגמרא (קידושין עב., תרומת הדשן סי' קלח, רמ"א יו"ד שלד, גר"א יו"ד שלד א ה, ט"ש יו"ד שלד א, נקודות הכסף על הט"ז) והארכתי בזה בספר תינוק שנשבר^{כו}].

^{כה} ע' ספר 'תינוק שנשבר' (בענין 'פן תברח').
^{כו} במאמר המוסגר אציין לסוגיא המסתעפת. איתא בגמרא @40 (קידושין עב.) וז"ל "בירתא דסטיא איכא בבבל, היום סרו מאחרי המקום, דאקפי פירא בכורי בשבתא, ואזיל וצדו בהו בשבתא, ושמתינהו ר' אחי ברבי יאשיה, ואישתמוד". ומסיק משם התרומת הדשן @40 (סי' קלח) וז"ל "וקשה מאי אשמועינן תלמודא בהך מילתא, ורבינו הקדוש גופיה למאי הילכתא ניבא דבר זה? אלא לאשמועינן דאפי' אם נראה לחכמים שמפני שהן מנדין ומחרימין מאן דהוא, ובשביל כך יצא לתרבות רעה לא יניחו בעבור זה מלדון ומלעשות כהלכה" [והגר"א @40 (יו"ד שלד א ה) גם מציין למקור זה]. וכן נפסק ברמ"א @40 (יו"ד שלד א). אולם הט"ז @40 (יו"ד שלד א) דוחה את הראיה וסובר שרבי לא בא להורות שאכן היה ראוי לנדות אותו אלא בא להורות שבעצם כל מה שסיפר באותו מעמד היה ב'נבואה' שהרי עמד בא"י וידע מה קורה בבבל. הט"ז חולק על פסק תרומת הדשן. הש"ך @40 (נקודות הכסף על הט"ז) ג"כ מצמצם פסקו של התרומת הדשן □ בלי לדחותו □ וז"ל "ויש לדחות כל ראיותיו [א"ה: של הט"ז והם המקורות שצינתי כאן בהמשך] כיון דדין ב"ד הוא שמנדין אותו אין לחוש דאל"כ בטלה דין ישראל". הרי שגם הש"ך פוסק שדינו של התרומת הדשן אינו אלא ל'בית דין' ולא לשאר אנשים.

רק להמחשה: מדובר על יעקב אבינו בחיר האבות, מדובר על אחד משבטי ק"ה, מדובר על מעשה שכמעט ולא נחשב לפגם (שבת נה:), ואעפ"כ נמנע יעקב אבינו מלהוכיח את ראובן למשך ארבעים ושמונה שנים, והסיבה 'כדי שלא תניחני ותלך ותדבק בעשיו אחי', אותו רשע רוצח מנאף מפורסם!!

[ב] במאמר המוסגר אציין לדברי הרמב"ן (וישלח לה כב) מאותו ענין עה"פ ויהי בְּשָׁפְן יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ הַהוּא וַיִּלָּךְ רְאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב אֶת בְּלֵהָה פִּילֶגֶשׁ אֲבִיו וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל. וַיְהִיו בְּנֵי יַעֲקֹב שְׁנַיִם עָשָׂר. וז"ל "וישמע ישראל - סיפר הכתוב ענותנותו, כי שמע בחלל בנו יצועיו, ולא צוה שיוציאוהו מביתו מכלל בניו ולא ינחל עמהם, אבל ימנה עמהם ויהיו שנים עשר, והוא ימנה ראשון. ולכך עשה משתי הפרשיות פסוק אחד, כי אף על פי שהוא תחלת ענין, שבא למנות השבטים משנולדו כולם, רמוז כי ראובן לא נדחה במעשהו".

[ג] עוד יש לציין לדברי הגמרא (סוטה מז.) שביחס ל'חינוך' [לתינוק או לאשה] יש סוגיא של 'שמאל דוחה' [נזכור שה'שמאל' הוא היד החלש, וכשצריכים לדחות, אז רק עם יד שמאל (גרא תקוז"ח נא, ב)] וכתב שם רש"י "וכן תינוק פן יברח ויאבד את עצמו ואשה אף היא דעתה קלה ואם ירדפוה תצא לתרבות רעה".

הרי שצריכים כל כך ליזהר שחס ושלום לא לגרום לנער או נערה לרצות לעזוב את חיק מעטפת המשפחה החמה.

[ד] לא נשכח את דברי הגמרא (מו"ק יז.) שהמכה את בנו הגדול עובר על איסור 'לפני עור' שגורם לא לעבור על עבירות יותר.

ואף שיש לבנו בחירה תמיד והוא מעין "חד עברי דנהרא" (ע' ע"ז ו:) והיה מקום להקשות למה שיהיה עובר האב על 'לפני עור', אלא שליישב ענין זה כתב החפץ חיים (הערות לבאר מים חיים כלל ט אות א) וז"ל "אף דיכול להיות לפעמים שהבן יחטא לאביו אף אם לא

יש עוד מעשה מהגמרא שמוכיח שיש להתחשב בהשלכות התוכחה. כתוב בפסוק @40 (בהר כה מז-מח) "וכי תשיג יד גר ותושב עמך וימך אחיך עמו ונמכר לגר תושב עמך או לעקר משפחת גר: אחרי נמכר גאלה תהיה לו אחד מאחיו יגאלנו". ובגמרא @40 (קידושין כ.) [ע"פ רש"י] "כשהוא אומר לעקר זה הנמכר לעבודת כוכבים עצמה [לחטוב עצים ושאר צרכיה ולא לשם אלהות] אמר ליה התם הא אהדריה קרא [לכל ישראל לרחם עליו] דתני דבי רבי ישמעאל הואיל והלך זה ונעשה כומר לעבודת כוכבים אימא לידחי אבן אחר הנופל [אדחה אבן שלא תהא לו גאולה] תלמוד לומר אחרי נמכר גאולה תהיה לו אחד מאחיו יגאלנו". וכתב הט"ז @40 (יו"ד שלד א) "והנה ק"ו יש כאן דמה התם שכבר נעשה כומר לעבודת כוכבים ואפ"ה הזהירה תורה בקום עשה שחייבין לפדותו ק"ו בזה שעדיין לא התחיל בעבודת כוכבים כלום פשיטא שצריכים אנו להיות נזהרים להיות לפחות בשב ואל תעשה ולא לעשו מעשה להביאם לידי עבודת כוכבים".

עוד איתא בגמרא @40 (גיטין לח.) "ההיא אמתא דהות בפומבדיתא דהוו קא מעבדי בה אינשי איסורא אמר אביי אי לאו דאמר רב יהודה אמר שמואל כל המשחרר עבדו עובר בעשה הוה כייפנא ליה למרה וכתוב לה גיטא דחירותא רבינא אמר כי הא מודה רב יהודה משום מילתא דאיסורא". וכתב ע"ז הט"ז @40 (יו"ד שלד א) "ק"ו בזה שאין לעשות מעשה שיש חשש ממנו".

מתוך כל הראיות האלו מבואר שיעקב אבינו לא הוכיח את ראובן כשחשש שילך וידבק לעשו אחיו.
 ב יש לציין לדברי הגמרא (כתובות נג.) וז"ל "אמר ליה שמואל לרב יהודה שיננא לא תיהוי בעבורי אחסנתא אפילו מברא בישא לברא טבא דלא ידיעא מאי זרעא נפיק מיניה" וכן נפסק להלכה (ח"מ רפב א).

ירגיזו אביו, מכל מקום כיון דעתה אם לא הרגיזו אביו מסתמא לא היה הבן מדבר נגדו, לכן מיקרי דבר זה קאי בתרי עברי דנהרא, ולכך עובר האב בלפני עור".

נזכור דברי הקיצור שולחן ערוך (קמג יח) כ"ח "אסור להכות את בנו הגדול, ואין גדלות זה תלוי בשנים אלא הכל לפי טבעו של הבן, כל שיש לחוש שיתריס כנגדו בדיבור או במעשה, אפילו אינו בר מצוה אסור להכותו, אלא יוכיחו בדברים, וכל המכה את בנו הגדול מנדין אותו, שהרי הוא עובר על לפני עור לא תתן מכשול".

[ע' ים של שלמה (קידושין פ"א סי' סח) שאחרי הנישואין תמיד נקרא 'גדול' ללא קשר ל'גיל'].

אסיים עם דברי המסילת ישרים (פ"כ) "הנה התורה צותה (ויקרא י"ט): "הוכח תוכיח את עמיתך", וכמה פעמים יכנס אדם להוכיח חטאים במקום או בזמן שאין דבריו נשמעים וגורם להם להתפרץ יותר ברשעים ולחלל ה' להוסיף על חטאתם פשע, הנה בכיוצא בזה אינו מן החסידות אלא לשתוק. וכך אמרו ז"ל (יבמות ס"ה): כשם שמצוה לומר דבר הנשמע, כך מצוה שלא לומר את שאינו נשמע.

לתגובות ולקבל מד"ת של הגרי"א וינטרוב זצוק"ל: 0522170522 או com.gmail@haravyew

כ"ח אולם לא כן דעת הרמ"א, וז"ל "ולא מקרי גדול לדבר זה, רק אחר כ"ב שנה או כ"ד שנה".

מי הדעת / הרב יוסף קסלר, מח"ס 'משנת ברכה', מודיעין עילית

ג' בחינות בחזרת הלימוד

אלה הדברים (דברים א' א')

ספר דברים הוא ספר משנה תורה, שאינו אלא חוזר ושונה מה שלמעלה, (תוס' ריש גיטין).

והחכימנו הגרא"ד אויערבך בספרו פתחי אברהם שזה בא להורות ולאלפינו בינה, כי ענין החזרה והשינון בדברי תורה, אינה מעלה בעלמא, או קנין מקניני תורה אלא שזה מעצם התורה ומהותה, שהרי התורה לא נחתמה כלל עד שחזר במשנה תורה על מה שכתוב כבר, ורק עם ספר משנה תורה נגמרה צורת התורה.

יסוד חזרת הלימוד - מצאנו הרבה מקומות בגמרות ובחז"ל הרחיבו בעצם חשיבות והכרחיות החזרה ובדרכם של האמוראים לחזור על תלמודם פעמים רבות. ונראה מתוך הדברים להגדיר ולחלק שיש שלשה סוגי חזרה וכפי שיתבאר בס"ד.

א. שינון הלימוד □ לחדד את ההבנה

בגמרא בעירובין (נד.) איתא א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן מאי דכתיב "נוצר תאנה יאכל פריה" למה נמשלו דברי תורה כתאנה מה תאנה זו כל זמן שאדם ממשמש בה מוצא בה תאנים אף דברי תורה כל זמן שאדם הוגה בהן מוצא בהן טעם וכו'. "דדיה ירווך בכל עת" למה נמשלו דברי תורה לדד מה דד זה כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא בו חלב אף דברי תורה כל זמן שאדם הוגה בהן מוצא בהן טעם.

המתבאר בדברי הגמרא שבכח החזרה והשינון בדברי תורה מתחדדים הדברים, ומתחדשים בכל שינון וחזרה עוד הבנות חדשות וכך הוא דרכה של תורה, וכמתבאר במשנה באבות (פ"ה מכ"ב) בן בגבג אומר הפך בה והפך בה דכולה בה, והגר"א ציין שם לדברי הגמ' הנ"ל שנמשלו ד"ת לדד דכ"ז שהוגה בהן מוצא בהן טעם, עוד ציין לדברי הפס' במשלי (פ"ד פס"ח) סלסלה ותרוממך, ועיין בדברי הגר"א במשלי שכתב שם וז"ל היא בינה □ התבונה שבבינה, שתחזור ותהפוך תמיד להבין על בוריו וכו' עיי"ש.

ובנפש החיים (שע"ג פ"א) כתב שכל שהאדם מהפך ומסלסל ומדקדק בהם, יאורו עיניו משלהבת אורם הגדול, שימצא בתוכם ענינים עמוקים כאמרם ז"ל הפך בה והפוך בה דכולה בה.

ובספר אור תורה לגרי"א חבר (ליקוטים אות יא) וז"ל בכל עת שאדם מעמיק בה מוצא בה דברים חדשים מה שלא השיג מתחילה ואפילו כבר למד ושנה הרבה ושגורה ד"ת על פיו לא ימנע עצמו מלחזור עליהם תמיד כי בכל עת ימצא בה דברים חדשים כל אחד לפי שורש נשמתו וכפי השגתו וכו' עיי"ש.

הרי מתבאר דענין החזרה הוא תחילה בלימוד עצמו - כדי לברר את הלימוד לאשורו , וזה עוד לפני המטרה של הזיכרון שלא ישכח, וכן מבואר בחיי עולם (ח"ב פי"א) דמה שמתבאר בעירובין נד: סדר משנה כיצד וכו' שהיה משה רבנו מלמד ד' פעמים לכל ישראל ואף לאהרן ובניו היה שונה ד' פעמים, ומסיקה הגמרא מכאן אמר רבי אלעזר חייב אדם לשנות לתלמידו ארבעה פעמים, וחייב זה אינו כלל כדי לזכור את הלימוד אלא היא מתוך סדר הלימוד עצמו ונצרך ומוכרח כדי שיבין הלימוד היטב, והחזרה הבאה כדי לזכור היא המתבארת בגמ' בחגיגה ט: על השונה פרקו מאה פעמים או מאה ואחד פעמים.

והנה בקידושין (ל.) מבואר על הפסוק ושננתם שדרשו חז"ל שיהיו דברי תורה מחודדים בפיו וכו' ופרש"י יהיו מחודדים בפיו חזור עליהם ובדוק בעומקם שאם ישאלך אדם לא תצטרך לגמגם אלא שתוכל לומר מיד עכ"ל, וצ"ב דלכאורה הם שני ענינים שונים החזרה וההעמקה ומה שייך לאותה הלכה שילפ"י מושננתם שיהיו מחודדים בפיו.

אלא דלהמתבאר הכונה ברש"י אחת היא שע"י החזרה והשינון בדברים יבדוק בעומקם ויגיע אל החידוד שבדברים וכך יתבררו אצלו הדברים לעומקם, נמצא דאיירי על החזרה השייכת להבנה.

ב. חזרת הלימוד □ לזכור את לימודו

מבואר בגמרא בתענית (ח.) דריש לקיש הוה מסדר מתני' ארבעים זמנין כנגד מ' יום שניתנה תורה ועייל לקמיה דר' יוחנן, רב אדא בר אהבה מסדר מתני' עשרים וארבע זמנין כנגד תורה נביאים וכתובים ועייל לקמיה דרבא, וכן מצינו בש"ס בהרבה מקומות תנא מיניה ארבעים זמנין. {ועי' בבית יוסף או"ח תקמ"ה בשם תשו' הרשב"א שכך היה הדרך קודם שנכתבו המשנה והגמרא.}

והנה חזרה זו משמע שלא היתה בשביל לברר את הסוגיא אלא לתקוע בליבם את הלימוד כדי שלא ישכח , ומתבאר כאן דבר נפלא שיש ענין סגולי בחזרה שהרי המספר שחזרו בהם מכוון כנגד מ' יום שניתנה תורה או כנגד כ"ד ספרים, ולכאן מבחינה טבעית הרי תלוי כל אחד לפי הטבע שלו וכן לפי הסוגיא אותה רוצה לזכור אך כאן מבואר שהיה בזה מהלך סגולי.

וכע"ז מבואר במהרש"א בחגיגה ט: על המבואר שם שאינו דומה השונה פרקו מאה פעמים למאה ואחד שהוא בסוד מאה ברכות לנפש רוח נשמה שיבא חלק אחד ממאה לנשמה וכו' עיי"ש, והגרי"א חבר כתב בספר אור תורה (ליקוטים אות נ') ז"ל כך קיבלו רבותנו שכח השכחה גובר באדם עד מאה פעמים, ושוב אין שליטה לשר השכחה להשכיח לימודו עכ"ל.

והנה בגמ' בסנהדרין צט: אמרינן רבי עקיבא אומר זמר בכל יום זמר בכל יום, אמר רב יצחק בר אבודימי מאי קרא שנאמר נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו הוא עמל במקום זה ותורתו עומלת לו במקום אחר, ופרש"י שם זמר בכל יום, היה מסדר תלמודך אעפ"י שסדור בפיו כזמר והוא יגרום לך שתהא לעולם הבא בשמחה ובשירים וכו', לישנא

אחרינא זמר כלומר שעוסק בשירים ובזמירות תדיר תדיר נעשה זמר כך החזור על התורה נעשה לו סדורה בפיו עכ"ל. ומבואר בלישנא אחרינא לפרש הדברים על חזרה. ושם בגמ' הביאו המקור מהא דנפש עמל עמלה לו ופרש"י מפני שעמל בתורה תורה עומלת לו וכו' שמחזרת עליו ומבקשת מאת קונה למסור לו טעמי תורה וסדריה וכל כך למה מפני שאכף שכפף פיהו על דברי תורה.

ומתבאר ברש"י יסוד זה שעל ידי חזרתו על הלימוד הרי שבאופן סגולי התורה עומלת עבורו ומבקשת מאת קונה למסור לו טעמי תורה וסדריה } ויש גירסא שם ברש"י וסתריה, ולכאו' קאי אף על הבנה וסתרי תורה ולא דוקא על זיכרון, אלא דהגמ' איירי שם על כל עמל ולא רק על חזרה ומיהו יש ללמוד שהתועלת הוא באופן סגולי וכמו שמבואר המהלך בעמלה של תורה שהוא באופן סגולי.}

ובאמת אף באופן החזרה הראשון של בירור הסוגיא, חזינן שיש בזה תועלת סגולית וכמתבאר בדברי הגמרא ורש"י, וכל זה מכח היסוד דנפש עמל עמלה לו שמסגולת עמל התורה מועלת בין להבנה ובין לזיכרון.

החזרה מועלת באופן סגולי מכח חביבות התורה על הלומד

ולבאר הדבר יש להביא דברי הגמרא בעירובין (נד:) על הפסוק לא יחרוך רמיה צידו רב ששת אמר משל לצייד שצד ציפורים אם ראשון ראשון משבר כנפיו משתמר ואם לאו אין משתמר, ופרש"י והקובץ על יד הוא הרמאי וערום בדבר והוא יחרוך כלומר יתקיים בידו כצייד הרמאי שמשבר גף ראשון ראשון כשהוא לוכדו שלא יברח וכו'.

והנה בברכות (ה.) אמרו ואין עוף אלא תורה שנא' התעייף עיניך בו ואיננו ופרש"י אם תכפול וסגרת עיניך בתורה היא משתכחת ממך.

ומתבאר שהתורה מצד תכונתה וטבעה יש בה את הסיבה לעוף ולברוח מן האדם ולא להתחבר בו והאדם צריך לעשות תחבולה כדי שהדברי תורה יתקעו בליבו ולא יברחו, וכיצד הוא עושה תחבולה זו □ ע"י חזרה שמחזר על לימודו עוד ועוד הרי הדברים נתקעים בליבו.

והחתם סופר בדרשות (דרוש ל"ח פ' ויגש דף ק.) כתב על דברי הגמרא הנ"ל שהעיד על התורה שנקראת עוף דשכיחא גביה שכחה יותר משאר חכמות, והטעם כי כל דברים הקדושים שהם רוחניים אינם חונים בקל אצל הגשמיים וכו' ולכן צריך לזה זכות ודבקות בה' ובתורתו, עיי"ש היטב.

ולכאורה ביאור הדברים שעל ידי החזרה הוא מגלה את חיבתו לתורה וזה גופא הקנין שקונה את הדברי תורה שלא יתנתקו ממנו, וכדברי הגמ' ביבמות קיז. על הפסוק כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם ולר' יהודה בדברי תורה כתיב ופרש"י בפ"א, לפי פנים ולב שאתה נותן לתורה- לבך עומד לך להעמידו גירסא אם יגעת בה תמצא אם לא יגעת לא תמצא, והיינו שמסגולת התורה שככל שהאדם מראה חיבתו לתורה כן התורה מחזירה לו כנגד אהבה וזוכה להעמיד גירסתו.

ויש לבאר שעל ידי החזרה הוא מגלה חיבתו לתורה וזה הטעם דאמרינן בגמ' בסנהדרין זמר בכל יום ופרש"י שעוסק בשירים ובזמירות תדיר תדיר נעשה זמר ונראה דהחזר על לימודו מראה שחביב אצלו כזמר ואף שכבר ידוע לו הדבר הרי הוא חוזר עליו שוב ושוב, ודבר זה מצאנו דווקא בזמר שאדם חוזר עליו שוב ושוב בחשק וטעם.

וראה שכדברים האלו מתבארים בדברי הר"ש בפ"ד מפרה על התוספתא שם אמר רבי עקיבא "זמר בתדירא זמר" וכ' הר"ש דרך בעלי זמירות שחוזרין על זמירותיהן שלא ישתכחו מהם כך יש לאדם לחזור על משנתו.

וצ"ב מדוע נקטו דוקא זמר שהרי בכל חכמה צריך לחזור שלא ישתכח, אלא הביאור דבזמר אף שהטעם שחוזר הוא שלא ישכח אך הוא חוזר בחשק גדול ובאותו חשק כמו בתחילה, ואף יותר מתגבר החשק כל שחוזר על הזמר, וכן הוא החוזר על דברי תורה מראה על גודל חשקו וחיבתו לתורה, ועי"ז זוכה שהדברים יתקעו בליבו שלא ישתכחו.

והן הן דברי המנוחה וקדושה (שער התורה ח"א אות ד') ושמעתי בדיקת החסיד הגר"א, שהיה מצוה עליו לחזור על ענין אחד הרבה פעמים, וכל מה שהיה מרבה החזרה היתה מתגברת חמדתה יותר ויותר לחזור בלא הפסק, ובוזה מצא חן בעיניו להתקבל אצלו.

ג. יחזור כל ימיו □ שלא להסיח דעת מדברי התורה

ונראה שיש ענין שלישי בחזרת הלימוד, דהנה מבואר ברמב"ם (פ"א מת"ת ה"י) עד אימתי חייב אדם ללמוד תורה עד יום מותו שנא' ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך וכל זמן שלא יעסוק בלימוד הוא שוכח. עוד מבואר (שם ה"ב) בדין שישלש את לימודו בתושב"כ ובתושבע"פ ובתלמוד, דכל זה דוקא בתחילת תלמודו אבל כשיגדיל בחכמה ולא יהא צריך לא ללמוד תושב"כ ולא לעסוק תמיד בתושבע"פ יקרא בעתים מזומנים תושב"כ ודברי השמועה כדי שלא ישכח דבר מדברי דיני תורה ויפנה כל ימיו לתלמוד בלבד לפי רוחב לבו וישוב דעתו עכ"ד.

והרי כשנתבונן נראה דענין זה אינו שייך לחזרה שבשעת הלימוד כדי לחדד את ההבנה ואף אינו שייך לחזרה מספר פעמים מיד אחר לימודו כדי שלא ישתכח, שהרי הרמב"ם מדבר על מי שכבר השלים חוק לימודו ויודע היטב את כל הדברים.

אלא מה שמתבאר כאן הוא ענין אחר דאף שכבר השלים חזרתו כמנין הנדרש לחזרה, מ"מ אם יסיח דעתו מן הלימוד הוא יכול לשכוח שוב ע"י היסח הדעת מהדברים, ועל כן יש לו להמשיך כל ימיו לחזור על לימודו כדי שלא להסיח דעת מן הדברי תורה שלא ישתכחו.

וענין זה הוא המתבאר בתענית (ז): מה שלשה משקין הללו אין נפסלים אלא בהיסח הדעת אף דברי תורה אין משתכחין אלא בהיסח הדעת ופרש"י אם אינו מחזירם תמיד.

וזהו המתבאר בשבת (קמז): ואל בינתך אל תישען ופירש רש"י לומר חכם גדול אני וזכרן וכשאחזור פרק זה או מסכת זו לא תשכח חברתה ממני עכ"ל, והיינו שבזמן שלומד מסכת אחרת יכול לשכח המסכת הקודמת ועל כן מלמדים אותו שאף כשלומד מסכת אחרת

עדיין ידאג שחבריך יקיימוה בידך שתהא רגיל אצלם וכשתשנה מסכת אחת והם אחרת שתשמענה ותהא סדורה בפוך ואל תשתכח הימנה.

וזהו המבואר בעירובין (נג.) אנן כי אצבעתא בבירא לשכחא, ותוס' שם בשם ר"ח גורסים "בביזרי" והפירוש כשוקע אצבעו בזרעונים כמו בחרדל וכיו"ב נראה כמו גומא וכשמסיר אצבעו חוזרת ומתמלאת הגומא מיד, כך אנו כשאננו מסיימים המסכתא ומתחילים האחרת מיד שוכחים הראשונה.

המתבאר מכל זה דאף לאחר שלמד כראוי והשלים חוק חזרתו יש ענין נוסף שלא יהא היסח הדעת מהדברי תורה דאז ההיסח הדעת משכח עד כדי שאף העסק במסכת אחרת משכח המסכת הקודמת ולכן צריך להמשיך לחזור כל ימיו שלא יסיח דעתו מהם.

ואף זה נכלל בכתוב "התעיף עיניך בו ואיננו" ופירש רש"י בסוטה (לה.) שאם תכפול עיניך לסתום עין בהיסח הדעת מהסתכל בהן □ מיד ואיננו.

וראה את דבריו הנפלאים של המהר"ם שיף בכתובות (נ.) על דברי הגמרא תנא מיניה ארבעים זימנין ודמי ליה כמאן דמנח בכיסתיה, דלא קאמר כמאן דמנח בקופסא אלא כיון שאדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה- לזה קאמר דאף שחזר מ' פעמים עדיין דומה בעיניו כאילו לא תפסו עדיין בכח זכרונו רק כמאן דמנח בכיסא וממשמש בו בכל שעה וחזר עליה. ועיין מש"כ בדבריו באגרות משה (יו"ד ח"א תשו' קמ"א).

מנחת שמואל / הרב שמואל קליין

הלימוד מתוכחתו של משה רבינו

אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל (א, א)

תוכחת משה לעם ישראל קודם מיתתו מעוררת תמיהות רבות:

א. מפני מה משה הוצרך להוכיחם שהמרו בים סוף, ושחטאו בבעל פעור וכו', וכי עם ישראל לא ידעו שהם חטאו בחטאים האלו, והרי עם ישראל אפילו נענש על זה? ומה חידש משה רבינו בתוכחתו?

ב. בספרי איתא והובא ברש"י במה שהדגישה התורה שמשה דיבר אל כל ישראל "אילו הוכיח מקצתם היו אלו שבשוק אומרים כך הייתם שומעים מבן עמרם ולא הייתם משיבים לו דבר כך מכך, אילו היינו שם היינו משיבים לו ארבע וחמש פעמים על כל דבר ודבר". דבר אחר אל כל ישראל, מלמד שכנסם משה מגדולם ועד קטנם ואמר להם הריני מוכיחכם כל מי שיש לו תשובה יבוא ויאמר". והדבר תמוה איזה תשובה יש להם להשיב על התוכחות, הרי במקומות אלו החטא היה ברור. ומהו הלשון היינו משיבים לו ארבע וחמש פעמים. ומהו הלשון "מבן עמרם" שזה לשון של ביזוי ג. מה ראתה התורה להאריך בתוכחת משה לישראל ומה זה מלמדינו. ד. בספרי איתא שהטעם שמשה רבינו הוכיחם קודם המיתה, "וכדי שיפרשו ממנו בשלום, שהתוכחה מביאה לידי שלום". ותימה גם אם תוכחה אינה סותרת לשלום, אבל היא מביאה לידי שלום. ה. מצות תוכחה היא מחוייבת כל הזמן וא"כ איך אפשר לדחות את התוכחה לקראת יום המות. ו. כתוב בספרי מפני מה האדם מוכיח קודם המיתה כדי שלא יהיה לבו עליו, דהיינו שלא יכעס עליו, וכדי שיפרוש ממנו בשלום, והדברים סותרים אם תוכחה מביאה לכעס, איך התוכחה גורמת שיפרוש ממנו בשלום?

כל הפסוק אחרי הכותו. אומר רש"י: אמר משה אם אני מוכיחם קודם שיכנסו לקצת הארץ, יאמרו מה לזה עלינו, מה היטיב לנו, אינו בא אלא לקנתר ולמצוא עילה שאין בו כח להכניסנו לארץ, לפיכך המתין עד שהפיל סיחון ועוג לפניהם והורישם את ארצם ואחר כך הוכיחן. והדברים תמוהים איך אפשר לומר כך על עם ישראל שיאמרו על משה רבינו שהוציאם ממצרים ומסר להם את התורה, והם יאמרו דברים כ"כ קשים "מה היטיב לנו" אינו בא אלא לקנתר וכו'.

הביאור הוא כך: תוכחתו של משה רבינו לא הייתה על עבירה בשעת מעשה שאנו מצווים למנוע מכל ישראל מלעבור עבירה, ואין לדחות את התוכחה לזמן אחר שהרי אנו מצווים למנוע ממנו עכשיו מלעבור עבירה.

תוכחתו של משה הייתה התבוננות מתוך כישלונם של עם ישראל, כדי שלעתיד לא ניכשל שוב, התוכחה הייתה לקחת אחריות על תוצאות שקרו לנו ולעשות חשבון נפש ולגדור גדרים כדי לא ליפול שוב.

משה לא מוכיח אותם על מעשים שנכשלו מתוך כוונה לחטוא, בשביל זה לא צריך את משה רבינו, עם ישראל שחטא במקומות שהוזכרו, לא חטא מתוך כוונה לחטוא אלא שהיו סבורים שזה רצון הבורא, אלא שהם באמת נכשלו, היה שם חוסר התבוננות...

טבע האדם שהוא מסיר אחריות על הכשלונות שלו, בדרך כלל הוא תולה את זה באחרים, במיוחד במנהיגים, משה רבינו שרצה להוכיח את עם ישראל שיתבוננו לעתיד, עשה הכל כדי שעם ישראל לא יתלה את האחריות דוקא במנהיגיו, במשה רבינו, ולכך הוא הוצרך לכנס את כל עם ישראל ביחד, כדי שלא יהיו מקצת אלו שבשוק שיזלזו במנהיג, ויאמרו הייתם שומעים את בן עמרם ולא השבתם לו, איך לא תליתם בו את הכישלון. והדברים מבהילים עד היכן הדברים מגיעים, משה רבינו מנהיגם של ישראל הוציאם ממצרים הנהיגם במדבר בכל המצבים, בכל אופן אבל אם מוכיחים את האדם שיקח אחריות על מעשיו, הוא יקח אחריות ויחפש אשמים אחרים למצב, ואף יהיה מסוגל להאשים את גדולי האומה מנהיגים של עם ישראל ולומר חלילה בן עמרם מה היטיב לנו כביכול הוא עושה הכל בשבילו.

המדרש אומר שהתוכחה מביאה לשלום, אותו טבע שלא מוכן לקבל תוכחה אלא מסיר אחריות, אותו טבע גם מאשים אחר מעשה ותולה את האשמה במנהיגיו או באחרים במה שלא הזהירו אותם וקדם, אם עם ישראל חלילה נכשל אחרי מותו של משה רבינו שוב הוא היה תולה את זה במשה שלא הוכיחם. לכך התוכחה הנכונה שתעזור לאדם להמנע מכישלון היא דוקא מביאה לידי שלום.

לימוד גדול לימדה אותנו תורה עם ישראל עבר כבר את יציאת מצרים קבלת התורה עומד קודם כניסתם לארץ ישראל הם נפרדים ממנהיגם משה רבינו, הפרידה הטובה ביותר שאפשר לתת לאדם זה התוכחה על ידי לימוד מהעבר ונטילת אחריות כדי להמנע מליפול שוב בשעת ניסיון, אך כדי שהאדם יקבל את התוכחה זה צריך להיות בצורה הטובה ביותר תוכחה שתראה אהבה גדולה, שאם האדם שמוכיחים אותו לא יראה אהבה גדולה מיד בשומעו את התוכחה הוא יסיר את האחריות ממנו.

האדם פעמים שמקבל תוכחה צריך הוא לדעת שהטבע שמיד הוא דוחה את הדברים הוא תולה את האשמה את הכישלון באחר, ועבודת האדם אם הוא רוצה לא להכשל דוקא להטיל את האחריות רק על עצמו ולר לתלות את הדבר בשום גורם, וכך הוא יוכל ללמוד מהעבר איך לתקן לעתיד.

המדרש שואל מה ראתה התורה להדגיש שמשה דיבר אל "כל ישראל" אומר המדרש "אל כל ישראל מלמד שהיו כולם בעלי תוכחה ויכולים לעמוד בתוכחות" המדרש אומר שהתורה הדגישה כאן את מעלת עם ישראל שכולם היו בעלי תוכחה ויכולים לעמוד בתוכחה. ומבואר עוד במדרש שמשה רבינו אמר את התוכחה לכל עם ישראל רק משום שהם היו באמת בעלי תוכחה ויכולים לעמוד בתוכחה אבל אם לא היו יכולים לעמוד בתוכחה לא היה מוכיחם.

עם ישראל השתבחו בזה שידעו לקבל תוכחות ובכל אופן משה רבינו חשש שהם לא יקבלו את התוכחות ולכן הוכיחם רק סמוך למיתתו וכינס את כל ישראל והוא המתין עד כניסתם לארץ ישראל כדי שלא יתלו את הדברים כאילו הוא מוכיחם "אינו בא אלא לקנתר ולמצוא עילה שאין בו כח להכניסנו לארץ"

ועל המוכיח לימדה תורה שצריך לעשות כל טעדיקי כדי שהשומעים יראו שהתוכחה באה מתוך אהבה, וכמשה רבינו שבתוכחתו הראה את אהבתו הגדולה לעם ישראל עד שאומר המדרש שהתוכחה קודם מיתתו טובה יותר מכל שנות חייו של משה רבינו שאהבה הייתה מוסתרת, דוקא קודם הפרידה מתפרצת אהבה עצומה, ששה היה הזמן הראוי ביותר לתת לעם ישראל את המתנה החשובה ביותר לימוד מהעבר ונטילת אחריות כדי לא להכשל להבא.

וכמו שאומר הגר"א בביאורו על משלי כז ה כותב "יתרון האהבה מאוהב לנאהב ניכר ביתרון התוכחת" ובכלי יקר דברים פרק לא יז כתב "כי אין התוכחה מצויה כי אם מן האוהב לנאהב". התוכחה הנכונה היא אהבה הגדולה ביותר.

וז"ל: הפסיקתא זוטרתא דברים דף נד ע"ב טובה תוכחה שהוכיח משה את ישראל כענין שנאמר אתם נצבים היום. מאהבה מסותרת מאהבה שהיה אוהבם כל השנים והיתה התוכחת מסותרת ולא היה מוכיחם ומתפלל עליהם. טובה תוכחת שהוכיח משה את ישראל לפני מותו כענין שנאמר הקהילו אלי. מאהבה מסותרת שהיו כל הזקנים אוהבין אותם ולא הוכיחום.

ונסיים בדברי המדרש הגדול ויקרא יט יז מכאן אמרו גדולה היא התוכחה שכל זמן שהתוכחת בעולם נחת רוח באה לעולם וטובה באה לעולם וברכה באה לעולם ורעה מסתלקת מן העולם שנאמר ולמוכיחים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב על המוכיח ועל המתוכח. אמר ר' שמואל בר נחמן אמר ר' יוחנן כל המוכיח את חברו לשם שמים זוכה לפלגו (לחלק עם הקב"ה) שלהקב"ה שנאמר מוכיח אדם אחרי חן ימצא, ולא עוד אלא שמושכין חוט של חסד שנאמר ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם.

ועל המוכיח בצורה הנכונה עם הרבה אהבה לשם שמים, אין לו לחשוש שמא זה יביא כעס או מחלוקת אלא אדרבה זה מוסיף אהבה ושלום והוא זוכה לחוט של חן וחסד.

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד

מתי האמת פסולה

דברים פרק א (א) אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, בַּמִּדְבָּר, בְּעֶרְבָה, מוֹל סוּף, בֵּין פָּאָרָן, וּבֵין תְּפֹל וּלְבָן, וַחֲצֵרֶת, וְדִי זֶהָב: (ג) וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה בְּעִשְׂתֵּי עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּכָל אֲשֶׁר צִוָּה יְקֹוֹק אֱתוֹ אֱלֹהִים: (ד) אַחֲרֵי הִפְתּוּ אֶת סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבוֹן וְאֵת עוֹג מֶלֶךְ הַבְּשָׁן אֲשֶׁר-יוֹשֵׁב בְּעִשְׂתָּרֶת בְּאֲדָרְעִי: (ה) בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּאֲרָץ מוֹאָב הוֹאִיל מֹשֶׁה בָּאֵר אֶת-הַתּוֹרָה הַזֹּאת לֵאמֹר:

רמז לשבעה החטאים:

וּפְרַשׁ"י דְּבָרִים פֶּרֶק א (א) אלה הדברים לפי שהן דברי תוכחות ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן, לפיכך סתם את הדברים והזכירם ברמז מפני כבודן של ישראל: ורמז להם על שבעה חטאים: (א) במדבר התלוננו שאין אוכל והורד המן, פגם הביטחון. (ב) בערבה ע"ז פעור הפקרות תאוה. (ג) מול סוף רדיפת מצרים התלוננו מי יתן מותנו, פגם באמונה ומסירות נפש. (ד) בין פראן חטא המרגלים ומרים, לה"ר. (ה) ובן תופל ולבן התלוננו נמאס המן, כפיות טובה. (ו) וחצירות מחולקת קרח, מחלוקת. (ז) ודי זהב, חטא העגל זהב כמתבאר מדברי התרגום ורש"י.

שאלות:

א: השאלה שנשאלת מדוע משה רבנו הוכיחן ברמזים דקים עד שניתן לבאר כל תיבה בפירוש אחר ולא הוכיחן בפירוש על מעשיהם? ב: עוד קשה מדוע היה נצרך הפסוק לכתוב "כל" ישראל ולא מספיק אל ישראל? ג: מדוע כותב את זמן התוכחה? ד: מדוע פירש שהתוכחה הייתה אחרי מלחמת סיחון? ה: מדוע הוצרך לפרש לנו את מקום התוכחה מה הדבר מלמדנו? ו: עוד קשה אמנם משה רבנו התחיל את תוכחתו ברמז, אך מה התועלת הרי אחר כך האריך והרחיב בדברי תוכחה מבוארת ומפורשת?

בנוהג שבעולם:

כאשר נתבונן מנהג העולם לחשוב שצריך לדבר דוגרי בשפת העם, דהיינו לומר בפירוש את כל האמת בפנים את הפגם או את ההערה שרוצה להעיר לזולת, ומתפאר בכך שהוא אדם אמיתי ואינו מסתתר מאחרי דבריו ולזאת מעדיף לומר הכל בפנים, כתוצאה מכך רבים הבתים שנחרבים ונהרסים בגלל סגנון הדיבור שדבר זה גורם לפגיעות ולמריבות ומחלוקות בבית ועוד יותר חמור כאשר מדברים בשפה זולה ופוגעת, אולם תורתנו הקדושה מלמדת אותנו מהי שפת הדיבור שצריכה להיות בבית היהודי לכל מי שבונה

ביתו על אדני התורה והיראה, שצריך להתבונן ולחשוב בראש ובראשונה על כבוד הזולת וכיצד להימנע מפגיעה ועלבון ולהיות רגיש במיוחד לרגשות של השני כמו שנבאר.

סיפור מבהיל ומרגש מבעל המעשה.

נפתח בסיפור היה אברך שנולד לו ילד בשעה טובה, והתפתח בצורה מעולה, אולם כשהתחיל לדבר הוא היה הוגה במקום אות "שי"ן אות "תי"ו", והאב מצידו לא חסך בכל מאמץ וחיזר אחרי גדולי וטובי הקלינאי תקשורת, רופאים, בדיקות, וכל מה שניתן לעשות. אבל לא היה מזור עבור הילד הזאטוט. לצערו של האבא והאימא לא היה גבול, אט אט החלו לאכל את הדבר שלא מתעכל, ובלשון המעטה לא מיקל. שלילדם יהיה דיבור מוזר, ואז יום בהיר האב דגן פוסע לאיטו ברחוב ולפתע עינו צדה את חברו מהישיבה ידיד נעורים, אה ר' משה מה קורה שואל החבר נעורים את אותו אברך וכך גוללו את חווית נעורים, ותוך כדי דיבור אומר ידיד הנעורים לר' משה האברך, אתה יודע מה נזכרתי. אוי אי אפשר לשכוח איך שהיית שחקן אלוף בישיבה, זוכר את איך היית מחכה את חזקי זה הדפוק הזה שאומר "תי"ו" במקום "שי"ן" אהה זה היה מצחיק מאוד, האברך קפה על מקומו פניו החוירו כסיד לא חשב פעמיים, הוציא פלאפון הזמין את אחד המוניות שם בעיר ונסע ישירות "לחזקי הדפוק" אותו אברך ביקש בתחנונים מחזקי מחילה וחזקי מחל לו בלב גמור. והפלא הגדול שבתוך חודש דיבורו של הזאטוט חזר להרגלו וכשם שלא היה הסבר ופתרון רפואי בהתחלה כך גם כשזה נעלם לא היה שום הסבר הגיוני איך קורה דבר כזה. אבל לאבי הזאטוט ר' משה דווקא יש הסבר והוא יודע גם יודע מדוע שגיאותיו היו דווקא באותיות "שי"ן" "תי"ו".

תוכחה ברמז מפני שחושש לכבודן של ישראל:

דבר ראשון: נקדים ונאמר כי אחת מתרי"ג מצוות התורה היא מצוות תוכחה כמ"ש ויקרא (פרשת קדושים) פרק יט פסוק (יז) **לֹא־תִשָּׂא אֶת־אָחִיךָ בְּלִבְּךָ הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת־עַמִּיתְךָ וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו חֵטָא: אַמֵּנָם מִשֶּׁה רַבְּנוּ מִלְּמַדְנוּ כִּי־צָרִיךְ לְהוֹכִיחַ אֶת חֲבֵרוֹ, שְׁהָרִי מִשֶּׁה רַבְּנוּ אִמְרָ בְּכוּוֹנָה בְּרַמְזוֹ אֶת הַכְּשֻׁלוֹנוֹת שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל לְלַמְּדָנוּ לְמִרְוֹת כָּל חֲטָאֵי עַם יִשְׂרָאֵל מִשֶּׁה נִזְהַר בְּכַבּוּדָן שֶׁלֹּא יִתְבַּיֵּשׁוּ וּמוֹכִיחַן בְּרַמְזוֹ בְּלִבְד־שֶׁרָק הֵם יְבִינּוּ אֶת כּוּוֹנְתּוֹ מִה מִזְכִּירָה לָהֶם מִיִּלְהָה זֶה אוֹ אַחֲרֵת וְהַכֵּל בְּכַדִּי לְחֹסַע עַל כְּבוֹד חֲבִירוֹ וְלִהְתַּחֲשֵׁב בְּרַגְשׁוֹת שֶׁל הַזּוֹלָת, וְלֹא לְדַבֵּר בְּפִירוֹשׁ הַכֵּל בְּפָנִים. כֹּאֲשֶׁר יִשְׁנֵם טוֹעִים בְּדַרְכֵם, כִּי הֵגַם שִׁישׁ מִצוּהָ לְהוֹכִיחַ אֶת חֲבִירוֹ אֵךְ צָרִיךְ לְהִיּוֹת זֶהִיר שֶׁלֹּא תִהְיֶה מִצוּהָ הַבֵּאָה בְּעִבְרָה. כֹּאֲשֶׁר רַמְזוֹ הַמְּפָרְשִׁים בְּפִסּוּק הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עַמִּיתְךָ וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטָא לְרַמְזוֹ שֶׁאַמְנָם מִצוּהָ לְהוֹכִיחַ אֲבָל אֵינָן הַמְּטַרְהָ מִקְדָּשָׁת אֶת הָאֲמִצְעִים לְבִיִּישׁוֹ וּלְפִגּוּעַ בּוֹ וְאִזּוֹ יוֹצֵא שׁוֹ מִצוּהָ הַבֵּאָה בְּעִבְרָה. וְכַתּוּב הַמְּסִילַת יִשְׂרָאֵל פָּרָק י"א כְּתוּב הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עַמִּיתְךָ, וְאִמְרוּ ז"ל (עֲרֵכִין ט"ז, ב'): "יִכּוֹל אֲפִילוֹ פָּנָיו מִשְׁתַּנּוֹת? תִּלְמוּד לּוֹמֵר וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטָא". מִכָּל אֱלֹהֵי הַמְּאֵמְרִים תִּרְאֶה עַד הֵיכָן מִתְּפַשְׁטִים עֲנֵפֵי הָאֲזֵהֲרָה הַזֹּאת [שֶׁל פְּגִיעָה בְּזוֹלָת] וְכִמָּה עֲנֵשָׁה קֶשֶׁה. כֵּךְ שֶׁאֲפִילוֹ שִׁישׁ מִצוּהָ לְהוֹכִיחַ צָרִיךְ לְהִיּוֹת זֶהִיר בְּכַבּוּד חֲבִירוֹ, וְקָל וְחוֹמֵר כֹּאֲשֶׁר אֵינּוּ עִסּוּק בְּמִצְוֹת תּוֹכְחָה אֲלֵא עוֹסֵק בְּעֲנִינֵי דְעֵלְמָא בְּרוּר שֶׁצָּרִיךְ לְהִיּוֹת זֶהִיר וְנִזְהַר בְּכַבּוּד חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא לְפִגּוּעַ בְּדִיבּוּרוֹ.**

צורת התוכחה:

דבר שני: זאת ועוד מלמדנו משה רבנו איך להכיח, בהקדם מה שהקשה מרן הבא"ח מדוע כתוב "כל" ישראל? ותירץ בהקדם המהר"ם שיף מה ביאור הפסוק הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא, וכתב לבאר שהכוונה ללמד את המוכיח שלא יגרום לבייש החוטא ולא ישא עליו את החטא, אלא ידבר על אחר באותו ענין שהחוטא נכשל והוא ישמע בדרך אגב ויתקן עצמו ולא יתבייש. ובזה פירשו כפל הלשון הוכח תוכיח שהכוונה בזה הוכח לאחר ועל ידי זה תוכיח את השומע, ולכן משה הוכיח את כל בני כדי שהחוטאים לא יתביישו אלא ישמעו בדרך אגב. ללמדנו שאין עניין לומר לאדם את האמת בפנים ולביישו ההיפך הוא הנכון בכדי שיהיה תועלת לתוכחה חובתו להביא בחשבון את רגשות הזולת ולהתחשב בהם ולתת את דעתו כיצד להוכיחו, וק"ו שלא יוכיח בפני אחרים שזה ממש מלבין פניו, היות ובדרך כלל התוצאה היא הפוכה ויוצרת התמרדות כך שבמקום להועיל הזיק. כאשר מסופר על האחים הקדושים רבי זושא ורבי אלימלך מלזינסק שהם קבלו על עצמם כיצד להוכיח, כאשר צריך להוכיח מישהו על מעשיו הסכימו שאחד יוכיח את השני בקול על אותו מעשה כאילו אחד מהם נכשל פעם רבי זושא המוכיח ופעם רבי אלימלך שאומר אחד לשני בסמוך לחוטא שאיך נכשלת בכזה חטא היום ולדבר על גודל החטא ולהביע חרטה וקבלה, ובכך שומע החוטא דרך אגב וחוזר בתשובה מבלי לפגוע בו.

מעשה עם ר"ש ב"א שלא נזהר בלשונו:

ומסופר במסכת דרך ארץ פרקי בן עזאי פרק ב הלכה א, וכן במסכת אבות דרבי נתן נוסחא א פרק מא מעשה בר' שמעון בן אלעזר שבא ממגדל עדר מבית רבו, והיה רוכב על החמור, ומטייל על שפת הים, ומצא אדם אחד שהיה מכוער ביותר. אמר לו, ריקה, כמה מכוערין מעשיך, כמה מכוערין בניו של אברהם אבינו. אמר לו מה אעשה, לך ואמור לאומן שעשאני. מיד ירד ר' שמעון בן אלעזר מן החמור, ונשתטח לפניו, ואמר לו, רבי, נעניתי לך, מחול לי. אמר לו איני מוחל לך, עד שתלך לאומן שעשאני ותאמר לו כמה מכוער כלי זה שעשית. הלך אחריו כחצי מיל, שמעו אנשי עירו, ויצאו לקראתו. אמרו לו שלום עליך, רבי. אמר להם למי אתם קורין רבי. אמרו לו לזה שאחריך. אמר להם אל יהא כמותו בישראל. אמרו לו חס ושלום, מה עשה לך. אמר להם כך וכך עשה לי. אמרו לו אף על פי כן מחול לו. אמר להם הריני מוחל לו, ובלבד שלא יהא מלומד לעשות כן. אותו היום ישב ר' שמעון בן אלעזר ודרש בבית המדרש הגדול שלו, לעולם הוי רך כקנה, ואל תהי קשה כארז, מה קנה זה יצאו בו ארבע רוחות העולם, קנה הולך ובא עמהם, עמדו ארבע רוחות העולם, קנה עומד במקומו, מה סופו של קנה זה, זוכה ליטול ממנו קולמוס לכתוב בו דברי תורה, אבל ארז זה אינו כן, כל רוחות שבעולם באות ונושבות בו, אין מזיזות אותו ממקומו, כיון שנשבה בו רוח דרומית, עוקרתו והופכתו על פניו. לכך אמרו חכמים הרי רך כקנה, ואל תהי קשה כארז ע"כ. הראת לדעת שרשב"א רצה להוכיחו על מעשיו אך הוסיף שגם מראהו מכוער וזה מאוד פגע בו, ולזאת לא קיבל את התוכחה וגם הקפיד עליו עד שפייסוהו.

מעשה עם בעל הדברי אמת:

ונביא מעשה שהיה עם הגאון הגדול רבי דוד בכר זצ"ל בעל הדברי אמת אשר בערב חתונת בנו שכר עגלון להסיעו אולם העגלון היה איטי והעיר לו הרב שעליו להזדרז כיון שממתנינים לו לערוך את החופה אולם לא שת ליבו לדבריו, וכך היה כמה פעמים עד שלבסוף העיר לו הרב בלשון גנאי עד מתי שלומאילי שכמוך שאינך שומע שכבר מאוד מאוחר, נפגע העגלון ותיכף התחיל לדהור וכך הגיעו בזמן, כל הקהל המתין לרב בחוץ ומיד ירד הרב לערוך את החופה ולאחר החופה שאל היכן העגלון אך אמרו לו שכבר שלמו לו והלך, תיכף ביקש לשכור לו עגלון וביקש מהעגלון לדהור מהר בכדי להשיג את העגלון הקודם ואכן הצליח להשיגו, כאשר הגיע בקש ממנו מחילה על אותה מילה שאמר לו ובקשו שיבין כי היה לחוץ לערוך את החופה וכבר בקש ממנו כמה פעמים ולא שמע ולכן שיסלח לו, אך הלה לא הסכים לסלוח לו, וניסה להפציר בו שהרי עזב את שמחת בנו בשביל לבקש ממנו סליחה ולא עזר, הפציר בו שהוא מוכן לפצותו בכסף ואפילו לתת לו את כל כספו ולא עזר, אמר לו מה יעשה לו בכדי שיסלח לו השיבו שהוא מוכן בתנאי שיתן לו חצי מעולם הבא שלו ומיד הסכים וכתב לו בשטר וסלח לו. ובודאי יתמה השומע כיצד רבי דוד מוכן לוותר על חצי עוה"ב שלו בשביל מילה אחת, אך רבי דוד מלמדנו עד כמה חמור פגיעה בכבוד הזולת אפילו שיש הצדקה יותר מחצי עוה"ב.

כיצד הוכיח החפץ חיים:

וכן מסופר בספר תולדות החפץ חיים להרב ישר עמ' קע"ד. פעם הח"ח נכנס לאכסניא ומצא יהודי זולל וסובא בלא ברכה ומתנהג שלא כהלכה, חשב הח"ח לגשת להעיר לו על כך, ניגש אליו בעל האכסניא וא"ל, רבי, הנח ליהודי זה שכהיה ילד נחטף ע"י הקומוניסטים לצבא ולא למד בחייו אפי' אות אחת מן התורה, כששמע זאת הח"ח נשתנו פניו ונתמלאו אור ניגש אל היהודי הזולל וברכו לשלום, ואמר לו שמעתי שנחטפת כילד לסיביר לצבא וגדלת בין הגויים ולא למדת תורה כלל. וודאי חיית חיי גיהנום בעינויים קשים ע"י רשעים אלו שהאכילוך נבילות וטריפות, ובכ"ז נשארת יהודי ולא הלכת לשמד, והמשיך הח"ח, הלוואי והיו לי זכויות גדולות כשלך, והלוואי יכולתי לזכות לעוה"ב כשלך על המסירות נפש הגדולה שלך להשאר כיהודי למרות הרדיפות והצרות שעשו לך להעביר אותך על דתך, ואז דמעות נתקשרו בעיניו של אותו יהודי חייל רוסי לשעבר, בהרגישו את המילים הלבביות והחמות שזרמו מפיו של הח"ח, ומשנודע לו מבעל האכסניא שזהו הח"ח הצדיק המפורסם, פרץ היהודי בבכי והחל מנשק ידיו של הח"ח. הח"ח הרגיעו ושם ידו על כתפו בחביבות וא"ל, וודאי שיהודי כמוך שמסר נפשו על קדושת השם והיהדות, אם היה מקבל על עצמו לחיות את שארית חייו כיהודי כשר, וודאי שהיית עוד יותר מאושר ושמח בחיך. ואותו יהודי קבל עליו מיד לחזור בתשובה שלמה.

כיצד הוכיח הרב אריה לויין:

וגם בספר "איש צדיק היה" מסופר על ר' אריה לויין זצ"ל איך השפיע על אדם רחוק מיהדות בלי להוכיחו, ר' אריה לויין בא להתפלל בבית הסוהר כתמיד, ואמרו לו שיש אסיר

אחד קומוניסטי שאומר שאינו מאמין, לכן לא בא לביהכ"נ, ביקש מהמפקד שיובילו אל תאו של האסיר, ניגש אליו הרב בחביבות לחץ את ידו ושאל לשלמו, ושאל לשמו ענה האסיר ששמו "ליפקין, אמר לו הרב אולי אתה צאצא לר' ישראל סלנטר ליפקין זצ"ל שהיה גדול בעלי המוסר והמידות, ענה לו האסיר, כן הוא היה אבי סבי, אמר לו הרב זו זכות גדולה מאוד, האם אוכל לעזור לך במשהו, ענה לו האסיר מוכרח אני להודות שכבר עזרת לי ע"י ביקורך ודבריך אלו הטיבו לי, מאז אותו אסיר התייצב בביהכ"נ תמיד.

מעשה שהיה עם מרן רבי עובדיה יוסף זצ"ל:

כיצד היה מוכיח, אחד הפעמים שהתפללתי איתו נקראתי אליו לאחר התפילה והתחיל לספר לי סיפור על הנודע ביהודה שפעם נצרכו לאסוף עשרת אלפי רובל לפדיון נפש והחליטו פרנסי הקהל להיכנס לרב הנודע ביהודה לקבל ברכתו למגבית, כמובן התעניין לפרטי המקרה ולסכום שנצרכים וביקש את סליחתם להמתין רגע הלך לחדרו וחזר עם תשע אלף ותשע מאות רובל ומסר להם, התנצלו שלא זו כוונתם ורק רצו את ברכתו, אך הנודע ביהודה הסביר וכי הוא לא חייב במצוות פדיון נפש ומותר לו להשתתף, אך אז נשאל אם כך כבוד הרב תורה וללמוד צריכים מדוע הרב תרם תשע אלף ותשע מאות ולא עשרת אלפים מאה פחות, השיב ואמר להם כיון שעל כך אמר התנא במסכת אבות פרק ה משנה יג ארבע מדות בנותני צדקה הרוצה שיתן ולא יתנו אחרים עינו רעה בשל אחרים, יתנו אחרים והוא לא יתן עינו רעה בשלו, יתן ויתנו אחרים חסיד, לא יתן ולא יתנו אחרים רשע: ואם אני יתן הכל הוי אומר שאני לא רוצה שאחרים ישתתפו לכן השארתי מעט לקיים דברי התנא. ומכאן פנה אלי בהיות ויש אשר באו להתלונן עלי שאני עושה הכל בעיר ולא נותן לאחרים לעשות [לטענתם] ובכדי להוכיח אותי סיפר לי את הסיפור ובמתק לשונו פונה אלי הרב מלכא אתה עושה הכל תן גם לאחרים לעשות קצת. וכך היית דרכו כמה פעמים שדיבר איתי בענייני העיר אלעד.

פגע בדיבורו בחבר בישיבה העונש והישועה.

סיפר בחור בעל המעשה שבזמן שהוא היה בישיבה היה שם בחור אחד מבוגר שלא הלך לו שידוכים, ופעם אחד אותו בוגר הביא קצת עוגיות ושתייה לומר ברכות, באותו מעמד אמר למבוגר כבדיחה שנראה לו כאשר הוא יהיה בגיל שלו (של המבוגר) הוא יביא עוגיות ושתייה עבור לידת ילד כך אמר לפני כולם, והבחור המבוגר מאוד נפגע.

עברו כמה שנים והבחור הצעיר התחתן ועברו כמה שנים מהחתונה ולא היה לו ילדים, והנה פעם חבריו דברו בניהם איזה סגולה אפשר לעשות כדי שהחבר שלהם יזכה לילדים, עד שהם נזכרו מהסיפור הנזכר וחשבו אולי יש קפידא של המבוגר, ולכן החבר התקשר למבוגר שכבר התחתן אז וכבר היה לו כמה ילדים, התחיל לשאול אותו אם הוא זוכר את הבחור הצעיר שאמר בדיחה, וענה שבוודאי הוא זוכר אותו, אמר לו שתדע לך שאין לו עוד ילדים ואולי זה קשור לזה שבייש אותך, כדאי שתמחול לו, וענה אני לא יכול למחול לו, והחבר התחיל לבכות בטלפון על הקושי של הצעיר שאין לו ילדים וכו' וכו' ושניהם

בכו ביחיד ואמר שקשה לו למחול, ובסוף התגבר ואמר שאני מוחל לו ומברך אותו בילדים, וב"ה תוך שנה נולד ילד ובהמשך עוד כמה.

בייש את הרב נפגע ונושע:

עוד סיפור עם בחור ישיבה שלא הלך לו בשידוכים וחבר שלו שכבר התחתן מזמן מאוד ריחם עליו וחשב מה הוא יכול לעשות כדי לעזור לו, עד שהוא נזכר שפעם באמצע השיעור הבחור עשה מעשה ובייש את הרב לפני כל התלמידים, אותו חבר הלך לרב ושאל אותו אם הוא זוכר הסיפור וכדאי שימחול לו, והרב ענה שהוא לא זוכר סיפור כזה ואין מה למחול, והחבר ביקש בכל זאת וענה שטויות אין שום דבר, עבר עוד תקופה והחבר שוב פגש את הרב ושוב דיבר אתו והתחיל להפעיל יותר לחץ רגשי עד שבסוף אמר אני מוחל לו, ואחרי תקופה קצרה התארס. ואחר כך נודע לו שהבחור עצמו נסה לבקש מחילה מהרב אבל הוא לא רצה למחול עד שהוא הפעיל לחץ רגשי ומחל.

מהיא הברכה קול חתן וקול כלה:

ובזה פרשתי את ברכת החתן והכלה בשבע ברכות עוד ישמע בערי יהודה וחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול מצהלות וכו', ויש לשאול מה הפירוש קול חתן וקול כלה וכי יש להם קול מיוחד יותר מאחרים? אולם האיחול והברכה היא שיזכו תמיד להמשיך עם אותו קול שמדברים אחד לשני בעודן חתן וכלה שמדברים בכבוד ובסלחנות ולא ישתנה המצב עד מאה ועשרים. כך שאם האדם זוכה לשמר את התנהגות תקופת הארוסין במשך חייו יזכה לוארשתין לעולם. כיון שהרמו בכך לתקופה הכי יפה בין בני הזוג שנוהגים כבוד זה בזה ואף נוהגים בסלחנות מתוך האהבה השוררת בניהם, וכמשל הידוע על זוג שבתקופת האירוסין הלכו בדרך לטייל והנה הארוסה נתקלה ונפלה, תיכף המאורס כאב לו והושיט עזרה ואף הביע תרעומת על העירייה שיש תקלה במדרכה וצריך לתובעה על כך, אולם אותו זוג לאחר הנישואין במשך הזמן טיילו עוד פעם ושוב נתקלה אשתו ונפלה, ואז פונה אליה בעלה בטרונאי מדוע אינך שמה לב וכי את לא רואה שיש תקלה. וכבר אינו מסגיר עליה ולא כואב עליה אלא מתלונן עליה ולא על העירייה, וזה ההבדל בשפת האדם בין תקופת הארוסין לנישואין.

מעשה שהיה כיצד זכו להיפקד בזכות הזהירות בדיבור:

כתב בספר אור הניאל דברים: הרי לפנינו מעשה נפלא אחד הרבנים החשובים בבבל לא זכה להיפקד בילדים במשך שנים רבות הפצירו הוא ורעייתו בתחינות ובתפילות לבורא עולם אך למרות זאת טרם נושעו. באחת השבתות בסיום אמירת פרק אשת חיל וסדר הקידוש ניגש הבעל ליטול ידיו והמתין לאשתו שהייתה עסוקה בהגשת המאכלים לשולחן לפתע מעדה האישה והחליקה וכל האוכל המרק והדגים שהיו במגש שנשאה נפלו על הרצפה ולא עוד אלא שזה היה כל האוכל שהיה להם לשבת. האישה הייתה מוטלת על הרצפה וחיכתה לתגובת הכעס והזעם של בעלה על שלא נהגה בזהירות. זה הרגע בדיוק לו מחכה היצר זו הזדמנות פז עבורו להפר את שלום הבית. הבעל שראה את המחזה החליט לעמוד בניסיונו ולא לכעוס ובמקום להטיח באשתו ביטויים פוגעים ומעליבים על

חוסר זהירותה החל לומר שוב את הפרק אשת חיל והפעם בנעימה מיוחדת בניגון מלבב וכל פניו יוקדות מהתלהבות והוא חוזר שוב ושוב על הפסוק הראשון אשת חיל מי ימצא ורחוק מפנינים מכרה בטח בה לב בעלה ושוב הוא ממשיך בנעימה גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה ואז נאנח אוי ריבונו של עולם באיזו אישה צדקת זכיתי שכל חייה רק גמלתהו טוב ולא רע רק אני מבקש ממך ריבונו של עולם אני מתחנן לפניך אנא שיתקיים בנו הפסוק קמו בניה אוי ריבונו של עולם קמו בניה אוי קמו בניה' תן לנו בנים ריבונו של עולם ויאשרוה הם יוכלו לאשר כמה צדקת היא האימא שלהם. לשמע מילות שבח אלה התרגשה מאוד הרבנית והחלה בוכה בכי חרישי אט אט קמה לה ויחד עם בעלה סיימו את המזמור בשירה ובנעימה. הם בצעו על הפת וזה היה כל מזונם באותה סעודה, בלילה ניגלה אליו אביו בחלום ואמר לו דע לך כאשר חזרת בפעם השניה על המזמור אשת חיל ועצרת כעסך וניגנת אותו מתוך עמקי נשמתך עוררת רעש גדול בשמים המלאכים היו מרקדים כאשר ניגנת את המזמור והייתה התעוררות גדולה בשמים על מעשה זה. ואני רוצה לבשר לך בשורה טובה ומשמחת בבית דין של מעלה נגזר עליך ועל רעייתך להיות ללא ילדים כל ימיכם ובזכות המעשה שעשית הוחלט בשמים לבטל את גזר הדין ובי"ה זכו בני הזוג לגדל שמונה ילדים צדיקים.

מוסר השכל:

הראת לדעת עד כמה משה רבנו מלמדנו מהיא שפת הדיבור שצריכה להיות בבית היהודי, חובה לעשות חושבים לפני שפותחים את הפה להוכיח או להעיר ובנושא הזה האמת פסולה כי לדבר את האמת בפנים או לומר או להעיר דבר אמיתי שפוגע אותה אמת פסולה ואדרבא השקר יפה, היות ובכדי להפיק תועלת מהתוכחה חובה על המוכיח להביא בחשבון את כבוד האדם ולגלות רגישות לפגיעתו ולזאת נצרך להיות שקול ומדוד בדיבורו לדבר ברמז ואף לדבר באופן כללי ולא דוגרי בפנים אף כדאי לשבח מעשים אחרים לפני כן ורק אז לומר שאין הדבר מתאים לו, ולחפש את הזמן המתאים והכל מתוך רגישות לכבוד הזולת ולפגיעתו, להוציא מהטועים אשר אוהבים לדבר דוגרי הכל בפנים והכל באיצטלה שהוא אמיתי ואוהב לומר את האמת בפנים היות ואין ערך לאותה תוכחה אלא משיג את היפך מטרתו, מאחר וטבעו של האדם לגלות התנגדות והצטדקות על מעשיו ויצא שכרו בהפסדו שאינו מקבל תוכחתו והערתו, ואף נושא עליו חטא שפגע בו והלבין פניו, וכידוע עד כמה התורה הקפידה וחסה על כבוד האדם. ודבר זה מקיף את כל חיי האדם הן בינו לבין אשתו והן לבני ביתו וכן עם שכניו וחבריו ובמקום עבודתו וקל וחומר בחינוכו שזה המפתח להצלחה בחינוך, ורק בדרך זו נצליח כי דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום, ומלבד האיסור שבדבר הצרות שהאדם מביא על עצמו ומשפחתו בעקבות חוסר הזהירות, ולזאת המזהיר והנזהר ירבה שלומו כנהר ושומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו, וגם נרבה אהבה ואחווה שלום ורעות בפרט בימים האלה אשר אנו אבלים על חורבן בית המקדש שנחרב בעון שנאת חנם ויבנה במהרה בימנו בעבור אהבת חנם אמן.

החותם בברכת שבת שלום ומבורך. הצב"י מרדכי מלכא עיה"ק אלעד

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית

גשמיות

ה' אֶלְקֵינוּ דִּבֶּר אֵלֵינוּ בְּחֹרֵב לֵאמֹר רַב לָכֶם שָׁבֶת בְּהָר הַזֶּה. פָּנוּ וּסְעוּ לָכֶם וּבֵאוּ (א, ו'ז)
'רב לכם' שבת □ בחורב.

חורב, זה על יד הר סיני (עי' רמב"ן). שם קיבלנו את התורה. שם גם עשינו את המשכן.
את המנורה. את השולחן (עי' מדה"ג כאן).

□ ויש על כל זה שכר גדול! 'רב' □ הרבה!

ואותו 'רב' לכם, אומר לנו כעת □ תתחילו לארוז. אנחנו 'פונים' מכאן. 'פנו וסעו לכם'.

והכיוון □ הר האמורי. שכניו. ושם □ הרבה הרבה 'ארץ', מכל הסוגים: ערבה, הר, שפלה,
נגב, חוף הים.

ולכאורה □ זה נראה כמו מאיגרא רמא, ל □ חלילה. קשה לנו להמשיך.

הלא בחורב, היינו □ ברום המעלה. היתה שם קבלת התורה. וגם משכן. ושולחן. ומנורה.

□ יש משהו יותר גבוה מכל זה?

לא. אין.

ועתה □ 'פנו'. ה'פנים' שלכם, היעד שלכם □ זה 'ארץ'. ארציות. הרים וגבעות. נגב וחוץ
הים.

□ חבר'ה □ קדימה. יורדים!

□ האמנם??

באר

'הואיל משה באר את התורה הזאת'.

□ 'באר'.

יתכן לומר כך:

על פני השטח, יש מציאות קיימת. חיה ונושמת. גלויה לעין כל.

ויש גם מציאות □ שהיא 'מתחת' לפני השטח. והיא סתומה. טמונה. מכוסה.

והיא □ המקור להכל. היא ה'גלגל' הנסתר ש'מניע' את הכל. כמו מנוע של רכב, שטמון
מאחורי המכסה שלו.

כך זה □ ב'באר מים'. פעם היה דבר כזה.

□ הלא תפקידה של הבאר הזו הוא כך:

בעומק הנסתר, יש מים חיים.

ואותם 'חיים' □ הם סתומים מאיתנו. מכוסים. אין לנו 'הנגשה' אליהם.

ואז חופרים באר. היא מגלה את העומק הזה, ומאפשרת גישה אליו. מאפשרת לכולם לשאוב את החיים ממקום מחבואם. לחיות אותם.

היא לכשעצמה, אין בה מאומה; היא רק אמצעי לגילוי החיים הטמונים.

וזהו גם תפקידו של ה'ביאור'. 'באר' □ כמו 'באר מים'.

אתה 'מבאר' דבר עמוק, סתום, טמון.

ובביאורך, אתה 'מגלה' אותו □ אל פני השטח. 'מנגיש', לכל המעוניין, את ה'חיים' הנמצאים עמוק מתחת לפני השטח.

וכך מתחיל משה רבנו 'לבאר' את התורה.

□ וכיצד הוא מתחיל? מה הדבר הראשון?

□ ארץ ישראל!

'פנו וסעו לכם □ ובואו', לארץ ישראל.

□ זו נקודת ה'זינוק'. מכאן מתחיל ה'מסלול'.

ארץ ישראל, זה היסוד. הבסיס.

□ יסוד למה?

□ ל'ביאור'. לבאר.

זהו המקום. דרכו אפשר 'לשאוב' מים חיים, ממקורם הנעלם.

אז כשמתחילים לבאר את התורה הקדושה, צריך קודם כל □ ללמוד סוגיא אחת חשובה.

□ סוגית □ ארץ ישראל.

רעה גדולה

ל'רב לכם' □ פירוש נוסף:

'רב לכם שבת בהר הזה. אמר להם □ רעה גדולה לכם ישיבתכם בהר הזה' (מדה"ג כאן).

□ רעה גדולה!!

המקום בו היינו במדרגה הגבוהה ביותר!

וזה רע!

הרי לא היה משעמם שם.

היתה תורה. היה אפשר ללמוד אותה בלי סוף. והיא באמת בלי סוף. זו מהותה.

היה גם את משה רבינו. לא היה, וגם לא יהיה, נביא-רב-ראש ישיבה-משגיח-אדמו"ר-מקובל, יותר גדול □ ממשה רבינו.

והוא ידע הכל. אפילו הויות דאביי ורבא, ואפילו הויות דר' חיים ור' שמעון. הכל ממש. והיה אפשר ללמוד אצלו. להתקדם. להבין. להעמיק.

היה גם משכן. קרבנות. קדש הקדשים. עבודת ה' יתברך במיטבה.

ובמיוחד □ כשאתה לא צריך לחכות למילגה הזעומה של 'משרד' כזה או אחר, אלא יש לך את מה שאתה רוצה □ על 'מגש של כסף'.

רק נתאר לעצמנו את המצב הזה. איזו אידיליה. שטייגען 'צפוף', בלי רגע של הפסק. לא צריך להפסיק לשום דבר. לא לקניות במכולת, וגם לא לחתימה על משכנתא.

ובצד □ על כל 'צרה' שלא תבוא □ יש לך מזומנים, גם בשביל ניני הנינים שלך. כל זה מ'ביזת מצרים' ו'ביזת הים'. ואתה עצמך □ לא מבזבז מזה כלום. יש לך ה□כל!

□ וכל זה □ 'רע'??

ומה ה'טוב'?

לרדת מכל זה □ אל הארציות?

אל מקום בו ניאלץ לטפל באדמה, בגפן ובתאנה, במשכנתא, ובמה□שקנתה.

אל מקום □ בו יהיה עלינו להתמודד עם תיאבוננו הבלתי פוסק של פקיד הבנק שלנו.

אל מקום, בו נהיה חייבים 'לקבוע' עיתים לתורה □ 'לגנוב' מזמנינו שעה פה ושעה שם □ עבור הגן עדן הזה שהיה לנו שם בלי הפסק??

למה?

□ ל□מה??

מה חסר?

אנחנו בתקופת אבלות.

בין המצרים. בין 'מיצר' אחד ל'מיצר' שני.

□ אין בית מקדש. הוא נחרב.

אז האבלות היא □ על בית המקדש הזה, שנעלם. כמו מישהו יקר לנו □ שהלך לבית עולמו. שנפטר.

ומה חסר לנו? על מה אנחנו אבלים?

□ מה היה שם, בבית המקדש ההוא?

היו □ קרבנות. היתה קטורת. היתה עבודת הכהנים. שירת הלויים.

- אז זה מה שחסר לנו. המצוות הללו. חלק מה'הלכה למעשה' □ לא יכול להתקיים היום. אין 'מקום' לזה.
- האם זו הבעיה?
- לא מצינו כך בדברי חז"ל. ודאי שלא רק זה.
- אולי □ הגשמיות שהיתה אז.
- כבר בפסוק כתוב □ שכל ישראל היו 'אוכלים ושותים ושמחים' (מלכים א, ד, כ).
- גם הגויים כולם, היו תחתינו. אף אחד לא שלט בנו. לא ה'ממשלה', וגם לא 'בית המשפט'. אף אחד.
- כמה דוגמאות מדברי חז"ל:
- בחורי ישראל, היו מאירים יותר מהשמש (סנהדרין צב:). היינו □ יופי טבעי, שאין לנו אפשרות לתאר אותו.
- מהתאנים של אז, היה נוטף דבש בכמויות. לא תולעים כמו היום! דבש! (עי' מגילה ו, כתובות קיא:).
- והדבש הזה היה מתוק. מאוד מתוק. כל הפירות של אז היו טעימים מאוד. הרבה יותר ממה שיש לנו היום. ביחס אליהם □ הפירות שלנו הם 'בלי טעם' כלל (סוטה מח:).
- כך גם כל תענוגי העולם (עי' סנהדרין עה:). כל מה ש'כיף' לך היום □ זה כלום ושום דבר. אפס ממש. 'ניטל טעמו'.
- בפירות, היה גם 'שומן' (שם).
- לא, אנחנו לא יודעים מה זה. גם זה 'ניטל'.
- גדלם של הפירות היה עצום. אפרסק אחד היה חמש סאים. הוא הספיק לשש 'מנות': שלשה אנשים ושלש בהמות. ועוד נותר ממנו שלישי.
- החיטים, היו גדולות □ כמו הכליות של שור הגדול (עי' תענית כג. ורש"י בחולין קיט: ד"ה חטי).
- ולא היה צריך לעבוד קשה כדי לגדל את כל הנ"ל. היית יכול לגדל עץ אחד, ולפרנס ממנו את כל המשפחה המורחבת □ ובהרחה רבה. דקל אחד למשל, היה מוציא מאה ועשרים כור תמרים (כתובות קיב. כור אחד, אם איני טועה □ זה 4320 כביצים!). ומגפן אחת, היו מפיקים □ שש מאות חביות יין בשנה אחת (עי' תנחומא תצוה י).
- המקום הגרוע ביותר בארץ ישראל, היה פי שבע מהמקום הטוב ביותר בעולם (כתובות קיב:). וכשיש ברכה □ פי מאה! (שם).
- אז זה מה שאנחנו מחפשים??
- נכון. יהיה טוב. כנראה. יהיה גם שפע גשמי עצום. כך מבואר.

□ אבל זו המטרה שלנו?

כל הבעיה זו הישועה שלנו? הטוב שלנו? שנהנה, שלא נסבול; שנתענג על איזה פרי אדיר מימדים, שזב דבש כמו איזה מעין נובע, וטעים יותר מגלידה? זה הנושא??

השכר

יוסף הצדיק. מעשה אשת פוטיפר.

□ ועל הגבורה הזו שלו □ הוא קיבל שכר רב.

חלק מהשכר הזה (בראשית רבה מקץ פ"צ):

'ר' יודן בשם ר' בנימין בר לוי, יוסף □ משלו נתנו לו. פה שלא נשק בעבירה □ ועל פיך ישק כל עמי (בראשית מא מ).

צואר שלא דבק בעבירה □ וישם רביד הזהב על צוארו.

ידיים שלא משמשו בעבירה □ ויתן אותה על יד יוסף.

גוף שלא דבק בעבירה □ וילבש אותו בגדי שש.

רגלים שלא פסעו לעבירה □ יפסעו לקרוכין, וירכב אותו במרכבת המשנה וגו'.

מחשבה שלא הירהרה אחר עבירה □ תבוא ותיקרא חכמה ויקראו לפניו אברך אב בחכמה ורך בשנים'.

□ נשאל:

זה היה לו כסף? הוא נהנה מכל זה?

במחשבה ראשונה □ כנראה שלא. הוא היה מעדיף לשבת מול הסטנדר ולחדש חידושי תורה. למה שכל זה יענין אותו. למה ש'עולם הזה' גדול כזה יעשה לו משהו.

□ אם כן □ אז למה זה השכר שלו??

אם זה לא כסף לו, אז למה לענות אותו □ ועוד לומר שזה שכר???

'אמר להם הקב"ה לישראל, חושקני בכם. שאפילו בשעה שאני משפיע לכם גדולה □ אתם ממעטין עצמכם לפני'.

כך היה אצל אברהם אבינו. 'נתתי גדולה לאברהם □ אמר לפני ואנכי עפר ואפר'.

גם משה ואהרון, קיבלו גדולה. והם אמרו □ 'ונחנו מה'.

דוד, היה מלך. והוא אמר □ 'ואנכי תולעת ולא איש' (חולין פט).

מכל זה נראה, לכאורה, שהם התנגדו למה שהם קיבלו. זה היה נסיון, והם עמדו בו בגבורה.

אז אם צריך 'להתגבר' על זה, ולא ליהנות, אז למה זה 'שכר'?

למה זה נקרא 'משפיע לכם גדולה'? איזו 'השפעה' יש כאן?

גשמיות

אז כנראה □ שהם כן נהנו.

□ שזהו באמת שכר. שזה כסף, ומותר ליהנות מכל זה.

שמותר גם ליהנות מה'גשמיות' השופעת שהיתה בזמן הבית.

שלא רק 'מותר' □ אלא יש כאן, בגשמיות דוקא □ נקודה של 'תכלית'. ה' רוצה שנהנה מכל זה.

כי אם זה מה שחז"ל ראו לנכון ללמד אותנו, ואפילו התורה מבטיחה לנו שיהיה 'זבת חלב ודבש' ונפלא ומתוק □ אז זה מה שיהיה. ולזה עלינו גם לצפות בגאולה העתידה.

ואם הדבר הראשון שמשא רבינו 'מבאר' לנו, זה ה'פנו וסעו לכם' □ אל הארץ, שבה באמת מתעסקים הרבה מאוד □ ב'ארץ', והשפע הרוחני שהיה במדבר הוא לא ה'תכלית' □ אז כנראה שיש משהו חשוב מאוד דוקא ב'גשמיות'.

גם בית המקדש. לא לומדים שם תורה. יש סנהדרין, והתורה נמצאת ב'ארון' □ לפני ולפנים; אבל ה'עבודה' שם, היא מאוד מאוד גשמית. לוקחים 'בהמה', והיא □ הבהמה הזו, ה'בשר' הזה □ 'צורך גבוה'!

□ היא אפילו נקראת 'אכילת גבוה'!!

השאלה היא □ מה יש בכל זה. מה 'מונח' כאן.

כי אם המטרה של הגשמיות שלנו היא 'אני'; אם זה 'ואכל ושבע ודשן' □ היינו טיפוח הכרס הפרטית שלי, אז התוצאה היא □ 'ופנה אל אלוהים אחרים' (דברים לא, כ).

זו 'פניה'. זה הכיוון הנגדי לגמרי. ממש לא המטרה, ממש לא מה שעלינו לצפות לו.

□ אז מה כן?

'אמר רבי מאיר. בשעה שאדם מישראל מצטער, שכינה מה הלשון אומרת כביכול קלני מראשי, קלני מזרועי' (משנה סנהדרין ו, ה). המילה 'מישראל' נוספה ע"פ הנצי"ב, במקומות רבים בספריו).

ו'מצטער', זה לא רק אם הוא לא הבין את הסוגיא.

□ זה אפילו אם חסר לו 'פרנסה'. אם חסר לו אוכל. גשמי.

ברכת המזון. 'רחם נא ה' אלוקנו'.

□ על מי?

על ישראל עמך. ירושלים. ציון. מלכות בית דוד. הבית הגדול והקדוש!!

ומיד, באותה נשימה □ זוננו. פרנסנו. כלכלנו. הרויחנו.

□ מה הקשר??

גם התפילה כולה, אפילו בקשות כמו רפאנו, ברוך עלינו, וכל הישועות של 'ראה בעניינו וריבה ריבנו' □ זה צורך גבוה. הכל למען השכינה הקדושה, לא למעננו (עי' שנו"א ברכות ה, א).

וכך מלמדים אותנו חז"ל (תנחומא אחרי מות, יח):

'אמר ר' אבהו כל ישועה שבאה לישראל היא של הקדוש ברוך הוא, שנאמר עמו אנכי בצרה.

הושיעה ימינך וענני, שאם אתה עונה אותנו הישועה שלך היא, שנאמר ולכה לישועתה לנו.

אמר ר' ברכיה הכהן [בירבי] ראה מה כתיב גילי מאוד בת ציון וגו' צדיק ונושע (זכריה ט ט), ומושיע אין כתיב כאן, אלא ונושע, וכן הוא [אומר] אמרו לבת ציון הנה ישעך בא (ישעיה סב יא), מושיעך אין כתיב כאן, אלא ישעך, [כביכול הוא נושע].

אמר ר' מאיר ויושע ה' ביום ההוא (שמות יד ל), ויושע כתיב כביכול כשישראל נגאלין הוא נגאל'.

הישועה □ היא לה' יתברך!

□ לא רק מעשה הישועה, אלא מי הוא זה שנושע □ כביכול □ ה' יתברך.

דירה

ה' ברא את העולם. והוא גם מנהל אותו. 'מסובב הסיבות'.

□ אבל זה לא מספיק לו.

לא זו התכלית, לא זה מה שהוא רצה מהעולם שלו.

הוא יתברך רוצה 'גישה' □ אל העולם הזה. לא רק 'לנהל' אותו, אלא גם עוד משהו:

□ 'בשעה שברא הקדוש ברוך הוא העולם, התאוה שיהא לו דירה בתחתונים' (תנחומא נשא, כד).

'דירה'. לדור כאן.

□ ומה זה 'כאן'?

□ כאן. ממש. ב'עולם הזה' □ על כל משמעותו.

ולכן הוא רוצה □ ארץ מיוחדת. שתהיה לשמו. שתהיה ה'נחלה' □ שלו.

והוא גם רוצה עם מיוחד. עם, שגם הוא יהיה □ 'נחלה' של ה' יתברך (תהלים לג, יב).

□ ומה זה 'נחלה'?

- נחלה □ כמשמעו ממש. כמו שאתה דר בנחלה שלך, נמצא שם, פועל שם, חי שם; כמו שאתה מנקה את הבית, 'מתחזק' אותו, מגדל את העציצים, מטפח את הגינה, ומשפץ ומתקן את כל הטעון שיפוץ ותיקון □
- כך הוא יתברך, ב'נחלה' שלו. בעם שלו, בארץ שלו.
- משהו 'ממנו', מאורו, כבר נמצא כאן. זה מה שנקרא 'שכינה' (שם אדני"). 'שוכן' כאן.
- מה שמקביל בעולם שלנו למושג 'שכינה', ה'משל' של זה □ זו האשה. היא נמצאת בבית, 'בירכתי ביתך', וה'איש' □ בא אליה. חי איתה.
- 'קודשא בריך הוא' (היינו שם 'הוי"ה') □ זה ה'נמשל' של ה'איש'.
- וזה ה'ייחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה' □ בעולם שלנו.
- זו התכלית.

החסר

- בית המקדש, היה ה'בית'.
- 'האיש' □ בביתו' (עי' סנהדרין צו:). זו ה'דירה' שהוא 'נתאוה' לה, כביכול.
- ובפסוק כתוב, 'ועשו לי מקדש' □ ושכנתי בתוכם'.
- בתוכם!
- אז ה'דירה' היא בית המקדש □ או אנחנו, עם ישראל??
- רבנו הגר"א (בביאורו לשיה"ש א, יז), מלמד אותנו את התשובה:
- 'אף ערשנו רעננה. עוד זאת שהוספת לנו, עשית המשכן ושכינת עוזך, כמ"ש □ ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, פירוש □ בתוך בני ישראל, כמ"ש תל פיות כו'.
- כי שריית השכינה היתה בתוך לב ישראל. רק שהם צריכים מקום מיוחד להתכנס יחד, ולכן בחר מקום מובחר א"י, ששם הוא מקום מוכן להשראת שכינה'.**
- אז המקום שלו □ ה'נחלה' האמיתית □ זה 'לב ישראל'. הלבבות של כולנו.
- והלבבות הללו □ היו צריכים מקום מיוחד, להתכנס בו יחד.
- אז יש מקום: ארץ ישראל. ויש גם בית □ בית המקדש.
- וה'דירה בתחתונים', זה ממש ממש □ ב'תחתונים'. במציאות ה'תחתונה'.
- עד הגשמיות.
- והוא שוכן שם! יותר נכון □ כאן!
- ולכן □ כשיהודי מצטער, ולא טוב לו, אז השכינה הקדושה □ מצטערת גם! כואב לה! כביכול!

וכל התפילות שלנו, על הטוב הגשמי □ זה עבודה. הטוב שלנו □ זה הטוב שלה!
וההנאה והכבוד של יוסף, ושל אברהם, ושל דוד □ זה ההנאה שלה. וכדי שהיא תיהנה,
ב'תחתונים' □ בגשמיות, אז גם האדם שקיבל את ההנאה □ חייב ליהנות. הלא היא 'בו'
ממש.

רק הכונה צריכה להיות □ למענה. לא לשם ה'בטן' שלי.
□ ואפילו שבתחושה הגשמית □ זו אותה התחושה ממש.
זה ה'מקטינים עצמכם לפני'. ה'עצמכם' □ הבטן הפרטית □ היא 'בצד'. מה שחשוב כאן,
זו השכינה הקדושה.

וכמובן, שבבית המקדש יש גם 'תן חלקנו בתורתך' (יה"ר שבסוף שמו"ע).
קודשא בריך הוא מתגלה □ בתורה; והשכינה, בארץ ישראל.
ולכן התורה □ נמצאת בבית המקדש. בקודש הקדשים, בארון הברית. ומשם היא גם
'יוצאת', 'מציון תצא תורה'.
וכשה'תוכן' של תורה, שכל כולה 'נשיקות פיהו' (עי' ביאורה"ג לשיה"ש פ"א פ"ב) □ נכנס
אל תוך ה'דירה' שבתחתונים; אל ה'גשמיות' שלנו; אל החיים שלנו □ זו התכלית.
אז זה מה שחסר כאן.

□ חסר נורא ואיום. חסר □ של התכלית הנרצית של ה' יתברך, בעולמו.
חסר, שאנחנו נושאים אותו על שכמנו כבר אלפי שנים. חסר □ שהוא כל כך חסר, עד
שאפילו לא מרגישים שהוא חסר.
כדאי לנו לנסות להבין. להפנים. 'לחיות' את הדברים.
□ כך נוכל להתחיל לבנות □ את מה שכל כך חסר כאן.

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

טפלותו של נהר פרת לארץ ישראל

פרק א פסוק ז. פָּנּוּ וּסְעוּ לָכֶם וּבֵאוּ הַר הָאֱמֹרִי וְאֵל כָּל שְׂכֵנָיו בְּעֶרְבָה בְּהָר וּבְשָׁפְלָה וּבְנֶגֶב וּבְחוֹף הַיָּם אֶרֶץ הַפְּנִיעָנִי וְהַלְבָּנוֹן עַד הַנְּהָר הַגָּדֹל נְהַר פָּרַת:

רש"י, עד הנהר הגדול. מפני שנזכר עם ארץ ישראל קוראו גדול, משל הדיוט אומר, עבד מלך מלך, הדבק לשחור וישתחוו לך.

רבינו הרוגוצ'ובער זצ"ל מביא בקשר לדברי הספרי הללו מחלוקת רש"י בבכורות דף נ"ה ע"א ותוס' בדף מ"ד ע"ב אם נהר פרת הולך מארץ ישראל לבבל או מארץ ישראל לבבל. וכפי הנראה כונתו לבאר דמדברי הספרי המובאים ברש"י כאן נראה כשיטה זו דהפרת הולך מארץ ישראל לבבל לפיכך נקרא עבד של ארץ ישראל כ"ס. [צ"פ ספרי דברים פיסקא ר']

*

אבלות החורבן

איך נשיר את שיר ה'

כתיב (תהילים קלז ג ד) כִּי שָׁם שְׁאַלּוּנוּ שׁוֹבֵינּוּ דְבָרֵי שִׁיר וְתוֹלְלֵינוּ שְׁמִחָה שִׁירוּ לָנוּ מְשִׁיר צִיּוֹן. איך נשיר את שיר ה' על אדמת נכר. ואיתא במדרש (ראה שוחר טוב והובא כזה ברש"י קידושין דף ס"ט ע"ב) שאמר להם נבוכדנצר שירו לנו משיר ציון עמדו וקצצו בהונות ידיהם בשיניהם ואמרו לו איך נשיר את שיר ה' על אדמת נכר לא נשיר לא נאמר אלא איך נשיר אין לנו במה למשמש בנימי הכנורות. [בשוחר טוב איתא שרצה שיזמרו לפני ע"ז].

ומבאר רבינו הרוגוצ'ובער זצ"ל דהיה זה גדר עבודה (עיין רש"י ע"ז דף מ"ז ע"א ותענית דף כ"ז וערכין דף י"א ע"א) ואסור בחוץ (למ"ד עיקר שירה בכלי). אמנם, מעיר רבינו, עוגב הפסול בפנים כדאיתא בערכין דף י' ע"ב וכן היה רבן שמעון בן גמליאל אומר הרדולים לא היה במקדש מאי הרדולים אמר אביי טבלא גורגדנא (ובתוס' אחרי שגורס במ' מסיים: הרדוולים זהו תרגום של עוגב) מפני שקולו ערב ומערבב את הנעימה. מותר בניגון מחוץ למקדש. ובלעג מוסיף רבינו שזה היה המקור של ה"נאורים" להכניס לבית תפילתם עוגב.

כ"ס יתכן לבאר שהמשל הנוסף שהובא בשבועות דף מ"ז ע"ב עד הנהר הגדול נהר פרת שמעון בן טרפון אומר קרב לגבי דהינא ואידהן (נגעת במשוח בשמן תהא גם משוח בנגיעתו - רש"י) הוא מתאים לפי השיטה שהנהר הולך מבבל לארץ ישראל. דהיינו שקרב אל ארץ ישראל. ואולי המובא בספרי הדבק לשחור וישתחוו לך ג"כ כשיטה זו

במקום נוסף (ערכין דף י"ג ע"ב) כותב רבינו שלכן מנגנין (כנראה הכונה ל'נאורים' כנ"ל) בארגיל [- אורגן] בבית הכנסת כדי שלא יהיה בגדר שיר שהוא עבודה בחוץ.

רבינו מוסיף שגם נ"מ נוספת יש להתחייב במשורר בכלי שיר לע"ז דאם הוי כעין פנים חייב אף בשלא דרכה בכך. ותמה דברש"י סנהדרין דף ס"ד ע"ב וברמב"ם בהקדמה לפירוש המשנה מבואר דרק בכדרכה חייב. ותירץ שאף שלמ"ד עיקר שירה בפה היה השיר בפה בפנים, מ"מ למ"ד עיקר שירה בכלי מ"מ לא היה השיר בכלי בפנים. אח"כ כתב באופן אחר דלעולם הוי עבודה בפנים אף למ"ד עיקר שירה בכלי שיר, וכוונת רש"י והרמב"ם דאף דלא בעינן שיהיה דרך עבודתה בכך, מ"מ בעינן שדרך לשיר לע"ז בכלי אף שלא לעבודה. (ובצ"פ ירושלמי סנהדרין פ"ז ה"ט כתב באופן נוסף). [מקור: צ"פ יבמות דף פ"ו: תוד"ה ומבני כו' ראה שו"ת צ"פ החדשות ח"ג מכתבים מכת' ו' ומהדו"ת דף ח' טור א' ודף ט' טור א' ודף כ"ג]

*

לתגובות ומסירה או הודעה על חומרים כתבים אגרות תולדות מסמכים או תמונות הקשורים לרבינו יוסף ראזין - הרוגוצ'ובער זצ"ל:

tp089744873@gmail.com

נגוהות בפרשה / הרב ישראל מאיר אסטריק, מח"ס יאמר ישראל (רחובות)

דרך ההכרעה בתורה

וְהִדְבַּר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תִּקְרְבוּן אֵלַי וְשִׁמְעֵתִיו (א, יז)

על מה נתבע משה רבינו ומדוע למדו זאת מבנות צלפחד

בתוך דברי התוכחה שאמר משה לבני ישראל הוא מגולל בפניהם את פרשת מינוי הדיינים. ואחר שמינה שרי אלפים מאות חמישים ועשרות אמר להם "וְהִדְבַּר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תִּקְרְבוּן אֵלַי וְשִׁמְעֵתִיו" (פרק א פס' יז). וכתב רש"י (עפ"י ספרי יז) שעל דבר זה [שהיה בדיבורו סרך גאוה] נסתלק ממנו משפט בנות צלפחד שבאו לתבוע ירושת נחלת אביהן ונתעלמה ממנו הלכה, ככתוב (במדבר כז ה) "וַיִּקְרַב מֹשֶׁה אֶת מִשְׁפָּטָן לִפְנֵי ה'". והקשה הרבינו בחיי איזה חסרון יש בלשון זו של משה רבינו, והרי דבריו אמת שהדבר שהם מתקשים יבוא אליו והוא ישאל את דבר ה' ויכריעו [יעו"ש מה שתירץ]. וכעין קושיא זו מצינו בגמ' (סנהדרין ח א) שהקשה רב נחמן בר יצחק שאין בדברי משה כל גאוה, שכך אמר, אם למדתי מהקב"ה את הדבר שאתם מתקשים בו, אומר לכם, ואם לא אלך ואלמד. עוד יש להעיר, שמצינו בתורה שלושה מקומות נוספים שמשה רבינו לא ידע לענות לשואליו והוצרך לשאול את דבר ה' □ בפסח שני (במדבר ט ח), במגדף (ויקרא כד יב) ואצל המקושש (שם טו לג). ומבאר רש"י (שמות יח יג) שאמירת משה "והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי ושמעתיו" היה למחרת סמוך ליום הכיפורים בשנה הראשונה. ואם כן פרשת פסח שני וודאי שהייתה לאחר מכן □ בחודש ניסן בשנה השנייה, ואף המקושש יש שנקטו שהתרחש לאחר חטא המרגלים (תוס' בב"ב קיט ב ד"ה אפילו, אמנם יעויין בשפתי חכמים ויקרא שם) והמגדף היה באותה שעה (רש"י ויקרא כד יב). ואם כן קשה, מדוע רק על פרשת בנות צלפחד אמרו חכמים שנתעלמה ממשה ההלכה כעונש על אמירתו "תקריבון אלי" ולא על ג' פרשיות שקדמו לכך, שגם בהם הוצרך משה לשאול את פי ה' (יעויין בגור אריה במדבר ט ז).

אימתי התחילו להכריע בכח הסברא

והנראה בזה, שעל הפסוק בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּאֶרֶץ מוֹאָב הוֹאִיל מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ אֶת הַתּוֹרָה" (א ה) הביא רבינו בחיי את דברי המדרש ש'מואב' בגימטריא ארבעים ותשע, והוא כנגד מ"ט פנים שיש בכל דבר בתורה להיתר ולאיסור, וטרם נסתלק משה רבינו לימד את ישראל בכל דבר בתורה מ"ט פנים להיתר ומ"ט פנים לאיסור. וביאור דברי המדרש, שכל דיין הבא לפסוק את הדין בדבר שאינו מפורש בכתובים, יכול לדון ולהכריע עפ"י סברתו. ובכל דין בתורה יש מ"ט פנים להיתר ולאיסור שכולם אמת, והדבר מסור לחכמי אותו הדור כיצד דעתם נוטה להכריע, וכפי דעת הרוב כך מוכרעת ההלכה, פעמים לצד ההיתר ופעמים לצד האיסור (יעויין בריטב"א עירובין יא ב). אמנם, צורת ההכרעה באופן זה התחילה רק

לאחר הסתלקותו של משה רבינו, אולם בזמן חיותו, לא ניתנה ההכרעה לדעת החכמים, אלא בכל דבר שהיו מסתפקים בו היה משה רבינו שואל את פי ה', שאף על פי שתורה לא בשמים היא וההכרעה היא כפי חכמי ישראל, כלל זה לא נאמר על משה רבינו מנחיל התורה שהוא הנביא היחיד שהסמיך הקב"ה במתן תורה למסור את מצוותיו לעם ישראל.

ולכן, כל ימי חיותו של משה, לא נצרך ללמד לחכמי ישראל את הדרך לפסוק את ההלכה עפ"י שיקול דעתם, שצורת הכרעה זו לא החלה בימיו. ורק סמוך לפטירתו שעמדה להיפסק האפשרות לשאול את דבר ה' [לעניין פסיקת הלכה], הוצרך ללמדם כיצד להכריע במקום של ספק. ודבר זה מבואר בדברי הרמב"ם (הקדמה לפירוש המשניות) "ומי שלא שמע בו פירוש מפי הנביא עליו השלום מן העניינים המשתרגים בהם, הוציא דינם בסברות במדות הי"ג הנתונות על הר סיני שהתורה נדרשת בהם". שכל צורת ההכרעה מסברא ועל פי י"ג מידות הוא רק במקום שאין הוראה מפורשת ממשה רבינו.

ביאור התביעה על משה רבינו

ועל פי זה יש לומר, שזו הייתה הטענה על משה רבינו שאמר בלשונו שאת הדבר הקשה "תִּקְרְבוּן אֵלַי וְשִׁמְעֵתִיו", שלשון 'שמעתיו' צריכה ביאור, שהרי וודאי אם יביאו אליו את הדין הקשה הרי שהוא ישמע אותו. אלא כוונתו לא לשמיעת האוזן בלבד אלא התבוננות בדעת ובסברא. ואף שאצל כל חכם זו צורת ההכרעה הראויה, אולם אצל משה רבינו הכרעתו היא על ידי ששואל את דבר ה', ולא מכח דימוי דבר לדבר ודרשה בי"ג מידות [ואפשר שזו כוונת רש"י (סנהדרין ח א ד"ה על דבר זה) שביאר שהיה למשה לומר "תקריבון לפני השכינה"].

ואם כנים הדברים מבואר היטב מדוע רק על פרשת בנות צלפחד דרשו חז"ל שהיה בכך עונש למשה רבינו. לפי שבשאר פרשיות לא היה אפשר להכריע מכח הסברא, שפסח שני הוא מצווה מחודשת שאינה תלויה בסברא, ואצל המגדף כלל לא נאמר קודם לכן מהי מיתתו, ואף אצל המקושש טרם נלמד חיוב מיתתו (במדבר טו לד וברש"י). אולם אצל נחלת בנות צלפחד ידע משה רבינו שבנות צלפחד יורשות [כמבואר בגמ' (בב"ב קיט א) וביאר הרשב"ם (בביאורו השני) שלמד כן מפרשת ייבום שהבת פוטרת מן הייבום] וכל הספק היה האם יורשות את חלק הבכורה, וכתב הרבנו בחיי (במדבר כז ה) שדין זה "אינו דין עמוק, אבל הוא מן הפשוטים והתלוי בסברא עד שהאומות מדרך השכל דנין בו, על כן נחשב לו לעונש, כי העלמתו ממנו לא לעמקו כי אם בעונש", כלומר שפרשת בנות צלפחד לפי האמת היה אפשר להכריע מכח הסברא, אלא שהקב"ה העלים ממנו את הידיעה שבביל שיצטרך לשאול. ונמצא עונשו מדוקדק מידה כנגד מידה, שחטאו היה במה שהיה משמע שהוא מכריע את ההלכה מסברא במקום לשאול את דבר ה', ועונשו היה שבמקום שהיה בידו להכריע על פי סברא פשוטה נתעלמה ממנו ההלכה ובעל כרחו היה צריך לשאול את פי ה' (זרע אברהם).

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

דרך חיים תוכחות מוסר

אִיכָה אֶשָׂא לְבַדִּי טְרַחְחֶכֶם וּמִשְׁאַכֶם וְרִיבְכֶם (דברים א, יב)

הנה משמע שבשלב מסוים תש כוחו של משה רבינו שאינו יכול לשאת טרחם וריבם. ויש להבין דכל כך למה.

והנה ספר דברים נקרא משנה תורה, משום שהוא חזרה על חלק גדול ממצות התורה, ועי' רמב"ן בהקדמתו לספר דברים. ועי' תוספות גיטין דף ב' ע"א בענין מה שנוהגים לכתוב י"ב שורות בגט, - בשם רב האי גאון ובשם רבינו סעדיה - משום דכתיב ספר כריתות כשיעור י"ב שיטין המפסיקין בין ארבעה חומשי ספר תורה כדאמר בבבא בתרא (דף יג:) שצריך להניח ארבעה שיטין בין כל ספר וספר, והפסק שבין וידבר למשנה תורה לא חשיב שאינו אלא חוזר ושונה מה שלמעלה.

ויש להבין דאם כל ספר דברים הוא שחוזר ושונה מה שלמעלה, הרי היה אפשר להורות לכל ישראל לשנות שוב ושוב את כל דברי התורה, ומדוע היה צריך לכתוב ספר מיוחד רק בשביל החזרה והשינון.

ויש לומר דהענין הוא לא סתם חזרה ושינון, כי אם שכביכול הקב"ה רוצה להראות לעם ישראל היכן שהם נכשלו בלימוד דברי התורה, וגם כן למה באמת נכשלו בהלימוד, כדי שמוזה ילמדו לשפר את הלימוד שלהם, לטוב להם. ואולי יש לומר גם כן, שלכן התורה מדגישה פרטים וענינים מסוימים, שאותם יש לשנן ביותר, וגם לתקן מה שצריך לתקן.

והנה תחילת הספר הוא תוכחות של משה רבינו לכלל ישראל, על מה שעשו במדבר, ואחר כך הוא ממשיך וחוזר על מצוות התורה, ונראה כאילו אין שייכות בין שתי המטרות שבספר דברים, אולם לדברינו הנ"ל, זהו ממש אותו ענין, והיינו שבספר דברים ניתן לנו לשפר את עצמינו גם בקיום התורה וגם בלימוד התורה.

ובאמת מצינו שפעמים שהאדם לא לומד כראוי והוא מפני חוסר הרצון ללמוד ולדעת איסורי התורה כי נח לאדם שלא לדעת כדי שלא להיות מחויב, וזה דבר שהחוש מוכיח, ומעשים בכל יום בפרט בזמנינו, שישנם אנשים שמעדיפים שלא לדעת דברים שמחייבים אותם לשנות מעשיהם ודרכיהם, אולם גם בחז"ל מצינו הוכחות לכך שזהו טבע האדם, וכמו ששנינו במסכת חגיגה דף י"א ע"ב, אין דורשין בעריות בשלשה, ועי' שם בסוגיא דהוא משום דשמא חד מינייהו לא יהיב דעתיה כשרבו נושא ונותן עם אחר, והוא עלול אחר כך להכשל מתוך חוסר ידיעה, וכל זה הוא משום שנפשו של אדם מחמדתן, עי' שם. וזהו יסוד

ספר דברים, שהתורה מלמדת האדם היכן הוא עלול להיכשל בלימוד ושינון התורה ובקיום מצוותיה.

והנה באמת לפי סדר קריאת הפרשיות בכל שנה ושנה חומש דברים נקרא תמיד בשבת חזון שהוא השבת שלפני תענית דתשעה באב, מפני שכל החורבן נבע כתוצאה מביטול תורה, כדכתיב ויאמר ד' על עזבם את תורת. והוא ממש אותו ענין, ובדווקא יש ללמוד פרשה זו בזמן זה, ודבר בעתו מה טוב.

ובנדרים דף פ"א ע"א, דאמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב מי האיש החכם ויבן את זאת דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא פירשוהו עד שפירשו הקדוש ברוך הוא בעצמו דכתיב ויאמר ה' על עזבם את תורת וגו' היינו לא שמעו בקולי היינו לא הלכו בה אמר רב יהודה אמר רב שאין מברכין בתורה תחלה.

והנה יש לומר כך, שאם היו מברכין בתורה תחילה, ומבינים ויודעין ערך התורה, הרי זה היה מחייב שילמדו כראוי, וגדול תלמוד - שמביא לידי מעשה.

ויש לומר שזהו גם כן מה שאמר משה רבינו לכלל ישראל, אִיכָה אִשָּׁא לְבָדִי טְרַחֲכֶם וּמִשְׁאַכֶם וְרִיבְכֶם. שמשא רבינו כהמלמד הגדול, שהואיל ובאר דברי התורה הזאת הרגיש את הקושי ללמד לעם וזהו מה שהתלונן לאמר, אִיכָה אִשָּׁא לְבָדִי טְרַחֲכֶם וּמִשְׁאַכֶם וְרִיבְכֶם. ולכאורה קשה מדוע הטיל הקב"ה על משה רבינו מטלה שאינו יכול לעמוד בה.

אמנם יתכן דיש לפרש, שאילולא שהיה חסר לכלל ישראל מדה מסוימת של רצון ללמוד ממשא רבינו ע"ה, כדי לקיים אחר כך את כל דברי התורה, הרי ודאי שלא היה קשה זה למשה רבינו כלל ללמדם אורחות חיים, וידוע שיותר ממה שהעגל רוצה לינק הפרה רוצה להניק. והוא מהאי טעמא גופא, דאצל משה רבינו מילתא זוטרתא היא. וזהו חלק בלתי נפרד מהתוכחה דספר דברים.

והנה נראה שאחרי שכלל ישראל מתחילים לקבל התוכחה דספר דברים בשבת חזון, שהם השיא והפיסגה דג' דפרענותא, אזי בספר דברים גופא זוכין לשבעה דנחמתא שתחילתן בשבת נחמו שמיד לאחר תענית דתשעה באב. והקדוש ברוך הוא כביכול ממכה עצמה מתקן רטיה.

וכל המתאבל על ירושלים בחורבנה זוכה ורואה בנחמתה, במהרה בימינו אמן ואמן.
יהי רצון שנזכה לרפואה שלימה וגאולה קרובה, ונאמר אמן.

פרחים לתורה - כיצד מוכיחין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

תוכחה בדרך הנכונה | המחשבה והכוונה קובעת מה תהיה התוצאה!!

אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל (א, א)

כותב רש"י: לפי שהן דברי תוכחות (ספרי א.), ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן, לפיכך סתם את הדברים והזכירן ברמז, מפני כבודן של ישראל. אל כל ישראל. אילו הוכיח מקצתן, היו אלו שבשוק אומרים, אתם הייתם שומעים מבן עמרם ולא השיבותם דבר מכך וכך, אילו היינו שם היינו משיבין אותו, לכך כנסם כולם, ואמר להם הרי כולכם כאן, כל מי שיש לו תשובה ישיב.

עד כאן דבריו.

ארבעה תנאים נדרשים לאדם המוכיח את הרבים: א. צריך להיות בעל כח, שיהיה בכלל "גבורי כח עושי דברו" שלא יחת מפני כל. אלא יוכיח ויאמר מה שבלבו. ב. שיהיה לו יישוב הדעת להוכיח תחילה בדרכי נועם, כדי שלא יבעטו בו ובתוכחתו ויוסיפו על חטאתם פשע. ג. צריך שיהיה בעל תורה ויודע חומר האיסור ותיקונו, כרופא מומחה היודע מה הסמים שמועילים לזה ומזיקים לזה. ד. שיהיה בעל מעשים טובים, ויהיה גבור הכובש את יצרו, שלא יאמרו לו קשוט עצמך ואחר כך קשוט אחרים.

לדעת הגרא"א דסלר זצ"ל (בספרו מכתב מאליהו ח"ה) תוכחה היא משורש החסד והרחמים, שכן רק מי שהוא בעל חסד, כאשר רואה את חברו עובר עברה, לא יבחין בדבר מצד הרע שבו, אלא ירחם על הרשע ויתעורר להצילו מהעונש המר ולהטיבו בזה ובבא.

לפ"ז מבאר הרב דסלר מה שאמרו "דברים היוצאים מן הלב נכנסים ללב" שפירושו דברים היוצאים מלב בעל חסד מצד הקדושה שבו, ולא לב של גאווה. כי תוכחת המתגאה לא תשפיע לטובה. [איש לרעהו, ויצא תשפ"ג]

*

הרה"ג בן ציון מוצפי שליט"א כותב שלמדנו מפנחס לעשות מעשינו לשם שמים. לפעמים אדם רואה מישהו מדבר בבית הכנסת, באמצע התפילה. הוא ניגש להעיר לו, אבל הסיבה להערה היא משום שיש לו אתו איזה חשבון □ או שהוא רוצה להראות לכולם עד כמה הוא צדיק ועד כמה מפריעה לו שיחת חולין באמצע התפילה...

תוכחה כזאת אינה לשם שמים!

נקודה זאת למדנו מתוך מה שהתורה כתבה בקנאו "את קנאתי". פנחס קנא אך ורק מתוך כבוד להשם יתברך, ולא מתוך כל כוונה אחרת.

בהקשר לכך סיפר ה'בן איש חי' זצ"ל, מעשה שארע בבגדד:

יהודי עני, מטופל בילדים, היה יושב ולומד בבית המדרש. בשעת לילה, כשסיים ללמוד ויצא מבית המדרש, שמע קולות המולה. מה קרה? קבוצה גדולה של יהודים יושבים ומשחקים קלפים...

הדבר בער בעצמותיו. הוא ניגש אליהם והחל להוכיחם: "אינכם מתביישים? כיצד מעיזים אתם לבזבז זמן יקר על שטויות והבלים? מדוע אינכם מנצלים את הזמן ללמוד דף גמרא, שילווח אתכם לנצח נצחים?"

דבריו היוצאים מן הלב, נכנסו לליבם. האיש צודק! והחלו מיד לבקש את סליחתו □
"חטאנו, עוינו פשענו..."

"לא ממני אתם צריכים לבקש סליחה", אמר. "תבקשו סליחה מהש"ת, גרמתם צער גדול לשכינה הקדושה. קשה לה לראות בני אדם המכלים את זמנם לריק".

כיון שכך לקחו את כל הכסף שאיתו שיחקו ונתנו לאיש, אמרו לו: "אנחנו מכירים את עניוּתך הגדולה. הא לך את הכסף במתנה, ויהא הכסף הזה כפרה לפני הש"ת על מה שהכעסנו אותו".

בתחילה סרב לקחת, אולם משהפצירו בו שוב ושוב, וביקשו ממנו שתמורתו יתפלל עליהם שהקב"ה יקבל את תשובתם באהבה וברצון - נאות לקחתו.

הם אמנם חזרו בתשובה, אך זו לא החזיקה זמן רב מידי □ הם היו "מכורים" למשחק, כדרכם של כל משחקי הקוביה, המתמכרים למשחקי המזל, וכעבור תקופה שבו לסורם, ושוב חזרו לשחק כבראשונה.

והנה חודש ניסן ממשמש ובא. חג הפסח קרב ועמו הוצאות מרובות. היהודי העני חשב לעצמו: מהיכן אשיג את הכסף הנחוץ לי להוצאות החג? ולפתע הגה רעיון: היות והם חזרו לשחק, אלך שוב להוכיח אותם, אחזיר אותם בעזרת ה' בתשובה, והם יתנו לי שוב את כספם...

אמר ועשה.

אך הפעם, רק החל בדברי תוכחתו, נטלו הללו מקלות בידיהם, והחלו להכות בו עד זוב דם...

כשהוא מוכה ורחבול החל מדדה לביתו, וכשבועיים לא יכל לזוז מהמיטה.

כסוף סוף הצליח לקום, והוא צולע על ירכו, ניגש לרבי יוסף חיים בעל ה"בן איש חי" ושאל אותו: "מה נשתנה בין הפעם הראשונה לבין הפעם השנייה? מדוע בפעם הראשונה כשהוכחתי אותם, הם נתנו לי כסף, ואילו בפעם השנייה, כשהוכחתי אותם באותה תוכחה, הם נתנו לי מכות?"

נענה ואמר לו: "בפעם הראשונה הוכחת אותם לשם שמים. צער השכינה הוא זה שבער בעצמותך. בפעם השניה הוכחת אותם לשם כסף. רק דברים היוצאים מתוך הלב באמת נכנסים אל הלב". [לקראת שבת מלכתא' פינחס תשפ"ג]

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: Blu.israel@gmail.com

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער

גודל עבודת ומעלת שבת חזון

בספר אמונת ישראל (פר' דברים) מהרה"ק ר' ישראל שפירא מגראדזיסק הי"ד שהיה מגדולי האדמו"רים בפולין, הוא מביא מה ששמע מאדמו"ר הזקן מטשארטקוב זי"ע שאמר כי הארת הקדושה בשבת חזון הוא במדרגה הגבוהה מאוד נעלה, על כי ההארה הבאה בימי המצרים האלו שהם ימי חושך והסתרת פני כבודו ית"ש, והארה הלזו הוא נראה ונרגש ביתר שאת למי אשר קרבת אלקים יחפוץ. והרה"ק מגראדזיסק הוסיף מדיליה שלזה קוראים העולם שבת הזה בשם מובדל וחשוב מן כל שבתות השנה, וקוראים אותו שבת חזון והוא לשון מחזה ידוע שמרמז על קדושת אלקות שהוא בהסתר ואינה מאירה בהתגליא.

וכדי להבין עומק הדברים, יש להקדים עוד מה שסיפר הרה"ק מהר"י מאמשינוב זי"ע (מובא בספר ימות עולם) שהיה בטשארטקוב באחד משבתות ימי בין המצרים, ושמע מאדמו"ר הזקן מטשארטקוב שאמר אז בשם הרה"ק המגיד ממעזריטש זי"ע, שלעתיד לבא יהפכו לנו ימי התוגה לשמחה, ויהיה שבעה עשר בתמוז כיום טוב ראשון של חג, ותשעה באב יום טוב אחרון של חג, ושלושת השבועות שבינתיים שהם ימי בין המצרים יהיו חול המועד.

היה שמח שמחה גדולה בגאולה הקרובה

וסיפר הרבי מאמשינוב דכאשר הרבי מטשארטקוב אמר ממירא הנ"ל "היה שמח שמחה גדולה בישועה זו", שיהיו ימי בין המצרים לחול המועד, משום שהיה יודע ומבין מה הכוונה שימים טלו יהיו ימי חול המיוחד והוא הבין עד היכן הדברים מגיעים.

הרי שלא רק שלא היה אדמו"ר הזקן עצב בשבת בימי בין המצרים אלא ההיפך שהיה "שמח שמחה גדולה" על הישועה הגדולה שאנו מצפים אליה במהרה בימינו, וכבר היה בשמחה על שידע שימים אלו יהיו בקרוב ימי יו"ט ושמחה לנו.

והיוצא מזה שיש בימים אלו שני מיני עבודת ה' שהם מקצה אל הקצה. בימי בין המצרים בימי החול צריכים לזכור העבר הגדול שהיה לנו ולהיות "מיצר ודואג על חורבן בית המקדש" (או"ח ס' א' ס' ג), אבל בשבתות ימי בין המצרים צריכים אנו להסתכל להעתיד, ולשמח בישועה הגדולה הבאה לקראתינו בקרוב בב"א.

להרגיש הארה מהגאולה שעתיד להיות

וכך כתב השפת אמת (פר' מקץ תר"נ) וז"ל בקיצור "כל החושך בא ע"י שהנהגת עוה"ז מתלבש בטבע וצמצום. אבל לבנ"י מיוחד הנהגה פנימיות שהוא בלי גבול ומדה בכח התורה דכתיב בה ארוכה מארץ מדה, וזה מתגלה ביום השבת.

ואלה הימים שבתות וימים טובים הם ישועה לבנ"י וע"ז נאמר והיה אמונת עתיך חוסן ישועות. ופי' אמונת הוא להיות אדם שומר ומצפה וממתין לשבת ויו"ט שיתגלה העת המיוחד לבנ"י. וגם עתיך הוא יום שכולו שבת עת לחננה, וע"י אמונה בישועה העתידה יכולין להיות נושע גם בתוך הגלות.

ולכן כתיב ביני ובין בני ישראל אות הוא, ולא לחנם נקרא אות, רק שהוא פלא גדול שיוכלו בנ"י בעולם החושך לקבל הארה פנימיות מעולם העליון, והוא אות ופלא ועדות על הקב"ה ועל ישראל. וכשבנ"י מתחזקין ומאמינים באלה העתים הוא באמת חוסן ישועות. ויכולין באמונה להרגיש הארה גם ממה שעתיד להיות כמו שמצינו שדוד המע"ה תיקן מזמור שיר חנוכת הבית אע"פ שלא נבנה בהמ"ק בימיו רק ע"י הכנה והנדבה בשמחה ואמונה ראה בעין בנין ביהמ"ק, ולא דוקא דוד המע"ה שהיה איש אלקים רק כל איש ישראל יכול להרגיש ע"י אמונה הכל כמ"ש וצדיק באמונתו יחיה":

הרי שכמו שדוד המלך היה בשמחה וחיבר שיר לכבוד חנוכת בית המקדש אע"פ שלא זכה לבנותה ולראותה, כן יש לנו בזמן הזה על ידי האמונה "להרגיש הארה ממה שעתיד להיות".

שבת חזון לשון מחזה שמראין המקדש דלעתיד

וכעין זה מובא גם בשם אדמו"ר הזקן מסאדיגורא זי"ע (בנין שלמה אות קה) מה שאמר בשבת חזון "צדיקים היו אומרים ששבת זה שבת גדול, והענין בפשוט כי במקום חשוך כשמכניסין נר הוא חביב מאד, ועל כן בימים ההם ימי קטנות וכשבא אור השבת קודש הוא חשוב וגדול מאד, וכן הענין דכתיב (תהלים לא כ) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך שבהגלות הטוב צפון ונסתר בבחינת דינין, ולעתיד יתגלה הטוב מתוך ההסתר, ועל כן בימים הללו כשהם בבחי הסתר ודין, וכשבא אור השבת נתגלה הטוב הצפון מתוך ההסתר".

ובקדושת לוי (על איכה) כתב "הענין מה שקורין שבת חזון על שם מה שאינו לשבחן של ישראל, יש לומר שחזון לשון מחזה מה שמראין היעודים רב טוב הצפון אחר כבוש

המלחמה הגדולה בעזרת השם לנפשות ישראל הנשלחים לעולם הזה מחמת שהם אוהבי השם יתברך ואוהבים לו וכל מגמתם אליו קודם שנשלחו לעולם הזה למלחמה **מראין להם רב טוב הצפון**".

והדברים מפורשים עוד יותר בדרושי צמח צדק על מגילת איכה וז"ל **"ענין שבת חזון** שמעתי מאבי מורי ע"ה **ססיפר בשם הרב מבארדיטשוב** נבג"מ בעת היותו בשבת הנ"ל בק"ק בראהין, אמר משל ע"ז מאב שיש לו בן יקר ועשה לו מלבוש יקר להתלבש בו ומצד שלא נזהר הבן באותו בגד ועשה מעשים אשר לא יעשו קרע אותו לכמה קרעים ועשה לו פעם שני לבוש וקרע אותו ג"כ.

מה עשה האב, עשה לו לבוש שלישי ולא נתן לו ללבוש אותו רק גנזו ולפעמים רחוקים ידועים מראה לו הלבוש ואומר לו ראה שאם תתנהג בדרך הישר ינתן לך לבוש זה ללבוש אותו, ומצד זה מרגילו לילך בדרך הישר עד שיוודע בו שנעשה אצלו כמו טבע אז יתן לו הלבוש להלביש אותו, כי אז אינו ירא ממנו פן יחזור לסורו מאחר שנעשה כמו טבע. וזה ענין שבת חזון לשון מחזה שמראין לכל אחד ואחד המקדש דלעתיד מרחוק".

כל שבת הוא דוגמא של לעתיד לבוא

ובספר מקור חיים (ס' רל"ד) מבעל חוות יאיר כתב להסביר טעם מנהג כמה קהילות אשכנז שאין אומרים פרשת הקרבנות בתפלת מנחה וז"ל **"ולא נתפשט מנהג זה מפני דביחזקאל מוכח דלעתיד לבוא יתבטל תמיד של בין הערבים כמ"ש הרד"ק"**. וכוונתו דשם בפסוק (מו, יג) כתיב **"וכבש בן שנתו תמים תעשה עולה לה' בבוקר בבוקר תעשה אותו"** (והיא ההפטרה של פרשת החודש). וכתב שם הרד"ק **"וקרבן הערב לא זכר נראה שלא יעשה לעתיד אלא עולת הבוקר"**.

ולומדים מדברי המקור חיים שטעם אמירת פרשת הקרבנות אינה זכר גרידא להקרבת הקרבנות שהיו בזמן שבית המקדש היה קיים, אלא **שאמירת פרשת הקרבנות היא גם הכנה וצפייה לעתיד, לבית המקדש השלישי**. וכזה כתב הרמ"א בשם מהרי"ל בריש הלכות שבת (ס' רמ"ב) **"יש שכתבו שבמקצת מקומות נהגו לאכול מוליתא, שקורין פשטיד"א, בליל שבת, זכר למן שהיה מכוסה למעלה ולמטה"**. ותמה שם הביאור הלכה **"לכאורה מנהג זה תמוה לרבים דמה ראו לעשות בשבת זכרון למן שלא ירד בו כלל והתוספות בפרק ע"פ כתבו דמשום שלא ירד המן יש לעשות זכר לו והוא דחוק**.

ומה נמרצו אמרי יושר של התורה חיים שכתב טעם הגון לזה והוא לפי דשבת בראשית הוא דוגמת שבת שלעתיד לבוא שהוא יום שכולו שבת ולכן אנו עושים כמה דברים בשבת זה דוגמתו היינו לאכול בשר ודגים נגד סעודת שור הבר ולויתן, ומקדשין על היין נגד היין המשומר בענביו לצדיקים לעתיד לבוא וכבר אמרו חז"ל דעל שם זה נקרא שחקים שבו שוחקים מן לצדיקים לע"ל ולכך שפיר יש לעשות בשבת זכר למן ההוא".

קריאת התורה בשבתות ימי המצרים להורות הבטחה לישראל

וכתב הבני יששכר (מאמרי תמוז מאמר ב') "מהדרינן כל מה דאפשר לקרות הפרשיות שמבואר בהם חלוקת הארץ בימי בין המצרים, דהנה פרשיות מטות מסעי הדברים, יש בהן חלוקת הארץ, לזה קורין אלו הפרשיות תמיד בימי בין המצרים להורות הבטחה לישראל, לאלה תחלק הארץ ג"כ, והנה גם בפרשת פנחס מבואר חלוקת הארץ, על כן מהדרינן כל מה דאפשר שיקראו גם פרשת פנחס בימים האלה, וגם בפרשת פנחס נאמרים כל המועדים, הנה יתנחמו ישראל בהוסיף להם מועדים ב"ב שעתידין הימים האלה להיות לששון ולשמחה ולמועדים טובים":

וראה עוד בזה באוהב ישראל פרשת פנחס שכתב "למה קורין פרשת פנחס בשבת בין המצרים ברוב השנים. אשר כל עיקרי המועדים כתובים בפרשה זו וע"כ לא דבר ריק הוא. אך בכוונה מכוונת עשו חז"ל זה ברוח קדשם.

אמנם י"ל בהעיר לב ושום שכל, דאלו הכ"א יום שבין י"ז בתמוז לט' באב הם מקוריים ושרשיים לכל המועדות של השנה שהם בכללן ג"כ כ"א יום. היינו שבת ור"ח, ז' ימי הפסח, יום חג השבועות, ב' ימים של ר"ה, יוה"כ, ח' ימי חג הסוכות. וסימנך א"ך טוב לישראל (תהלים עג, א) ואלו הכ"א יום שבין המצרים הם מקורים שרשיים להם. דהנה כתיב (שם לא, ב) מה רב טובך אשר צפנת ליריאתך, ואיהו הרב טוב הצפון לצדיקים לעתיד לבא. כי ראה שאין העולם כדאי לו ולכך גנזו לעתיד לבוא.

וע"פ הנ"ל מבואר שאלו הכ"א יום הם ימים טובים גדולים מאוד אך בעונותינו הרבים עדיין אין אנו ראויים להם וטובייהו גניז בגווייהו. ואי"ה כשנזכה במהרה בימינו לעשות תשובה ומעש"ט לזכך החומר ולהעביר זוהם הזהב אז יתגלה רב טוב הצפון כי אז נהיה ראויים לכל הברכות וישועות טובות מצד הדין, ואז יהיו הכ"א ימים טובים גדולים ונוראים אשר אין להעריך והם מקוריים שרשיים לכל הכ"א ימים טובים שאנו עושים בזה"ז. ועל כולם יהיה ט' באב למועד יותר גדול. ולזה אנו קורין פרשת פנחס אשר כל המועדות כתובים בו בימים האלו כי מהם נמשכים כל המועדות והמשכיל יבין כ"ז:

ולכך תקנו חז"ל בהפטרות שמן י"ז תמוז עד יוה"כ ג' דפרענותא וז' דנחמתא כי אלו הג' שבתות י"ל הם נגד ג' ראשונות ולא נתגלו עדיין כנ"ל, והז' הם נגד ז' ימי הבנין. כי המועדות שבזה"ז הם מעולם הזמן":

ובספר תפארת מנחם (שבת חזון תרצ"ה) מהרה"ק ר' מנחם נחום מבאיאן טשערנוביץ איתא "אומרים בשם הצדיקים אשר השלש שבתות האלו הם כנגד השלש רגלים, והשבת הזו הוא כנגד סוכות זמן שמחתינו חג האסיף, השי"ת יעזור שיהיה בקרוב זמן שמחתינו מאסיפכם אלקי ישראל".

שני דינים חלוקים, זכר לחורבן וזכר למקדש

ויש להאריך עוד בזה בדברים יסודיים המובאים בספר מתנת חיים (מועדים) להגה"צ רבי מתתיהו סלומון שליט"א (עמ' ע"ז) שהקשה על מה שכתב הרמ"א בהלכות חנוכה (ס' תר"ע) "שיש קצת מצוה ברבוי הסעודות משום דבאותן הימים היה חנוכה המזבח", והקשה מה זה נוגע לנו בתוך הגלות כשבית המקדש חרב לעינינו, שנשמח עכשיו על מה שבימים ההם נתחנך המזבח, ואיך נקבע אכילה ושתייה לשם יום טוב לחוג חנוכה המזבח, הלא למשמע און דאבה נפשינו וערבה כל שמחה, וכל מה שמוסיפים להזכיר עניני המקדש יתוסף בנו דאבון לב על מה שחסרנו ואיך נוכל לשמוח בזה.

והביא שם (קודם לכן עמוד מ"ב) מעין קושייה זו מהגר"י סרנא זצ"ל שתמה על מה שנהגו בגלות לשמוח בחג הסוכות שמחה של מצוה וקורין אותה שמחת בית השואבה זכר לאותה שמחה שהיתה במקדש אשר עליה אמרו בסוכה (נ"א). "מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו".

וגם כאן צריכים להבין לשמחה מה זו עושה, הלא אנחנו רגילים שכל פעם שמזכירים בית המקדש הוא ביגון ואבילות וחסרון שמחה, וגם לרבות שמחה זו בהזכירנו אותה בסדר העבודה של יום הכפורים אומרים "אשרי עין ראתה שמחת בית השואבה עם שואבת רוח הקדש רוח נדיבה הלא למשמע און דאבה נפשינו" ואם כן לשמחה מה זו עושה בשעה זו.

ומכח זה ביאר דינאם שני עבודות חלוקות בעניני זכר למקדש, עבודה אחד הוא דיני האבילות זכר לחורבן המקדש הנלמד מהפסוק "אם אשכחך ירושלים", ויש דין שני הוא השתוקקות למקדש העתיד הנלמד מהפסוק "ציון היא דורש אין לה" מכלל דבעי דרישה.

ומקור לשני דינים אלו מבואר משני ממירות שונות בגמרא. בגמ' סוכה (מ"א.) איתא "בראשונה היה לולב ניטל במקדש שבעה ובמדינה יום אחד משחרב ביהמ"ק התקין רבי יוחנן בן זכאי שיהא לולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש". ובגמרא שם איתא "מנא לן דעבדינן זכר למקדש אמר ר' יוחנן דאמר קרא (ירמיה ל' י"ז) כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפאך נאום ה' כי נדחה קראו לך ציון היא דורש אין לה מכלל דבעי דרישה" וכו'.

ועוד גמרא יש בבבא בחרא (ס:) "סד אדם ביתו בסיד ומשייר דבר מועט וכו' ועושה אדם כל צרכי סעודה ומשייר דבר מועט וכו' עושה האשה כל תכשיטיה ומשיירת דבר מועט וכו' שנאמר אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני" וכו' וגמרינן מפסוק זה לעשות זכר לחרבן בכמה ענינים.

והוסיף שם ונראה ברור מב' סוגיות הנ"ל דיש כאן שני דינים חלוקים, האחד הוא דין אבלות להזכיר לעצמינו מה שאנחנו חסרים בעולם הזה, ולכן כל זמן שאנחנו בגלות מחסרים בביתנו ובשמחתנו כדי להרגיש הגלות, וזהו זכר לחורבן הנלמד מפסוק אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני וכו'.

ויש דין שני הנלמד מפסוק "ציון היא דורש אין לה מכלל דבעי דרישה", והוא להתאוות ולתבוע את הקדושה וההתקרבות לה' שהיה לנו כאשר היתה שכינתו בציון וזהו זכר למקדש, לעשות מעשים אשר על ידם נרגיש נועם מתיקות אהבת התקרבותינו לה' כדמיון מה מאותה התעלות שזכינו לה בבית המקדש, ומתוך כמיהה לקדושה נבוא לדרוש את ציון בלב שלם ולהתאוות לקרבת ה' בשלימות שהיה לנו אז.

ושני דינים אלו "זכר לחורבן" "וזכר למקדש" חלוקים הם ביסוד דינם בזה, כי אה"נ כשעושים זכר לחורבן אי אפשר לעשות מעשה של שמחה ולשמחה מה זו עושה במקום תוגה, אבל כשעושין זכר למקדש אשר תכליתה לעורר עצמינו לדרוש ולתבוע שוב עבודת בית המקדש, מצאו חז"ל לנכון להטעים אותנו מטעם נופת צופים ושמחה של מצוה מעט מעין אותה שזכינו לה בביהמ"ק והוא בגדר טעמו וראו כי טוב ה' וממנו נעלה ונתאוה לעוד התקרבות לה' להיות דורש את ציון, ע"כ מדברי הגה"צ הגר"מ סלומן שליט"א.

צריך שיהא בשמחה על שם העתיד להבנות

ומעתה מבואר שעבודת השבתות של ימי בין המצרים שנטעום ונרגיש נועם מתיקות אהבת התקרבותינו לה' כדמיון מה מאותה התעלות שזכינו לה בבית המקדש. וכן איתא בספר ייטב לב (פר' וארא) "כתב השל"ה פרשת בשלח (פרק תורה אור אות ג) כי כן מדת

צדיקים, מיד שהובטחו לדבר טוב הם מאמינים כאלו כבר ראו אותו, ואומרים שירה בטרם נתקיים, עיי"ש. ולדעתי זה הוא כוונת מאמרם ז"ל (תענית ל:): כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בנחמתה העתיד, דהיינו שזוכה לזה שמאמין בנחמתה כל כך עד שהוא אצלו בגדר ראייה ממש. וזהו שנאמר פה, על פי מה שקבלנו מרבותינו כי גם בשעה שזוכה ומצטער על חורבן בית המקדש צריך שיהא בשמחה על שם העתיד להבנות.

וכל כמה שאנו מתקרבים לימות המשיח נתגלה יותר ויותר אורו של משיח וכלשון הרה"ק ר' פנחס מקאריץ זצ"ל (הובא במדרש פנחס) "דורות הללו סמוכים לאורו של משיח, סיידין מען זאל זיין בלינד אז מען זאל נישט זעהן דעם אור פון משיחין". (מלבד מי שהוא סומא רח"ל א"א שלא לראות אור של משיח).

וידוע הסיפור המובא בכמה ספרים אודות השעון של הרה"ק החוזה מלובלין זי"ע. הרה"ק ר' בער מראדושיץ זי"ע התאכסן פעם אצל אחד מנכדי החוזה מלובלין זי"ע, ואמר שהרגיש שצלצלי השעון בביתו שונה מכל שעון, ודרש מה טיבו של שעון זה ואמרו לו ששעון זה היה שייך להחוזה מלובלין והיה עומד בחדרו.

ואמר הרה"ק מראדושיץ שצלצלי השעונות מפריעים את מנוחתו, כי צלצלי השעון משמיעים ומודיעים שעבר עוד דקה ועוד שעה מחייו וזה מעורר עצבות ודכאון בלב האדם שכבר עבר עוד קצת מחייו, אבל השעון הזה משרה סביבותיו ששון ושמחה, והסיבה היא כי החוזה הק' שפעל כל ימיו לישועה וגאולה בציפייה לביאת המשיח אז כל רגע שעובר הרי מבשר על התקרבות בעוד רגע לביאת המשיח, ולכן זה משורר את שירת הגאולה שיבא בב"א.

שמחת אלעזר / בעקבות הגאון רבי שמחה (בן הגה"ק רבי אלחנן הי"ד) וסרמן זצ"ל, ראש ישיבת אור אלחנן, מגדולי דורו וממעוררי תנועת התשובה

לשבת החזון □ משל החקלאי

✎ אודות "השואה"

הערת העורך: את הסיפור דלהלן שמע רבינו זצ"ל מר' מאיר בירנבוים ז"ל, סגן ראשון בצבא ארה"ב, לאחר שהמהדורה הראשונה של הספר "אור אלחנן" □ "סיפור חייו וקצות דרכיו" של אביו מרן הגה"ק רבי אלחנן בונם וסרמן זצוק"ל הי"ד כבר יצא לאור ע"י ר' אהרן סורסקי שליט"א, בעצה אחת עם רבינו זצ"ל, ועל כן הוא לא נכלל באותה מהדורה. אולם כחלוף שנים אחדות, לקראת ההוצאה של המהדורה של הספר הנ"ל באנגלית, רבינו רשם בעצמו את הדברים והם נוספו לספר. במהדורות מאוחרות יותר הוא אף צורף למהדורה העברית. הדברים מאירים את דעת-התורה אודות צרות ישראל בכלל, ואודות החורבן האחרון של שנות הזעם תש-תש"ה בפרט, כפי שמרן הגה"ק רבי אלחנן זצוק"ל ביאר אותם מתוך ההפיכה. הדברים נשתמרו בהשגחה עלינה וכפי המסופר לפנינו:

✎ מדוע הזוועות?

בין החיילים האמריקנים הראשונים שנכנסו למחנות ההשמדה כאשר הצבא האמריקני כבש את אירופה היה לוטננט מאיר בירנבוים, יהודי דתי ששירת ב-US SIGNAL CORPS □ חיל הקשר של הצבא האמריקני. בירנבוים פעל בצורה הרואית למען השרידים המורעבים והמעונים, בניסיון להציל את חייהם ולהביא להם רווחה. יום אחד בבוכנוולד, ניגש אליו ניצול יהודי כחוש ושאל אותו האם אי פעם שמע אודות רבי אלחנן. בירנבוים אמר לו שהוא זוכר את רבי אלחנן היטיב מהתקופה שרבי אלחנן ביקר בארה"ב בשנים 1938-1939. היהודי שמח למצוא אוזן קשבת. הוא החל לספר לידידו החדש שהוא שהה יחד עם רבי אלחנן באותם הימים המבהילים והאחרונים בקובנה. הפליטים ביקשו מרבי אלחנן לבאר מדוע נקלעו אל תוך זוועות אלו. רבי אלחנן דיבר אליהם, ואלו היו דבריו:

✎ משל החקלאי

פעם אחת בא איש שלא ידע דבר אודות חקלאות אל איכר וביקש שילמדנו עבודת אדמה. לקחו החקלאי אל שדהו ושאל אותו מה הוא רואה. "אני רואה חלקת אדמה, עשירה בצמחיה ומושכת עין". לאחר מכן האורח עמד בתדהמה כאשר החקלאי חרש את הצמחיה והפך את השדה הירקרקק והיפה לערימות של חפירות חומות נמוכות.

"מדוע הרסת את השדה" הוא תבע.

"סבלנות. תראה", אמר החקלאי.

לאחר מכן הראה החקלאי לאורחו שק מלא דגן-חיטה משובח ואמר, "תתאר לי מה הנך רואה". האורח תיאר את הדגן המשביע ומושך העין □ והנה שוב פעם הביט בתדהמה כאשר החקלאי הרס דבר מובחר. הפעם, הוא עלה וירד בתלמים והניח גרעינים אל תוך האדמה הפתוחה בכל מקום שהלך. לאחר מכן הוא כיסה את הגרעינים עם רגבי אדמה. "היצאת מדעתך?" הוא היקשה. "מקודם הרסת את השדה ועתה הנך משחית את הדגן!" "סבלנות. תראה".

כחלוף זמן שוב לקח החקלאי את אורחו אל השדה. כעת הם חזו עד קצה יכולת ראייתם, בשורות ישרות של גבעולים ירוקים הצומחות ועולות מהחפירות. האורח חייך לרווחה. "הריני מתנצל. כעת אני מבין מה שאתה עושה. שיפרת את חזות השדה יותר מאי פעם. מלאכת החקלאי מדהימה באמת". "לא", אמר החקלאי. "עדיין לא סיימנו. דרושה סבלנות נוספת".

עבר זמן נוסף והגבעולים השלימו את גידולם. אזי בא החקלאי עם מגל וקצץ את כולם בעוד אורחו מביט בפליאה, בראותו איך השדה המסודרת הופכה לזירת הרס מכוערת. החקלאי קשר את הגבעולים הנפולים לערימות וקישט בהן את השדה. מאוחר יותר, הוא לקח את הערימות לשטח אחר, שם הוא היכה בהן ומעך אותן עד שהפכו לאוסף של קש וגרעינים רפויים. לאחר מכן הוא הפריד את הגרעינים מהחציר וקיבץ אותם לערימה ענקית. כל אותו הזמן הוא אמר לאורח המוחה, "עדיין לא סיימנו, דרושה סבלנות נוספת..." לאחר מכן בא החקלאי עם עגלה והעמיס אותה לגובה בדגן, שאותו העביר אל המטחנה. שם, הדגן היפה נטחן לאבק מחניק וחסר צורה. האורח שוב התלונן. "לקחת את הדגן והפכת אותו לעפר!" ושוב, ביקשו ממנו סבלנות.

החקלאי אסף את העפר לשקים והביא אותם הביתה. הוא נטל מעט עפר וערבב אותו עם מים, בעוד האורח מתפלא על הטיפשות שביצירת "בוץ לבן". אזי החקלאי עיצב את ה"בוץ" לצורת כיכר. האורח ראה את הכיכר המעוצב בדייקנות וחייך לרווחה, אך שמחתו לא החזיקה מעמד. החקלאי הצית אש בתנור והכניס בו את הכיכר.

"כעת הנני בטוח שהשתגעת. ככלות כל העבודה, אתה שורף ומכלה את מה שיצרת". החקלאי הביט בו וצחק. "וכי לא אמרתי לך כבר להמתין בסבלנות?" לבסוף החקלאי פתח את התנור והוציא ממנו לחם טרי - פריך וזהוב, עם ארומה מעוררת תיאבון.

"בוא", אמר החקלאי. הוא הוביל את אורחו לשולחן המטבח ופרס שם את הלחם והציע לאורחו, שזה עתה נרגע, פרוסה מרוחה בחמאה. "עכשיו" אמר החקלאי "עכשיו, אתה מבין".

הנמשל

השם יתברך הוא "החקלאי" ואנחנו הטיפשים שאין לנו אפילו תחילת השגה בדרכיו או בתוצאה הסופית של מהלכיו. רק כאשר יושלם התהליך עם ישראל ידע ויבין מדוע כל זה קרה. אז, כאשר המשיח סוף סוף יבוא, נדע למה כל זה היה מוכרח להתרחש. עד אז, עלינו להתאזר בסבלנות ובאמונה שהכל - אפילו כאשר הוא נראה כהרס וסבל - הוא חלק מתהליך שיביא טוב ונעימות.

וכך, רבי אלחנן סיים.

יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שיקיץ את הקץ במהרה בימינו, כדי שנזכה לראות ולהבין.

👁️ המגיד מדובנא

[א"ה: המשל הנ"ל הוא בעצם משלו של המגיד מדובנא (כוכב מיעקב פרשת נצבים על הפסוק "כי כארץ תוציא צמחה" וגו') וז"ל: "...ממש על דרך הזריעה והצמיחה, ממש כאשר האכר יפתח וישדד תלמי שדהו ויקלקל פניה בחפירות וחרישות, הלא זר מעשהו, נכריה עבודתו בעיני הכסיל לחשוב עליו כי הוא מקלקל אדמתו. אבל באמת כוונת הזורע והחורש על טוב מוחלט שיצמח מזה, כי על ידי כך ישבע לחם ולא סגי בלאו הכי.

כן ממש כל המקרים והרעות העוברים עלינו, כולם מכוונים מאת ה' יתברך להצמיח על ידיהם טובות מאושרות, וכאשר כלל המשורר 'הזורעים בדמעה ברנה יקצורו' (תהלים קכו, ה)... 'כי כארץ תוציא צמחה' כו', כי ממש על דרך הצמיחה הבאה אחרי החרישה והזריעה, אחרי קלקל פני אדמה ואחרי אבוד תבואת הזרע, כן בגדר זה ה' אלקים יצמיח צדקה ותהלה כו', רוצה לומר שהישועות והנחמות העתידות, כטלם יצמחו גם כן מסבת הרעות הקודמות" וכו'.

תאיר נרי / הרב חיים מאיר נריה

ייחודו של חומש דברים

אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל (א, א')

א. בסיום חמישה חומשי תורה נמנה מנין הפרשיות הפתוחות והסתומות שבכל התורה. ונכתב במסורה שמנין הפרשיות הפתוחות הוא "ר"ץ" ומנין הפרשיות הסתומות הוא "שע"ט".

אמנם, מצינו בענין זה הבדל גדול מאד בין חומש דברים ליתר החומשים: בחומש בראשית יש מ"ג פרשיות פתוחות ומ"ח סתומות.

בחומש שמות יש שישים ותשע פתוחות ותשעים וחמש סתומות.

בחומש ויקרא יש חמישים ושתים פתוחות וארבעים ושש סתומות.

בחומש במדבר יש תשעים ושתים פתוחות ושישים ושש סתומות.

ובחומש דברים יש שלושים וארבע פרשיות פתוחות ומאה עשרים וארבע סתומות.

והנה ניכר הבדל גדול בין חומש דברים לשאר החומשים, שבו מנין הפרשיות הסתומות כמעט פי ארבע מהפרשיות הפתוחות (ולולי חומש דברים היה מנין הפתוחות והסתומות כמעט שווה). וצריך ביאור מה נשתנה חומש זה מכל החומשים, ומדוע הפרשיות הפתוחות שבו מועטות כל כך.

וכנראה חלק מההסבר הוא ע"פ הכלל הידוע שבכל מקום בתורה שנאמר "ויאמר (או: וידבר) ה' אל משה לאמר" יש הפסק פרשה לפניו, ובדרך כלל הוא הפסק פרשה פתוחה. ובחומש דברים לשון זו אינה מצויה, ומכל מקום נראה שאין בזה כדי שביעה לבאר מדוע ההבדל בין חומש דברים ליתר החומשים גדול כ"כ.

ב. ונראה להסביר הענין בהקדם ביאור ענין הפרשיות הפתוחות והסתומות:

ומרא דשמעתתא בענין זה הוא המהרש"ל (בשו"ת מהרש"ל סימן ל"ז, בתשובתו הארוכה בעניני פתוחות וסתומות) שההבדל בין פרשה פתוחה לסתומה הוא ע"פ מש"כ חז"ל שהפסק הפרשיות בא להתבונן בין פרשה לפרשה, ובזה ניכר שיש כאן הבדל בין הפרשיות. וביאר שפרשה פתוחה הוא ענין חדש לגמרי ופרשה סתומה היא ענין שקשור לענין הקודם. וז"ל שם: "צריכין אנו לחקור וליתן לב מה הפרש יש בין פרשה פתוחה לפרשה סתומה כי רבותינו ז"ל הקדמונים לא נתנו סיבה אלא לפרשיות מה היו הפרשיות משתמשות כדי ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה כו' אבל בשימוש הפתוחה והסתומה לא הזכירו אם לא תאמר שאין צריך חקירה על זה כי הוא מובן מעצמו וכשם כן הוא שפתוחה אין לה חבור עם מה שלמעלה והוא ענין חלוק בפני עצמו וכאילו התחיל פה וסתומה מחוברת וסתום לדברים שלפניה ואינה חלוקה אלא ליתן ריוח בין הפרשיות".

וכן מבואר בט"ז אורח חיים סימן לב ס"ק כה "חוץ מפרשה אחרונה וכו'. פי' שבתורה היא סתומה ע"כ יש לסתום אותה גם בתפילין אף על פי שמה שהיא סתומה בתורה הוא מטעם שיש לה שייכות עם מ"ש לפנים משא"כ בתפילין מ"מ יכתוב כמו שהוא בתורה"

ומצאתי בס"ד שכבר עמדו בזה בקדמונים, וז"ל הרלב"ג בפרשת ואתחנן "ובכלל הנה הפרשה פתוחה תורה באופן מה על הגמר הענין באופן מה, והפרשה הסתומה לא תורה על הגמר הענין באופן ההוא, אבל הוא מורכב מן ההגמר וההקשר עם מה שאחריו וכו'" (אמנם דברי המהרש"ל חלוקים מדברי הרלב"ג, לדברי הרלב"ג אף פרשה סתומה היא אחר גמר ענין, אבל הענין אינו גמור לחלוטין, ויש קשר לפרשה שלאחריו. ולדברי המהרש"ל פרשה סתומה מחוברת לגמרי למה שלפניה, ואין ההפסק אלא כדי לתת ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה).

ג. והנה מצינו חילוק בין חומש דברים ליתר החומשים בענין סמיכות הפרשיות שבו: בגמ' ביבמות ד. איתא: "אמר רב יוסף אפילו למאן דלא דריש סמוכים בעלמא במשנה תורה דריש דהא ר' יהודה בעלמא לא דריש ובמשנה תורה דריש וכו'".

ובתוס' שם כתבו שמה שנקטה הגמ' שבמשנה תורה דריש לאו בדווקא הוא, אלא שדרש במקום שיש הוכחה לכך (משום שאחד מהפסוקים מוכח או מופנה, כמבואר בגמ' שם), וידעה הגמ' שבמשנה תורה בכל מקום יש לדרוש סמיכות, כיון שיש הוכחה לדרשא מהפסוקים.

אבל בהגהות המהר"ב רנשבורג (שם) הביא בשם הראב"ן (בשאלות ותשובות שבתחילת הספר, סי' לד') שביאר את דברי הגמ' כפשוטם, וז"ל "דאפילו מאן דלא דריש סמוכין בכל התורה, במשנה תורה דריש, וטעמא משום דכל התורה מפי הגבורה נאמרה ואין מוקדם ומאוחר אבל משה שסידר משנה תורה פרשה אחר פרשה לא סידר אלא להדרש"לא.

וע"פ דבריו מבואר מאד מדוע בחומש דברים נתרבו כ"כ הפרשיות הסתומות, כיון שחומש דברים הם דבריו של משה, ומשה סידר דבריו באופן של שייכות בין פרשה לפרשה, ובאופן שיש קשר בין ב' פרשיות בא ההפסק ביניהם בפרשה סתומה, כמו שהבאתי מדברי הרלב"ג והמהרש"ל.

והנה ידוע למעיינים בחומש דברים שיש קושי רב להבין את הקשר הדברים שבחומש זה, ולמה שנתבאר יש הכרח להבין את העניינים כראוי, כיון שהעיד בנו הראב"ן שבחומש זה אין מוקדם ומאוחר, והדברים דבורים על אופניהם, ולא ניתנו אלא להדרש.

^{לא} ובאופן קרוב לדברי הראב"ן כתב המהר"ץ חיות שם.

תבונות שורש □ הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד

דֶּרֶךְ הַר שְׁעִיר

מה פשר השם 'חורב' | למה מסעות ישראל דוקא סביבות 'הר שעיר' | מה הפירוש 'קדש ברנע' | מה החילוק בין 'אדום' ל'שעיר' והאם עדיין אדום בשעיר | איך מושעים 'בהר ציון' שופטים את 'הר עשו' | מהו 'דרך ים סוף', 'דרך הערבה'

(ב) אחד עשר יום מחרב דרך הר שעיר עד קדש ברנע:

(ו) ה' אל-ינו דבר אלינו בחרב לאמר רב לכם שבת בהר הזה: (ז) פנו וסעו לכם ובאו הר האמרי ואל כל שכניו... (ח) ראה נתתי לפניכם את הארץ באו ורשו את הארץ...

(יט) ונסע מחרב ונלך את כל המדבר הגדול והנורא ההוא אשר ראיתם דרך הר האמרי כאשר צוה ה' א-הינו אתנו ונבא עד קדש ברנע: (כ) ואמר אלכם באתם עד הר האמרי אשר ה' א-הינו נתן לנו [...כאן מאריך בסיפור פרשת המרגלים] (מ) ואתם פנו לכם וסעו המדברה דרך ים סוף... (מא) ותענו ותאמרו אלי חטאנו לה' אנחנו נעלה ונלחמנו... ותהינו לעלת ההרה... (מד) ויצא האמרי הישב בהר ההוא לקראתכם וירדפו אתכם כאשר תעשינה הדברים ויכתו אתכם בשעיר עד חרמה... (מו) ותשבו בקדש ימים רבים כימים אשר ישבתם:

(א) ונפן ונסע המדברה דרך ים סוף כאשר דבר ה' אלי ונסב את הר שעיר ימים רבים: (ב) ויאמר ה' אלי לאמר: (ג) רב לכם סב את ההר הזה פנו לכם צפנה: (ד) ואת העם צו לאמר אתם עברים בגבול אחיכם בני עשו הישבים בשעיר ויראו מכם ונשמרתם מאד: (ה) אל תתגרו בם כי לא אתן לכם מארצם עד מדרך כף רגל פי ירשה לעשו נתתי את הר שעיר... (ח) ונעבר מאת אחינו בני עשו הישבים בשעיר מדרך הערבה מאילת ומעצין גבר ס ונפן ונעבר דרך מדבר מואב:

העתקנו כאן מתוך הפרשה רצף של פסוקים העוסקים בענין התכנית המקורית של מהלך בני ישראל במדבר להיכנס לארץ ישראל, ואת הדרך המחודשת שהלכו אחר גורת המרגלים, ויש לתת לב לכמה נקודות הטעונות ביאור, והנה יתכן שאפשר לברר את הנקודות הללו על ידי עיסוק גיאוגרפי בהכרת המקומות והדרכים הנזכרים ולהיכנס גם לבירור השיטות בענין הגבול הדרומי של ארץ ישראל ומקום ארץ אדום והר שעיר וכו', אך אנו נלך בדרך רעיונית להבין מה מסתתר תחת המקומות הללו ושמותיהם, ולנסות להבין מה הפסוקים הללו מלמדים אותנו.

נציין את הנקודות הצריכים ביאור:

בפסוק ב' מובן שהתכנית היתה ללכת באחד עשר יום מחורב דרך הר שעיר ולהגיע לקדש ברנע ומשם להיכנס לארץ [ולמעשה הלכו דרך זו בשלשת ימים כמו שכתב רש"י].

בפסוק ז' מובן שהכניסה הזו מקדש ברנע היא לתוככי הר האמורי.

אך בפסוק י"ט רואים משום מה שהמהלך שהלכו לא היה 'דרך הר שעיר', אלא 'דרך הר האמורי'. ולעומת זאת בפסוק מ' כשהורה להם לחזור על עקבותיהם קורא לדרך הזו 'דרך ים סוף', וכן הוא בפרק ב' פסוק א'.

בפסוק מ"ד רואים שהאמורי [שישבו בהר האמורי] רדפו אחר המעפילים עד שעיר ושם חכו אותם, משמע שקדש ברנע ששהו שם הוא מקום שבין 'שעיר' ל'הר האמורי'. אך בפסוק מ"ו קורא לאותו מקום 'קדש' סתם.

מהפסוקים בפרק ב' נראה שהדרך שהלכו בה עד קדש ברנע וששבו בה דרך ים סוף סובבת את הר שעיר, אולם לא נפגשו עם בני שעיר, אלא רק כאשר כבר היו בדרום הר שעיר ורצו לפנות צפונה דרך מושבם של בני עשו [בדרך המלך העוברת בארץ אדום כמבואר בפרשת חוקת], והם לא נתנו לעבור והוצרכו לעבור דרך הערבה...

חרב

נתחיל לעיין בשורש 'חרב' השייך ל'ויסעו מחורב', זהו כינוי להר סיני, אך כמעט לא נזכר בתורה עד כאן בתואר זה, [מופיע כן כאשר משה רעה את הצאן 'ויבא אל הר האלקים חרבה', 'הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב', 'ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב'], אולם כאן במשנה תורה נזכר התואר הזה תשע פעמים, שלשה מהם בפסוקים שלפנינו.

והשורש הזה תמוה, משמש ל'חרבה הארץ' שהוא ענין יובש, ול'חרב' ההורגת, ול'חורבן', וצריך להבין מה הקשר ביניהם.

ונראה שזהו ענין הפרדה בין צורה מורכבת לצורה יסודית, כלומר, אדמה לחה או רטובה מעורב בו יסוד המים ביסוד העפר, כאשר היא בתהליך יבוש □ ההרכב של המים מתנדף, והעפר נותר בצורתו היסודית המקורית.

וה'חרב' עושה פירוד בגוף האדם, אך הענין שלה הוא להפריד את רוח החיים מהגוף, והנה רוח החיים היא המאחדת את כל היסודות המרכיבים את מציאות האדם, ואחר פגיעת החרב, הגוף בתהליך לחזור אל העפר היסודי שלו, ללא הרכב היסודות האחרים.

וכן 'חורבן' הכונה שהיה מקום בנוי, וכל בנין נעשה על ידי הרכב היסודות [כמו לבינים של עפר ומים ומיובשים באש וכו' וכידוע], והחורבן מטרתו להפריד את החיבורים הללו.

ומעתה התואר 'חורב' של הר האלקים, הוא מקום שהתגלו בו בגילוי שאר היסודות, אבל לא התמזגו בו, חזר ונותר כמו שהוא, כי הנה הופיעה בו האש בסנה ובמתן תורה, ונעלמה, משה הכה בצור בחורב ויצאו משם מים, גם מצינו שהיה שם נחל היורד מההר [ולשם השליך משה את כיתותי העגל], ואיננו שם יותר. גם כשאליהו הנביא הלך עד הר האלקים חורב, היה שם גילוי של רוח ורעש ואש (מלכים-א יט).

ולפי זה אפשר לפרש את הפסוק 'ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב', כי הנה קיבלו שם בהר מדרגות רוחניות, בבחינת 'אני אמרתי אלהים אתם', כביכול האש של הר סיני

בערה בקירבם, זה היה העדי שלהם, ואחר החטא התברר שהם בבחינת 'הר חורב', שהמדרגות הרוחניות שהתמזגו בהם אינם מאוחדים עמם, אפשר להסיר אותם ולהתעלם מהם...

דרך הר שעיר

כבר כתבנו פעם שהקשר בין 'שעיר' ל'רוח שערה' הוא שהשעיר יש לו תנועה קלילה לכל צד, אבל אינו מתעופף ונעקר ממקומו, וכמו כן 'רוח שערה' מנענעת ומסובבת חפצים אבל הכל סביב מקומם לא למקום אחר [שזהו ענין של 'רוח סערה'], וצריך להבין מה הקשר בין התנועה הקלילה הזו לענין של הר שעיר ושל עשו?

והנה בפרשת וישלח מבואר תולדות שעיר החורי יושבי הארץ, ומבואר שם שעשיו התערב והתאחד עם משפחת שעיר החורי, ואילו בפרשה שלפנינו (ב, יב) נאמר: "וּבְשֵׁעִיר יֵשְׁבוּ הַחֹרִים לְפָנַי וּבְנֵי עֵשָׂו יִירָשׁוּם וַיִּשְׁמְדוּם מִפְּנֵיהֶם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם", מבואר שבני עשו לא היו מעורבים עם בני שעיר, אלא אדרבא נלחמו זה בזה, וגם מעניין שרש"י כותב שם שבאותה עת שדבר משה 'היו מורישים אותם והולכים', דהיינו, היו באמצע המלחמה, ומאין ראה רש"י צורך לפרש כך?

אלא שבפרשת וישלח רואים שהיו שם 'אלופי שעיר' והיו 'אלופי עשו' וכנראה המשפחות התפצלו והיו שם ב' דרכים, היה דרך של עשו, והיה דרך של שעיר, והדרך של עשו כבשה והשתלטה יותר ויותר, ואכן רואים שבהרבה מקומות כתוב 'ארץ אדום' ולא 'הר שעיר', וכנראה כל מקום שעבר לשליטה גמורה של בני עשו הפך להיות 'ארץ אדום' שהרי נאמר 'עשו הוא אדום', 'עשו אבי אדום'.

והנה למעשה רואים שבמשך השנים בני אדום התפשטו לארצות אירופה, לרומי, ולצור [כמו שאמרו על 'ולאום מלאום יאמץ' שלא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים], ונראה שעזבו את הר שעיר ואינם שם יותר, [גם דוד המלך הכרית כל זָכָר באדום], ובכל זאת רואים שכלפי העתיד לבוא נאמר 'עד אשר אבוא אל אדוני שעירה', ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו' □ נראה מזה שבזמן ביאת המשיח, עדיין המקום של עשו יהא 'בהר שעיר'.

ונראה שהמחלוקת בין אדום לשעיר, הוא ש'שעיר' היו 'יושבי הארץ', אף שלא היו יציבים במשפחה שלהם והיו בני ממזרות והתערבו עם משפחת עשו, אבל הכל היה רק בהר שלהם, במקום שלהם, ולעומתם הדרך של בני עשו היה להתפשט בעולם הגדול, להתערב עם כל העמים ובכל המקומות, זהו הענין של 'אדום' שהוא צבע של פריצות ופתיחות, כמו עשו שנגרר אחר האדום האדום הזה ובוזה את כל הערכים האחרים, וזהו רצונם שהתאוות של כל עם ועם יתערבו זה בזה, לכולם יהא את הכל, שלא ישאר בשום מקום איזה גבול של עדינות ומדה טובה, ולכן יש להם מלחמה עם ירושלים, כי ירושלים הפוכה, מוותרת על כל התאוות בשביל לחיות חיים ערכיים, מבקשת חיי עולם הבא, ולא חיי עולם הזה.

וכאשר ה' נתן לעשו ירושה את הר שעיר, היה זה לטובתו, כדי שיקבל את הטבע של 'שעיר' שלמרות שיש לו תאוות, בכל זאת הכל נותר במקומו, מתרצה בתאוות המזומנות לו, הנקודה הזו היא המעלה הטובה שיש ב'הר שעיר'.

קדש ברנע

כתבנו בעבר שהענין של קדש מפוצל ל'קודש' ו'קדוש', כי יש רשות מקדשת שהיא 'קודש' שכל המתייחד לה נעשה מוגבל בהגבלותיה ומקבל כינוי של 'קדוש', [ולפעמים נעשה 'קודש' ומקדש אחרים], ואשה צריכה להיות מקודשת [לרשות המקדשת של בעלה], וכאשר היא 'קִדְּשָׁה' הרי זה כמו שהיא פותחת רשות עצמאית ומושכת אחרים אליה ואל תנאיה.

ואת הענין הזה רואים גם משם המקום 'קדש', מבואר בתוספות תחילת גיטין שיש כמה וכמה מקומות המכונים 'קדש', וכנראה אין זה ממש שם מקום, אלא תיאור של סוג מקום, ולכן יש את אותו שם לכמה מקומות, ונראה, שזהו מקום הסמוך לגבול ארץ מסוימת, אך אינו מאוחד ממש עם המדינה שבצדו, אלא שמסתפח לשם, ולכן, יכולים גם אנשים זרים לשהות שם כאילו שזוהי רשות עצמאית, והרי הוא כמישהו היכול להיות מקודש לאחר, ויכול להיות עצמאי המקדש אחרים לעצמו, ובוה מובן הפסוק 'והנה אנחנו בקדש עיר קצה גבולך, אעברה בארצך...' שמבואר שאדום לא נתן לישראל לעבור בגבולו, ואם כן לא מובן איך הם כבר היו 'בקדש עיר קצה גבולך', אלא שזהו אכן הענין של 'קדש' שהוא בגבול ולא בגבול.

ומעתה אפשר לומר ש'קדש ברנע' הוא מלשון 'בר' ו'נע', והיינו שהיה סמוך לגבול של שני ארצות, מצד הסמיכות היה יכול להיות מסופח לשניהם, ולכן המראה שלו הוא 'נע' □ מתנענע לכאן ולכאן, אך למעשה היה גם 'בר' כי היו זמנים שהתברר להיכן שייך. והנה לעיל כתבנו שרואים ש'קדש ברנע' היתה בין 'שעיר' ל'הר האמורי', ואם כן מובן שהנענוע של המקום היה בין עשו לאמורי...

ובזה מובן שמצד אחד רואים בפרשת מסעי ש'קדש ברנע' הוא בתוך הגבול של ארץ ישראל, הקצה הדרומי של הארץ, ומצד שני רואים שמשם שלח משה את המרגלים, וקשה שהרי משה לא נכנס לגבול הארץ? אך ההסבר הוא ש'הר האמורי' הוא 'אשר ה' אלקינו נותן לנו', אבל לפניו יש מקום של 'קדש' שלא ברור אם הוא שייך ל'הר האמורי' או ששייך ל'הר שעיר', וכשישראל שהו שם לא היה מבורר שזהו חלק מארץ ישראל, אלא שאחר ארבעים שנה כשהודיע ה' את גבולות הארץ בירר שהוא שייך ל'הר האמורי' וכדלהלן באורך. [והעומק בזה הוא שכל הר יש לו שר בשמים, וה' הכניע לפני ישראל את השר של האמורי ולא את השר של שעיר, וכל זמן שלא היה ברור מיהו השר של אותו מקום, לא שייך לתאר את המקום כארץ ישראל לעתיד, ורק אחר כך בשעת כיבוש הארץ עבר המקום תחת 'שר האמורי' וממילא טוהר לישראל].

'אשר לקחתי מיד האמורי'

ומעתה צריך להבין מהו החילוק בין 'אמורי' ל'עשו', והענין הזה צריך תלמוד במיוחד, שהרי יעקב אבינו אומר (בראשית מח, כב): 'ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי', ומפרש רש"י 'אשר לקחתי מיד האמורי - מיד עשו שעשה מעשה אמורי, דבר אחר שהיה צד אביו באמרי פיו', רואים שעשו עשה מעשה אמורי, אולם דברי רש"י עצמם לא מובנים שהרי שם נתן ליוסף את העיר שכם, והיא היתה של החוי ולא של האמורי, ולא לקחה מעשו אלא מבני שכם.

אך הנה 'אמורי' הוא מלשון 'אמירה רכה', וזהו לשון של פיתוי או שכנוע, דרך של אנשים שרוצים להשיג משהו ללא מלחמות, ואכן רואים ש'סיחון מלך האמורי' אמרו חז"ל (בבא בתרא עח, ב) ששמו הוא מלשון 'סיחה נאה', ומפרש רשב"ם: 'סיחה נאה - בקריאה בנחת וברמיזה הולך למקום שהאדם חפץ' □

וגם עשו היה לו את הכח הזה שהרי היה צד אביו באמרי פיו, ואמרו גם כן שהיה צד נשים תחת יד בעליהן, וכנראה גם את זה עשה בכח הפיתוי, ולכן היה דומה בזה ל'שכם בן חמור' [וידוע ש'סיח' הוא אכן 'בן חמור'], ונמצא שהכל חוזר למקום אחד, שעשו היה עושה מעשה אמורי כי היה צד באמרי פיו, וזה היה חטאו של שכם, והמלחמה על שכם היתה מלחמה רעיונית כנגד ההכשלה הזו, וזו היתה לקיחה 'מיד האמורי' שהוא המהלך של עשו.

אלא שיצחק בירך את עשו בברכה של 'על חרבך תחיה' בירך אותו שלא ישתמש אם הכח של הפיתוי, אלא להיפך יהא עסוק בכיבוש ומלחמות, [כנראה המצב הזה עדיף לישראל לא להיכשל אחריו].

והנה התיקון של עשו הוא להיות בהר שער, להיות קבוע במקומו, לא להתפשט בעולם לא בכח פיתוי ולא בכח מלחמה, אבל למעשה הוא 'אבי אדום' הולך בדרך של שפיכות דמים, של מלחמות, והיה נלחם גם עם שער עצמו, רצה להפוך את כל הר שער ל'אדום'. וממילא מובן שהשטח שבין אמורי לשער הנענוע שלו הוא הספק אם ללכת בדרך של שכנוע או ללכת בדרך של מלחמות, והנה אם בני ישראל היו מוכנים ללכת למלחמה עם העמים היה מבורר שכח המקום הוא כח המלחמה, וממילא אותו שטח היה שייך לאדום, ולא היה בגבול הארץ, אך היות שבמעשה המרגלים לא רצו להילחם, נמצא שהמקום שייך לאמורי וממילא מבורר שהוא כן בגבול הארץ, אלא שהמעפילים החליטו שכן עולים להילחם לכן הכו אותם האמורי בשער עד חרמה, כי רמזו להם שהייתם צריכים להבין שכעת השטח הזה אינו נספח לא לאדום ולא לאמורי, אלא ל'שער' להסכמה לשבת במקום קבוע לא לזוז משם, ולכן אחר כך נאמר 'ותשבו בקדש ימים רבים', כי כעת כבר היה 'בר-נע' הנענוע כבר התברר, וזה היה 'קדש' השייך להר שער. אלא שאחר שהלכו ישראל משם, היה שוב הספק הזה כאשר היה ספק אם להכות את הסלע או לדבר באמירה רכה, והתברר שרצון ה' הוא שהכיבוש של העמים יהא בדרך מלחמה, והארה לישראל

תהא באמירה רכה, וצריך להשתמש בשני הבחינות לנוע לכאן ולכאן, ולכן נקבע אז בשנת הארבעים ש'קדש ברנע' תהא בגבול הארץ.

קישור הדברים וביאור הפסוקים

העולה לנו מצירוף הדברים הוא כך, שאחר שראינו את המצב של 'חורב', שגם מקום או אנשים שקיבלו הארות והשגות גדולות בבחינת 'אני אמרתי אלקים אתם', יכולים להגיע למצב חרב, של 'אכן כאדם תמותון', שכמו ש'אדם' הוא שורש אחד עם אדום ואדמה, והיינו שכאשר נגרר אחר הפיתוי של אדום, מסתלקים ממנו כל ההשגות ונעשה כמו עפר מן האדמה □ היו צריכים להכיר את המצב של 'קדש ברנע', דהיינו, שצריכים את הקדושה והתיקון של 'ברנע', צריך שיהא אמירה רכה ופיתוי כלפי הטוב, ויהיה מלחמה וחרב כלפי הרע, והיינו כנגד כח הפיתוי והמשיכה של הרע □

אולם לפני שנכנסים לארץ, המלחמה הזו היא במציאות, מלחמה של ממש, כמו מלחמת סיחון ועוג, וזהו מצב מסוכן כי סוף סוף מתעסקים עם כוחות רע שיש להם כח פיתוי [וכמבואר בגליון של שבוע שעבר], אבל אחר שנכנסים לארץ, המלחמה הזו היא על ידי שנאת רע, 'אוהבי ה' שנאו רע', זהו ענין חומת ציון וירושלם, השומרים על גבול הקדושה, ובמצב הזה הכיבוש נעשה על ידי 'ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה... והלכו גוים לאורך, ירושלם תתרחב כי כל מה שבחוץ יצטרף אליה ויתקדש...

וזהו הלימוד של 'אחד עשר יום מחורב דרך הר שעיר עד קדש ברנע', שהמצב של 'חורב' מלמד שצריכים את התנועה המנוגדת של קדש ברנע, אבל לא בצורה של כיבוש ארצות או יציאה לפתותם אחר ה', כדרכו של עשו, אלא ב'דרך הר שעיר' בצורה המתוקנת של הר שעיר, שלא זזים מהמקום מתנענעים לכאן ולכאן בתוך המקום.

ולכן בהמשך פנו 'דרך ים סוף', להזכיר להם את ה'סוף' של העתיד לבוא, את מה שאמרו בסוף שירה כשעלו מים סוף □ ה' ימלוך לעולם ועד', לזכור שזה יהא הסוף, והמלוכה הזו שבה יהא ה' מלך על כל הארץ, לא תהא על ידי מלחמה והתעסקות עם אדום ודרכם, אלא על ידי הקדושה שלנו שאנו נהיה לאור גוים, [את הנקמה באדום יעשה ה' ככתוב 'פורה דרכתי לבדי...'].

וכאשר יעקב אמר לעשו 'עד אשר אבוא אל אדוני שעירה', יתכן שהכונה לזמן שההשפעה שלנו תגיע עד שעירה, וזה יהא כאשר אנו נהיה קבועים בתוך חומות ציון וירושלים ללא לפזול ולהתעסק עם העולם החיצוני, בזה נירש את הענין של 'שעיר', ובוה מובן מאד הפסוק 'ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו', שלכאורה אין הבנה כיצד שופטים את 'הר עשו' כאשר נמצאים ב'הר ציון'? אך למבואר הוא כפתור ופרח, כי המשפט המברר לעשו את הטעות של דרכו, הוא המצב שישראל קבועים בהר ציון, שכידוע 'ציון' הוא גמטריא 'יוסף', הענין של 'בית יוסף להבה', כי מצד אחד יהא בירושלם אור גדול ומושך ומפתה המקרב את כל העמים לה', ומצד שני יהא בציון להבה גדולה של שנאת הרע אשר תכלה את כל השייכים אל הרע, תשרוף את כל הרי התאוות וההשגות והקנינים של עשו, הר עשו.

ולכן משה רבנו לא מזכיר בפסוקים אלו כלל את 'ארץ אדום' המוזכר בפרשת חוקת, אלא רק 'שעיר', מזכיר לישראל שוב ושוב שהלימוד והתיקון של 'חורב', הוא להיות קבועים בגבול הקדושה, להתבדל מהרע מתוך שנאה וריחוק, ולינוק את הקדושה, שהרי כשזה קם זה נופל, כשהקדושה של ירושלים קיימת היא מלאה ואדום חרבה, ואם חלילה להיפך אז ירושלים חרבה, וחלילה חוזרים למצב של 'חורב'.

ולכן אומר הפסוק 'ונעבור מאת אחינו בני עשו מדרך הערבה', כי הנה 'ערבה' הוא מקום מדברי אשר יכול לקבל לחלוחית ולהפוך לנאות מדבר, אך אין זה משהו בטבע המקום, אלא מצב הפוריות כאילו מתערב בתוכו מבחוץ, וכאשר יהודי רואה שיש לו בחינה של 'אחינו בני עשו', שיש לו חלילה דמיון לעשו, כי המצב הרוחני שלו יכול להיות חרב ולהסתלק ממנו ולהותירו במצב של 'אכן כאדם [-אדום] תמותון', עליו לדעת שלא צריך להתייאש, כי אנו כמו 'ארץ ערבה', אף שמרגיש כעת כמדבר, בכל זאת הקדושה והרוחניות יכולים להתערב בתוכו, ולמלאותו בחזרה, וזהו הרמז של 'מאילת ומעציון גבר', כי 'אילת' מזכירה את 'אילים' שהיה שם עינות מים ושבעים תמרים למרות שהוא מקום במדבר, רואים שיש מציאות של ערבה, שמדבר הופך למקום פורה ומלא, אלא שצריך 'עציון גבר' לקחת עצה להיות גבר, להתגבר על היאוש, לומר לעצמו שאמנם הגעתי למצב של 'חרב וחורבן', אבל אפשר לערב בתוכי מחדש את הלהבה והאור של ציון וירושלים, כאמור: ואני אהיה לה חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה...

תשובות הגר"ח □ פנינים מתורת רבינו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זיע"א (חלקם טרם נדפסו) / הרב אהרן הלוי גרנדש מח"ס תשובות הגר"ח

שו"ת בפרשת דברים | בהלכות תשעה באב | בהלכות תענית | בענינא דיומא | שו"ת בנביאים

דברים

א] ש. דברים ג' ב'. פרש"י וז"ל, אל תירא אותו כו' אלא מתיירא היה משה שלא תעמוד לו זכות ששימש לאברהם שנאמר ויבא הפליט והוא עוג עכ"ל. ולכאו' צ"ב מה נתיירא משה והרי כונת עוג הי' לרעה והיינו כדי שישא את שרה כדפרש"י בפ' לך לך י"ד י"ג. וצ"ב.

ת. אף שכיון לרעה מ"מ למעשה עשה טובה.

*

ב] ש. בהנ"ל. יש לשאול, האם יש ללמוד מזה דמי שנתכוין לעשות רעה לחבירו או איזה עבירה ולבסוף עשה טובה לחבירו או שזה יצא מצוה, יחשב לו למצוה. ואם לא, לכאורה מאי שנא.

ת. יתכן.לב

*

ג] ש. דברים ה' כ'. ויהי כשמעכם את הקול מתוך החשך וההר בער באש ותקרבוני אלי כל ראשי שבטיכם וזקניכם. הנה קריבה זו היתה ממש וכדפרש"י לעיל א' כ"ב וז"ל ותקרבוני אלי כלכם בערבוביא ולהלן הוא אומר ותקרבוני אלי כל ראשי שבטיכם וזקניכם ותאמרו הן הראנו וגו' אותה קריבה היתה הוגנת ילדים מכבדים את הזקנים ושלחום לפניהם וזקנים מכבדים את הראשים ללכת לפניהם אבל כאן ותקרבוני אלי כלכם בערבוביא ילדים דוחפין את הזקנים וזקנים דוחפין את הראשים עכ"ל. ומבו' דקריבה דכתיב הכא ותקרבוני אלי הי' קריבה ממש. וצ"ב איך קרבו אליו והרי משה הי' בעת ההיא בהר, והם כולם היו למטה שאסור הי' לעלות להר, שהרי כל זה מיירי על העת של מתן תורה ממש. וצ"ב. (וכמו"כ כעין זה צ"ב בפ' יתרו כ' ט"ו □ י"ח).

לב כי באמת התורה לא כתבה כוונתו הרעה ורק חז"ל דרשוהו ולכן נקרא שעשה טובה. הגראי"ש קניבסקי שליט"א.

ת. כשירד מההר.

*

דן ש. בהנ"ל. לכאן צ"ב איך אפ"ל שאמרו זה למשה כשירד מההר והיינו אחר ששמעו כל עשרת הדברות, והרי כל מה שאמרו כאן למשה שמפחדים לשמוע את קול ה' פן ימותו היה זה בין ב' דברות ראשונות ששמעו מהקב"ה לבין ח' דברות אחרונות ששמעו ממשה, וא"כ לכאן עדיין צ"ב איך נגשו למשה והרי היה למעלה בהר באותו הזמן שאמרו לו דבריהם. ועוד איך יתכן לומר שהי' זה כשירד מההר והרי כשירד מההר ירד עם הלוחות ושרם והיה עסוק בכל ענין העגל, וגם לא מוזכר שם כלל שנגשו אל משה^ל ואדרבא מוזכר שם שהיו עסוקין במחולות וכו' רח"ל, ואיך אפ"ל שהי' זה כשירד מההר, וא"כ הדרא ק' לדוכתא וכו"ל. וצ"ב טובא.

ת. זה הי' אחר עשה"ד כי אע"פ שלא שמעו ממש כל דברות אחרונות שמעו את הקול.

*

הן ש. בפ' דברים כתוב ויקחו בידם מפרי הארץ וגו', ויש לשאול איך המרגלים לקחו הפירות בשבת (שכבר נצטוו על השבת) והרי אסור לטלטל ד"א ברה"ר.^{לד}
ת. מנ"ל שהי' שבת.^{לה}

*

בעניני והלכות תשעה באב

ו] ש. כתב מרן שליט"א בתשועת אדם לרזיאל המלאך (עמ' נ"א) בזה"ל: ומשרתים בשבעה מעוני רום. וימות המשיח לישראל שבעת אלפים שנה (סנהדרין צ"ט א') ואין משיח בא אלא בתשעה באב (פס"ר פכ"ט סי' ג') ותשעה באב אסור לקרות בתורה (תענית ל' א') ואין תורה בלא יראה (זוה"ק ח"ב דף רע"א ע"א) הרי הכל תלוי ביראת שמים. ע"כ.

^{לב} אמנם איתא באדר"נ (פ"ב אות ג') שהשבעים זקנים רצו למשה לתפוש הלוחות כדי שלא ישברם וגבר כוחו משל כולם יעו"ש מ"מ לא כל ישראל נגשו רק הסנהדרין ועוד דעל כרחק מה שהזקנים רצו אל משה כדאי' שם הי' זה לאחר גמר עשרת הדברות דרך אחר גמר עשרת הדברות ירד מההר ליתן הלוחות.

^{לד} עיין או"ח סי' שמ"ו ס"ב הל' שבת, וז"ל, מן התורה אין חייב אלא במעביר ד' אמות בר"ה וחכמים אסרו להעביר ד"א בכרמלית וים ובקעה כו', עכ"ל יעו"ש.

^{לה} לכאורה ע"כ הלכו גם בשבת שהרי בתוך הארבעים יום ודאי יש שבת ולא עוד אלא כמה שבתות, ואם נימא דלא הלכו בשבת א"כ למה נחשב להם ימים אלו של שבת בתוך הארבעים שנה כמ"ש (שלח י"ד ל"ד) יום לשנה וגו' (ואולי נחשב, כמו שהלילות נחשבו). וברש"י (שלח י"ג כ"ה) מבואר ג"כ דהלכו אף בשבת, דהנה פרש"י וז"ל וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים יום והלא ארבע מאות פרסה על אמ"פ היא, ומהלך אדם בינוני עשרה פרסאות ליום, הרי מהלך ארבעים יום מן המזרח למערב והם הלכו ארכה ורחבה אלא שגלוי לפני הקב"ה שיגזור עליהם יום לשנה קצר לפנייהם את הדרך עכ"ל, והשתא אם לא הלכו בשבת א"כ הו"ל לרש"י לומר הרי מהלך שלושים ושש יום מן המזרח למערב אם נימא דהיו ד' שבתות, וע"כ שהלכו בשבת, וצ"ב. וח"א העירני דאולי כונת מרן שלקחו הפירות רק ביציאתם ממש מא"י ואז אפשר שלא טלטלו בשבת. □ הכל הי' חוץ משבתות ונענשו כנגד ארבעים יום כי כוונתם היתה לרעה. הגראי"ש קניבסקי שליט"א.

והנה כל פירוש מרן שליט"א 'תשועת אדם' הוא כל כולו סודות התורה ואעפ"כ למדנוהו גם כי אולי עיי"כ נבין את זה לעתיד לבא [וכמו כן הוא פירוש מרן שליט"א בהיר בשחקים לספר הבהיר וכן פירוש מרן שליט"א תיבת נח למדרש נח, והרבה מפירושי מרן שליט"א הם סודות התורה] ולכן יתכן שאין בשאלותי כלום ואעפ"כ הנני שואל כתלמיד השואל מרבו שללמוד תורה אנו צריכין.

ויש לשאול:

א. מה הכוונה שאין משיח בא אלא בתשעה באב והרי א' מי"ג העיקרים הוא אני מאמין באמונה שלימה בביאת המשיח ואע"פ שיתמהמה אחכה לו בכל יום שיבא.

ב. שהרי ארז"ל במס' ר"ה, בניסן עתידין להיגאל.

ג. הנה לפי"ז נמצא דבשנה שתשעה באב יוצא בשבת (ויכול להיות חל בשבת וכמבו' גם באו"ח סי' תקנ"א ס"ד) משיח לא יכול לבוא באותה שנה, כי משיח לא בא בשבת [נורק בערב שבת בא כי הכל עבדים הן לישראל] וכמבואר בעירובין מ"ג ב'. וצ"ב.

ד. במש"כ מרן שליט"א מיד אח"כ ות"ב אסור לקרות בתורה לכאן יש להבין כי כיון שמשיח בא כבר מותר ללמוד תורה גם בת"ב.

ת. א. אחכה לו כל יום אבל מתי יבא זה תלוי בהקב"ה. ג. יכול לבא במוצאי שבת. ד. כ"ז שלא התיירו אין מותר.

*

ז [ש. שיר של יום. בשיר של יום של יום רביעי מוסיפין על מזמור אל נקמות ה' וגו' עוד ב' פסוקים מהמזמור שלאחריו, ויש לשאול, א. מאי טעמא. ב. אם עשו כן גם בבית המקדש ומאי טעמא.

ת. שלא לסיים בדבר רע.

*

ח [ש. בהנ"ל. יש לשאול. א. האם התשובה גם על שאלה ב' הנ"ל והיינו שגם בביהמ"ק עשו כן באמת. ב. למה זה חשיב דבר רע, והרי מ"ד יצמיתם ה' אלקינו זהו טובה לכלל ישראל, ודומיא דמה ששאלנו את מרן שליט"א בזה"ל: בס"פ וזאת הברכה, פרש"י לעיני כל ישראל דקאי על שבירת הלוחות, וקצת צ"ב שהרי אין מסיימים בדבר לא טוב. והשיב לנו מרן שליט"א (הודפס בתשובות הגר"ח ח"א תשובה ר"ט): זה הי' טובה לישראל. והכא נמי מה לי שהוא דבר רע והרי זהו טובה לישראל שיצמיתם ה' אלקינו.

*

ט] ש. כותל המערבי. **האם מותר** לגעת באבני הכותל המערבי. וכן, האם מותר להכניס אצבעות הידים בתוך אבני הכותל, ואם אסור מ"ט. וכן, האם מותר להתקרב עד הקיר ממש, ואם אסור מ"ט. (דיש בזה הרבה שמועות ודיעות, ולכאור' למה יהא אסור כל זה מאחר שהוא קיר חומת הר הבית ומה שמחוץ לחומה למה יהא בו קדושה ובפרט לענין להתקרב עד הכותל ממש דלמה שיהא אסור לילך סמוך לכותל וכמו"כ להתקרב עד הקיר ממש. וזכורני תמונה ממרן שליט"א בכותל המערבי עומד סמוך לקיר ממש וידיו אינם נוגעות בקיר עצמו אלא היו זו ע"ג זו).

ת. כדאי ליזהר מספק.

*

י] בי"ב תמוז תשס"ה כתבתי למרן זצ"ל בזה"ל : ... ביום כ' תמוז הבעל"ט היא עוברת ניתוח מסוכן מאד, והאם שיעשו הניתוח בג' השבועות ? ומרן השיב: **עדיף להימנע, ואם אין ברירה שיעשו**. ולאחמ"כ היה דבר פלא גדול, שלפתע הרופא אמר שדוחה הניתוח בשבוע כי צריך לנסוע לחו"ל, וכבר דחו הניתוח לאחר ט' באב.

*

יא] שאלתי את הגאון הגרי"ש קניבסקי שליט"א בזה"ל: במה שמרן זצוק"ל הורה להגאון שליט"א ולהגאון רב"כ שליט"א ולהגאון ר"פ שליט"א ולעוד, לילך לטבול בכל שבת בבוקר גם בשביל תוספת קדושה, כפי שהגאון שליט"א וכן הנ"ל העידו לי כן, רציתי לשאול, האם גם בשבת שחל בתשעת הימים הורה מרן זיע"א כן. והאם היה הבדל בין שבת שחל באמצע תשעת הימים לבין שבת שחל בתשעה באב בעצמו. והשיב בזה"ל: **כמדומה שגם בשבת שחל בת"ב התיר לטבול בשבת לתוס' קדושה**.

ועוד שאלתי בזה"ל: לענין טבילת עזרא זכורני שכתוב בספר דינים והנהגות שמי שרגיל לטבול תמיד טבילת עזרא יטבול אף בתשעת הימים, וכן לענין ערב שבת חזון זכורני דאיתא במשנ"ב דרק מי שרגיל לילך כל ער"ש יכול לילך לטבול בער"ש חזון. ולכן כאן שהלכו בכל שבת בבוקר אף שהוא היה רק לתוספת קדושה מ"מ כיון שהלכו בכל שבת ושבת י"ל ג"כ שהלכו גם בשבת זו שחל בתשעת הימים ואף בשבת שחל בת"ב. והשיב: **לענין טבילת עזרא אף מי שאינו מקפיד כל פעם גם התיר ז"ל (כמדומה בשם החזו"א) לטבול (כמובן**

לו עי' תענית כ"ט א' אמרו כשחרב בית המקדש בראשונה אותו היום ערב תשעה באב היה ומוצאי שבת היה ומוצאי שביעית היתה ומוצאי שביעית היתה ומשמרתה של יהויריב היתה והלויים היו אומרים שירה ועומדין על דוכנם ומה שירה היו אומרים וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם ולא הספיקו לומר יצמיתם ה' אלקינו עד שבאו נכרים וכבשום, ועיין תוס' שם ד"ה וישב, יעו"ש, ועי' ערכין י"א ב', ויש לעיין אם יש מזה ראייה קצת אם היו ממשיכים לומר גם לכו נרננה וגו' או לא.

לו היינו דבסוף דברים זהו רק טובה ומשא"כ כאן אף שהוא טובה מ"מ יש בו גם צד רע ולכן לא מסיימים בו.

בצונן). וכן בשבת לגבי תוספת קדושה כמדומה שהתיר אף למי שלא מקפיד, דאין אבלות בשבת.

*

יב] בתחילת מנ"א תשע"ח ניגשתי למרן זצ"ל עם פיתקא: האם מותר להתקין מזגן חדש בבית לצורך תשעת הימים שאסור לרחוץ בהם (המזגן הוזמן לפני ט' הימים אבל מגיע רק בתוך ט' הימים ביום ראשון). ומרן אמר: לא כדאי.

*

הלכות תשעה באב ושאר תעניות
עבודת ה' בימי בין המצרים

יג] ש. או"ח תקמ"ט. מה העבודה של בחור ישיבה בימי בין המצרים. (מב"א).
ת. כמ"ש בשו"ע.^{לח}

*

הדלקת נרות בתשעה באב שחל במוצאי שבת

*

יג] ש. או"ח תקנ"ט. איתא במשנ"ב^{לט} להדליק במוצש"ק ב' נרות, האם בתשעה באב שחל במוצש"ק ג"כ מדליקין, שהרי אי' במשנ"ב^מ לכבות הנרות שבעמוד החזן.
ת. לא.

*

מי שדינו לא לצום בת"ב שחל במוצ"ש אם חייב בהבדלה ואם מוציא אחרים יד"ח

*

יד] ש. או"ח תקנ"ו. מי שקיבל הוראה שלא לצום בת"ב שחל במוצש"ק ועושה הבדלה, האם יכול להוציא אחרים בהבדלה שהוא עושה (וכגון להוציא את אשתו וב"ב שמא לא יהיה מי שיוציאם אח"כ).

^{לח} עי' דעת נוטה ח"א דיני השכמת הבוקר תשו' ג' ובהערה 3 שם.
^{לט} לעיל סי' ש' ס"ק ג', וז"ל שם, ומעם זה יש נוהגים להרבות נרות במו"ש יותר מימי החול כו' עכ"ל יעו"ש.

^מ סי' תקנ"ט ס"ג ובמשנ"ב ס"ק י"ד ט"ו.

ת. י"א שפטור מהבדלה.

*

זמן הורדת מפות שבת מהשולחנות בת"ב שחל במוצ"ש

*

טו] ש. **תשעה באב** שחל במוצש"ק (יום א'), מתי מורידים המפות של שבת מהשולחנות, האם בשקיעה או בצאת הכוכבים.

ת. **בצה"כ**.

*

שמיעת מנגינות בטלפון בזמן ההמתנה בטלפון

*

טז] ש. או"ח תקנ"א. **מצוי היום** שכשמתקשרים לארגוני החסד או ועדות הצדקות, שומעים שירים ממש □ עד שעונים, ויש לשאול אם אין בזה איסור בג' השבועות. דלכאו' אי"ז צריך להיות שונה מלשמוע שירים בטייפ שזה ודאי אסור בג' השבועות.^{מא}

ת. **אין ראוי**.

*

התרת נדרים לענין נעילת הסנדל

*

יז] ש. או"ח תקנ"ד ט"ו. **באיסור נעילת הסנדל**. מהרה יבנה ביהמ"ק בב"א, האם יצטרכו לעשות התרת נדרים על מה שעד בנין בהמ"ק לא נעלו בת"ב מנעלים, כדי שמעתה יוכלו לנעול מנעלים בת"ב.

ת. **לא**.

*

בענין הנ"ל

*

יח] ש. בהנ"ל. **לובש מנעלי** בד בת"ב או ביזה"כ, ומעתה רוצה לילך בת"ב בלי מנעלי בד, האם צריך לכך התרת נדרים, ונפק"מ לילד [שהגיע לגיל חינוך] האם כשלוש מנעלי בד

^{מא} כמו"כ השאלה לענין זמן ספירת העומר לעיל סי' תצ"ג.

צריך שאביו יאמר לו להתנות ולומר בלי נדר כדי שאם יתחרט וירצה לילך יחף שיוכל לעשות כן. מב

(ובשו"ת תורה לשמה לבן איש חי ראיתי שכותב שיש ענין בדוקא ללכת עם מנעלי בדמ"ג).
ת. צריך התרה (וגם נכון להחמיר).

*

הקבלת פני רבו בת"ב

*

יט] ש. כתב המשנ"ב (סי' תקנ"ד ס"ק כ"ג) וז"ל, פני רבו כו' ואפילו בחול דאף דחיובא ליכא להקביל פניו בחול מ"מ מצוה איכא שמא ישמע ממנו איזה ד"ת כו' עכ"ל. צ"ב כונת הטעם שמא ישמע כו' והרי בתשעה באב אסור ללמוד, ובאמת מש"כ המשנ"ב דאף דחיובא ליכא כו' ה"ז האפשרות הב' שכתב המג"א שם ס"ק י"ב (והטעם שמא ישמע כו' זהו מהפמ"ג כמש"כ בשעה"צ), אבל לאפשרות הא' שכתב המג"א לא קשיא משום דכתב שהולך בחול כדי להקביל פני רבו בשבת, והרי בשבת ודאי דשרי ללמוד. (וכיון שכן, קצת פלא, דלכאורה כיון שהביא המשנ"ב טעמו דהפמ"ג א"כ היה צ"ל האפשרות הא' דהמג"א).

ת. הלי' ת"ב. מ"ד מה

*

שמיעת מנגינות בצלצול הפלאפון

*

כ] ש. או"ח תקנ"א. בפלאפונים הצלצול הוא מנגינה ממש, ויש מהם שזה נשמע כמו שיר ששומעים בטייפ, האם זה מותר בזמנים שאסור לשמוע שירים.

ת. יש להקל. מ"ו

*

מב טעינו בנוסח השאלה וצ"ל בהיפוך והיינו כדלהלן: החמיר על עצמו והלך יחף כלו' עם גרביים בלי מנעלי בד ומעתה רוצה להקל ולילך גם עם מנעלי בד האם צריך לכך התרת נדרים, ונפק"מ לילד [שהגיע לגיל חינוך] האם כשהולך בלי מנעלי בד צריך שאביו יאמר לו להתנות ולומר בלי נדר כדי שאם יתחרט וירצה לילך עם מנעלי בד שיוכל לעשות כן. וע"ז השיב מרן שליט"א: צריך התרה (וגם נכון להחמיר), והיינו שאם החמיר והלך בלי מנעל ורוצה להקל לילך מעתה עם מנעל צריך לכך התרה, וגם נכון להחמיר לילך בלי מנעל ולא להקל לילך עם מנעל, וכן נהג מרן החזו"א וצ"ל וכן מרן שליט"א לילך בלי מנעל רק בגרביים.

מג ואולי כונתו רק לאפוקי שלא ילכו יחפים ממש.
מד מסתמא כונת מרן שליט"א שהרי יש דברים המותרים ללמוד בהם בת"ב, ואנו שאלנו כי לא היה מסתבר כ"כ שרק דברים אלו הולך ללמוד מרבו, חדא משום טרחת התענית ועוד כי גם בלימודים אלו מסתברא שחידושים ודאי אסור לומר בהם מפני שזה משמח, ואולי הולך לשמוע דברי התעוררות.

מה עי' לעיל סי' תקכ"ט עוד תשובות ממרן שליט"א בדין הקבלת פני רבו יעו"ש.

מ"ו עיין או"ח תק"ס ג'.

שמיעת מנגינות כל השנה

*

כא] ש. או"ח תק"ס. האם מותר לשמוע מנגינות כל השנה. (מב"א).

ת. עי' רמ"א סי' תק"ס ס"ג.מז

*

בדין קריעה בראיית מקום המקדש

*

כב] ש. או"ח תקס"א. הגיע למקום שרואים ממנו את מקום המקדש ועליו החליפה, האם רשאי להורידה וללבוש חליפה ישנה, או שכבר נתחייב לקרוע דוקא חליפה זו. (מח"א).

ת. עיין חכמת אדם כלל קנ"ב ס"ו בשם מהרי"ל.

*

הלכות תענית

*

התנה קודם הסעודה ונרדם תוך הסעודה אם יש בזה משום קדוש יאמר לו

*

כג] ש. כתב המשנ"ב (סי' תקס"ד ס"ק ד') וז"ל, אלא אם כן התנה וכו'. קודם השינה ואז מותר אפילו גמר סעודתו קודם השינה וגם ישן אח"כ שנת קבע דעדיין לא קבל עליו התענית עכ"ל, ולעיל ס"ק ג' כתב המשנ"ב דלהמחבר אם נרדם תוך סעודתו שוב אסור לו להמשיך לאכול ולשתות כשהתעורר, אבל כמה אחרונים הסכימו שמותר לו לגמור הסעודה משום שהי' דעתו מתחילה להמשיך הסעודה ומ"מ המחמיר על עצמו קדוש יאמר לו עכ"ד. והנה באופן שעשה תנאי קודם הסעודה ונרדם תוך הסעודה בזה לכאוי' לכו"ע מותר להמשיך הסעודה ואין בזה משום קדוש יאמר לו, וכל שכן הוא, דאם כשאינו תוך הסעודה^{מח} מהני תנאי וודאי אין בזה משום קדוש יאמר לו כ"ש דהיכא שעשה תנאי קודם הסעודה דמהני תנאי ואין בזה אפי' משום קדוש יאמר לו.

ת. יתכן.

*

^{מז} הנה ז"ל המחבר, וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר לשמח בהם, וכתב עלה הרמ"א וז"ל, הגה וי"א דוקא מי שרגיל בהם כגון המלכים שעומדים ושוכבים בכלי שיר או בבית המשתה (טור), [וכי' המחבר] ואסור לשומעם מפני החורבן כו', [וכי' הרמ"א] הגה וכן לצורך מצוה כגון בבית חתן וכלה הכל שרי. עכ"ל. ושמעתי מחכ"א שליט"א דמדציין מרן שליט"א לדברי הרמ"א שכתב 'וי"א דוקא מי שרגיל בהם כגון המלכים' כו', כנ' דש"מ דכונת מרן שליט"א דהאידינא דזה לא שייך מותר לשמוע.

^{מח} אלא הוא כבר לאחר הסעודה.

מי שאינו מתענה אם צריך לצאת מביהכ"נ גם כשהגבאי יודע זאת

*

[כד] ש. או"ח תקס"ו. **מעשה** שהי' [בתשעה באב] שהי' לוי אחד שלא התענה מפני חולי, וכשהגיע זמן קריאת התורה לא יצא מבית הכנסת, כי ידע שהבעל קורא הגבאי ידע שהוא אינו מתענה, ואפי"ה הבעל קורא הגבאי אמר לו בפני עם ועדה שיצא מביהכ"נ לפני שמתחילין קריאת התורה, והצדיק הבעל קורא הגבאי מעשה זה משום שהלוי הנ"ל הי' לוי יחיד בביהכ"נ, אמנם הלוי ההוא סבר שמכיון שידוע שאינו מתענה א"כ אף שהוא תוך הביהכ"נ מ"מ שלא יקראוהו לעלות ואפי' שהוא לוי יחיד בביהכ"נ. דברי מי צודקין. כלומר האם באמת כשהלוי שאינו מתענה הוא לוי יחיד בביהכ"נ הוא צריך לצאת מביהכ"נ אע"פ שידוע לגבאי שלא יקרא אותו לעלות.

ת. טוב שיצא.

*

בדין עליה לתורה למי שאינו מתענה

*

[כה] ש. או"ח תקס"ו. **מי שפסקו** לו שלא לצום בט' באב או ביוה"כ, האם יכול לעלות לתורה. (מעשה בא' שמהגר"ח גריינימן שליט"א פסק לו שאסור לו לצום בט' באב וביוה"כ"פ (ובסוף צם עד חצות [בת"ב] ואח"כ הרגיש מזה מאוד לא טוב) ונתנו לו עליה לתורה במנחה ואמרו לגבאי שאסור היה להעלותו מפני שלא צם והיה לו בזיון (שלא במתכוין כלל מצד הגבאי) ובקשתו לדעת אם צדקו בזה שהיה צריך ללכת מהס"ת אחר שקראו לו לעלות, ולדעת מה יעשה ביוה"כ אם להודיע לגבאים מראש שלא יעלוהו לתורה וחבל על הפסד (המצוה).^{מט}

ת. עי' שו"ה סי' תקס"ו דין ו'.

*

^{מט} לענין יוה"כ, פסק לו הגר"ח שליט"א דבשחרית ודאי יכול לעלות לתורה, ואף במנחה מפני שזה שבת נכלו' שבשבת במנחה קורין בלא"ה וכעין המבו' בדעת המג"א המובא בשו"ה כדלהלן הערה הבאה, וכמדו' שכך הסביר הגר"ח בעצמו. ובערב יוה"כ תשע"א נשאל כן גם מרן שליט"א אם מי שאוכל ושותה שיעורים יכול לעלות לתורה [באופן שלא הי' בביהכ"נ לוי אחר] ומרן שליט"א ענה: אין בעיה.

נ וז"ל מרן שליט"א שם, אין קורין בתורה מי שלא התענה או שאין בדעתו להשלים התענית ודעת המג"א דדוקא במנחה אבל בשחרית אם חל בב' והי' שבלא"ה צריך לקרות בתורה אע"פ שקורין ויחל יכול לעלות ויש מפקפקין בזה ובדיעבד אם קראוהו לכו"ע יעלה בזה אבל אם קראוהו למנחה או שקראוהו לשחרית כשחל באגד"ו למי שאינו מתענה יש דעות בזה אם יעלה ולכן יזהר מאד שלא יהיה בביהכ"נ כדי שלא יקראוהו ובדיעבד אם קראוהו והוא איש ת"ח ומחמת איזה אונס אירע שלא התענה בת"צ וצר לו לומר להם שלא התענה כדי שלא יהי' חילול ה' בדבר יכול לסמוך בשעת הדחק על המקילין ויעלה (ס"ו וסקי"ט כ' כ"א ושה"צ), עכ"ל מרן שליט"א שם.

בדין טעימה ורחיצת הפה ביוה"כ

*

כזן ש. **כתב המשנ"ב** (סי' תקס"ז ס"ק ד') וז"ל, וביום הכפורים ובתשעה באב אסור. דאי אפשר לומר שלא קיבל עליה דלאו בקבלתו תליא ואפילו בפחות מרביעית אסור עכ"ל, הנה מש"כ המשנ"ב דלאו בקבלתו תליא, בשלמא לענין תשעה באב נחא, אבל לענין יוה"כ למה צריך להגיע לזה והרי בלא"ה אסור משום העינוי שהרי אם יכניס לפיו הוא יהנה והרי צריך עינוי ביוה"כ, וא"כ למה הוצרך המשנ"ב לומר דטעם האיסור ביוה"כ הוא דלאו בקבלתו כו' דבלא זה נמי אסור משום עינוי דיוה"כ.

ת. להכניס לפה אין איסור.

*

קיבל עליו להתענות ונפל יום תעניתו ביום תענית גשמים לענין יוהרא

*

כזן ש. **כתב המשנ"ב** (סי' תקע"ה ס"ק ג') וז"ל, וכל התלמידים וכו'. היינו שחיוב הוא על כל תלמיד ואין יכול להפקיע עצמו לומר פטור אני, ודוקא כששואלים אותו דבר הלכה בתלמודו ואומרה דאז הוא בכלל תלמיד חכם וחייב להתחיל להתענות אבל אם לא הגיע לכלל כך איננו מחוייב להתענות אלא שאם רצה מתענה ואין בו משום יוהרא, אבל שאר כל אדם אינו רשאי דהרואה שמתענה מוכחא מילתא שעושה כן מפני הגשמים והוי משום יוהרא עכ"ל, והנה במש"כ המשנ"ב 'אבל כל שאר אדם כו' והוי משום יוהרא' יל"ע איך יתנהג מי שכבר בלא"ה מתענה וכגון שכבר קיבל עליו מקודם להתענות ימים קבועים, שאם יתענה יוכל להיות יוהרא כי יאמרו שהוא מתענה מפני הגשמים, ובשלמא אם היו יודעים שהוא כבר רגיל בלא"ה להתענות א"כ יודעין שאינו מתענה עבור הגשמים וא"כ לא הוי יוהרא, אבל אם אין יודעין מזה א"כ יוכל להיות יוהרא וכנ"ל שיאמרו שמתענה בשביל הגשמים. והאם יתענה בצינעא או יפרסם הנהגתו שרגיל להתענות ימים מסויימים או לא יתענה היום כלל.

ת. אם עושה מחמת סיבה אחרת אין כאן יוהרא.

*

בטעם שאין אומרים הלל הגדול כשנענו יום לאחר תעניתם

*

כחן ש. **כתב המשנ"ב** (שם ס"ק ל"א) וז"ל, תעניתם לא. דלא נענו מכח התענית רק משמיה דרחימו עליהו עכ"ל, יש לשאול שהרי אם צריך להתענות כמה ימים ה"ז נחשב לאחד כמבו' לעיל בס"ק ט"ז י"ז, וא"כ הכא למה לא נימא שנענו מכח מה שהתענו עד כאן. (ואולי המחבר מיירי באופן שהי' זה היום הראשון שהתענו). וקצת צ"ב מ"ש.

ת. אם הועיל הי' צריך להועיל תוך התענית.

*

כטן ש. ירמיה ב' ל'. פרש"י וז"ל, אכלה חרבכם. את נביאכם הרגתם את זכריה וישעיה עכ"ל, ויש לשאול דבשלמא מה דפרש"י הרגתם את זכריה הוא מובן וכדאי' בגיטין נ"ז ב', אבל מה דפרש"י הרגתם את ישעיה לכאו' אי"ז מובן דהא אי' ביבמות מ"ט ב' דמנשה הרגו והי' זה מן שמיא על שאמר ובתוך עם טמא שפתים וגו' וגבי ישעיה היה צריך להיות טענה רק על מנשה ולא על כל כלל ישראל. וצ"ב.

ת. לא מיחו.

*

לן ש. ירמיה י"ז כ"ד □ כ"ו. והיה אם שמע תשמעון אלי נאם ה' לבלתי הביא משא בשערי העיר הזאת ביום השבת ולקדש את יום השבת לבלתי עשות בו כל מלאכה. ובאו בשערי העיר הזאת מלכים ושרים וגו' וישבה העיר הזאת. ובאו מערי יהודה וגו' בית ה'. ולהלן פסו' כ"ז, ואם לא תשמעו אלי לקדש את יום השבת ולבלתי שאת משא ובא בשערי ירושלים ביום השבת והצתי אש בשעריה וגו'. ולכאו' צ"ב כך, דמפסו' אלו משמע דעיקר החטא של הדור ההוא הי' חילול שבת ובזה הי' תלוי חורבן הבית רח"ל שאם היו שומרים השבת לא הי' נחרב הבית וכיון שהמשיכו לחלל השבת לכן נחרב הבית. כך משמע לכאו'. נא וצ"ב דהא בכל הפרקים בירמי' כאן מבו' מדברי הנבואות שעיקר החטא הי' הע"ז הרבה בכמות ובאיכות מה שעשו ועבדו וכל נזכר כלום מענין השבת, ולא עוד אלא דכאן משמע שאם היו שומרים השבת לא הי' נחרב הבית אע"פ שהיו עובדי ע"ז, ולכאו' היתכן.

(וחשבתי אולי לומר, דזהו מ"ד כל המשמר שבת כהלכתו מוחלין לו אפי' על ע"ז כדור אנושי, אבל זה אינו מספיק להכא דבשלמא מה שאמרו שם היינו אם חזר בתשובה גם מהע"ז, אבל כאן בירמי' משמע שאפי' לא היו שבים מעבודת ע"ז עכ"ז לא הי' נחרב הבית ע"י שמירת שבת, וכיון שכן, לכאו' הדרא ק' לדוכתא). וצ"ב.

ת. אם היו נזהרים בשבת הי' גורם להם שיחזרו בתשובה גם מע"ז.

*

לתגובות: A0548408381@gmail.com

בעזה"י, ניתן להשיג ספרי תשובות הגר"ח בכתובת הנ"ל.

נא עי' רש"י יחזקאל כ"ג ל"ח.

בב וביחזקאל פרק' כ"ב כ"ג מבו' דהי' העון ג"ע יעו"ש.

גג כדאמרי' שבת קי"ח ב'.

הרב שמעון בן זאב

הרהור של ערב שבת

טבע האדם כי מחפש הוא להיאחו. מאז היותו תינוק חפץ הוא להרגיש את אחיזתה האיתנה של אמו, כשאך גדל הוא מעט חפץ הוא להרגיש בטוח בקרקע היציבה, וכשזה גדל עוד הוא מעמיק עוד את אחיזתו. הוא מנכס לעצמו חפצים, שטחים, בונה "מחנה" וכו' ומחפש להרגיש שיש לו את המקום הבטוח שלו שייתן לו אחיזה וביטחון.

מטבע הדברים, ככל שהאדם גדל ומושגיו גדלים גם אחיזתו נהפכת לאיתנה יותר, ואם בעודו תינוק מספיקה לו האחיזה האיתנה בשמיכה והמוצץ, כשמדובר באדם גדול הוא צריך להיאחו בדברים גדולים יותר. ואם מדובר בבן אדם המהלך על אדמת העולם הזה הרי שזה הדבר הקרוב ביותר אליו ואת תחושת הביטחון מספק הוא לעצמו על ידי ההיאחזות האיתנה במה שהעולם יכול לספק. יש והאדם מסתפק בהליכה בטוחה על אדמת העולם, בהתרווחות נוחה על מיטתו. אך יש והאדם נסחף אל תוככי האחיזה ומתחיל לנעוץ אצבעותיו בעומק הקרקע. לפעמים רק קצה האצבע נכנסת, לפעמים כל האצבע, לפעמים כל היד, ולפעמים גם הראש...

יש וחפצו מצליח בידו והוא מצליח להיאחו בכבלי העולם, אם בנדל"ן, אם בעבודה, או בשאר דברים. או אז מתהלך הוא שאנן ובטוח על אדמת העולם, ממשש בהנאה את עפרה ומתענג על יציבותה, איתנותה ובטיחותה. אך יש והכל הולך הפוך, האדמה הבטוחה הופכת לבוץ נוזלי וחלקלק, האצבעות מנסות לאחוז בטיט אך זה גולש מבין הידיים, הוא מנסה להעמיק את אחיזתו יותר ויותר עמוק אך הכול מתערבל לגוש בוצי אחד גדול, תחושת היציבות והביטחון מתערערת והאדם חש עצמו כתלוי בין שמים לארץ...

ואז באה השבת...

כמגנט רב עוצמה שואבת היא אותך אל תוכה, בכנפיה הנעימות מלטפת היא אותך, וברוחה החמימה מרימה היא אותך טפח מעל הקרקע 'חדל לך בני מלהשקיע את אצבעותיך בבוץ החלקלק, האם באמת חשבת שממנו תבוא לך הישועה?' מערסלת היא אותך בין זרועותיה, מנערת מעליך אי אלו גושי אדמה שדבקו בך ולוחשת היא באוזניך "היאחו נא בין זרועותיי, זהו המקום הבטוח ביותר", באחת עוצם אתה את עיניך, מתרפק על אחיזתה האיתנה של השבת, פותח את העיניים ומביט אל שאריות העפר המתפורר הפזורים סביבותיך, ומהרהר לעצמך: 'האם באלו תליתי את בטחוני? באלו הידקתי את אחיזתי?' רוחה הנעימה של השבת ממשיכה ללטף את פניך ולשאוב אותך אל תוכה, את המסר הברור היא מחדירה בכל ישותך: אחיזה? ביטחון? רוגע ושלוה? רק כאן בין כנפיה של השבת, כנפי האמונה.

"הן אתה תקוותי ולישועתך קיוויתי, ה' עוז ישועתי"

"שבת קודש נפשי חולך אהבתך"

יום השבת לעת ערב:

שבת קודש עדיין לא הרפתה מאחיזתה, כאן הכול בטוח ושלוו. היציבות עדיין מורגשת וכל עניני העולם תופסים מקום תפל וחסר טעם. אך הנה מרחוק האורות כבר מנצנצים, ימי החולין כבר מתקרבים וששת ימי המעשה את לועם פוערים.

הידיים נקפצות והלב מתחיל לפרפר,

שבת קודש, איך אסתדר בלעדיך???

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ', מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

מתנת סוף שנה...

רבינו היהודי הקדוש' מפשיסחא ראה את פני תלמידו הגדול הרבי ר' בונם כי רעות הן, ושאלו בדאגה מה ארע. השיב תלמידו, כי אכן נעצב, וזאת משום שמישהו פגע בו והעליבו עד עמקי נפשו. "מיהו זה? כיצד הגבַת לוק?" שאלו בדאגה. "לאחר שפגע בי - אחזתי בו ונישקתינו!", והסביר - "ה' אָנָה לידי הספר הק' 'שבט מוסר', עיינתי בו וראיתי את בעל השמועה, רבינו אליהו הכהן מאיזמיר, כאילו עומד לנגדי. הוא הטיח בי מוסר, הוכיח אותי שאני רחוק מעבודת ה' אמיתית. נעלבתי ונפגעתני מאוד מדבריו. אך הרהרתי וראיתי שהריהו צודק בתיאור שפל מדרגתי. קיבלתי על עצמי קבלות טובות. בסוף הרמתי את הספר לליבי, ומתוך 'הכרת הטוב' נישקתינו והחזרתיו לארון, עד לפעם הבאה...".

ספר דברים נפתח בפסוק ארוך ומפותל, בו מעביר משה רבינו דברי מוסר על חטאים חמורים שעשו לאורך השנים. מפני כבודם של ישראל עוֹטף את תוכחתו ורומז את מעשיהם ב'שמות של מקומות', מקומות שכלל אינם קיימים....

אך בהמשך, לאורך פר' דברים-ואתחנן מאריך משה בדברי תוכחה ומוסר! אירועים שהוזכרו כאן ברמיזה דקה בלבד באים לידי ביטוי מורחב! היכן 'כבודם של ישראל' עליו הקפיד משה? ביאר רבינו 'חידושי הרי"ם' כי לאחר שמשה הראה לבנ"י שהוא שומר על כבודם, ועוד מוסיף ומעריך עליהם ברכות בשפע, התעוררו לתשובה וביקשו ממנו "רבינו! רוצים אנחנו לשמוע מוסר! לא ברמז, לא בסתר, אלא מוסר של ממש!". כאשר מזהים אהבה □ רוצים לשמוע!

שלמה המלך משכילנו באומרו (משלי כ"ח) מוֹכִיחַ אָדָם אַחֲרֵי חַן יִמָּצָא. דרשו שיש להוכיח אדם □ אחרי. לא בשעת מעשה, לא לתפוס על חם, אלא, כדרך שעשה משה בסוף ארבעים שנה, כפי שלמד מיעקב אבינו שהוכיח בעת פרידה, גישה שמכבדת את נשוא התוכחה והקפדה על מוסר עֲנִינִי, בכך 'חן ימצא'. המוסר מתקבל ללא ווכחנות והצטדקות.

במעשה הפותח מאמרנו, 'רבי בונם' נעלב בתחילה כי 'ראה את בעל השמועה כאילו עומד כנגדו', הרב עצמו 'העליב' אותו. אך הקורא ב'ספר מוסר' אינו נפגע, כי נייר לא מעליב. הפגיעה באה מאדם. חשים מושפלים ממנו. איך מתגברים? רבי בונם זיהה במחבר דמות אוהבת שלא באה להשתלט עליו ולפגוע בו ממניע אישי. לאור הבנה זו התבונן במוסר, וקיבל על עצמו שינוי. כשהורים ומחנכים מבקרים, נאזין לדבריהם, כי נאמרים מתוך אהבה, למעננו.

מחנכים יודעים כיצד 'לסיים' את שנת הלימודים בהצלחה. מיומנות רבה נדרשת בכך, לא ש'השנה תסתיים בעצמה' אלא 'אני מסיים את השנה', בשליטה, בבקרה ובנועם. נחיתה טובה של מטוס מהווה הכנה להמראה הבאה. כך יש להנחית את שנת הלימודים בְּבִטָּחָה ובכישרון. פרידה מכובדת, איחוי קרעים - במידה והיו, פיוס ותוכחה זְכָה לעתיד.

אף הורים יודעים לנצל את ימי הפרידה. חשוב מאוד לבקש לשמוע דעת המחנך אודות בנם, ללא כחל וללא שרק. כאשר 'מוכיחים' או 'מעירים' במהלך השנה, יש נטייה לתלות את הדברים באירוע חד-פעמי, מְסַכְּמִים על 'מחר' יותר טוב, וזהו. בסוף שנה יש עומק וערך למוסר! חשוב להורים להאזין לדברי המחנך, ולהכיר את בנם! זו מתנת פרידה!

ככל שנדע כי המידע מְמַנֵּף ומסייע אותנו, כך יתקבל ברצון. 'רבי בונם' סיים דבריו 'נישקתיו והחזרתיו לארון, עד לפעם הבאה'. ולמה תהיה 'פעם הבאה'? כי ידע שהמוסר מועיל לו! רבינו החיד"א כתב כי המהרש"ל שכר לו 'מוכיח' שיעמוד לפניו שעה ביום ויוכיחו... יש המשלמים ל'יועץ' שיעיר ויכוון, הבה נאזין לביקורת גם כשהוא נאמר בחינם!

על תוכחת יעקב אבינו ומשה רבינו רק 'בסוף' שואל המהר"ל, הרי יש מצוות 'הוֹכֵחַ תוֹכֵחַ אֶת עַמִּיתְךָ', ומבאר שיש לחלק. כאשר רואים אדם שעומד לעבור איסור יש להוכיחו מיד, לאפרושי מאיסורא. אך יש תוכחה שאינה נוגעת 'למעשה' נקודתי, אלא לאופי הכללי של האדם. את זה מניחים לסוף, שההוא לא ייפגע, שהרי מדובר באישיותו. וכאשר מוכיחים 'בסוף' מתוך שמירה על כבודו, מתקבלים הדברים ומועילים גם לחולל שינוי במהות ואופי האדם.

בחור 'נכנס לתקופת השידוכים' והוריו הרגישו שאינם מכירים מספיק את בנם! האב פעל בחכמה יתירה. הוא התקשר למשגיח הישיבה באנונימיות, ואמר "מציעים לבתי את תלמידך, בחור פלוני, אשמח לברר אודותיו...". האב יצא מופתע! המשגיח תיאר בחור שהוא לא הכיר. הוא שמע מעלות, הרגיש שהמשגיח מתחמק מלהשיב על חסרונות, האב קלט שמעולם לא התעניין באמת 'מיהו' בנו... ידיעת האמת היא הכרחית לטובת עתיד הבן, צריך רק להאזין!

בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ'

123ymm@gmail.com

פתשגן הכתב - חידה בפרשת השבוע / מבית 'לא יסור שבט מיהודה'

חידה בפרשת השבוע!

להזמנת ברכות מחורזות ניתן לפנות דרך מערכת אספקלריא (לבקש עריכת 'פתשגן
הכתב')

אין רשות להיכנס לשטח
מפני שכך הקב"ה הבטיח
יום יבוא והדלת תיפתח
זה יקרה כשיבוא המשיח

*

פתרון חידת 'פתשגן הכתב'

אין רשות להיכנס להר שעיר שהוא השטח של עשיו

ב, ה ורש"י שם

*

רש"י כותב על פי המדרש שהכוונה שבזמן שיבוא המשיח וידרכו רגליו בהר הזיתים תהיה

רשות להיכנס

ב, ה ורש"י שם

אספקלריא לדף היומי - הארות במסכת הנלמדת

הרב יוסף דב הרצוג, ארה"ב

דף סו: מילי אי מימסרן לשליח. ופרש"י לפי הצד דמילי לא מימסרן לשליח דהיכא דמסר להו מילי אינן חוזרין ונמסרין לאחר, ומבואר שיכול לעשות שליח על מילי נוכחון לבטל החמץ] רק שאינן חוזרין ונמסרין לשליח אחר, אבל מדברי רש"י לקמן ע"א: מבואר דאינו יכול למנות שליח על דברים ועי' בהגהות חשק שלמה שתלוי במ"ח אם אומר אמרו כשר או לא דבאומר אמרו ממנה אותן על דברים ואין צריכים למסור הדברים לאחר וזהו טעמא דאומר אמרו יהא כשר שסובר שכל החסרון אינו רק שאינן חוזר ונמסרין אבל למ"ד שפסול ע"כ שסובר שאינו יכול למנות שליח רק על דברים נוביטול חמץ אולי שאני דהוי דיבור שעושה חלות] והנה לר"מ דבג' תנו כשר משום דעשאן בי"ד והגם דמילי לא מימסרן מבואר מדברי רש"י דהוי כאומר אמרו מכיון דדרך בי"ד למנות אחרים ולפ"ז מוכח דלר"מ ודאי אומר אמרו כשר וכל ספק הגמ' אינו רק לשי' ר' יוסי, ועי' בראשונים שהקשו דבאומר אמרו הא הבעל מינה אותו שליח ולמה צריך בכלל שהשליח ימנה אותו לשליח וכתבו לתרץ דבגט מכיון שצריך לשמה צריך שהשליח ישמע צווי הבעל וממילא צריכים שליחות על הצווי רק דעדיין קשה דהא לר"מ לא בעינן כתיבה לשמה א"כ לא צריך בכלל צווי הבעל ועי' בתוד"ה הא מה שכתבו בזה.

דף סז: נשתקק ואמרו לו נכתוב גט לאשתך והרכינן. והנה רש"י פירש נשתקק לאו אשאחזו קורדייקוס קאי אלא אדם שנעשה אלם מחמת חולי, ומבואר שאם אחזו קורדייקוס לא מהני בדיקה דהוי שוטה וא"א להוציאו מחזקת שוטה ע"י בדיקות ועי' במהרש"א לקמן ע: [וכמבואר בחו"מ לה' ח' דמי שהוחזק שוטה אע"פ שבשאר דברים מדבר כהוגן עדיין יש לו דין שוטה] וכן א"א לפרש סתם שנעשה אלם דאלם הוי כפקח לכל דבר כמבואר לקמן, אלא הכא איירי שאבד כח דיבור מכח איזהו חולי ומספקא לן דאולי החולי גרם שיבוש במוחו ומכח זה אינו מדבר או שסתם נעשה אלם, ולזה מהני הבדיקות לברר מהו סיבת אלמות שלו, והנה רש"י פירש שבדוקין אותו וראו דעתו מיושבת ומרכינן בראשו כדרך שבני אדם מרכינן ראשם, אבל מבואר שלא סגי בג' שאלות אלא צריך ג' הרכנות של הן וג' של לאו מפני שצריכים גם להחזיק איזה הרכנה נחשב להן ואיזה נחשב ללאו אצלו, והנה בתוס' לקמן ע: ד"ה בודקין מבואר שאפשר לשאול גם שאלות קשור להגט אבל מדברי רש"י מבואר שהבדיקות צריך להיות מדברים אחרים וצ"ב למה.

דף סח. אבן שלמה מסע נבנה. ומבואר שהיה צריך להשמיר מצד אבני המקדש ולא מצד אבני המזבח דכתיב בהם אבנים שלימות, ומבואר עוד דגם משה רבינו לא השתמש עם השמיר רק להאפוד ולא מצד המזבח, ועי' בתוס' סוכה מט. דאבני המזבח לקחו אבני נחל דהיו שלימות ולא היה צורך לשמיר, ורק על אבני המקדש דגם בהן כתיב אבן שלימה הוצרך לשמיר דלא היה רוצה להשוותם בברזל עי' ברמב"ן סוף פ' יתרו שזה הוסיף שלמה

מדיליה [ולאהאפוד לא היה צריך שלמה להשמיר דהשתשמו בבגדי כהונה דעשה משה] והנה רש"י בפ' תרומה אבני מילואים כתב שהכוונה ששמלאים הגומא והרמב"ן שם חולק עליו דמילואים הוא שתהיינה אבני שלימות שנבראו בכך כאבני נחל, וחוף מזה יש עוד דין דכתיב במלואתם בפ' תצוה דמזה ילפי' דגם לאחר שנחקק ונכתב השמות עליהם היה צריכים להשאר שלימות ולא יחסר כלום מהם ומפני זה הוצרכו לשמיר, ועיי"ש שכתב שרק על אבני חושן נאמר הך הלכה ולא על אבני אפוד ומה דאיתא בסוגין אבני אפוד הכוונה להחושן שגם זה נקרא אפוד [ולפ"ז מיושב קושיית התוס' דבבית שני הגם שלא היה שמיר לקחו אבן במעשה דדמא בן נתניה דשם היה אבני אפוד עי' במנחת חינוך צה' וברש"ש] אלא דצ"ע לדברי הרמב"ן שהכוונה אבני מילואים היינו אבנים שלמות אבני נחל ולא שנחצב מאבן גדול, וצ"ב דגם במזבח כתיב אבנים שלימות ולא בעינן דוקא אבני נחל וכמבואר בע"ז דף נב: אלא הכוונה שיהא שלימות בלי פגם וחסרון ורק דאסור להשוותם בברזל מדכתיב לא תניף עליהם ברזל אבל בדבר אחר כגון בכלי כסף או בשמיר מותר וכן כתב הרמב"ן בסוף פ' יתרו וצ"ב בזה.

דף סט. ליתי עקרבא דשב חומרי. ועי' במהרש"א שכתב דמה שהאריך הגמ' ברפואות אלו והגם שגנזו ספר הרפואות של חזקיהו המלך אבל כמו שהתירו לכתובתורה שבע"פ לאחר ירידת הדורות וכמו כן לענין כל אלו רפואות ואדרבה להראות שהכל אפשר לידע מחכמת התורה עיי"ש, והנה כל אלו דברים שמוזכרים כאן אינן רפואה בדרך טבעי אלא כמו לחש וסגולי ועי' בשבת דף סז. דכל שיש בו משום רפואה אין בו איסור משום דרכי אמורי ועי' בשו"ת הרשב"א תיג' שמהטובות שעשה הקב"ה שיש רפואות למחלות כמו כן הטביע הקב"ה בבריאה כוחות סגוליים לרפואות ומש"ה אין בהם משום דרכי אמורי שזהו כמו שמותר לילך לרופא לרפואות ואין זה היתר לצורך רפואה אלא דלא הוי בכלל אסור, והגם שמוזכר כאן היתר לאכול דברים האסורים או ליהנות ממת אבל מבואר בפסחים דף כה: דכל דבר דהוי שלא כדרך הנאתו מותר לצורך רפואה ועי' ביו"ד קנה' ג' וזהו היתר לצורך רפואה, ועי' בתוס' מו"ק דף יא. דמבואר דכהיום נשתנו הטבעיים ואין לסמוך על אותן רפואות ולחשים ולכאו' יהא אסור מצד דרכי אמורי ועי' ברעק"א יו"ד סי' שלו' שכתב שאין לסמוך על כל הלחשים היום חוץ הך דאיתא בשבת דף סז. לחש על מי שבלע עצם דלחש זה מהני גם היום.

דף ע: ואי ס"ד חי הוא אמאי. והיינו דהגמ' היה סובר דלאחר ששחט בו רוב שנים יש לו דין כגברא קטילא וכעין שמצינו דליכא איסור אבר מן החי לאחר ששחט רוב סימנים, והגמ' מתרץ דיש לו שם חי אלא דסופו למות והגמ' מקשה אלא מעתה יהא גולה וכתבו התוס' דכיון שסופו למות לאלתר יהא גולה דאם לא היה סופו למות לאלתר לא היה גולה וכתבו שהגם שרוצח במזיד חייב אפילו לא מת לאלתר אבל בשוגג לענין גלות אינו חייב רק אם מת לאלתר דכתיב ויפל עליו וימות, וכמו כן כתבו לקמן דהא דאם הרוח בלבלתו או שפרכס הוי פטור רק לענין גלות ולא ברוצח במזיד וצ"ב בזה, ובראשונים משמע שהתורה חס עליו מכיון שהיה בשוגג ואולי באמת חלוק עונש גלות בשוגג מעונש מיתה במזיד דבמזיד החיוב הוא מצד שעשה מעשה רציחה ועל רציחתו חייב מיתה אבל בשוגג אין

עליו שם מעשה רציחה מכיון שהיה בשוגג אלא שהתורה הענישו אותו על זה שגרם איבוד נפש ונשמת ישראל וממילא מובן שאם לא מת לאלתר או שיש סיבות לתלות שדבר אחר סייע לאיבוד נשמתו אז אינו חייב גלות אבל במזיד לא משנה התוצאות דסוף כל סוף הוא עשה מעשה רצח ונקרא רוצח וע"ז חייבתו התורה.

דף עא. חרש שיכול לדבר מתוך הכתב. והנה רב כהנא איירי בפקח ונתחרש ונעשה אינו שומע ואינו מדבר דדינו כאין בו דעת [מכיון שאין לו קשר רגיל עם בני אדם ולא הוי כשוטה אלא כקטן דדעתו לא הוי דעת בשלימות וכן מוכח מעמוד ב' דאשה שנשתטה אין לגרשה אבל פקחת ונתחרשה מכיון שגט א"צ דעת אפשר לגרשה] ולקמן מבואר שנחלקו תנאי בזה אבל בחרש מעיקרא לא מהני אפילו יודע לכתוב [ועי' ברש"ש שבעיר הבירה וויען נמצא בית תלמוד ללמוד לחרשים לכתוב] ובראשונים איתא שאינו נחשב לכתיבה [ואולי דומה לקוף שלמדו אותו לכתוב דאינו נעשה בר דעת ולא מהני אלא שיכול להשאר בר דעת ע"י כתיבה] והנה חידושו של רב כהנא שע"י שיכול לדבר ע"י כתיבה נעשה כמדבר ואינו שומע דהוי כפקח וכן מבואר בתוס' וברשב"א, והנה האחרונים דנו הרבה אם כתיבה כדיבור [עי' בשו"ת רעק"א סי' ל' ולא'] והנה לענין אם צריך לברך ברכת התורה קודם כתיבת התורה שמהחבר פסק בסי' מז' שחייב אבל המג"א והט"ז סוברים דאין לברך עי' במ"ב שם ויל"ע מסוגין דנחשב כמדבר, והנה איתא בהקדמה למים טהורים שהחילוק בין דיבור למאמר דדיבור לא שייך רק אם מדבר עם מישהו כגון עשרת הדברות אבל מאמר הוי אמירה אפילו בלי שומע כגון עשרה מאמרות ואיתא בחת"ס שאפילו דכתיבה הוי כדיבור אבל אינו נחשב שמדבר עם אחר בשעה שהוא כותב ולפ"ז אפשר לומר דלענין מצות ת"ת איתא באחרונים דצריך שיהא באופן של ושננתם לבניך ומה"ט אינו יוצא בהרהור וא"כ אפשר לומר שהגם שכתובה הוי כדיבור אבל מכיון שלא הוי כמדבר עם בנו ותלמידו ישר אין זה אופן של מסירת התורה ואינו יוצא באופן כזה מצות לימוד ת"ת, והנה בשע"ת ס"ס תקנ"ד כתב דאין לכתוב ד"ת בתשעה באב משום דמביא שמחה לידי אדם ולכאו' לפי מה שמבואר באוה"ח הק' ריש פרשת עקב דהא דאבל אסור בד"ת אינו מצד דהתורה משמחו אלא שזהו דין בד"ת דאין ללומדו אלא מתוך שמחה ולפ"ז אם אינו מקיים מצות ת"ת בכתיבה אולי יש לדון דלא יהא אסור, וידוע דהחת"ס כתב דמה שאסור ללמוד ערב ת"ב אחר חצות היינו מצד שלא יבוא להרהור בלילה ויבוא לידי שמחה והגם דלשי' המחבר אין מברכים ברכת התורה בהרהור ולכמה שי' אינו מקיים מצות ת"ת.

דף עב: גיטו כמתנתו מה מתנתו עמד חוזר אף גיטו. והנה במתנת שכ"מ כל המתנה חל לאחר מיתה [דכירושה שוויהו רבנן] והא דאם עמד חוזר היינו משום דכל זמן שהוא חי א"א שיחול המתנה, ולא מצד אומדנא דנתן רק אם ימות, ולפ"ז צ"ב הדמיון לגט דלא חל לאחר מיתה ועי' בתוס', אבל באמת רש"י מציין להגמ' בב"ב דף קנא: דמבואר שם דמתנת שכ"מ אפילו אם קנין עמד חוזר וזהו ע"כ רק מצד אומדנא דלא נתן רק על דעת דימות [דלא שייך קנין לאחר מיתה והא דמהני גוף מהיום ופירות לאחר מיתה עי' בשו"ת רעק"א מהדו"ת סי' פח' מ"ח הרעק"א והבית מאיר בגדר הדבר] וזהו שמדמה הגמ' שגם בגט הגם שבודאי נתן שיחול מחיים דהא אין גט לאחר מיתה אבל אעפ"כ אם עמד חוזר מצד

אומדנא, והתוס' סוברים שרק במתנת שכ"מ שהדין הוא שאם עמד חוזר אז גם אם עושה קנין רוצה שיישאר כדין כל מתנת שכ"מ שהדין הוא אם עמד חוזר אבל בגט דליכא שום גט דחל לאחר מיתה מהיכי תיתי אם נותן ולא פירש כלום דנימא שהיה כאן תנאי דאינו נותן אלא ע"מ שימות ועי' בארזא דבי רב.

*

מאת הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער □ סדר גדלות יהושע בין נון ואלעזר הכהן

מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד, ולא הא הוה יהושע, הוה אלעזר (גיטין נט.).

הנה מפשטות סדר לשון הגמרא נראה שגדלות יהושע בין נון התחילה קודם גדלות אלעזר הכהן, דכך היא סדר הגמרא "הא הוה יהושע הוי אלעזר" ולא כתב הגמרא "הא הוה אלעזר הוה יהושע". ואכן תוס' בסנהדרין (לו.) כתב (ד.ה. כולהו) ד"אלעזר הותחלה גדולתו אחר של יהושע" ולכן נקט הגמרא את יהושע קודם ורק אחר כך את אלעזר.

והנה בפרשת מסעי כתיב (מסעי לד, יז) "אלה שמות האנשים אשר ינחלו לכם את הארץ אלעזר הכהן ויהושע בן נון" (מסעי לד, יז). ובאבן עזרא שם עמד ע"ז דהקרא מזכיר אלעזר לפני יהושע, וז"ל: "אלעזר ראשונה כי על פיו יצא יהושע, גם הוא בן אהרן". וצריך להבין מה הוקשה להאבן עזרא, והא כבר כתיב בפר' פנחס "ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים לפני ה' על פיו יצאו ועל פיו יבואו הוא וכל בני ישראל אתו וכל העדה".

ונראה דהוקשה לו מגמרא גיטין הנ"ל דאנו רואים שחז"ל מזכירים ומונים ליהושע בין נון קודם לאלעזר, שמוזכר לפני אלעזר בסדר השתלשלות גדולתם וכדברי תוס' הנ"ל, ולכן נקט הגמרא את יהושע קודם ורק אחר כך את אלעזר. ולפי זה מובן שהיה קשה להאבן עזרא למה הפסוק הקדים אלעזר לפני יהושע. (וכיסוד זה אמר הרה"ק הבית מקרלין זצ"ל על עצמו (הובא בברכת אהרן עמ' קיג), שהגם שבני דודו הרה"ק ר' מרדכי מטשרנאביל גדולים ממנו בשנים, אמנם בסלוזשבע (בתפקיד) הוא גדול בשנים, כי הוא נושא עליו הראניץ ארבעים שנה ויותר).

אולם לכאורה דברי תוס' קשים להבין, דהלא אלעזר נתמנה לכהן גדול מיד אחר פטירת אהרן הכהן, וזה היה עוד לפני שנתמנה יהושע? ואנה ה' לידי דברי החתם סופר (סוף פר'

פנחס) וז"ל: "כל ימי מרע"ה לא היה צריך לעמוד לפני אהרן לשאול באורים ותומים שהרי השכינה מדברת עמו בכל עת, וע"כ כתיב 'ועשו בגדי אהרן לכבוד ולתפארת', כי לא היה בהם צורך אחר רק להלבישו כמלך, והיינו דאחז"ל בזכות וראך ושמך בלבו זכה לחשן משפט על לבו, פי' דלכאורה הך מלבוש הכבוד היה לו לעגמת נפש שלא היה צריך לו, אך אהרן שקיים וראך ושמח בלבו ולא נתקנא במרע"ה, לא היה לו עגמת נפש והיה לו לכבוד ולתפארת" עכ"ל.

וכן כתב המשך חכמה (ריש תרומה) וז"ל: "ונראה לדעתי דמעלת משה רבינו שנתנבא ב"זה הדבר" שדבריו אינם יכולים להתבטל, וזה מנצחיות התורה וגם גזירתו אינו חוזר, **לכן כישצאו למלחמה לא נמלכו באורים ותומים**, וכשהיה משה לא היה צריך אורים ותומים לקידוש המשכן דנבואת משה הוא כמו אורים ותומים".

לפי זה מובן דכל זמן שמשה רבינו היה חי לא הוצרכו לבוא לאלעזר הכהן לשאול באורים ותומים ורק אחר פטירת מרע"ה ונתמנה יהושע, באו לשאול לאלעזר באורים ותומים, ולכן נחשב כהותחלה גדולתו אחר יהושע, וזהו שכתב האבן עזרא "דאלעזר ראשונה **כי על פיו יצא יהושע**", דבר שלא היה עד אז, שלא היו הולכים לפי האורים ותומים אלא לפי משה רבינו שקיבל ממרום.

ואליבא דאמת גם בחיי יהושע לא הוצרכו לשאול באורים ותומים כמו שאמרו חז"ל (עירובין סג.) דלא אשכחן דאיצטריך ליה יהושע לאלעזר לשאול כלום, (וע"ע אברננבנל ורד"ק ריש שופטים ואלשיך הק' פר' פנחס עה"פ והעמדת אותו לפני אלעזר הכהן), ובתוס' (סנהדרין טז. ד.ה. מה) הקשה דגמ' זו סותר למה דאמרו בגמ' ב"ב (קכב.) "ולא נתחלקה הארץ אלא באורים ותומים, כיצד, אלעזר מלובש אורים ותומים ויהושע וכל ישראל עומדים לפניו" ותירץ תוס' דהא "דלא אשכחן יהושע לשאול באורים ותומים לאו אחלוקת הארץ קאמר דגזירת הכתוב היא אלא בשאר דברים הצריכים לשאול באורים ותומים שהיה נגלה לו בנבואה".

ומעתה מובן שפיר למה הקדים הכתוב כאן אלעזר ליהושע, משום דזה היה הפעם היחידה שהוצרך יהושע לשאול לאלעזר, וזה היה כדי לקיים מה שהבטיח הקב"ה למשה רבינו שלא ימוש ההנהגה ממשפחתו (ע' רש"י במדבר כז, כא), וגם יהושע יצטרך לאלעזר, וזהו מה שהדגיש האבן עזרא "אלעזר ראשונה כי על פיו יצא יהושע". והוצרך לו דוקא בחלוקת הארץ שהיא גמר שליחות משה רבינו להביאם אל הנחלה ואל המנוחה, ולכן דוקא בענין זה היה על פיו של אלעזר ממשפחת משה רבינו.

ויש עוד לתרץ דברי תוס' (סנהדרין לו.) ע"פ רש"י ריש מס' אבות דמשה מסרה התורה רק ליהושע, שלא רצה למוסרה אלא **"למי שהיה ממית עצמו מנעוריו באהלי התורה וקנה שם טוב בעולם"** עכ"ל ומזה נראה דגדלות יהושע היה דבר מפורסם זמן הרבה לפני שהוא או אלעזר נתמנו לתפקידם.

ומעתה מובן שפיר למה הקדים הכתוב כאן אלעזר ליהושע, משום דזה היה הפעם היחידה שהוצרך יהושע לשאול לאלעזר, וזה היה כדי לקיים מה שהבטיח הקב"ה למשה רבינו שלא ימוש ההנהגה ממשפחתו (ע' רש"י במדבר כז, כא), וגם יהושע יצטרך לאלעזר, וזהו מה שהדגיש האבן עזרא "אלעזר ראשונה כי על פיו יצא יהושע". והוצרך לו דוקא בחלוקת הארץ שהיא גמר שליחות משה רבינו להביאם אל הנחלה ואל המנוחה, ולכן דוקא בענין זה היה על פיו של אלעזר ממשפחת משה רבינו.

ויש עוד לתרץ דברי תוס' (סנהדרין לו.) ע"פ רש"י ריש מס' אבות דמשה מסרה התורה רק ליהושע, שלא רצה למוסרה אלא **"למי שהיה ממית עצמו מנעוריו באהלי התורה וקנה שם טוב בעולם"** עכ"ל ומזה נראה דגדלות יהושע היה דבר מפורסם זמן הרבה לפני שהוא או אלעזר נתמנו לתפקידם.

בומרנג - דרמה סוחפת בהמשכים בעלת מסר חד ביותר / הרב חנוך חיים וינשטוק

פרק כ' בנימין מבושוביץ מקבל אורחים

הקדמה תמציתית:

נחומי מתארס לאחר שקיבל הסכמה מדודי לעקוף אותו, דודי מראה לכל אורך הדרך את גדלות מידותיו, לא ניכר עליו כי הוא זה כי למעשה דולג, הוא עבד יד ביד עם נחומי בכל ההכנות לחתונה, זה כלל למצוא לו בגדים ניאותים לחתונה והכנת חידושי תורה לכל אחת מסעודות השבע ברכות.

החתונה נערכה בתל אביב במבנה ענק שנשכר על ידי המחותן העשיר שהראה את כבוד עושרו לרבים למורת רוחו של רב אברהם הצנוע בכל דרכיו, אבל הוא לא העיר על כך כלום. דודי היה כוכב ראשי בחתונה הוא הלחין שירים וניגן ניגונים ישנים ועבד בהרמוניה מושלמת עם התזמורת הגדולה.

באמצע החתונה חש דודי כי יש איזה אדם שעוקב אחריו בכל מקום, האיש הסתיר את עצמו במומחיות רבה מאחורי הקהל הגדול, אבל דודי ניחן בחושים חדים ביותר הוא הרגיש היטב במעקב ודבר זה טרד את מנוחותו. הוא רצה לדעת מה עומד מאחורי המעקב. כשניסה לחפש אחריו גילה להפתעתו כי הוא נעלם כאילו בלעה אותו האדמה, דבר זה הוציאו אותו מכליו, הוא איבד את כל השמחה הגדולה שהייתה לו עד עתה, הוא חש שיותר הוא לא מסוגל, את כל זה קלט האבא שפירש זאת כי דודי מתחיל לקנאות בנחומי על מזלו הטוב וזה גורם לו לשברון לב. הוא פרש לחדר צדדי החל להתפלל לבורא שלא תצא תקלה מהשמחה המופרזת.

המחותן מחפש אחריו והוא לא מוצא אותו, הוא מדבר עם הבנים שיחפשו את האבא. האבא לא מסוגל לענות להם עד שאחיו ר' שמעון מגיע ומבקש ממנו לא להרוס את האוירה הטובה של החתונה.

דודי עוזב את החתונה, הוא נוסע לביתה ושופך לבו לבורא שישלח לו את הישועה בקרוב ולא יתייסר כל כך הרבה עד מציאת השידוך.

*

פסח שולביץ לא מספק את הסחורה:

לקראת ראש השנה תשמ"ח ניהל לראשונה פסח שולביץ את בית הכנסת "נר תמיד" הסיפור עבר כמעט ללא כל עניין, דבר הסכסוך שפרץ בין בית כנסת "יאנג איזראל" עם פסח שולביץ הביא שלא היה פלא שפסח נקם באויביו והתפרץ דווקא לבית כנסת המתחרה.

עו"ד אורי גרינשפן הצליח בפעם המי יודע כמה, לנהל את המערכה במיומנות ולהביא את שני הצדדים מרוצים מההישגים שלהם.

פיליפ מייזעס היה מרוצה שפסח ירד מכל התביעות שלו וגם המשכורת שלו קוצצה בהרבה. הוא השתדל להביא להרגשה טובה בעת שהעביר את המשרד המרווח שלו לידי פסח ולא עוד הוא נידב לו חדר נוסף לאיש צוות שיעבוד עמו יד ביד, בעוד שפיליפ עצמו עבר למשרד באגף העליון של הבניין.

פסח מצדו התחייב לא לעשות שינויים דרסטיים בתקנון הנוקשה, אלא להתמקד בהבאת ציבור מתפללים גדול, הוא התחייב להביא את בית הכנסת לימי הזוהר שלו תוך תקופה קצרה.

פסח עשה כל שביכולתו, כדי להצליח במשימה הכבידה שהוטלה עליו בלי שיעשה שינויים, הוא סמך על אישיותו האנרגית במיוחד, פלוס רזומה עשיר כגבאי מוצלח ביותר והסתער בקמפיין אכזרי על כל החזיתות, כדי לסחוב מתפללים לבית הכנסת "נר תמיד"

המשימה הראשית הייתה, להשיב את המתפללים הקודמים שזנחו את ביתם הוותיק בשנים האחרונות, אל ביתם הישן. אך פסח חושב בגדול הוא כיוון גם למספר גדול של מתפללים מהגרעין הרך של יאנג איזראל שנראו לו כמטרה קלה, הוא הכיר את הנפשות העושות וידע לקלוע אל לבם ומצפונם הוא עשה הערכה שיצליח לקחת כ-250 מתפללים זה יחשב כהישג גדול לבית כנסת שצלע בשנים האחרונות ולא הצליח להביא אפילו מתפלל אחד.

ברם הפעם טעה פסח בגדול.

המתפללים הקבועים של "יאנג איזראל" שמרו אמונים לבית הכנסת שלהם, הם לא מצאו משהו מיוחד בבית הכנסת "נר תמיד" שבשלו יעזבו את בית הכנסת שלהם, דבר זה כלל גם את מתפללי "נר תמיד" הוותיקים שפרשו בשנים האחרונות לבית הכנסת המתחרה, הם כבר התרגלו לבית הכנסת החדש, בית הכנסת הקודם נראה להם ארכאי (עתיק יומין) שלא מצדיק נטישה של בית כנסת מלבלב עבורו, התברר לכולם שלא רק פסח הוא המשנה תדמית, יש דברים נוספים שנדרשים כדי להעלות בית כנסת אפרורי לדרך המלך, לאחר חודשיים של הקמפיין התברר שרק עשרה מתפללים עשו ניסיון לחזור.

וכבר המליץ עליו אחד המתפללים שערקו ליאנג איזראל, כי יש שני סוגי פסח, פסח ראשון משפיע ומצליח להביא מתפללים, אבל פסח השני הוא רק לאלו שנמצאים בדרך רחוקה מאד, אולי עליהם ישפיעו דבריו.

פיליפ חש את עצמו לחוץ, בשביל מה היה עליו להביא את פסח בסכום מכובד ביותר, כשהוא לא מצדיק את עצמו, האם בשביל זה הביא אותו לבית הכנסת? הוא דיבר עם בניו מה לעשות, הבנים היו בדעה אחת שצריכים לרמוז לפסח שאם הוא לא משנה את המצב עד מחצית השנה, עליו להתפטר ולתת פיצויים רציניים להנהלת בית הכנסת. אך לא רצו לעשות זאת בלי להתייעץ עם עו"ד אורי גרינשפן.

עו"ד אורי שמע בחומרה את התלונות, הוא אחז שפסח לא ממצה את עצמו, למרות הקמפיין הנמרץ הוא לא אסרטיבי (דעתן ונחוש) אמנם הקמפיין היה אכזרי במיוחד אבל הוא לא הראה שום ייחודיות לסחורה שלו מלבד פסילת המתחרה, זו לא שיטה ודרך, באמריקה של אז לא סברו שבדרך כזו מצליחים. (רק עשרות שנים לאחר מיכן אימצו את השיטה הזו בבחירות)

הוא נפגש עם פסח והודיע לו כי יש כאן הונאה ברורה, כל ההסכם נועד כדי לגייס מתפללים חדשים ולא גבאי, גבאים לא חסרים בעולם, הוא הציב לו אולטימטום, עד לשנה הבאה עליו לשנות את המצב.

"איך אתה רוצה שאמשוך אנשים אלינו, אם אוסרים עלי לעשות שינויים מזעריים בתקנון? אם הייתי עושה שינויים הייתי יכול לחפש דרכים, איך להביא מתפללים חדשים, אבל עם תקנון נוקשה כזה זה לא נראה לך בלתי אפשרי?"

"אני לא הקמפיין שלך, לא ביקשת ממני מלכתחילה לעשות את התפקיד הזה, וודאי לא במחיר שדיברנו עליו, עליך להתמודד עם מה שיש ועל זה אתה מקבל את המשכורת שלך, יש לך משכורת מאד מכובדת וזה מצריך להיות יצירתי"

"אז אתה סגור עם זה?" שאל פסח נחרד מהמחשבה שעו"ד אורי חד צדדי לחלוטין.

"לא אמרתי לך כלום, אני סך הכל שליח להעביר הודעות, יש לך טענות תיגש לבוס".
חתם העו"ד הערמומי את השיחה.

פסח לא ידע את נפשו, הוא ראה בעצמו כי המוניטין שלו מתמוסס כמו שלגון בקיץ, אם יעזיבו אותו יפגע המוניטין שלו לחלוטין, זה עלול להשליך על כל העיסוקים שלו, כולל משרת העו"ד. את זה הוא לא יכול להרשות לעצמו, הוא החליט להתייעץ עם רעייתו הפקחית, היא תדע לתת לו עצה נכונה.

מרס אורה מרים לא הייתה מופתעת, גם כשלא דיבר איתה ידעה את כל המצב לאשורו, אבל שמרה על כבודו של בעלה שלא יפול בעיניו.

היא נתנה לו לשפוך את כל לבו בלי להתערב במילה אחת, רק כשהתבקשה לומר את דבריה פתחה ברעיון שלדעתה יוכל לשנות את המצב לחלוטין.

"אני חושבת על רעיון חדשני שאמנם יתבע הרבה כסף, אבל גם לזה יש לי תשובה, אבל קודם כל נציע את הרעיון.

כדאי לך להביא חזן שנקרא בשם העממי "קנטור" צריך להביא אחד שיהיה משכמו ומעלה, לא סתם חזן, לשכנע אותו להגיע לימים נוראים ולתת קונצרט חזנות ראוי לשמו, זה ישנה באחת את המצב, אנשים אוהבים מאד תפילה של חזן שיודע לתת קטעים מיוחדים שיגרמו להם להתרגש מהתפילה, התפילה שוב לא תהיה מתה אלא ממש חיה, דבר זה יגרום שהקהל יעוט על השלל, תנסה את זה שנה שנתיים ותראה את השינוי.

"אבל את יודעת לשכור קנטור זה תקציב שמן מאד, איך הקמצן הזה שנהרג על פחות משווה פרוטה יקבל זאת? הקשה פסח שלמד להכיר את הפרזידנט שקיים את מאמר חז"ל "ובכל מאודך" יש לך מי שאוהב את ממונו יותר מגופו [וגם את זה הוא נתבע לתת לבורא].

"אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה שאהב פיליפ את ממונו, בוז יבוזו לו" אמרו המליצים, כי אדרבה אם תתן לו את הון ביתך זה יכפיל בכפל כפליים את האהבה שלו לממון שאינה תלוי בדבר, כי שלי ושלך תרין רעין דלא מתפרשין (שני רעים שלא נפרדים).
"אל דאגה תן לי לדבר איתו ותראה שממני הוא ממש יתבייש".

המאזינה המתמידה מוצאת את הדרך אל הרב:

המאזינה המתמידה המשיכה להגיע להרצאות, היא לא ויתרה אפילו על אחת מהן, בכך סללה לעצמה מקום ראשון באינטרס על פני כל האחרות.

כל האחרות היו באות אחת לשבוע או שבועיים, היו מהן שכף רגלן דרכה אחת לחודש, אבל שתהיה אחת שתגיע לכל הרצאה ולא משנה באיזה מקום וגם אינה תלויה במזג אוויר, הייתה רק המאזינה הקבועה.

איש עוד לא ידע את שמה, למרות שהיא כבר נוכחת במקום מספר חודשים, היא לא חפצה לספק סקרנות של אחת מהן, היא מופנמת ושקטה, עד כמה שזה נוגע לענייניה, אבל עניינית מאד ומתמקדת במה שנאמר, בזה היא עולה על כולן, היא לא חסכה מלהתווכח עם מספר מאזינות כמותה על כל רעיון שנאמר ולהעביר אותו בשבט ביקורתה, בצורה עניינית ולא מתנשאת.

ניכר היה לכולן שהיא חריפה מהן בעשרות מונים, עד שהנוכחות היו מאבדות את לשונן, לא אחת העירו לה השומעות שתפנה את השאלות למרצה עצמו, אך היא הייתה חשה בושה עצומה לשוחח עם גבר זר.

"אני לא מבינה אותך, הקשתה לה אשה מבוגרת, למה את חושבת שהמרצה הוא אדם זר, הרי הוא בא לתת שיעורים וחלק מההרצאה זה ניהול דיסקוסייה (שיחוח) עם הקהל, אלא שהמרצה לא מעוניין בקהל מעורב, לכן אנו ישובות בעזרת נשים ולא יכולות לנהל איתו שיחה ישירה כמו הגברים, אבל אני חושבת שאם תמתיני בסבלנות אחרי השיעור ותשאלי אותו את השאלות שאת מציגה לנו תקבלי מענה ברור".

למרות הכל לא העזה אותה מאזינה ליצור קשר עם הרב, עד שהגיעה העת הנכונה.

היה זה באחת ההרצאות בעיר רעננה, הקהל גדש את האולם עד אפס מקום, גם היציע שהוקדש לנשים היה מלא וגדוש, המאזינה המתמידה לא ויתרה, היא הגיעה ברכבה למקום זמן רב לפני ההרצאה ותפסה מקום טוב כדי שתוכל להטות אוזן, לא לפספס מילה אחת.

לא הרחק ממנה ישבה אשה צעירה ששלחה מפעם לפעם מבטים עליה, נראה היה שהיא סקרנית מאד לדעת מי היא, היא שמעה מפעם לפעם את ההערות ששלחה לחברתה שישבה לידה והבינה שהמאזינה היא חריפת שכל ביותר. בתום הדרשה מיהרה לגשת אל המאזינה והביעה דברי הערכה על ההערות שנתנה.

"יש לי הרגשה שאני מכירה אותך, אמרה הצעירה למאזינה, אני מנסה להיזכר ועדיין לא מצליחה.

"אבל אני כן יודעת מי את, לפני שנה וחצי נכנסת למשרדי והזמנת עבודת גרפיקה ועיצוב, היית אצלי בעת ההזמנה, לאחר מיכן שלחת איזה שליח שיקח את החומר ושלמת לי על הכל במזומן"

"את צודקת, עכשיו אני נזכרת, יש לך משרד ליד הבורסה ברמת גן אם אני לא טועה שם המשרד "עיצובים בקו חדשני ביותר". כמה שאני שמחה שאת מגיעה להרצאה של אבי שיחי. זו לך הפעם הראשונה שאת מגיעה להרצאות של אבי?"

"לא בפירוש לא, אני כבר מגיעה משך חודשיים וחצי, נוסעת לכל הרצאה שנותן, לא משנה לי באיזו עיר, בשביל זה יש לי רכב, אני מאד אוהבת את הסגנון המיוחד של ההרצאות שלו, רק חבל שאני לא יכולה לשאול אותו שאלות על ההרצאות שנותן, יש לי עליהן עשרות שאלות ואני בושה מלהציג אותן בפניו."

"איך הגעת לשיעורים של אבי?" שואלת תודה בתו של הרב, השאלה נאמרה במבוכה בשל המראה החיצוני שהעיד שהיא באה ממקום רחוק ביותר.

"מצטערת, אני עדיין לא דתיה, כך חונכתי מילדות, באתי מבית שהוא רחוק מאד מהיהדות, למדתי בבית ספר חילוני מובהק, לא עשיתי צבא בגלל שאני נגד זה, מצאתי הסדר מיוחד על ידי אח אבי שהוא אלוף בכיר בצבא, הוא סידר לי פטור מטעמי מצפון, כך התחלתי לעבוד במשרד של גרפיקאים בגיל 19.

כבר שנתיים אני בעבודה ומצליחה היטב. אבל יש לי הרבה תהיות על כל הדרך בה חונכתי, כשראיתי בגבעתיים שיש הרצאה בנושאים של דת ואמונה, הלכתי מתוך סקרנות ומצאתי שיש לי בזה עניין רציני. אבל יש לי הרבה שאלות שלא נותנות לי מנוח ואני לא יודעת למי להציגן.

"אז למה לא תציגי אותן בפני אבי שיחי' הוא יענה לך על כך בסבלנות רבה עם הסברים מקיפים."

"אני מאד מתביישת, בטבעי אני מאד שומרת על דיסטנס מלא ולא מתערבת עם אחרים, כדי להיות עמי חברה צריכים על כך המון עמל, יש לי לכן רק שתי חברות בלב ונפש, את היתר סיננתי לחלוטין. אין לי שום קשר עם אחרים מטעמי צניעות טבעית, לכן לא נעים לי ליצור קשר עם זרים זה כולל גם את אביך, למרות שאני מאד נהנית מכל ההרצאות שלו."

"אין לך מה להתבייש, אני אעשה את הקשר עם אבי, יש לי רעיון פשוט, בשבת הזו הורי מתארחים אצלי, אני גרה בירושלים והורי כבר לא היו אצלי זמן רב, בדיוק עכשיו קבענו

שבת אירוח, אני מציעה שגם את תתארחי אצלנו, תבואי לפני שבת, יש לנו בית די מרווח יהיה לך חדר לעצמך, תוכלי לנצל את השבת הזו היטב, לאבא יש בדרך כלל כמה אורחים, שם לא היית מוצאת את עצמך, אבל אצלי בבית תהי אורחת יחידה ותוכלי לנצל את השבת, אני בטוחה שאבי יקדיש לך מזמנו ויענה לך על כל שאלותייך בהרחבה.

"אני מודה לך מאד, אני מוכנה לשלם לך על האירוח, אני מרוויחה היטב ולא חסר לי מזומנים, אני רוצה להרגיש טוב עם עצמי, אם אחשוב ששכרתי חדר במלון".

"אני נעלבת מאד, יש לי הזדמנות לקיים מצוה גדולה ואת רוצה שאמכור את זה עבור כסף?"

"אבל אני לא רוצה להיות אורחת בחינם" מסרבת המאזינה בעקשנות טיפוסית.

אז יש לי רעיון נפלא, תתרמי את הכסף שחשבת לתת לי, לעמותה של אבי, הכסף הזה הולך למטרות נעלות ביותר, כך תרגישי טוב וגם אני אחוש שהכסף הלך לצרכים מיוחדים "טוב לזה אני מסכימה" סגרה המאזינה נושא.

כך החל הקשר בין המאזינה האלמונית עם משפחת שרפנשטיין.

השבת עברה על המאזינה בהתרגשות עילאית, רב שלמה הקדיש לה את זמנו הפנוי לענות לכל השאלות הרבות שהצטברו לה, השאלות לא היו פשוטות, נראה שהיא עמקנית ויודעת היטב מה היא רוצה, הפעם היא קיבלה מענה תואם שענה על הכל, כל הספיקות נפשטו בזה אחר זה.

הפעם כבר לא יכולה הייתה להישאר אלמונית, היא הציגה את עצמה בשם צילה גוכברג מגבעתיים, אביה היה מדען גדול עם שלושה תוארי פרופסור, הנדסה פיזיקה ומדעים מדויקים. הוא יכול היה להגיע רחוק מאד עד שהתקף לב פתאומי גדע את חייו בגיל 48.

היא הבכורה שלו וקשורה הייתה אליו מאד ומותו שבר את לבה לרסיסים, המשבר החריף ברגע שהאמא החליטה שאינה נשארת לבד, היא התחתנה תוך פחות משנה עם אדם שלא הגיע לקצה קרסולי אביה, היא ראתה זאת כדבר מטורף לחלוטין, איך שוכחים את האבא הגאון וטוב הלב בשניה אחת?

עקב זאת עבר עליה משבר עצום, היא לא התחברה לאבא החורג עד כדי עוינות.

אמה כעסה מאד עליה, אבל הבינה שלא שייך שתגדל עמם בבית, היא נתנה לה את דירתה ועברה עם המשפחה לראשון לציון. המשבר גרם, יחד עם עוד סיבות נוספות, להתחיל לחפש את דרכה בחיים, זה זמן רב היא חשה בריקנות של החילונית שאינה נותנת פתרון אמיתי לחיים, כבר שנתיים שמחפשת בספרים כל מיני תשובות לשאלה הקשה בשל מה אדם יורד לעולם? אוכל שותה ומת ושוב הדבר חוזר עם ילדיו, למה הוא שונה מכלב וחתול למשל שאין להם כל דאגות בעולם, הם לא חיים בתחרותיות יתר, אין בהם שנאה ואהבה תחרות ומלחמה רבת שנים, היא התעניינה במדיטציה אבל מיד הבינה

שזה לא אמיתי ואין בה שום מענה לשאלות המציקות. עתה היא מרגישה שמתקרבת אל מקור האור.

רב שלמה חש שיש כאן עניין של הצלת נשמה תועה, הוא החל להפנות אליה הרבה משאבים ואף אירח אותה בביתו כמעט כל שבת שניה, עד שהפכה כחלק אינטגרלי מהמשפחה. מגיל 21 נקשרה לבית בקשר אמיתי עד ששינתה את כל מסלול החיים.

כעבור שנתיים לא היו מכירים אותה כל מכריה, היא הפכה לחרדית אמיתית בלי שמץ סימן שמסמן בעלי תשובה, לבושה הייתה בצניעות מיוחדת ומקיימת את דיני השו"ע בהקפדה יתירה כל דבר שאלה וביררה עד תום מה ההלכה אומרת ולא לקחה שום הנחה, לא היה יום אחד שלא התפללה ב' [פעמים ג' תפילות] בהרבה כוונה, היא גם הרבתה לומר עשרות פרקי תהילים בכל יום, עד שהיו שאמרו בצחוק קל כי היא רבנית מבטן ולידה. למרות הכל לא עזבה את מקום העבודה שלה כמקום פרנסה, היא לא הפסידה בשל זה לקוחות למרות השינוי העצום שעשתה בחייה, המקצועיות שלה הייתה שווה ואיש לא היה מוכן לוותר עליה.

בנימין מובשוביץ בפעולה (ח"א)

אל המשרד של בנימין הגיעו זוג מבוגרים מתנשמים ומתנשפים מההליכה המרובה, המיקום לא היה כל כך נגיש, אבל מי שצריך את בנימין השדכן אינו חוסך בטרחה. הם התקבלו בסבר פנים יפות על ידי השדכן המהולל שמזג עבורם שתי כוסות מיץ תפוזים שסחט במו ידיו (לעת עתה השקעה ללא רווחים).

לאחר שנחה דעתם וצימאונם גם לא הציק, הציגו בפניו את עצמם ואת בעייתם, הזוג בערל ורייזל חייקין משתייכים לחסידי חב"ד אבל מעורבים גם בקהילה הליטאית, שוברים את ראשם כדי למצוא שידוך לבנם מיכאל בן ה-29 שכבר כמעט 9 שנים נמצא בשידוכים ועדיין לא עלתה בידם למצוא לו שידוך מתאים, לאחרונה שמעו על השדכן המופלא שמחולל פלאים בחציית "מעבר יבוק" וקורע את הים פעמיים ושלוש בחודש, לכן הטריחו את עצמם מבני ברק עד לביתו כדי לשמוע אם יש לו עבורם הצעה מתאימה.

"אפשר לדעת פרטים על בניכם היקר, אני ממש לא מכיר את שמו ומתפלא מאד על כך, כי יש לי כמעט את כל שמות הבחורים מבני ברק ואיך זה שהשם ממש לא מוכר לי?"
"לא רשמנו אותו אצלך עד עתה, אז מהיכן אתה אמור להכיר אותו? הביעו בני הזוג פליאה.

"האא זו לא טענה כלל, אני מכיר את מפת כל הישיבות, מבני ברק בואכה ירושלים ויתר אזורי הארץ. אני כמעט מוכן להתחייב שאין בחור ישיבה בני ברק שאיני יודע עליו אפילו אם הוא לא יודע עלי שמץ מידע, לכן פליאה אני איך נשמט שם הבחור הזה מזיכרוני? אבל ליתר ביטחון אני מוציא את הכרטסת שלי היא מסודרת לפי שמות הא' ב' כך שאיני צריך לטרוח רבות כדי להגיע לשם חייקין"

רגע כמימרא שלף שלושה כרטסות גדושות ומלאות מהארון כדי להראות לזוג שיש לו רשימה ענקית ואינו מתרברב בחינם. הוא תר אחרי האות ח' והחל לדפדף בזה אחר זה אחרי הכרטיסיות כעבור שלוש דקות הרים את עיניו ואמר להורים.

"כפי שאמרתי לכם, יש לי הרבה שמות באות ח', יש לי שמות נדירים כחבקיין חיינקין חיינסקי חייטובסקי חזונוביץ חלמרקסי חלבוסקי חלובסקי חלופסקי חנצינסקי חרל"פ חלפון כוברא חסדא חיימוביץ חרקוביץ חצקלוביץ וכו' אני לא מקריא לך רק טיפה אחת מן הים הגדול כדי שלא לעבור על חוק החשאיות עליו נשבעתי לכל הורה שבא לעבוד עמי, לכן הבאתי לך רק דוגמאות בעלמא ובתוך הים הגדול הזה אין לי אפילו חייקין אחד בני ברק, רק מכפר חב"ד וירושלים, שם יש לי ב"ה עשרה פריטים".

האמא מביעה השתוממות.

"האם כל שמות הבחורים באו אליך בזה אחר זה כבני מרון או כחיות והבהמות הטהורות והטמאות שהגיעו אל התיבה סדורים בזה אחר זה? היינו אצל הדי רבה שדכנים, לכולם היה פנקס דל ובתוכם היו מערבבים שמות של שני הצדדים ועם כל זאת לא הגיעה השימה שלהם כדי עשירית ממה שכתוב אצלך?"

"זה סוד מקצועי שלי, בשביל זה אני יכול לעשות שידוכים בזה אחר זה, עם סייעתא דשמיא כמעט ואין שבוע שאני לא סוגר שידוך אחד, מה שאין לאחרים, כי להם בקושי יש מה להציע והם בדרך כלל זורקים ניחוש בלי לבדוק אם זה מתאים לזו, אתן לך דוגמא קלאסית שתסביר לך את הכל.

השדכן מוישע מושקוביץ שמע ברחוב שיש בחור בשם משה מישקין ובבית סיפרה לו אשתו על הבת של החברה שלה בשם מאשה ישועה שזקוקה למעשה ישועה, הרי שיש כאן רמת התאמה מופלאה: **משה למאשה בזאת השעה נגילה ונשמחה בישעותה.**

אבל אני איני כזה, הכל מסודר אצלי בצורה מקצועית ואין ערבוב שמות, הבחורים בכרטסת אחת ושמות הצד השני בכרטסת שניה, ולפיכך אני מתפלא איך השם של הבן שלכם לא הגיע אלי עד עתה?"

"מותר לנו לשאול. האם שמות של בחורים שעובדים גם כן ברשימה שלכם?" מתערב האבא בשיחה.

"זה משהו אחר, אני מתעסק עם בחורי ישיבה בעיקר, יש לי גם כרטסת לבחורים שעובדים, אבל שם אני לא מתאמץ, מי שרוצה להירשם שיבוא וירשם, היות ולא הגעתם עד עתה אלי אין לי עליכם פרטים".

"ולבחור שעובד יש לך מה להציע?" שואלת האמא בחשש.

"יש לי, אבל זה כבר סיפור אחר, כאן אני צריך להתאמץ במיוחד, כי כמעט כל הבנות שרשומות אצלי רוצות בחורי ישיבה, ב"ה "אכשר דרא" לא כבעבר שהבנות היו מתביישות לחשוב על הצעה של בחור ישיבה, עד שהמליץ על כך הרבי יעקב גלינסקי שאם היו רואים אחת בעלת גיבנת או צולעת היו קמים לכבודה כי בודאי תהיה אשת רב חשוב.

אבל זה היה בעבר כשהדעות היו עקומות והסתכלו על בחור ישיבה כאחד שאינו מביא תועלת לעולם, "באנקוועטשערס" חובשי הספסלים ותו לא, כיום המצב שונה לחלוטין, ההורים וגם הסמינרים מחדירים בקרב הבנות, שאין דבר יותר חשוב מלימוד התורה ואבוי למי שלא חושבת להינשא לבן תורה.

רק ה' ירחם יש גם את המודרניות במיוחד שלא חושבות על כך ולכן קשה להציע לבת טובה בחור שעובד, אבל יש לי מספר בנות מבוגרות שנאשו מלהינשא לבן תורה ומוכנות להתפשר עם מי שעובד, אבל שוב הן מיעוט ברשימה שלי, אבל יש...ועל כן..."

ההורים מתוחים לחלוטין מה פשר המשיכה שלו, יש לו מה להציע או אין לו? בנימין מבושוביץ משחק עם הכפית שעל השולחן הלוך ושוב, מצחו הרחב מעלה קמטים רבים, ההורים מסתכלים בו בפנים שואלות, אבל הם לא מוציאים הגה מן הפה. יש כאן משחק קשוח ומטרתו לבדוק, מי ישבר הראשון, כנראה שיש לזה משמעות לקלף המיקוח.

למחרת החתונה קם דודי עם רוח חדשה, הוא החליט שאסור לו לאבד את העשתונות בשביל אדם מסוים שעשה אחריו מעקב בשל אלו סיבות שלא תהיינה, אסור לו להשבית את שמחת החתונה של המשפחה בשום פנים ואופן, הוא ניגש אל אביו ואמו והתנצל שחש אתמול לפתע באיזו חולשה נוראה, אבל לא צריכים לקחת את זה ללב, הוא ימשיך לזרום ביתר השמחות של שבע הברכות ויראה לכולם שהשמחה היא שמחת כל המשפחה.

דודי הצליח להוכיח זאת בכל שבעת ימי השמחה, הוא נוכח בכל אחת מהן ושמח ושימח עם כל הלב, האבא לעומתו לא היה מסוגל להשתתף בכל השמחות, הוא התנצל בפני המחותן כי יש לו סדרים והוא עקבי בהם.

המחותן לא קיבל כל כך את ההצטדקויות, זו חתונה משותפת וצריכים להראות לצד השני, עד כמה חשוב לך השמחה להשתדך איתם, אתה עוד לא ישיש מופלג שאין לך כבר כוחות, וגם עת לעשות..

כל זה רצה לומר למחותן אבל מפני כבודו לא אמר דבר. אך שמר את הטרוניות שלו על רב אברהם בלבו כי הוא לא מספיק מענטשליך (אנושי) דבר זה השליך לאחר מיכן על הרבה פרטים, אבל בני הזוג עצמם לא לקחו אל לבם את היחס העוין של האבא השווער אל הצד השני, הם השתדלו לרוות את מלוא הנחת משמחתם, וכנראה שלא הכל מושלם בחיים.

סיפור / נמסר לזיכוי הרבים ע"י ידיד אספקלריא

כאשר טעם המנחת אלעזר מהעוף שנשאל על כשרותו

סיפור מיוחד סיפר לאחרונה המגיד מישרים הנודע בשערים הרה"ח ר' יוסף יצחק יעקבזון שליט"א ממונסי, אודות יהודי מבוגר מקנדה, החזן הר"ר משה קרויס זצ"ל, שזכה לאריכות ימים והלך לעולמו לפני כמה שבועות בהיותו בן מאה ואחת.

בבחרותו היה משמש בקודש אצל המנחת אלעזר ממונקאטש זי"ע, וסיפר, שפעם במוצ"ק כאשר התעסק בהחזרת הספרים השונים שהשתמשו בהם במשך השבת, המנחת אלעזר דיבר בלימוד עם מישהו, ואז נכנסו אליו רב וראש הקהל מקהילה מסויימת, ועוף ביד ראש הקהל להראות שאלה למנחת אלעזר.

ראש הקהל פתח ואמר בולזול גדול איך שהרב שלו אינו עושה עבודתו בנאמנות, ואינו בר סמכא כלל וכלל, עד כדי כך שאמר לאשתו שלא להראות שום שאלות למרא דאתרא כי לא יכולים לסמוך עליו. אולם לאחרונה בעש"ק כאשר אשתו הכינה את העוף לש"ק התעוררה שאלה בכשרותו, ומתוך הדחק זו הלחץ, הלכה לבית הרב בלי ידיעת בעלה להראות את השאלה, והכשיר את העוף, ובישלה. כאשר נודע הדבר לבעלה, שאשתו הלכה לרב והכשיר את העוף לאכילה, לא נחה דעתו, וחשב לעצמו, כי עתה שעת כושר ללכת עם הרב לבית המנחת אלעזר, וסוף סוף תהיה לו טענה חזקה לסלק את הרב ממקומו, ולמנות מישהו שיכולים לסמוך עליו כראוי. כמובן, אין לשער ואין לתאר בושותו וכלימתו של הרב, אבל ראש הקהל ברוב "פקחותו" הגיע בכוונתו "לשם שמים" וטען למנחת אלעזר, כי המרא דאתרא שלו מכשיר טריפות והגיעה השעה לסלק אותו ממקומו.

המנחת אלעזר לוקח את העוף ומסתכל עליו בעיון אנה ואנה ומתבונן בשאלה אשר לפניו, עד שאמר להמשמש בקודש ר' משה קרויס שיביא עבורו צלחת ומזלג. מניח הוא את העוף על הצלחת, לוקח חתיכה ממנו ואומר בכוונה ובהתעוררות רבה "ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם, שהכל נהיה בדברו!" ואוכל חלק מהעוף! כמובן, טענותיו של ראש הקהילה פרחו באויר, שהרי ראו מול עיניהם איך שהמנחת אלעזר פוסק ההלכה עד למעשה ועד בכלל, שהכל בסדר לכתחילה, שהיה מוכן לאכול ממנו, והלכו לדרכם.

אז פנה הבחור משה נ"י למנחת אלעזר ושאל לרבו: ילמדנו רבינו, הנה הדברים ברורים כשמש כי היה כאן סרך שאלה, הרי הגיעו לדון לפני הרב מכיון שלא היה העוף "מהדרין" מן המהדרין, אכן מדינא יכולים להקל לצורך שבת וכדומה, ואם כן אפילו אם הצליח רבינו בדעתו הקדושה וכח ההיתרא עדיפא להכשיר את העוף, מכל מקום בשביל מה היה צריך לאכול ממנו, להכניס את העוף בפה קדשו, הרי סוף סוף לא היה "גלאט כשר"?

המנחת אלעזר קמץ את אגרופו ודפק בחוזקה על השלחן, וענה בקול מלא התעוררות בקנאו קנאתו מתוך אהבת ישראל הבוערת בקרבו: "לאכול בשר אדם במשך שלשים שנה, זה כן "גלאט כשר", ורק על אכילת בשר עוף שאינה גלאט כשר שואלים שאלות??!!".

היתה כאן מציאות של זלזול במרא דאתרא, ועבר שנים רבות של רדיפות וצרות! אין להם בעיה "לאכול את בשרו", ורק כאשר נודע להם משאלות של 'יורה דעה' רוצים הם להחמיר וליזהר?!

*

מן הראוי להוסיף הדגשה בסוגריים, מפני כבודו של האי גברא רבה המנחת אלעזר זצ"ל, כי מאד יתכן שהעוף היה כשר גם לכתחילה, למהדרין מן המהדרין, לא היה כאן מצב של "בדיעבד וקולות של ערב שבת קודש", ורק ענה כן להראות מה שכאב לו על לבו, עד כמה צריכים להזהר שלא לצער את הזולת, ובמיוחד כאשר מדובר בתלמיד חכם ומרא דאתרא.